

זכי שלום

ישראל, ארצות הברית
והמאבק על
הקפאת הבנייה בהתנחלויות
2009–2010

זכי שלום

ישראל, ארצות הברית והמאבק על

הקפאת הבנייה בהתנחלויות, 2009-2010

המכון למחקרי ביטחון לאומי, המשלב בתוכו את מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, הוקם בשנת 2006. למכון שתי מטרות מוצהרות: הראשונה, היא לערוך מחקרים בסיסיים בנושאי הביטחון הלאומי של ישראל, המזרח התיכון והמערכת הבינלאומית, וזאת על פי אמות המידה האקדמיות הגבוהות ביותר. המטרה השנייה, היא לתרום לדיון הציבורי ולעבודת הממשל בנושאים שנמצאים, או ראוי שיימצאו, בראש סדר היום הביטחוני של ישראל.

קהל המטרה של המכון הוא דרג מקבלי החלטות, מערכת הביטחון, מעצבי דעת הקהל בישראל, הקהילה האקדמית העוסקת בתחומי הביטחון בישראל ובעולם, והציבור המתעניין באשר הוא.

המכון מפרסם מחקרים שהוא מצא כראויים לתשומת הלב הציבורית, תוך שמירה על מדיניות נוקשה של אי משוא פנים. הדעות המובעות בפרסומים הן של המחבר בלבד ואינן משקפות בהכרח את עמדות המכון, נאמניו או האישים והגופים התומכים בו.

זכי שלום

**ישראל, ארצות הברית והמאבק על הקפאת
הבנייה בהתנחלויות, 2009-2010**

Zaki Shalom

Israel, the United States, and the Debate over the Settlements, 2009-2010

המכון למחקרי ביטחון לאומי (חברה לתועלת הציבור - חל"ץ)

חיים לבנון 40
ת.ד. 39950
רמת-אביב
תל-אביב 6997556

טל. 03-6400400
פקס. 03-7447590
דוא"ל: info@inss.org.il

אתר המכון: <http://www.inss.org.il>

ISBN: 978-965-7425-83-1

כל הזכויות שמורות © דצמבר 2015

הביא לדפוס: משה גרונדמן

עיצוב גרפי: מיכל סמוֹקובץ ויעל ביבר, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב
עיצוב העטיפה: מיכל סמוֹקובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב
תמונת השער: נשיא ארצות הברית, ברק אובמה וראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו,
יוצאים ממסיבת העיתונאים שקיימו לאחר פגישתם בביתו של ראש הממשלה,
ירושלים, 20 במארס 2013.
הצילום: מנדל גנן - AFP

דפוס: אלינר, פתח תקווה

מוקדש לנכדי האהובים
עומר, ליה, יובל
הדר, הילה
איתן-אלי, רועי

שלמי תודה

ספר זה לא היה בא לעולם אלמלא מסירותם של מנהל מרכז המידע במכון למחקרי ביטחון לאומי, יואל קוזאק, ועוזרי המחקר דפנה תדמור וגל גבאי. בחריצות ובמקצועיות הם תרו אחרי כל פיסת מידע שיכולה להיות לעזר בכתיבת מחקר זה. חובה נעימה היא לי להודות גם לצוות ההוצאה לאור במכון, ובעיקר לחברי הטוב משה גרונדמן ולד"ר ג'ודי רוזן. תודה מיוחדת לישראל רוזן, שערך ספר זה במסירות ובמקצועיות ראויה להערכה. הערותיו והארותיו היו לי לעזר רב. תבוא על הברכה ד"ר ענת קורץ מנהלת המחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי על המאמצים שהשקיעה בקידום ההוצאה לאור של הספר. הערותיה, כמו גם הערותיהם של עמיתי, החוקרים במכון, תרמו לשיפור המחקר. ולבסוף, יבוא על הברכה ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי, אלוף (מיל.) עמוס ידלין, שהכיר בחשיבות הרבה שיש למחקרים בעלי אופי היסטורי ורואה בביצועם מרכיב בלתי נפרד מיעדיו של המכון למחקרי ביטחון לאומי, מתוך הנחה שניתן ללמוד מן העבר לגבי ההווה והעתיד.

תוכן העניינים

9		מבוא
	עמדת ארצות הברית בסוגיית השטחים וההתנחלויות – מבט היסטורי	פרק ראשון
23		
	סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני במערכת הבחירות בארצות הברית, 2008	פרק שני
33		
39	מבצע "עופרת יצוקה" והשלכותיו על התהליך המדיני	פרק שלישי
	צעדים ראשוניים של ממשל אובמה להנעת התהליך המדיני	פרק רביעי
45		
	גיבוש עמדות הממשל לקראת המפגש הראשון אובמה-נתניהו	פרק חמישי
67		
	נאום הנשיא אובמה בקהיר והשלכותיו על המשך התהליך המדיני	פרק שישי
91		
107	נאום ראש הממשלה נתניהו באוניברסיטת בר-אילן	פרק שביעי
	התגבשות ההבנות בין ישראל וארצות הברית על הקפאה מוגבלת	פרק שמיני
113		
135	המשבר במהלך ביקור סגן הנשיא ביידן בישראל	פרק תשיעי
	לקראת הפְּשרה	פרק עשירי
143		
157		סיכום ומסקנות
		הערות
163		

מבוא

בריאיון רדיו באמצע יולי 2012 נשאל הנשיא ברק אובמה האם יש כישלון שהוא מייחס לעצמו בלבד ואינו קשור למכשולים שהערים עליו הקונגרס. הרקע לניסוח שאלה זו היה קרוב לוודאי הערכתו של המראיין, שהנשיא אובמה נוטה להאשים את הקונגרס בחלק מכישלונותיו, בעיקר בתחום מדיניותו הכלכלית-חברתית. בתשובתו הבהיר הנשיא שבתחום מדיניות החוץ, בשונה מסוגיות הנוגעות למדיניות הפנים, יש לו חופש פעולה רחב, וציין את חוסר הצלחתו "לקדם את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני כפי שהוא היה רוצה". כדי למנוע טענות אפשריות שהכישלון נובע מהשתהות הממשל בטיפולו בסוגיה זו, או מכך שהטיפול בסוגיה נעשה בידי דרג נמוך יחסית, הדגיש הנשיא, שהוא עצמו התמקד בטיפול בנושא זה זמן קצר למדי לאחר כניסתו לתפקיד.¹ מדברי הנשיא משתמע, שהאשמה להעדר הסדר מוטלת על כתפי הצדדים בסכסוך – ישראל והפלסטינים. הללו, כך אפשר להבין מדברי הנשיא, חסרי רצון של ממש לפתור את הסכסוך ביניהם, או שאינם מוכנים לשלם את המחיר הכרוך בפתרונו. הנשיא ניסח את דבריו בעדינות, אך המסר שלו היה ברור: הממשל, והוא עצמו, אינם אחראים, וודאי שלא באורח בלעדי, לכישלון המאמצים לקדם את תהליך השלום בין ישראל לפלסטינים. האחריות העיקרית מוטלת על הצדדים לסכסוך. לדברי הנשיא, הם "צריכים לרצות לקדם את התהליך".²

בעיקרון צודק הנשיא בקביעתו שהאשמים העיקריים בהעדר הסכם הם הצדדים לסכסוך, שהרי בסופו של דבר גם המתווך המוכשר ביותר אינו יכול להביא לידי השלמת עסקה בין הצדדים אם אלה אינם חפצים בה, או שאינם מוכנים לשלם את המחיר הכרוך בהשלמתה. הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו היחיד במערכת הבינלאומית שבו הצדדים אינם יכולים להגיע להסדר. בכל סכסוך בין מדינות כל צד בוחן את עמדותיו ואת מידת נכונותו להגיע להסדר ולשלם את המחיר הכרוך בכך על בסיס חישוביו, האם ובאיזו מידה התועלת שבהסדר גבוהה או נמוכה מן העלות הכרוכה בו. מסיבה זו סכסוכים רבים במערכת הבינלאומית אינם מגיעים לידי פתרון. זהו, לפחות עד כה, המצב גם בהקשר הישראלי-פלסטיני. עמדות הצדדים לעימות גובשו בידי הנהגות שני הצדדים מתוך מגמה של כל צד להבטיח את מה שנראה בעיניו אינטרסים חיוניים. ממשל אובמה פעל על בסיס ההנחה שממשלת הימין בישראל בראשות נתניהו אינה מגלה עניין בקידום הסדר בשל הכרתה בכך שההסדר יהיה כרוך בווייתורים

מפליגים מצד ישראל, שיסכנו באורח חמור את בטחונה הלאומי. מעבר לכך, וויתורים אלה בהכרח יובילו למשבר פוליטי קשה, יסכנו את יציבות הממשלה וגם את עתידו הפוליטי של ראש הממשלה, נתניהו. אולם, בפועל גם מנהיג הרשות הפלסטינית לא גילה התלהבות רבה לקדם הסדר. בראיון שהוא נתן ל"ווינגטון פוסט" ב-29 במאי 2009 הוא מבהיר שאין בדעתו להעניק לישראל וויתורים כלשהם בתמורה להקפאת ההתנחלויות: "אני", אומר עבאס, "אמתין עד שחמאס יסכים לקבל על עצמו התחייבויות בינלאומיות. אני אמתין עד אשר ישראל תהיה מוכנה להקפא את ההתנחלויות. עד אז [אינני חייב למהר מכיוון ש] יש לנו מציאות טובה בגדה המערבית... התושבים חיים שם חיים נורמאליים".³

העיתונאי תום פרידמן (Tom Friedman), הנחשב מקורב לנשיא אובמה, נתן לא אחת ביטוי לתזה המציגה את הנשיא כמי שמנסה להזיז שני שוורים יגעים, ישראל והפלסטינים, שאינם מפגינים רצון של ממש לזוז ממקום רבצם: "תהליך השלום הישראלי-פלסטיני", כותב פרידמן במאמר שפרסם ב-8 בנובמבר 2009 "הפך להיות הצגה גרועה. כל השחקנים ממחזרים סצנות מן העבר וקלישאות ישנות. אין עוד רומנטיקה, אין התרגשות אין תחושה של דחיפות, אין אפילו תחושה של הצדדים שהדבר חשוב להם. התהליך נע היום בכוח של אינרציה והרגלים של שנים. כרגע אנו [ארצות הברית] חפצים בהסדר יותר משחפצים בו הצדדים".⁴

לדעת פרידמן, ישראל והפלסטינים רוצים בעצם בהסדר על פי תנאים-שלהם, ואינם מוכנים לויתורים המתבקשים לצורך השגתו, ובניסוחו של פרידמן: "הפלסטינים רוצים בהסדר ללא שיחות, ואילו ישראל רוצה שיחות בלא הסדר".⁵ לדבריו, זהו מצב לא תקין שאינו יכול להימשך. בניסוח שיש בו נימה של איום ציין פרידמן, שבנסיבות הקיימות יצטרך הממשל לקבל הכרעות מרחיקות לכת (radically new approach), שאף ממשל אמריקני לפניו לא העז לקבל. לדבריו: "ההכרעה המתבקשת היא יציאה מן התהליך" (Let's just get out of the picture).⁶

כאשר זה יקרה, כך מסתבר מדברי פרידמן, יצטרכו מנהיגי הצדדים להתייבב מול עמיהם ולומר להם את האמת: דבר אינו קורה. דהיינו, לא ננקטת שום פעילות לקידום הסדר שלום ישראלי-פלסטיני. עולה הרושם שפרידמן העריך שקיפאון בתהליך המדיני אינו מקובל על העם בישראל ועל העם הפלסטיני ולכן הוא יוביל ללחצים של שני העמים על ממשלותיהם להגיע להסדר. פרידמן לא הציג ראיות לתקפות קביעתו. קביעה זו מציגה בעצם את ה"רצוי" כ"מצוי". בסופו של דבר, סיכם פרידמן את דרך הפעולה המתבקשת מצד ארצות הברית כאשר שני הצדדים ישנו את עמדותיהם: "כאשר שני הצדדים יראו כוונות רציניות להגיע להסדר יצטרך הממשל להניח לפנייהם תכנית סדורה שתממש את העיקרון של שתי מדינות לשני עמים".⁷

דבריו אלה של תום פרידמן דומים לדבריו של מזכיר המדינה ג'יימס בייקר (James Baker) שעה שדרישותיו בעניין תהליך השלום נדחו בידי ממשלת יצחק שמיר – וגם פרידמן עצמו מזכיר אותם. בכעס לא מוסתר על כך שממשלת שמיר סירבה לקבל את תביעותיו, מסר מזכיר המדינה בייקר את מספר הטלפון של הבית הלבן והציע לממשלת ישראל "שתתקשר כאשר תהיה רצינית", כלומר כאשר תסכים לקבל את עמדת הממשל. גם מדברי בייקר בימים ההם, כמו מהתבטאויות של אישים בממשל הנשיא אובמה, משתמעת הקביעה שהצעות הממשל בסוגיית ההסדר אמורות להיטיב עם ישראל, אלא שממשלת ישראל אינה משכילה להבין זאת, וממשיכה להתנגד להן. התבטאויות אלה מעבירות מסר ברור בנוגע למאפייני היחסים בין ישראל לארצות הברית, שעל פי תפיסת הממשל נושאים אופי היררכי מובהק. הממשל האמריקני הוא בחזקת "המבוגר האחראי" המנסה לשכנע את ממשלת ישראל, שטרם הגיעה לשלב הבגרות הנדרש ממנה כדי להבין מה הם האינטרסים האמיתיים של מדינת ישראל, לאמץ את עמדות הממשל בנוגע לתהליך השלום.⁸

נראה שתפיסתו של פרידמן, שהייתה מקובלת על דעת אישים רבים בממשל אובמה, מצביעה על כך שהנשיא ואנשי הממשל חשבו על המשך תהליך השלום במונחים של הצגת תכתיבים לשני הצדדים, ישראל והפלסטינים, ותביעה נמרצת מהם לקבלם. במישור הרשמי חזרו הנשיא ואנשי ממשל אחרים והדגישו שארצות הברית רק יכולה לסייע לצדדים להשיג הסדר ואין בכוונתה לכפות אותו עליהם. ואולם, נראה כי היה בכך מידה רבה של מס שפתיים. ביטויי הרוגז של הממשל על סירוב ממשלת נתניהו לקבל את הצעותיו להסדר, מעידים על פעולה במתווה מחשבתית הקרוב להסדר כפוי יותר מאשר למתווה של מתווך ניטרלי, המקבל במידה רבה של הבנה את חוסר הנכונות של הצדדים לאמץ את עמדותיו.

שנים ספורות אחר כך, בנובמבר 2012, כאשר כבר היה ברור שנכשלו מאמציו של הממשל לקדם את תהליך השלום, העלה פרידמן טיעון מוכר, שקיבל ביטוי גם בהתבטאויות של אישים בממשל, ולפיו ישראל נוהגת בכפיות טובה כלפי ממשל אובמה. ארצות הברית, לדברי פרידמן, טרודה בבעיות קשות משלה. לכאורה היה נשיא ארצות הברית צריך להקצות את עיקר משאביו ומרצו לטיפול בבעיות ארצו; ועם זאת מצא הנשיא לנכון להקדיש חלק ניכר מזמנו להסדר הסכסוך הישראלי-פלסטיני. ואולם, התריע פרידמן, "לא לעולם חוסן". אם ייווכח הנשיא שהצדדים אינם תורמים להסדר כפי שהוא מצפה מהם שיעשו, הוא עלול לחדול ממעורבותו בסכסוך עד שישראל והפלסטינים יבינו שקידום תהליך השלום הוא אינטרס לאומי שלהם ויבקשו ממנו לפעול להסדר הסכסוך ביניהם. פרידמן לא השאיר מקום לספק, שלדעתו "עול ההוכחה" העיקרי בנסיבות הקיימות, מוטל על ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו. העדר ההתקדמות בתהליך השלום הוא בעיקר תוצאה של עמדות

ומדיניות שנוקט נתניהו יחד עם הקואליציה שהקים עם "שותפו הבריון" (thuggish partner), שר החוץ אביגדור ליברמן. לדברי פרידמן, עצוב מאוד שבמדינה עתירת כישרון אנושי כישראל, המרכז והשמאל שבה עדיין אינם יכולים להסכים על מנהיג לאומי שיוכל להתמודד עם נתניהו, וממילא – יאמץ עמדות נוחות יותר לממשל האמריקני בסוגיית תהליך השלום.⁹

הלך מחשבה דומה ביטא גם ג'פרי גולדברג (Jeffrey Goldberg), עיתונאי מוערך הנחשב גם הוא מקורב לנשיא אובמה, בינואר 2013. הגם שמאמר זה חורג ממסגרת הזמן של המחקר הנוכחי, נראה לי שיש בו ביטוי להלך רוח שרווח בבית הלבן מראשית כהונתו של אובמה. המאמר מתבסס ככל הנראה על שיחת רקע שהייתה לעיתונאי עם הנשיא עצמו. כותרתו נותנת ביטוי לתפיסת העולם של הנשיא אובמה כלפי מדינת ישראל בכלל וכלפי ממשלת נתניהו בפרט: "אובמה: ישראל אינה יודעת מה הם האינטרסים האמיתיים שלה". המאמר עוסק בהחלטת העצרת הכללית של האו"ם מנובמבר 2012 להעלות את מעמד הרשות הפלסטינית באו"ם. בתגובה הכריז נתניהו שישראל מתכוונת להקים התנחלויות באזור E-1. לדברי גולדברג, בנייה באזור זה, הנמצא בין ירושלים לבין מעלה אדומים, תפגע בסיכוי להקמתה של מדינה פלסטינית בעלת רצף טריטוריאלי בגדה המערבית, ואולי אף תסכל אפשרות זו.¹⁰

ממשל אובמה מתח ביקורת על החלטה זו של ישראל וקבע שהיא פוגעת בסיכוי להגיע להסדר על בסיס חזון שתי מדינות לשני עמים, שגם נתניהו התחייב לו. לדברי גולדברג, הנשיא לא הגיב בזעם על החלטת נתניהו, שכן הוא היה מודע היטב לעמדותיו של ראש הממשלה, ולא היו לו ציפיות כי ישנה את עמדותיו. עם זאת, הנשיא סבור שמשמען מדיניות המזיקה לישראל עצמה (self defeating policies). הנשיא חזר וקבע ש"ישראל אינה יודעת מה הם האינטרסים האמיתיים שלה". כל הודעה על בנייה בהתנחלויות, קבע אובמה, מדרדרת את ישראל במדרון העלול להביאה לבידוד כמעט מוחלט (near-total isolation). לדברי הנשיא, מדינת ישראל היא מדינה קטנה, הנמצאת באזור מסוכן; אם היא תתמיד במדיניותה הנוכחית, היא תביא לידי ניכור שלה אצל בעלת בריתה הקרובה אליה ביותר, ארצות הברית, והיא תתקשה להמשיך להתקיים. איראן מציבה לפני ישראל איום קיומי בטווח הקצר. התנהגותה של ישראל עצמה מציבה לישראל איום קיומי לטווח הארוך. ראש הממשלה נתניהו נתפס בעיני הנשיא אובמה, לפי קביעתו של גולדברג, כמדינאי מוג לב, שאינו מוכן להקריב נכסים פוליטיים לקידום הסדר של פשרה במזרח התיכון:

a political coward, an essentially unchallenged leader who is unwilling to lead or spend political capital to advance the cause of compromise.¹¹

דומה שהתבטאויות אלה מבטאות הלכי רוח שרווחו בממשל לפחות בראשית תקופת כהונתו של הנשיא אובמה. הן נותנות ביטוי לתפיסה מושרשת למדי שרווחה בממשל אובמה ולפיה ארצות הברית והנהגתה מכירים טוב יותר את האינטרסים האמיתיים של מדינת ישראל מאשר הנהגתה של מדינת ישראל. יש בהן נקודות תורפה בולטות: ראשית, אין בהן התייחסות לכך שמדיניות ממשלת נתניהו נותנת ביטוי לאידאולוגיה שקיבלה תמיכה ניכרת של חוגים רחבים בציבור בבחירות שהתקיימו בישראל. זהו "רצון העם" על פי המודלים המוכרים של דמוקרטיה מערבית. לכאורה היה על הממשל האמריקני, האָמון על קידום ערכי הדמוקרטיה המערבית, לקבל זאת בהבנה. ממשל המטיף יום ולילה להקמת משטרים דמוקרטיים במדינות האזור אינו יכול לדחות עמדות שזכו לתמיכה ציבורית רחבה רק משום שהן אינן נוחות לו.

מעבר לכך, המסר המשתמע מהתבטאויות ביקורתיות אלה כלפי ממשלת נתניהו, הוא שמדיניות ארצות הברית במזרח התיכון נקבעת כביכול על בסיס שיקולים אלטראיסטיים, שבמרכזם עומד הרצון של ארצות הברית לסייע לישראל, כביכול מבלי שתצפה לרווח מכך. ספק אם זהו מסר משכנע. מערכת היחסים בין מדינות במערכת הבינלאומית נקבעת על בסיס הערכת כל צד את האינטרסים הלאומיים שלו. ארצות הברית מעצבת את מדיניותה במזרח התיכון בראש ובראשונה על בסיס הערכתה שמדיניות זו משרתת את האינטרסים שלה, ולא מתוך רצון להטיב עם מדינת ישראל. לארצות הברית יש נכסים מדיניים, צבאיים וכלכליים רחבי היקף במזרח התיכון. היא מעריכה, במידה רבה של צדק, שיציבות אזורית שתובטח אם יושג הסדר שלום ישראלי-פלסטיני, תִּשְׁמַר אינטרסים אלה. קביעה זו אינה סותרת את ההנחה שאישי ממשל מאמינים שמדיניות זו גם טובה לאינטרסים של מדינת ישראל.

יתר על כן, נראה כי האיום המושמע על ידי אישים כאילו ארצות הברית תתנתק מתהליך השלום אם ישראל לא תשנה את מדיניותה אינו מציאותי. בעתיד הנראה לעין אין לממשל אפשרות ממשית להדיר את עצמו מתהליך השלום במזרח התיכון. מאז הקמתה של מדינת ישראל כל ממשל אמריקני היה מעורב בדרך כלשהי במאמצים להביא לידי הסדר שלום ישראלי-ערבי. אינטרסים אסטרטגיים חיוניים, לחץ של מדינות ערביות המקורבות לארצות הברית, גורמים בעלי השפעה בזירה הבינלאומית ודעת הקהל מחייבים כל ממשל להעמיד את הסכסוך הישראלי-ערבי במקום גבוה בסדר העדיפויות של מדיניות החוץ שלו. הממשל מודע לכך שבהעד תהליך שלום, ולו הדרגתי ואיטי, עלול לפרוץ באזור עימות מלחמתי שיסכן אינטרסים חיוניים של ארצות הברית. גורמים מבית ומבחוץ לא יהסו להטיל את האשמה, לפחות בחלקה, על הממשל. יטענו נגדו, קרוב לוודאי, שאי נכונותו להיות מעורב ולהפעיל השפעתו על הצדדים היא שהביאה להידרדרות המצב באזור. סיכומו של דבר, האיום של התנתקות אמריקנית ממעורבות באזור מבטא בעיקר רוגז ותסכול של הממשל על העדר התקדמות

בתהליך השלום. הוא נועד, קרוב לוודאי, לשכנע את הצדדים, ובעיקר את ישראל, להגמיש את עמדותיהם. ואולם, נראה כי, האפשרות לממשו הלכה למעשה קלושה. זאת ועוד, הגם שהתנתקות של ארצות הברית מן התהליך המדיני מוצגת כאיום על ישראל, ספק אם כך רואה זאת ממשלת ישראל בראשות נתניהו. ייתכן שחוגים בממשלה זו אף היו מברכים על מהלך כזה. אישים בממשלת נתניהו הביעו לא אחת את דעתם, ישירות או במרומז, שמעורבות ארצות הברית בתהליך השלום, כפי שבאה לידי ביטוי בראשית כהונתו של הנשיא אובמה, אינה משרתת את האינטרסים של ישראל ואינה מקדמת הסדר שלום אמיתי בין ישראל לבין הפלסטינים. הממשל, כך נטען, מציב בדרך כלל לישראל תביעות קשות, ועקב כך הפלסטינים מתחפרים בעמדותיהם בהסתמכם על כך שארצות הברית תצליח לכפות על ישראל להגמיש את עמדותיה בסוגיית ההסדר בלי שהפלסטינים יצטרכו לוותר על עמדותיהם. דוגמה בולטת לכך היא תביעת הפלסטינים, מאז החל הנשיא אובמה את כהונתו, שישראל תקפיא את הבנייה בהתנחלויות כתנאי לחידוש המשא ומתן. ככל הידוע לא הוצגה תביעה זו בעבר כתנאי של הפלסטינים למשא ומתן עם ישראל. היא נובעת קרוב לוודאי מכך שהנשיא אובמה הציג תביעה זו לישראל בראשית כהונתו, וכך לא התאפשר לפלסטינים להציג תביעות פחותות מזו. פרופ' איתן גלבוע, החוקר מזה שנים את מדיניות החוץ של ארצות הברית, כתב בהקשר זה את הדברים הבאים:

מאז כניסת אובמה לבית הלבן, הרשות הפלסטינית מסרבת לחדש את המו"מ עם ישראל ומציבה תנאים מוקדמים. בין השאר דרשה להפסיק את הבנייה בכל שטחי יו"ש ובירושלים ולהמשיך את המו"מ מאותו מקום שבו נפסק עם ממשלת אולמרט. עד לפני שנה ומשהו, הבנייה ביו"ש ובירושלים לא הפריעה למחמוד עבאס לנהל מו"מ אינטנסיבי עם ממשלת אולמרט. הדרישה האמריקנית להקפאה מוחלטת היא שהקשיחה את העמדה הפלסטינית, וגם כשנתניהו הכריז על הקפאה זמנית ביו"ש וארה"ב בירכה על הצעד, הרשות התמידה בסירובה ודרשה מארה"ב שלא להתפשר על עמדתה הראשונית.¹²

מעבר לכך, מדיניותו של הנשיא אובמה ערערה את ההערכה הרווחת בקהילה הבינלאומית כי ארצות הברית רואה בישראל נכס אסטרטגי חיוני עבורה, וכי ישראל הינה בעלת ברית קרובה של ארצות הברית. הערכה זו הינה גורם מרכזי בקיבוע הדימוי של מדינת ישראל כמדינה בעלת עוצמה אסטרטגית. המחלוקות האסטרטגיות שנתגלעו בין ישראל וארצות הברית בתקופת ממשל הנשיא אובמה, ועוד יותר מזה – המגמה של הממשל לתת להן ביטוי פומבי, בעל אופי פוגעני ומביך למדינת ישראל, פגמו באורח משמעותי בדימוי העוצמה ובממד ההרתעה של ישראל במערכת הבינלאומית בכלל,

ובמזרח התיכון בפרט: "במזרח התיכון", כותב השגריר אורן, "כאשר ארצות הברית לוחצת על ישראל בסוגיית תהליך השלום, אויבי השלום במזרח התיכון עלולים להגיע למסקנה שארצות הברית לא תעמוד לימין ישראל במצב מלחמה". בצדק תוהה השגריר אורן מדוע כדאי למדינות ערב לעשות שלום עם מדינה שאפילו בת בריתה המרכזית מתנכרת לה?¹³ מדיניות אובמה השיגה, אפוא, בדיוק את התוצאה ההפוכה מזו שהיא קיוותה להשיג. המטרה הייתה להביא לחידוש המשא ומתן והתוצאה הייתה הקשחת העמדה הפלסטינית והעדר המשא ומתן.¹⁴

בהמשך התברר לממשל שתמונת המצב שצייר פרידמן בדבר הקושי להגיע להסדר מדיני כאשר שני הצדדים לסכסוך אינם חפצים בכך, אכן משקפת את המציאות הקשה שנקלע אליה תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. מציאות זו, ניתן להניח, תישאר בעינה כל עוד לא תהיה התפתחות דרמטית שתחייב שינוי עמדות מהותי אצל ישראל ואצל הפלסטינים, כגון: עימות צבאי נרחב בין ישראל לפלסטינים או בין ישראל למדינה ערבית כלשהי; פעילות טרור חריגה שתגבה מישראל מחיר דמים בלתי נסבל; משבר כלכלי-הומניטרי באזור שיחייב מעורבות בינלאומית פעילה; משבר פוליטי פנימי בישראל שיצית תנועות מחאה גדולות בישראל; שינוי מרחיק לכת במעמדה של ארצות הברית, שיאפשר לה להפעיל לחץ כבד ויעיל על ישראל ועל הפלסטינים ויחייב אותם לשנות באורח דרמטי את עמדותיהם. במציאות הקיימת כיום מעריכים שני הצדדים, קרוב לוודאי, כי המחיר שהם נאלצים לשלם בגין המשך המצב הקיים נמוך מן המחיר שיצטרכו לשלם במסגרת הסדר שבכל מקרה לא יתן מענה לכל שאיפותיהם.

כל עוד אחד מן התרחישים הללו, או שילוב שלהם, אינו מתממש, קשה להעריך שיחול שינוי מהותי בעמדות הצדדים לסכסוך באופן שיאפשר קידום משמעותי של הסדר הסכסוך ארוך השנים ביניהם. זו תמונת מצב פסימית, אך נראה שהיא משקפת את המציאות כהווייתה. כל ממשל אמריקני שירצה להיות מעורב בעתיד בקידום הסדר ישראלי-פלסטיני יצטרך להיות מודע היטב למציאות הקיימת ולפעול בהתאם לכך. נראה כי ממשל הנשיא אובמה לא היה מודע למציאות זו די הצורך. ואולי היה מודע אך בחר להתעלם ממנה ולפעול על פי דרכו. להערכתך, התנהלות מעידה כי תמונת המציאות שעל פיה הוא עיצב את מדיניותו המזרח תיכונית הייתה שונה במידה רבה מזו שהוצגה לעיל. מדיניותו התבססה על ההנחה שהסדר שלום ישראלי-פלסטיני הוא אפשרות ריאלית מכיוון ששני הצדדים מכירים בחיוניותו עבורם ומכיוון שיש בידי הממשל מנופי לחץ חזקים מספיק בכדי לחייב את הצדדים לנקוט עמדות שיאפשרו מימוש ההסדר. גם לאחר שמאמציו החוזרים ונשנים לחדש את תהליך השלום כשלו, הוא חזר והדגיש את עמדתו כי הסדר שלום ישראלי-פלסטיני הוא חיוני, צודק ואפשרי.¹⁵ הביטוי העיקרי של הערכת המצב ה"אופטימית" של ממשל הנשיא אובמה הייתה התמקדותו בהסדר כולל והתנגדותו הנחרצת להסדרי ביניים אף על פי ש"נתוני השטח"

לא אפשרו השגת היעד של הסדר כולל. היצמדות זו לנוסחת ההסדר הכולל מתבססת על התפיסה שלצדדים המעורבים יש שתי אופציות בלבד: הגעה להסדר כולל, או השארת המצב הקיים. תפיסת עולם זו מלווה את ממשל הנשיא אובמה עד היום, והיא גורם חשוב לחוסר היכולת שלו לקדם, ולו במעט, את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני.¹⁶ בסופו של דבר, התוצאה של עמדות מדיניות אלה הייתה תסכול מתמשך של הממשל נוכח חוסר יכולתו להביא לידי כך שהצדדים יקבלו את ההסדר שהוא מציע להם, ויהיו מוכנים לשלם בעבורו את המחיר הנדרש. עם זאת, לפחות כלפי חוץ הקפיד הנשיא להבהיר בשנתיים הראשונות לכהונתו, שתסכוליו אינם מְרַפֵּים את ידיו ואינם מובילים אותו למסקנה שעל ארצות הברית למַעֵט את מעורבותה בתהליך השלום במזרח התיכון. הנשיא המשיך לדבוק ברעיון של הסדר מדיני כולל אף על פי שנראה היה בעליל שסיכויי מימושו של הסדר כזה מצומצמים מאוד, ואולי כדאי לפעול להשיג הסדר ביניים לטווח ארוך, שיאפשר דו־קיום נסבל לשני הצדדים.

ייתכן שדבקותו של ממשל אובמה ברעיון ההסדר הכולל הושפעה גם מהלך הרוח בקרב חוגים נרחבים למדי בציבור הישראלי, שהאמינו כי הסדר שלום ישראלי-פלסטיני הוא בר השגה אם רק תגמיש ממשלת ישראל את עמדותיה. לא אחת הוצגו לציבור הישראלי מתווים של הסדר המוסכמים על הפלסטינים. אישים בעלי עבר ביטחוני קבעו חד־משמעית, שהסדרים אלה, הגם שיכללו בהכרח נסיגה משמעותית של ישראל משטחים שבשליטתה, לא יסכנו את מצבה הביטחוני. ובכל מקרה, כך נטען שוב ושוב, המשך המצב הקיים, העמקת הנוכחות הישראלית ברחבי יהודה ושומרון, הגידול הניכר במספר התושבים בשטחי יהודה ושומרון, יובילו את מדינת ישראל למציאות של מדינה דו לאומית. זהותה היהודית של מדינת ישראל תלך ותדעך, ובמקביל יישחק אופיה כמדינה דמוקרטית. האם היה הנשיא מאמץ לעצמו בצורה כה חד־משמעית את רעיון הסדר הקבע עם מעורבות נמרצת של הממשל לו העריך שבחברה הישראלית שוררת הסכמה רחבה ולפיה הסדר קבע אינו בגדר אפשרות ממשית? קשה להשיב על כך תשובה חד־משמעית. נראה לי שהנשיא היה מהסס ומתלבט יותר אם להשקיע את מאמציו בכך או שמא כדאי להשקיע מאמץ בהסדר חלקי.¹⁷

כאמור, הנשיא נותר דָּבֵק בצורך להשיג הסדר כולל גם כשנתקלו מאמציו בקשיים גדלים והולכים. בפגישה עם אנשי תקשורת בעקבות נאומו בעצרת האו"ם ב־22 בספטמבר 2010 ציין הנשיא אובמה, שציפיותיו בדבר תהליך השלום לא התממשו, אך אין הוא אומר נואש, שכן הוא מבין שמדובר בתהליך ארוך ומורכב: "אני יודע שרבים מכם מתוסכלים מהעדר התקדמות בתהליך השלום... אבל אני משוכנע שאין קיצורי דרך להשגת יעד זה".¹⁸ בפגישה עם אנשי קונגרס יהודים במאי 2010 גילה הנשיא נכונות להודות במרומו, שגם לו ולממשלו יש חלק בהעדר התקדמות בתהליך השלום. על פי עדות של אחדים ממשתתפי הפגישה הודה הנשיא כי בשלבים הראשונים של העיסוק

בסוגיית המזרח התיכון "הוא דרך על כמה מוקשים"¹⁹. גם בדברים אלה מובלעת האשמה מרומזת כלפי מי שהניחו את המוקשים. ושוב, במפגש עם אנשי מחלקת המדינה במאי 2011 הביע הנשיא את אכזבתו מכך שלא צלחו מאמציו הממושכים להביא לידי סיום הסכסוך. במרומו הוא הטיל את האשמה המרכזית להעדר התקדמות בתהליך השלום על ישראל. מיד לאחר שציין את פעילות ההתנחלות של ישראל ואת השפעתה המזיקה על התהליך המדיני, הוא ציין את התחמקות הפלסטינים מכניסה למשא ומתן ישיר עם ישראל. הוא לא יצר קשר ישיר בין שני הדברים, אך הסמיכות שיצר בין השניים הותירה רושם ברור למדי שהוא מגלה הבנה לטענות הפלסטינים שאין הם יכולים להתחיל משא ומתן עם ישראל כל עוד נמשכת הבנייה ביהודה ושומרון. בכל מקרה, אמר הנשיא, העולם רואה לפניו קיפאון.²⁰

עצם נכונותו של הנשיא להודות, ולו חלקית, באחריותו להעדר התקדמות בתהליך השלום ראויה להערכה. הנשיא ידע קרוב לוודאי, שיריביו הפוליטיים עשויים להשתמש בהתבטאויות אלה כדי לנגח אותו ולהצביע על כישלונותיו בתחום מדיניות החוץ. באחדות מהתבטאויותיו הוא ניסה כנראה לצמצם את הביקורת שיטיחו בו על-ידי הצגת המורכבות העצומה של תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. באחת ההזדמנויות הוא הגדיר את המאמצים להשגת הסדר ישראלי-פלסטיני כ"תפקיד הקשה ביותר שאפשר לדמיין" (the toughest job imaginable). משמע, הוא ראוי להערכה על עצם נכונותו לפעול לשינוי המצב הקיים.²¹

הדיון במצבו של תהליך השלום בשנתיים הראשונות לכהונתו של הנשיא אובמה אינו יכול להתעלם מכך שעם כניסתו לתפקידו היה תהליך השלום הישראלי-פלסטיני בפעילות אינטנסיבית. ראש הממשלה אהוד אולמרט נפגש עם ראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס (אבו מאזן) כמעשה שבשגרה, כשלושים וחמש פעמים. שרת החוץ ציפי לבני נפגשה עם אבו עלא כמעט מדי שבוע בשבוע – וכל זה בלי שהוצבו תנאים מוקדמים לפתיחת השיחות. פעילות ההתנחלות נמשכה כמעט ללא ביקורת או גינוי אמריקני. קרוב לוודאי שעמדותיו המתונות של אולמרט היוו גורם מרכזי בעיצוב עמדות הממשל כלפי מפעל ההתנחלויות בתקופתו. הממשל הכיר היטב את עמדותיו של אולמרט ונכונותו לסגת מרוב שטחי יהודה ושומרון במסגרת הסדר מדיני. בנסיבות אלה "הכדור" היה בידי הפלסטינים. עליהם הוטלה ההכרעה אם לקבל את הצעות ההסדר של אולמרט, בין השאר מתוך הערכה שאולי אף ראש ממשלה אחר שיבוא במקומו לא יוכל להציג הצעות דומות לשלו. עיקר האשמה הוטלה על מנהיגי הרשות הפלסטינית, שלא הסכימו לתת את ברכתם להצעות ההסדר של אולמרט.

הסבריהם של ראשי הרשות שלא היה טעם לחתום על הצעות ההסדר של אולמרט שכן הוא עמד אז בשלהי כהונתו נוכח ההליכים המשפטיים שהתנהלו נגדו לא נראו משכנעים. בסופו של דבר, אילו חתמו ראשי הרשות הפלסטינית על הצעות ההסדר,

היה נותר בידם מסמך בעל משמעויות מדיניות מרחיקות לכת ששום ממשלה עתידית בישראל לא יכולה הייתה להתעלם ממנו. בסופו של דבר לא הובילו השיחות לחתימת הסכם. עם זאת הושגו הבנות במגוון סוגיות, והשיחות הבהירו חד-משמעית את מוקדי המחלוקת בין הצדדים. על פי מקורות שונים היו הצדדים קרובים להסכמה על מסמך עקרוני.²²

על פי עדותו של מנהיג הרשות הפלסטינית הייתה הסכמה בינו לבין אולמרט, ש"הבסיס לתהליך השלום הוא חזרה לגבולות 1967 עם אפשרות לשינויי גבול מסוימים, ובלבד ששטח הגדה המערבית ישוב להיות כפי שהיה". לדברי עבאס גם הוסכם שסוגיית הביטחון תופקד בידי צד שלישי (דובר על כוחות נאט"ו). עבאס טוען שהנושא נדון עם ראש המועצה לביטחון לאומי ג'ים ג'ונס (James Jones), ובסופו של דבר הסכים לכך גם הנשיא ג'ורג' בוש (George W. Bush). לדברי עבאס: "אין לנו התנגדות שכוחות נאט"ו יתמקמו בשטחים הפלסטיניים כדי להגן על גבולות ישראל וכדי שישלימו את אימון הכוחות הפלסטיניים שהחלו בו מומחים אמריקנים ואירופים בכמה מדינות ערביות". גם מצרים וירדן, טען עבאס, תמכו ברעיון הזה, אך שללו אפשרות להציב כוחות שלהן בשטחי המדינה הפלסטינית. כמו כן הן תבעו שכוחות זרים לא יוצבו בשטחם. לדבריו, גם סוגיית ירושלים והפליטים עלו לדיון אך לא הגיעו להסכמה עקב התפטרות אולמרט והקמת ממשלת נתניהו. עבאס טען כי שבועות ספורים לפני שפרש הציע הנשיא בוש לכנס ועידה שתנסה לגבש הסדר שלום עם ישראל על בסיס ההסכמות שכבר גובשו עם אולמרט. אולם ב-27 בדצמבר 2008 החל מבצע "עופרת יצוקה" וישראל סירבה להשתתף במפגש.²³

לעומת זה, במהלך תקופת כהונתו הראשונה של הנשיא אובמה השתרר שיתוק כמעט מוחלט בתהליך המדיני למרות העובדה שהנשיא חזר והדגיש כי הסדר ישראלי-פלסטיני נמצא בראש סדר העדיפויות של הממשל בראשותו ולמרות העובדה שהוא הטיל את כל כובד משקלו ויוקרת מוסד הנשיאות כדי לקדם את התהליך. בתקופת כהונתו לא היו מפגשים רצופים ומתמשכים בדרגים בכירים בין ישראל לפלסטינים. המגעים המועטים בין שני הצדדים התנהלו בעיקר באמצעות השליח ג'ורג' מיטשל. עם התפטרותו של מיטשל מן התפקיד במאי 2011 חל קיפאון בתהליך השלום בעקבות הנחיה של הנשיא שלא לפעול לחידוש השיחות.

מטרתו של מחקר זה לבחון את התנהלותו של ממשל אובמה בסוגיית תהליך השלום במזרח התיכון בשנתיים הראשונות (2009-2010) של תקופת כהונתו הראשונה. המחקר יתמקד בשאלה: באיזו מידה תרמה התנהלות זו לקיפאון בתהליך השלום. מיקוד המחקר בהתנהלותו של ממשל אובמה אינו מסיר מן הצדדים, ישראל והפלסטינים, את האחריות להעדר התקדמות בתהליך השלום. נהפוך הוא. עיקר האחריות מוטלת עליהם. במהלך התקופה הנידונה במסגרת מחקר זה שני הצדדים, ישראל והפלסטינים,

לא ראו עניין בקידום הסכם שיכלול בהכרח וויתור על נכסים שנראו להם חיוניים עבורם. הממשל מצידו אמור היה להכיר מציאות קשה זו ומידת יכולתו להביא לשינויה ולפעול על בסיס הערכתו את מידת חופש התמרון שמציאות זו מעניקה לו.

השערת המחקר היא, אפוא: חוסר ההצלחה של הנשיא בקידום תהליך השלום נבע בראש ובראשונה מכך שהוא לא הבין נכונה את תמונת המצב המדינית במזרח התיכון בשלושה היבטים מרכזיים: (א) הוא לא העריך נכונה את עומק הפערים בין שני הצדדים ואת מידת התנגדותם להגמיש את עמדותיהם. (ב) הוא לא העריך נכונה את יכולתה של ארצות הברית בעידן הנוכחי לכפות את רצונה על הצדדים. (ג) הוא לא העריך נכונה את רמת המוטיבציה של הצדדים להגיע להסדר.

פעילותו הנמרצת של הנשיא אובמה להשגת הסדר ישראלי-פלסטיני חשפה מציאות שבה המתווך, ארצות הברית, שואף להשיג הסדר הרבה יותר משרוצים בכך שני הצדדים לסכסוך. מציאות זו אינה מאפשרת להשיג הסדר, אלא אם כן יש בידי המתווך מנופי כוח רבי עוצמה שיקנו לו יכולת לכפות על הצדדים את תנאי ההסדר הרצויים בעיניו. ואולם לא זה היה המצב באזור. מעמדה של ארצות הברית בזירה הבינלאומית בכלל ובמזרח התיכון בפרט נחלש, ויכולתה להכתיב לצדדים עמדות שאינן מקובלות עליהם הצטמצמה במידה רבה.

ארצות הברית של שנת 2009 אינה ארצות הברית של שנות החמישים, השישים והשבעים, תחת ממשל אייזנהאור-דאלס, ניקסון-קיסנינג'ר או קרטור-בז'יז'ינסקי. ממשלים אלה פעלו על סמך ההנחה שיש ביכולתם להציג לישראל תביעות מרחיקות לכת בידיעה ברורה שישראל תחשוש עד מאוד לדחות תביעות אלה, גם אם המדובר בתביעות העלולות לפגוע באינטרסים חשובים שלה. רמת התלות של מדינת ישראל בארצות הברית באותן תקופות הייתה גדולה, והקיפה כמעט את כל צרכיה החיוניים של מדינת ישראל. לממשלות ישראל לדורותיהן היה ברור שדחיית תביעות ארצות הברית צריכה להיות מוגבלת למקרים שבהם הן עלולות לפגוע באינטרסים לאומיים חיוניים ביותר של ישראל.

עם תחילת כהונתו של הנשיא אובמה המצב היה שונה לחלוטין. נסיבות שונות, שיפורטו בהמשך, יצרו כללי משחק שונים במידה רבה מאלה שהיו בעבר ביחסי ישראל עם ארצות הברית. נסיבות אלה הגבילו במידה רבה את יכולת התמרון של הממשל כלפי ישראל ומדינות אחרות באזור. כבר ביוני 2009, כאשר הנשיא אובמה היה בשיא כוחו הפוליטי, העזו ישראל ומדינות ערב, ובהן אלה הנחשבות בעלות ברית קרובות של ארצות הברית ותלויות בה במידה רבה, לדחות את הדרישות של הממשל האמריקאי למחוות סמליות של נורמליזציה שהפנה אליהן הנשיא אובמה, ולממשל לא היו אמצעים של ממש לאכוף את רצונו עליהן.

מאז הקמת מדינת ישראל עמד הסכסוך הישראלי-ערבי במקום גבוה בסדר העדיפויות של כל הממשלים האמריקניים. כל הממשלים טרחו להדגיש שמעורבותה של ארצות הברית במהלכים להסדר הסכסוך הישראלי-ערבי, נועדו, בין השאר, לקדם אינטרסים חיוניים של ארצות הברית. ואולם בתקופת הנשיא אובמה העניקה ארצות הברית לסכסוך הישראלי-פלסטיני חשיבות גדולה ואף חריגה ביחס. דוברים בכירים של הממשל הציגו את הסכסוך הישראלי-פלסטיני כמקור, לא יחיד אבל דומיננטי, לכל בעיותיה של ארצות הברית באזור. הסדר הסכסוך, כך סברו חוגים רחבים בממשל, יקל במידה רבה למצוא פתרון לבעיותיה של ארצות הברית במגוון רחב של נושאים, ובעיקר ביחסיה עם מדינות האסלאם, מעמדה בעולם הערבי ופתרון סוגיית איראן. דוברי הממשל חזרו והדגישו הערכה זו, הגם שהבינו ככל הנראה שבכך הם רק מעצימים את יכולת ה"סחיטה" של הצדדים כלפי הממשל.

כישלון מאמציו של הנשיא אובמה לקדם את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני חיזק, קרוב לוודאי, את הספקות שרווחו גם קודם לכן, בדבר הסיכויים להגיע לפתרון סכסוך ארוך שנים זה. תהליך השלום בתקופת הנשיא אובמה מתנהל לאחור שתי אינתיפאדות שגבו מחיר כבד הן מישראל והן מן העם הפלסטיני ובעקבות עימותים מלחמתיים בין ישראל ובין שלטון חמאס ברצועת עזה. תמונת מצב זו אמורה הייתה ליצור קרקע נוחה לנכונות של שני הצדדים להגיע להסדר ביניהם. מעבר לכך, התגייסותו המלאה של הנשיא אובמה, כשהיה בשיא כוחו ובשיא הפופולריות שלו, אמורה הייתה, גם היא ליצור רקע הולם להנעת התהליך. העובדה שלמרות תנאים נוחים אלה התהליך לא התקדם, חיזקה, קרוב לוודאי, את התהיות והספקות אם בכלל ניתן להגיע להסדר ישראלי-פלסטיני בעתיד הנראה לעין.

כאמור, במחקר זה אני מבקש לבחון את מאמציו של הנשיא אובמה לקדם את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני בשנתיים הראשונות של כהונתו הראשונה. במוקד המחקר תעמוד תביעתו של ממשל אובמה מישראל להקפיא את הבנייה בשטחי הגדה המערבית, כלומר יהודה ושומרון, ובכלל זה במזרח ירושלים. את התביעה הזאת העלה הנשיא רשמית ובפומבי בנאומו בקהיר ב-4 ביוני 2009, ובהמשך הוצגה תביעה זו במהלך ביקורו של סגן הנשיא ג'ו ביידן (Joe Biden) בישראל במרס 2010. בתוך כך אסקור את האירועים המרכזיים של התקופה ואת התבטאויותיהם של אישים בהנהגה בישראל. אין הכוונה לתאר בפרוטרוט ובאורח כרונולוגי, כל אחד מן האירועים, אלא את אלה הרלבנטיים לצורך המחקר.

פרק הזמן הנדון במחקר זה מסתיים עם תום תקופת ההקפאה שהסכימו עליה ישראל וארצות הברית בשלהי שנת 2010. נתניהו סירב בתוקף לקבל את תביעת הממשל להאריך את ההקפאה בלא תמורה. הדיאלוג הישראלי-אמריקני להארכת ההקפאה על בסיס של תמורה כלשהי, לרבות נכונות אמריקנית לספק לישראל מטוסי תקיפה

מתקדמים מדגם F35, לא הניב בסופו של דבר תוצאות מעשיות. מאז ועד כתיבת שורות אלה שרוי התהליך המדיני בהקפאה כמעט מוחלטת. בקיץ 2013 הצליח מזכיר המדינה ג'ון קרי להביא לידי חידוש התהליך המדיני על בסיס שיחות ישירות בין הצדדים. גם מאמץ זה הסתיים, לפחות עד כה, בלא כלום.

בדיעבד ניתן לקבוע כי הנשיא אובמה לא הצליח לממש את היעד העיקרי שלו בעיצוב מדיניותו המזרח תיכונית – פיוס עם עולם האסלאם ושדרוג מעמדה של ארצות הברית בעולם הערבי: "שש שנים לאחר שהוא הציע לעולם הערבי להושיט יד לקראתו", כותב השגריר אורן, "הוא נוכח לדעת, שוב ושוב, כי העולם הערבי דחה את היד המושטת. למרות זאת, הוא לא שינה את מדיניותו. הוא עדיין מביע תמיכה בזכותן של נשים מוסלמיות ללבוש רעלה סביב ראשן, ואת אלה הרוצחים בשם האסלאם הוא מכנה בתואר 'קיצונים אלימים'". היסטוריונים שיבחנו את מדיניותו של אובמה כלפי האסלאם ממרחק זמן, כותב אורן, יהיו חלוקים בדעותיהם אודותיו. יהיו כאלה שידגישו את כוונותיו הטובות להביא לפיוס בין האסלאם ובין המערב. אחרים, קרוב לוודאי, ידגישו את הנאיביות הרבה שבה פעל, את הניתוק שלו מן המציאות הרצחנית השלטת באזור ואת העובדה שכשל, בסופו של דבר, במאמציו להביא לפיוס עם עולם האסלאם ולשפר את מעמדה של ארצות הברית בעולם הערבי.²⁴

ואכן, מדיניותו של הנשיא אובמה בהקשר הישראלי-ערבי בכלל, ובהקשר הישראלי-פלסטיני בפרט, ביטאה מגמה שהוא אימץ כבר בראשית כהונתו כמוטיב במדיניות החוץ שלו – להציב לעצמו יעדים מרחיקי לכת, במידה רבה בלתי מציאותיים, כמטרות קונקרטיות להגשמה בטווח זמן מוגדר. בנאומו בפראג ב-5 באפריל 2009 הוא העלה על נס את המציאות השוררת כיום באירופה – מציאות של שלום, אחדות וחופש ואת העובדה שצ'כיה הינה מדינה חופשית ודמוקרטית. עשרות שנים קודם לכן, אמר הנשיא, איש לא היה מאמין שקיימת אפשרות שתתגשם מציאות כזו. זהו חלום שהתגשם משום שאנשים פשוטים ברחבי היבשת האמינו שאפשר לממש חלומות לגשר על מחלוקות גם כאשר מנהיגיהם לא האמינו בכך. גם עכשיו, הדגיש הנשיא, ניתן לעמוד בכל האתגרים הניצבים בפנינו בתנאי שנדע להאזין אחד לשני, שנדע לפעול ביחד ושנתמקד בעקרונות ובאינטרסים המשותפים לנו ולא במחלוקות מזדמנות. דבריו נאמרו בהקשר האירופאי, אך הם הנחו את דרכו גם בהקשר המזרח תיכוני. הוא האמין, וקרוב לוודאי – עדיין מאמין, שחזון השלום שהוא הציב בפני עמי האזור, שבמסגרתו תקום מדינה פלסטינית שתחיה בשלום עם מדינת ישראל הינו יעד מדיני ריאלי שניתן להביא למימושו במהלך כהונתו, ואפילו בזמן קצר יותר.²⁵

זמן קצר לאחר שהושבע כנשיא נאם היועץ שלו לביטחון לאומי ג'ים ג'ונס (James L. Jones) בוועידה לביטחון שהתכנסה במינכן: "אני מודע לכך שקיימת סקרנות רבה לגבי הנשיא אובמה", אמר ג'ונס. העיקרון הבסיסי בהתנהלותו של הנשיא, אמר ג'ונס,

הוא הבנת המציאות כפי שהיא. "הנשיא הוא קודם כל מדינאי פרגמאטי", קבע ג'ונס. הוא יודע שאנחנו צריכים לפעול במציאות הבינלאומית כפי שהיא. הוא מודע לכך שהעולם כיום שונה במידה רבה מן העולם שהכרנו שנים ספורות קודם לכן. העולם השתנה, ועלינו ללמוד להשתנות יחד עמו. ייתכן שהיסטוריונים שיבחנו בעתיד את מדיניות החוץ של אובמה במערכת הבינלאומית המשתנה, יקבעו כי זו אכן התאפיינה בגישה פרגמאטית. ואולם, בהקשר המזרח תיכוני בכלל, ותהליך השלום בפרט ספק רב אם ניתן להצביע על היבטים פרגמאטיים במדיניות הנשיא.²⁶

שום גורם אחראי במדינת ישראל השואף מטבע הדברים להפסקת מעגל האלימות בינינו לבין הפלסטינים אינו יכול שלא ללוות בהערכה רבה את נכונותו של ממשל אובמה להירתם במלוא היכולת והמשאבים העומדים לרשותו ובדרג הבכיר ביותר למשימה להביא לידי הסדר ישראלי-פלסטיני. ניסיונות דומים של נשיאים אחרים קידמו את תהליך השלום, מי פחות ומי יותר. הבולט בהם היה ממשל הנשיא ג'ימי קרטר (Jimmy Carter), שהביא לידי חתימת הסכם שלום פורץ דרך בין ישראל לבין מצרים. עם זאת, נראה לי שהנחות היסוד, העמדות והמהלכים של ממשל אובמה שנועדו להשיג יעד דומה היו שגויים במידה רבה ולכן הם לא הצליחו לקדם את תהליך השלום, אף שרבים ציפו לכך. יש לקוות שממשל אובמה ואלה שיבואו אחריו ושאר הצדדים השותפים לתהליך השלום ילמדו משגיאות העבר, כל אחד בדרכו־הוא, כדי לשפר את הסיכויים להגיע לשלום בעתיד.

פרק ראשון

עמדת ארצות הברית בסוגיית השטחים וההתנחלויות - מבט היסטורי

ממשל אובמה אימץ תפיסת עולם שהייתה מקובלת בקרב חוגים רחבים בקהילה הבינלאומית בכלל, ובממשלים האמריקניים בפרט, וגם בקרב חוגים בחברה הישראלית מאז תום מלחמת העצמאות, וביתר שאת - לאחר תום מלחמת 1967. על פי תפיסה זו, הסכסוך הישראלי-ערבי בכלל, והסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרט, הוא מדיני-טריטוריאלי, בעיקרו של דבר, ומקורו במחלוקת על הזכות לריבונות על שטחים בארץ-ישראל. על רקע זה פעלו כל הממשלים האמריקניים מאז 1949 כדי להביא לידי הסדר ישראלי-ערבי על בסיס ויתורים טריטוריאליים של ישראל בתמורה לנכונות הצד הערבי לשדרג את היחסים עם ישראל, שהתבססו על הסכמי שביתת נשק. הצעה ממשית להסדר שלום מלא כלל לא עמדה על הפרק באותן שנים.

בשנות החמישים התמקדו הצעות ההסדר לשתי מדינות בלבד - ישראל ומצרים. הבולטת בהן הייתה "תכנית אלפא" שגיבשו ארצות הברית ובריטניה. עיקרה של הצעת ההסדר היה נסיגה נרחבת של ישראל בנגב ויצירת מסדרון בין רצועת עזה, שהייתה אז בשליטת מצרים, לבין ירדן. ישראל התנגדה לתכנית באורח נחרץ. היא הציגה מיגוון רחב של טיעונים נגדה. בראש ובראשונה היא הלינה על כך שהמעצמות מעניקות "פֶרְס" לתוקפן, מצרים, ופוגעות בקרבן התוקפנות, מדינת ישראל. כמו כן טענה ישראל כי התכנית תביא לפגיעה אנושה בפיתוח הנגב, ובעיקר בעיר אילת. ולבסוף, היא טענה כי התכנית תשמש תקדים, ותביא לתביעות לנסיגות של ישראל משטחים נוספים. טיעונים אלה לא שכנעו את מעצמות המערב, ארצות הברית ובריטניה לסגת מן התכנית. נהפוך הוא. הן הגבירו את הלחצים והאיומים על ישראל אם תעז לדרוש את התכנית. בסופו של דבר נגזרה התכנית בגלל התנגדות מצרים.¹

בעקבות מלחמת ששת הימים וכיבוש שטחים מעבר לקווי שביתת הנשק של 1949, הואצו התהליכים להשגת הסדר מדיני באזור. מאמצי הנוסחה "שטחים תמורת שלום" בממשל האמריקני לא שללו בדרך כלל את טיעוניה של ישראל כי מלחמת ששת הימים, שבה נכבשו בין השאר שטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה, הייתה מלחמה מובהקת להגנה עצמית. עם זאת, הם טענו כי הצידוק של המהלך הצבאי שהוביל לכיבוש

השטחים אינו רלוונטי לעניין הצורך בקידום תהליך השלום. טענתה של ישראל שהיא נאלצה להיכנס למערכה שלא היה לה שום עניין בהתרחשותה ולהשתלט במסגרת המערכה על שטחי סיני, רצועת עזה, יהודה ושומרון ורמת הגולן, היא נושא לדיון בין היסטוריונים וחוקרים, ואין לצפות ל"אמת" חד-משמעית בסוגיה הזאת.

לטענת אישים בממשל, השטחים צריכים להיות מוחזקים בידי ישראל כפיקדון שיוחזר לידי הערבים, כולו או רובו, תמורת הסדר שלום. העובדה שמלחמת ששת הימים הייתה מלחמת הגנה אינה מעניקה לישראל זכות לתבוע שינויים טריטוריאליים מהותיים לעומת קווי הגבול של ה-4 ביוני 1967. תפיסה זו באה לידי ביטוי בהדגשת סעיפים בהחלטה 242 של מועצת הביטחון של האו"ם מנובמבר 1967 הקובעים ש"רכישת טריטוריה בדרך של מלחמה היא פסולה", ומבהירים את הצורך בפניו כוחות מזוינים של ישראל מ"טריטוריות שנכבשו במסגרת הסכסוך האחרון". ישראל אימצה ניסוחים אחרים מהחלטה 242 ובראשם הקביעה בדבר זכותן של המדינות לחיות ב"גבולות בטוחים ומוכרים" ואת העובדה שההחלטה דיברה על "נסיגה משטחים" ולא – "מהשטחים".²

הצגת "השטחים" כפיקדון הובילה את הממשלים בארצות הברית מאז תום מלחמת ששת הימים לאימוץ עמדה השוללת את שינוי הסטטוס קוו בשטחים באמצעות מפעל ההתנחלויות. סוגיית ההתנחלויות נמצאת במחלוקת, בדרגות משתנות של אינטנסיביות, בין ישראל לבין ארצות הברית מאז תום מלחמת ששת הימים. כל הממשלים בארצות הברית ביטאו עמדות שליליות כלפי תופעת ההתנחלויות על סמך מגוון רחב של טיעונים. ככלל בלטה הנטייה לבסס את ההתנגדות על שני טיעונים: (א) ההתנחלויות אינן חוקיות. (ב) ההתנחלויות הן מכשול לשלום. מאז 1981, בעקבות קביעתו של הנשיא ריגן שאין הוא מקבל את הטיעון בדבר אי-חוקיות ההתנחלויות, התמקד הממשל בנושא השפעת ההתנחלויות על תהליך השלום. בכמה הזדמנויות הציגו נציגי ממשל את תופעת ההתנחלויות כאחד הרכיבים בטענתם כלפי מגמת שני הצדדים, ישראל והפלסטינים, שלא לפעול חד-צדדית. מגמה זו, כך הודגש, אינה מקובלת על דעת הממשל. ואולם במרבית המקרים התמקד הממשל בפעילות ההתנחלות של ישראל, ובלי קשר לפעילות חד-צדדית של הפלסטינים.³

רק מיעוט קטן של אישים בממשל האמריקני ומשפטנים בעלי שם בינלאומי, הביעו עמדות שונות מן הקו הרשמי שהתגבש בממשל בסוגיית ההתנחלויות. לדברי דורי גולד: "יוג'ין רוסטאו (Eugene Rostow), לשעבר דיקן בית הספר למשפטים באוניברסיטת יל (Yale), אשר שימש גם סגן מזכיר המדינה בתקופת הנשיא לינדון ג'ונסון (Lyndon Johnson), כתב לימים: כי "לישראל יש זכות משפטית בלתי ניתנת לערעור להקים התנחלויות בגדה המערבית". הוא קבע שטענותיה של ישראל לריבונות על השטח הינן טובות לפחות כמו אלו של ירדן". פרופ' סטיבן שוּבֶל (Stephen Schwebel) מי שהיה

היועץ המשפטי של מחלקת המדינה ונשיא בית הדין הבינלאומי בהאג, התקדם עוד צעד כשכתב בשנת 1970: "זכותה של ישראל על השטח המכונה פלסטין, לרבות ירושלים כולה, עולה על זכותן של ירדן ומצרים". שוּבָּל טען כי במלחמת ששת הימים פעלה ישראל מתוקף זכותה להגנה עצמית והקהיליה הבינלאומית הכירה בכך. לעובדה זו, הוא סבור, יש השלכות על הזכות המשפטית של ישראל לגבי הגדה המערבית. ב-29 ביולי 1977 הצהיר מזכיר המדינה סיירוס ואנס (Cyrus Vance): "השאלה מי מחזיק בזכות המשפטית על הגדה המערבית היא שאלה פתוחה"⁴.

במקצת ההתבטאויות של גורמי ממשל בסוגיית ההתנחלויות ניתן ביטוי לעמדה, שתביעת הממשל מישראל להפסיק את ההתנחלויות אינה נובעת רק מתפיסה של אינטרס לאומי אמריקני, אלא גם מההערכה שהדבר חיוני לאינטרסים הלאומיים של ישראל. שגריר ארצות הברית בישראל בתקופת הנשיא בוש, דניאל קרצר (Daniel Kurtzer), נתן לכך ביטוי ברור ב-29 במאי 2002. לדעתו, מעמדה של מדינת ישראל ומצבה הביטחוני ישתפרו אם וכאשר היא תפסיק את מפעל ההתנחלויות.⁵

הנשיא בוש הציג טיעון נוסף להתנגדות הממשל להתנחלויות. לדבריו (24 במאי 2006), ההתנחלויות יוצרות חיכוך קשה בין יהודים לערבים, ובכך הן תורמות להעצמת השנאה והאלימות באזור. דבריו של הנשיא בנושא זה נועדו להצדיק את תמיכתו בתכנית ההתנתקות של אריאל שרון, ואת עמדתו האוהדת למדי כלפי תכנית ההתכנסות של ראש הממשלה אהוד אולמרט. הגם שהדגיש את החשיבות שישראל תפעל בהסכמה עם הפלסטינים, העלה בוש על נס את הנסיגה ואת פירוק ההתנחלויות כגורמים שיכולים לתרום לרגיעה באזור.⁶

הבסיס לעמדות אלה של ארצות הברית בסוגיית ההתנחלויות הונח חודשים ספורים לאחר תום מלחמת ששת הימים, כאשר תופעת ההתנחלויות עדיין הייתה בחיתוליה וממדיה היו מוגבלים ביותר. ממשל הנשיא ג'ונסון הביע את עמדתו כי חזרה מידידת של ישראל למצב ששרר ב-4 ביוני 1967, בטרם פרוץ המלחמה, לא תהווה מרשם לשלום אלא לחידוש מעשי האיבה. קווי שביתת הנשק היו שבריריים ולכן נדרשים גבולות מוכרים שיבטיחו את ביטחון ישראל מפני טרור ומלחמה. עם זאת הודגש, כי אין בעמדה זו הרשאה להקים התנחלויות. ההערכה שרווחה בממשל הייתה שההתנחלויות יוצרות עובדות דמוגרפיות ומדיניות שישראל תתקשה להשתחרר מהן, הגם שבאופן רשמי היא טענה כי היא תהיה מוכנה לפנות שטחים והתנחלויות במסגרת הסדר שלום. על רקע זה, טענו אישים בממשל, כי אֵל לה לממשלת ישראל לפעול בשטחים שהיא כבשה במלחמת 1967 בדרך העלולה לפגוע (jeopardize) במאמצי השלום ובמימוש הנוסחה "שטחים תמורת שלום".⁷

בחלק מהתבטאויותיו, קרוב לוודאי על רקע החלטות ועידת חרטום (29 באוגוסט-1 בספטמבר 1967), שביטאו עמדה ערבית קשיחה בסוגיית ההסדר המדיני עם ישראל,

ועקב התרחבותה של מלחמת ההתשה העקובה מדם לאורך תעלת סואץ, בחר הנשיא ג'ונסון ליצור זיקה, ולו עקיפה, בין מצב העימות הישראלי-ערבי ותחושתה של ישראל שהעולם הערבי שואף להשמדתה, לבין המשך "הכיבוש", המוביל למפעל ההתנחלויות. על רקע זה אפשר להבין את קביעתו של הנשיא ג'ונסון כי על ישראל מוטלת החובה לשכנע את העולם הערבי שאין לה מדיניות של התפשטות טריטוריאלית באמצעות ההתנחלויות. בה בעת הוא תבע מן העולם הערבי לשכנע את ישראל שהוא זנח את שאיפתו להשמדה. בהתבטאות זו ניכרים אולי ניצנים של מגמה, שרווחה גם בממשלים אחרים, לגלות הבנה "לזכות" שיש לישראל להמשיך במדיניות ההתנחלות, לפחות בחלק משטחי יהודה ושומרון, כל עוד נמשך מצב הסכסוך בינה לבין העולם הערבי, וכל עוד יש לישראל סיבה לחשוד שהעולם הערבי עדיין זומם להשמדה.⁸

בכמה התבטאויות בסוגיית ההתנחלויות עלתה שאלת מעמדה של ירושלים בכלל, ושל מזרח ירושלים בפרט. לאחר מלחמת ששת הימים קיבלה הכנסת תיקון ל"פקודת סדרי השלטון והמשפט" המוסיף את סעיף 11ב ולפיו: "המשפט, השיפוט והמנהל של המדינה יחולו בכל שטח של ארץ-ישראל שהממשלה קבעה בצו". תיקון זה אפשר לממשלה להחיל את המשפט הישראלי על מזרח ירושלים זמן קצר לאחר מכן. בד בבד החלה ישראל בתהליך של בנייה מואצת במזרח העיר כדי לתת ביטוי מוחשי לריבונותה על העיר המאוחדת. הממשל האמריקני הסתייג מהחלטה זו של ישראל. הוא חזר וקבע שמזרח ירושלים היא חלק מן השטחים שישראל כבשה במלחמת 1967, ודינה בעניין ההתנחלויות כדין שאר השטחים.⁹

מנקודת ראותו של הממשל, כל מה שעושה ישראל במזרח ירושלים, ובכלל זה באתרים היסטוריים ודתיים, והחלת החוק הישראלי על ירושלים מנוגדים לחוק הבינלאומי ופוגעים באינטרסים המשותפים של ישראל ושל ארצות הברית. צ'רלס יוסט (Charles Yost), נציג ארצות הברית באו"ם בתקופת ממשל ניקסון, הבהיר (ב־1 ביולי 1969) שהממשל "מצטער על צעדיה של ישראל במזרח ירושלים ומגנה אותם". לדבריו, מנקודת ראותה של ארצות הברית, שטח מזרח ירושלים הוא חלק מכלל השטחים שנכבשו ב־1967, וחלים עליו כל כללי המשפט הבינלאומי הנוגעים לשליטה בשטח כבוש. הממשל הבהיר לישראל, שצעדים אלה לא ישפיעו על קביעת מעמדה של ירושלים בהסדר שיושג.¹⁰

בהתייחסויות רבות של אנשי ממשל אמריקנים להתנחלויות לאורך השנים ניכרת, לעתים, מגמה של המעטת חשיבותן בהתדיינות בעניין הסדר ישראלי-פלסטיני, ושל הפחתת האינטנסיביות שבה יש להציג את התנגדות ארצות הברית לתופעה זאת. אחת הסיבות העיקריות לכך היא ההערכה שהתגבשה בחוגים רחבים בממשל, שמדינת ישראל נחושה בדעתה להמשיך במפעל ההתנחלויות, ולקהילה הבינלאומית בכלל ולממשל האמריקני בפרט אין יכולת ממשית למנוע ממנה לממש מטרה זאת. בנסיבות אלה

מוטב לו לממשל להכיר במגבלות הכוח שלו כלפי ישראל ולצמצם את ממדי החיכוך עמה בסוגיית ההתנחלויות. אלה שאמצו עמדה זו טענו כי סוגיית ההתנחלויות היא רק אחת ממגוון רחב של סוגיות שנויות במחלוקת בין ישראל לבין הפלסטינים, ואין טעם למקד דווקא בה את הסכסוך המתמשך בין שני הצדדים. זאת ועוד, אם וכאשר יושג הסדר ישראלי-פלסטיני, יוגדרו גבולות ישראל והמדינה הפלסטינית. בנסיבות אלה ברור שישראל תצטרך לפרק התנחלויות ולהעביר את המתישבים למקומות יישוב אחרים.

ביטוי בולט לתחושת מגבלות הכוח של הממשל האמריקני בכל הקשור לבנייה בהתנחלויות נתן הנשיא קרט, שהיה אחד המתנגדים הבולטים להתנחלויות, ב-3 במרס 1980. הוא מנה את הסיבות להתנגדותו לניסוחים חריפים נגד ישראל בהחלטות של ארגונים בינלאומיים בקריאתם לפירוק התנחלויות. לדבריו, ניסוח כזה אינו נכון ואינו מעשי: *This call for dismantling [settlements] was neither proper nor practical.* סביר להניח שעמדה זו של הנשיא קרט נבעה במידה רבה מכך שבראש ממשלת ישראל עמד בעת ההיא מנהיג ימין אידיאולוגי, מנחם בגין. הנשיא העריך, קרוב לוודאי, שמנחם בגין יסרב לקבל תכתיב של פירוק התנחלויות שלא במסגרת הסדר, גם אם יצטרך לעמוד בלחצים כבדים. במקרה כזה עלולים להיפגע מעמדה וסמכותה של ארצות הברית כמעצמה. בהזדמנות קודמת אמר קרט, שארצות הברית אינה צריכה להיגרר להתבטאויות קיצוניות נגד תופעת ההתנחלויות או לתמוך בהצעות החלטה קיצוניות מדי נגד ישראל, שכן ארצות הברית קיבלה התחייבויות מפורשות מישראל, גלויות וחשאיות, שההתנחלויות אינן מבטאות מגמה של ישראל לספח את השטחים לתמיד, וכי מקובל עליה שמפת הגבולות תיקבע במשא ומתן ובהסדר מדיני. על רקע זה הצהיר קרט ב-23 באוגוסט 1977, שארצות הברית אינה מתכוונת להרחיק לכת מעבר להבעת צער (*open expression of our own concern*) והתנגדות למהלכיה של ישראל בהתנחלויות.¹¹

שינוי ממשי בגישה לסוגיית ההתנחלויות חל כאמור בתקופת ממשל ריגן. זמן קצר לאחר כניסתו לתפקיד, ב-2 בפברואר 1980, הוא ציין שאינו מקבל את הטענה השגורה בפי דוברי הממשל בדבר אי-חוקיותן של ההתנחלויות, וקבע שהן אינן בלתי חוקיות (*they're not illegal*). לדעתו, הגדה המערבית צריכה להיות פתוחה להתיישבות של בני כל הדתות - יהודים, מוסלמים ונוצרים. עם זאת הוא מתח כאמור ביקורת על הדרך שבה מתבצעת פעילות ההתנחלות. הוא סבר שמדובר בפעולה שגויה (*ill-advised*), בעלת אופי מתגרה (*unnecessarily provocative*), המנוגדת לרוח הסכמי קמפ דייוויד.¹² עם זאת, גם ממשל בגין לא ראה בעמדה זו משום "הרשאה" של ממשל הנשיא ריגן לישראל להמשיך במפעל ההתנחלויות ללא ריסון. על רקע זה נוצרו לא אחת מחלוקות בין בגין לבין המתנחלים. שיאם היה כאשר הציג מנחם בגין את תכנית ההסדר שלו

עם מצרים. התכנית גררה ביקורות קשות נגדו מצד חוגי המתנחלים. בגין לא נותר חייב. וכך הוא אמר להם:

מנין נובעת הפקרות הלשון הזאת, לרבות דברים אחרים שהושמעו? את זאת אמרתי פעם בוויכוח לאנשי גוש אמונים, שאני אוהב אותם גם היום ואוסיף לחבב אותם גם מחר. אמרתי להם: אתם חלוצים נפלאים, בוני הארץ, מתנחלים על אדמת טרשים, בגשם בחורף, מתוך קשיים. אבל יש לכם חולשה אחת – פיתחתם בקרבכם איזה תסביך של משיחיות!... עליכם לזכור שהיו ימים, כאשר עדיין לא נולדתם או הייתם ילדים קטנים, ימים שבהם אנשים אחרים סיכנו נפשותיהם יומם ולילה, עבדו ועמלו, הקריבו קורבנות, ועשו את מלאכתם בלי שמץ של תסביך משיחיות. ואני קורא גם היום לידידי הטובים מ"גוש אמונים" לעשות את המלאכה בצניעות לא פחותה מזו שבה עשו קודמיהם, בימים אחרים ובלילות אחרים. משגיחים על כשרותנו הארץ ישראלית אינם דרושים לנו! את כל חיינו הקדשנו לארץ ישראל ולמאבק על שחרורה, וכך נוסיף.¹³

בתכנית ריגן למזרח התיכון מראשית ספטמבר 1982 ניכרים ניצני הבנה, שגבולות הקבע של מדינת ישראל לא יהיו קווי ה-4 ביוני 1967. לדברי הנשיא ריגן: "בגבולות 1967 רוחבה של מדינת ישראל בנקודה הצרה ביותר הגיע בקושי לעשרה מייל. רוב אוכלוסיית ישראל נמצאת בטווח ארטילרי של צבאות עוינים. אינני מתכוון לבקש מישראל לשוב ולחיות בצורה כזאת... עומק הוויתור על טריטוריה שישראל תצטרך לבצע ייקבע במידה רבה על-ידי מידת השלום והנורמליזציה". מזכיר המדינה בממשל ריגן הביע עמדה זו בצורה נחרצת יותר: "ישראל לא תישא ותיתן מגבולות 1967, ולא תחזור אליהם".¹⁴

מתפיסה רחבה זו השתמעה גם גישה מקלה כלפי ההתנחלויות – כל זמן שהבנייה בהן תהיה מתוחמת לאזורים שארצות הברית רואה בהם לעתיד חלק ממדינת ישראל. לפיכך מדובר בתכנית שעיקרה הימנעות מהרחבת שטחי ההתנחלויות, כלומר הימנעות מהקמת התנחלויות חדשות ומהרחבת שטחן של התנחלויות קיימות. המשמעות העקיפה היא, שאפשר להמשיך ולבנות בהתנחלויות הקיימות. עיקרון זה שימש בסיס להבנה בנושא ההתנחלויות בין ממשל בוש הֶבֶן לבין ראשי הממשלה אריאל שרון ואהוד אולמרט. עם זאת, כמו לצאת ידי חובה, תכנית ריגן גם ממליצה לישראל להקפיא את ההתנחלויות כדי ליצור אווירה נוחה למשא ומתן, ולאפשר לצדדים שונים להצטרף אליו.¹⁵

בהתייחסויותיהם של אישים בממשל לתופעת ההתנחלויות בלטו לא אחת הבעות חוסר אונים באשר ליכולת להביא להפסקתה ו/או לצמצומה. מזכיר המדינה קולין פאוול (Colin Powell), אשר שירת תחת הנשיא בוש, ציין ב-1 במאי 2002: "ההתנחלויות ממשיכות לגדול ולהתרחב. הן אינן עומדות להיעלם". למזכיר המדינה לא הייתה הצעה כיצד להפסיק זאת חוץ מהקביעה ש"משהו צריך להיעשות בהקשר זה"¹⁶. דברים אלה נאמרו כאשר האינתיפאדה הפלסטינית הייתה בשיאה ופגעה קשות בישראל. לכאורה היה לממשל רקע נוח לתבוע בתוקף את הפסקת ההתנחלויות, שלא אחת הוצגו כגורם מרכזי לאלימות הפלסטינית. ושוב, למעלה משנה אחר כך (21 בספטמבר 2003) ציין מזכיר המדינה שפעילות ההתנחלות חייבת להיפסק, אך בפועל היא לא נפסקה לשביעות רצונה של ארצות הברית, ובעצם הודה שאין היא מצליחה למנוע זאת.¹⁷ דניאל קרצר, שגריר ארצות הברית בישראל בממשל בוש, חידד ב-29 במאי 2002 את תחושת חוסר האונים של הממשל כלפי תופעת ההתנחלויות: "ארצות הברית התנגדה להתנחלויות במשך שנים רבות, אבל אתם (הישראלים) המשכתם לבנות שם, ואנחנו לא עשינו דבר להפסקת התופעה"¹⁸.

נציגי ממשל אחדים בחרו ללוות את התייחסויותיהם למדיניות ההתנחלות של ישראל באיומים, שימומשו אם תופעה זו לא תיפסק. הנשיא בוש האב ומזכיר המדינה שלו ג'יימס בייקר הפגינו מגמה זו בבטות. הם התנו מתן ערבויות לישראל בשינוי מהותי במדיניות ההתנחלות שלה. באחד מנאומיו (3 במרס 1990) הבהיר הנשיא, שעמדת הממשל שוללת הקמת התנחלויות בגדה המערבית ובמזרח ירושלים. הוא הדגיש שבכוונתו לממש עמדות אלה של הממשל בתקיפות, ויבחן היטב באיזו מידה "אנשים", כלומר ישראל, יעמדו בדרישות אלה (can comply with that policy).¹⁹ גם מזכיר המדינה ג'יימס בייקר (James Baker) נקט עמדה תקיפה נגד ההתנחלויות. באחד מנאומיו (22 במאי 1991) הוא הלן על שבכל פעם שהוא בא לביקור בירושלים מקדמות את פניו הודעות על הקמת התנחלויות חדשות. הוא פירש זאת, במידה רבה של צדק, כניסיון להביך אותו ולהעמיד אותו במצב משפיל למדי. הוא חשש שאם לא תהיה התייחסות תקיפה של הממשל להודעות אלה, הדבר יתפרש כהפגנה של חולשה ופחד של הממשל מעימות עם ממשלת ישראל. סביר להניח שהדבר יוביל את ישראל להעצים את פרויקט ההתנחלויות, למורת רוחו של הממשל. בסופו של דבר, גם הוא הלן על מציאות שהיא התקשה מאוד לשנותה.²⁰

התגברות האלימות הפלסטינית, בעיקר במהלך האינתיפאדה השנייה, הציבה את העימות הישראלי-פלסטיני במרכז סדר היום העולמי. בהכרח נלוותה לכך התמקדות בסוגיית ההתנחלויות. בדו"ח, שחיבר הסנטור ג'ורג' מיטשל (George Mitchell) ושהציג ב-30 באפריל 2001 לבדיקת האירועים שגרמו להתפרצות האינתיפאדה בשנת 2000, נאמר, שההתנחלויות הן מקור מרכזי לאלימות הפלסטינית. הוא תבע הקפאה מוחלטת

שלהן, ובכלל זה מטעמים של "גידול טבעי". "יהיה קשה במיוחד", נקבע בדו"ח, "למנוע את הישנות האלימות הפלסטינית-ישראלית, אלא אם כן תפסיק ממשלת ישראל את כל פעולות הבנייה של התנחלויות". על כך נוסף איום אסטרטגי מפורש כלפי ישראל: מערכת היחסים הביטחוניים הקיימת בין ישראל לבין ארצות הברית, כך קובע הדו"ח, אינה יכולה להימשך כל עוד תמשיך ישראל במדיניות ההתנחלויות שלה, אותה הגדיר הממשל כ"מתגרה" (provocative).²¹

בקדנציות האחרונות של נשיאי ארצות הברית, עד תחילת כהונתו של הנשיא אובמה, ניכרה מגמה מסוימת של גילוי הבנה לעצם תופעת ההתנחלויות, יחד עם ניסיון לצמצם את ממדיה על בסיס מתווה שיוסכם בין ישראל לבין ארצות הברית. ביטוי בולט לכך ניתן בתקופת הנשיא קלינטון (Bill Clinton). עוזר מזכיר המדינה אדוארד ג'רג'יאן (Edward Djerejian) קבע ב-9 במרס 1993, שארצות הברית מקבלת את הצורך בפעילות "התנחלותית" מוגדרת, על בסיס של גידול טבעי וצרכים אחרים.²² כשמונה שנים אחר כך (12 באפריל 2001), הפעם תחת ממשל בוש הֶבֶן, חייד ג'רג'יאן את עמדותיו בסוגיה – יש לגבש התנחלויות גדולות בתוך מסגרת אחת, כך שתושביהן יוכלו להיות בטוחים יותר בהישארותם בתחום מדינת ישראל במסגרת הסדר הקבע.²³ אירועי ה-11 בספטמבר 2001 וכניסתה של ארצות הברית למערכה כבדה ועקובה מדם נגד האסלאם הקיצוני בעיראק ובאפגניסטן, יצרו תשתית טובה למדי לעמדה אמריקנית נוחה יותר לישראל בסוגיית ההתנחלויות. הממשל נטה לקבל את עמדת ישראל ולפיה הדין בפניו התנחלויות יתקיים רק לאחר שהרשות הפלסטינית תוכיח הלכה למעשה שהיא נאבקת בארגוני הטרור. עמדה זו צמצמה עד מאוד את הלחץ המדיני על ישראל בפרק הזמן ההוא. בתקופת בוש הֶבֶן הושגו הבנות מפורטות עם ממשלת שרון בנוגע לבנייה בהתנחלויות. על פי הבנות אלה: "לא תורחבנה ההתנחלויות, ולא תותר בהן בנייה אלא במתחם קו הבנייה הקיים". ישראל גם התחייבה לא להקים התנחלויות חדשות ולא להפקיע קרקעות של פלסטינים לצורכי בנייה.²⁴

הנשיא בוש הֶבֶן נתן ביטוי מובהק להבנות עם שרון בקביעתו – במסיבת עיתונאים שקיים ב-14 באפריל 2004, לאחר פגישתם – כי נוכח המציאות שנוצרה בשטחים עם הקמת התנחלויות גדולות, אין זה ריאלי לצפות שגבולות הקבע של ישראל יתבססו על קווי שביתת הנשק מ-1949. לדברי אליוט אברמס (Elliot Abrams), אשר שימש בתפקידי ממשל בכירים בתקופת הנשיאים רייגן ובוש, השימוש במונח "קווי שביתת הנשק של 1949", ולא במונח המקובל "קווי יוני 1967", נועד להבהיר שלמונח "קווי 1967" אין מעמד "מקודש", וכי ישראל לא תחזור לקווים אלה ותשמור בידיה את גושי ההתיישבות העיקריים.²⁵ קביעה זו באה לידי ביטוי גם במכתב ששיגר הנשיא בוש לשרון ב-14 באפריל 2004, מכתב זה אושר ברוב גדול בקונגרס ב-23 וב-24 ביוני 2004. בהחלטת הקונגרס הודגש: "ארצות הברית נשארת מחויבת לביטחון ישראל,

ובכלל זה גבולות בטוחים מוכרים ובני הגנה, ולשימור יכולתה של ישראל להרתיע אויבים ולהגן על עצמה".²⁶

משתמעת מנוסח זה הכרה בזכותה של ישראל להמשיך במפעל ההתנחלויות על פי מתווה מוסכם, ומתוך הנחה שהאזורים שלגביהם יש הסכמה בין ישראל לבין ארצות הברית יישארו ממילא בידיה גם במסגרת הסדר הקבע עם הפלסטינים: "מכתב הנשיא בוש, שאומץ על ידי שני בתי הקונגרס", כותב השגריר אורן, "הוא מופת של דיפלומטיה... הוא שכנע את הציבור בישראל שוויתור על שטחים יהיה מלווה בערבוביות אמריקניות ממשיות. הוא הבטיח גבולות ביטחון למדינת ישראל, והוא העניק מרחב תמרון מדיני לישראל ולפלסטינים כאחד. המכתב איפשר לממשלות ישראל להדוף לחצים של גורמי ימין שתבעו לבנות בשטחים, על ידי כך שאיפשר מיקוד הבניה באותם שטחים שיש בהם ריכוז מתיישבים גדול, מבלי לחסום את האופציה לכינונה של מדינה פלסטינית בת קיימא. הגם שרשמית התנגדו הפלסטינים לנוכחות ישראל מעבר לקווי 1967, הם ידעו היטב שהשטחים המאוזכרים במכתב בוש לשרון אינם נושא למשא ומתן".²⁷

על פי עדותו של אליוט אברמס, מכתבו של הנשיא בוש ניתן לאחר שראש הממשלה שרון הצליח לשכנעו שהוא עדיין מאמין ש"מפת הדרכים" היא הדרך להסדר בטוח הארוך. עם זאת, לדבריו, הוא, שרון, נוכח לדעת כי הולך ומתקבע מצב של קיפאון בתהליך המדיני משום שהפלסטינים בהנהגת ערפאת אינם שותף אמיתי לשלום. על רקע זה הוא יזם את תכנית ההתנתקות. לדברי שרון: "העולם הערבי חושד בי כי ההתנתקות תתחיל בעזה ותסתיים בעזה, אבל הכוונות שלי הן שונות. ברגע שהפלסטינים יתחילו להילחם בטרור וערפאת יסתלק מן ההנהגה יהיה אפשר להמשיך במימוש מפת הדרכים". על כך הגיב הנשיא בוש במילים המחמיאות: "זוהי מנהיגות אמיתית".²⁸ בנסיבות אלה הייתה הדרך קצרה למכתב ה-14 באפריל 2004.²⁸

פרק שני

סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני במערכת הבחירות בארצות הברית, 2008

ניצני עמדותיו של אובמה כלפי מדינת ישראל, יחסיה עם ארצות הברית ותהליך השלום הישראלי-פלסטיני באו לידי ביטוי כבר במערכת הבחירות. בהופעתו בכנס איפא"ק ב-4 ביוני 2008 הפתיע אובמה אפילו את ממשל הנשיא בוש בדברי התמיכה שלו בישראל, הגם שממשל בוש נחשב לאחד הממשלים הידידותיים ביותר לישראל. אובמה הגדיר את עצמו "ידיד אמת" של ישראל וכמי שמחויב לשמר את הקשר שאינו ניתן לפירוק (unbreakable bond) בין ישראל לבין ארצות הברית. הוא הדגיש כי "ביטחונה של ישראל הוא עיקרון מקודש ואינו נתון למשא ומתן". הוא גם חזר והבליט את השואה והשלכותיה. לדעתו, השואה נתנה דחיפות לצורך של העם היהודי לשוב לארץ-ישראל. שנים ספורות לאחר מכן, אמר אובמה, הכריז בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל. אובמה לא אמר כאן במפורש שהשואה היא העילה להקמתה של מדינת ישראל, אך דבריו אלה מראים שהתבטאויותיו המאוחרות יותר כנשיא בעניין הקשר שבין השואה להקמת מדינת ישראל התבססו על תפיסת עולם מושרשת.¹

לטענת אובמה, מדיניותו של הנשיא בוש לא חיזקה את ביטחונה של מדינת ישראל. הוא ציין בהקשר זה את העובדה שארגון חמאס השתלט על עזה, וארגון חזבאללה העמיק את אחיזתו בלבנון במהלך תקופת נשיאותו של בוש. אובמה לא הבהיר כיצד מדיניותה של ארצות הברית הובילה להתפתחויות אלה. לא ברור האם על פי השקפתו הדחיפה של ממשל הנשיא בוש לבחירות בעזה שהעלו את חמאס לשלטון הייתה טעות. כן טען אובמה שהמלחמה בעיראק חיזקה את מעמדה של איראן, המציבה איום חמור על ביטחונה של ישראל. עיראק היא מדינה לא יציבה, ועל כן, כך אפשר להבין מדברי אובמה, אין היא יכולה לשמש משקל נגד לאיראן. תהליך השלום תקוע, וגם כאן לא הבהיר אובמה מה חלקו של הממשל במצב הזה, ומה הן החלופות למדיניות ממשל בוש. עוד קבע אובמה, שמעמדה של ארצות הברית באזור ירוד, והדבר משפיע גם על מעמדה של ישראל המוגדרת בעלת ברית של ארצות הברית.²

אובמה הדגיש כי הוא ותומכיו דוחים את התפיסה של חוגים בממשל הדוגלים הלכה למעשה בהמשך הסטטוס קוו. הללו מתעלמים מן הכישלונות שספגה מדיניות

החוץ של ארצות הברית בשמונה השנים האחרונות. בה בעת יש הרואים בסכסוך הישראלי-פלסטיני מקור לכל הבעיות באזור. הם סבורים שנישית בעלת ברית נאמנה כמו ישראל כוחם של גורמים קיצוניים באזור. לדעת חוגים אלה ישראל אשמה בעליית תחזק את מעמדה של ארצות הברית במזרח התיכון. אבל, הדגיש אובמה, ארצות הברית לעולם לא תקבל תפיסה זו. הברית שלה עם ישראל מתבססת על אינטרסים ועל ערכים משותפים. אלה המאיימים על ישראל מאיימים גם על אמריקה.³

אם אפֿחר לנשיא, הבטיח אובמה, אדאג להבטיח את עליונותה הצבאית של ישראל ואת יכולתה להתמודד בכוחות עצמה עם כל איום. כן הוא הבטיח לעגן את הסיוע לישראל בחקיקה לשנים רבות. לדבריו, ישראל חייבת לקבל נשק כמו מדינות החברות בנאט"ו. בכל פורום בינלאומי תעמוד ארצות הברית על זכותה של ישראל להגן על עצמה. לדעת אובמה, הישראלים מבינים שבסופו של דבר ביטחון אמיתי לישראל ייווצר רק לאחר שיושג שלום אמת בין הצדדים: "אנו כידידיה של ישראל", אומר אובמה, "נחושים בדעתנו לעשות הכול כדי לסייע לה להשיג שלום. שלום מתמשך ויציב הוא אינטרס מובהק של ישראל, של הפלסטינים, של העולם הערבי ושל ארצות הברית. אפעל בנחישות ובלא דיחוי להשיג הסדר שיקדם את חזון שתי המדינות לשני העמים – מדינה לעם היהודי ומדינה לעם הפלסטיני, החיות בשלום ובביטחון. המדינה הפלסטינית חייבת להיות מגובשת ובעלת רציפות טריטוריאלית".⁴

ועוד הדגיש אובמה, שכל הסכם עם הפלסטינים חייב לשמר את אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית בעלת גבולות מוכרים בטוחים ובני הגנה, וירושלים תישאר בירת ישראל, ובלתי מחולקת. אובמה היה מודע לכך שזו הצהרה מרחיקת לכת ותתקבל כנראה בספקנות אצל שומעיו היהודים. כדי לשכנע ברצינות כוונותיו הוא ציין שיפעל להסיר את הסעיפים המאפשרים לממשל לדחות את מימוש ההחלטה על העברת שגרירות ארצות הברית לירושלים. לאחר זמן הבין אובמה שהוא הרחיק לכת בעניין הזה, והוא הבהיר שמעמדה של ירושלים ייקבע במשא ומתן בין הצדדים. אובמה גם דיבר על כך שתהליך השלום יחייב לפעול לבידודה של תנועת חמאס. חמאס תוכל להשתלב בתהליך רק אם תכיר במדינת ישראל, תקבל את ההסכמים הקודמים ותתחייב להימנע מטרור. אובמה ציין שהוא התנגד לקיום הבחירות בעזה בשנת 2006, ואילו ממשל בוש לחץ לקיימן, והתוצאה הייתה עליית חמאס לשלטון ברצועה וירי של טילים ורקטות אל ישראל.⁵

שני הצדדים, הדגיש אובמה, מחויבים לתרום את חלקם לקידום השלום. הפלסטינים חייבים להבין שקידום השלום לא יוכל לבוא על-ידי "נביאי השקר" הקיצונים. הקהילה הבינלאומית תתמוך בפלסטינים שיילחמו בטרור וילכו בדרך השלום. גם מדינות ערב חייבות לתרום את חלקן לשלום. הממשל, הדגיש אובמה, יתבע ממדינות ערב שינקטו צעדים של נורמליזציה עם ישראל. על מצרים למנוע הברחת נשק לרצועת עזה. גם

ישראל חייבת לתרום את חלקה לקידום ההסדר. כפוף לשיקולי ביטחון עליה להסיר מחסומים, לאפשר תנועה חופשית בתוך הגדה המערבית, לשפר את המצב הכלכלי ולהימנע מהקמת התנחלויות חדשות, כפי שהתחייבה לנשיא בוש בוועידת אנאפוליס.⁶ נשים לב שבדבריו אלה לא תבע אובמה הפסקה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות, כפי שדרש לאחר שנבחר. לדבריו, "אין לי אשליות שתהליך השלום יהיה קל. הוא יחייב הכרעות קשות בשני הצדדים. ישראל חזקה מספיק כדי לפעול להשגת הסדר, אם יהיו לה שותפים אמיתיים לדרך. רוב הישראלים והפלסטינים שואפים לשלום ועלינו לחזק את ידיהם בכיוון הזה. ארצות הברית צריכה להיות חזקה ועקיבה בפעילותה למען הסדר. אין היא צריכה לנסות לכפות ויתורים על הצדדים, אך עליה למנוע מן הצדדים להגיע למצב של קיפאון העלול לגרום לאלימות".⁷

במכתב לנשיא בוש ב-24 ביוני 2008 הרחיק אובמה לכת בביקורתו על מדיניות הממשל כלפי ישראל, העומדת עקב כך בסכנה: "אני מודאג מאוד מן העובדה, שבטחונה של מדינת ישראל הועמד בסכנה גדולה בשל האיומים עליה מצד איראן, חזבאללה וחמאס, ובשל מדיניותה של ארצות הברית בהקשר הזה". לדעת אובמה, ביטחונה של ישראל יובטח כאשר יהיו לה יחסי שלום עם מדינות ערב ועם הפלסטינים על בסיס נוסחת שתי מדינות לשני עמים. ישראל והפלסטינים מחויבים לנוסחה זו, אך הם זקוקים למאמץ מרוכז וממושך של ארצות הברית לסייע להם בכך. במכתב זה הביע אובמה את תקוותו שהנשיא בוש יטיל את כל כובד משקלו להשגת יעד זה בזמן שנותר לו עד סיום כהונתו.⁸

אובמה דרש שהנשיא ידגיש מחדש את זכותה של ישראל להגנה עצמית, ויציין כי הממשל יתמוך במימוש זכותה זו במוסדות האו"ם. ועוד תבע אובמה מן הממשל ללחוץ על מצרים למנוע הברחות נשק לרצועת עזה דרך סיני. כמו כן תבע שהנשיא ימשיך ויעצים את מאמציו לבודד את חמאס, עד שהארגון יקבל עליו את תנאי הקוורטט – הכרה בישראל, הפסקת הטרור ומחויבות להסכמים קודמים. כן דרש אובמה שהממשל ילחץ על מדינות ערביות עשירות לסייע לקידום תהליך השלום באמצעות סיוע כלכלי נרחב לרשות הפלסטינית ותמיכה מדינית בראש הרשות במאמציו להגיע להסדר עם ישראל. לדעתו, מדינות ערביות יכולות לסייע למאמצי השלום גם באמצעות קידום הנורמליזציה עם ישראל. בכך הן ידגישו את נכונותן להכיר במדינת ישראל כישות לגיטימית במזרח התיכון. לבסוף העלה אובמה על נס את הדיאלוג הישראלי-סורי המתקיים בחסות תורכיה, והמליץ לממשל לפעול לקידומו. במכתב זה לא הזכיר אובמה כלל את סוגיית ההתנחלויות. ייתכן שהעריך שהעלאת סוגיה זו לדיון ציבורי תציב אותו במקום לא נוח ותעורר כלפיו ביקורת בחוגים המקורבים לימין בישראל.⁹ כמועמד לנשיאות נהג אובמה כמקובל. הוא ביקר בישראל ביולי 2008; הוא סקר את האיומים הניצבים על ישראל מארגוני הטרור ומאיראן, והבהיר את מחויבותו

למנוע מאיראן השגת יכולת גרעינית. הוא הגדיר את עצמו "ידיד ישראל" והצהיר שוב ושוב על "מחויבותו הבלתי ניתנת לערעור" (unshakeable commitment) לביטחונה של ישראל. מחויבות זו, כך אמר, באה לידי ביטוי פעמים רבות במהלך פעילותו בקונגרס. הוא הבליט את פעילותו להרחבת הסנקציות על איראן ואת תמיכתו בישראל במלחמת לבנון השנייה. הוא ביקר בשדרות, שסבלה מירי מתמשך של רקטות מרצועת עזה, והבטיח שעם שובו לארצות הברית הוא ייתן ביטוי בולט למצבה של שדרות. במסיבת עיתונאים שקיים בעיר הוא העלה את הנקודות העיקריות האלה:

א. ירושלים תישאר בירתה של מדינת ישראל; עם זאת, זו אחת מסוגיות הליבה שצריכה להיות נידונה ומוכרעת בין ישראל לבין הפלסטינים. אין זה מתפקידה של ארצות הברית להכתיב לצדדים את הפתרון, היא רק צריכה לסייע לקידום המשא ומתן בין הצדדים.

ב. האינטרס של ישראל הוא להגיע להסדר שלום עם הפלסטינים, ועם זאת אסור שהסדר כזה יפגע בביטחונה. תפקידה של ארצות הברית להבטיח שהסדר יחזק את ביטחון ישראל. כנשיא הוא מתחייב שלא ללחוץ על ישראל לויתורים שיפגעו בביטחונה.

ג. לישראל יש עכשיו חלון הזדמנויות להגיע להסדר עם הפלסטינים. בצד הפלסטיני יש קבוצה של מנהיגים מתונים המעוניינים בהסדר, ואסור להחמיץ את ההזדמנות. ד. מעבר לסוגיה הפלסטינית, הנוגעת בעיקר לאינטרסים של ישראל, קיימים איומים, כמו הגרעין של איראן, המשליכים על הביטחון הלאומי של ארצות הברית. פתרון הבעיה הפלסטינית עשוי לסייע בהתמודדות עם האיומים האחרים.

ה. לישראל יש מלוא הזכות לפעול להגנת אזרחיה: "אם מישוהו היה יורה לעבר הבית שבו ישנות בנותיי הייתי עושה ככל שאוכל כדי להפסיק זאת, ואני מצפה שגם ישראל תנהג כך".¹⁰

אובמה המשיך לדבוק בעמדותיו התומכות בישראל גם בהמשך מערכת הבחירות בארצות הברית: (א) בעימות הטלוויזיוני עם יריבו הסנטור הרפובליקני ג'ון מק-קאין (John McCain) קבע אובמה שאסור להרשות לאיראן להשיג יכולת גרעינית, בין השאר משום שזה מסכן את מדינת ישראל, "בעלת הברית החזקה ביותר שלנו באזור, ואחת מבעלות הברית החזקות ביותר שלנו בעולם".¹¹ (ב) חודש אחר כך, ביולי 2008, חזר אובמה על הדחיפות שהוא רואה בטיפול בסוגיית ההסדר המדיני. באחד מנאומיו הוא הדגיש כי לא יפסיד אפילו רגע אחר בטיפולו בסוגיית תהליך השלום.¹² (ג) בעימות טלוויזיוני, בספטמבר 2008 הוא הדגיש שאיראן מציבה איום חמור על ישראל "בעלת בריתה החזקה של ארצות הברית (our stalwart ally)". לפיכך תעשה ארצות הברית הכול כדי למנוע את התגרענותה של איראן.¹³ (ד) בעימות השני, ב-7 באוקטובר 2008,

הוא הגדיר את ישראל "בעלת הברית החזקה ביותר של ארצות הברית באזור, ואחת החזקות בעולם כולו".¹⁴

קרוב לוודאי שאובמה נהג במערכת הבחירות על סמך ההנחה שעליו לעשות כל מאמץ כדי להשיג את תמיכת הקהילה היהודית בארצות הברית. ידוע לכול שלאורך השנים הנטייה של רוב הקהילה היהודית בארצות הברית הייתה לתמוך במפלגה הדמוקרטית. עם זאת, ייתכן שהוא חשש שהרקע האסלאמי שלו וידיעות על עמדותיו הלא אוהדות כלפי ישראל יטו את הכף, ויהודי ארצות הברית יימנעו מלהצביע בעבורו. במהלך מערכת הבחירות של 2008, כותב השגריר מייקל אורן, הדגיש אובמה בגאווה את זיקתו המשפחתית לאסלאם, ואת תקופת הילדות שלו באינדונזיה המוסלמית. הוא הבטיח לסגור את בית הכלא בגאונטאנמו, בו הוחזקו בעיקר טרוריסטים מוסלמים. סקרים רבים הראו שחלקים רבים בעם האמריקני האמינו שאובמה הינו מוסלמי. למרות זאת, הוא זכה לתמיכה רחבה בציבור האמריקני, ובעיקר בקרב צעירים.¹⁵ התמיכה באובמה בבחירות של 2008, כותב השגריר אורן, שיקפה במידה רבה גם את השינויים הדמוגרפיים שעברו על ארצות הברית בעשורים האחרונים. ממדינה שבה היה רוב מכריע לציבור פרוטסטנטי מן המעמד הבינוני הפכה ארצות הברית למדינה שבה למיעוטים אתניים ודתיים יש משקל גדל והולך בחברה האמריקנית. ממדינה שבה הייתה נטייה חזקה לעמדות שבין המרכז והימין, הפכה ארצות הברית למדינה שבה יש נטייה גדלה והולכת לעבר השמאל. המשבר הכלכלי הגדול שפקד את ארצות הברית בעשור הקודם הציב את הסוגיה הכלכלית בראש סדר העדיפויות של אזרחי ארצות הברית במהלך הבחירות ב-2008. אובמה ידע להציג את עצמו כמי שנותן באישיותו ביטוי לשינויים שעברו על ארצות הברית, וכמי שיכול להוביל שינויים מהותיים בחברה האמריקנית. בנסיבות אלה, סוגיית המזרח התיכון, וישראל בתוכה, לא קיבלה דגש במהלך הבחירות, גם בשיקוליהם של יהודי ארצות הברית.¹⁶

בין כך ובין כך, בהופעותיו הפומביות במהלך הבחירות חזר אובמה והדגיש את תמיכתו הבלתי מסויגת בישראל. לעומת זאת, במפגשים סגורים ואינטימיים לפני היבחרו נתן אובמה ביטוי לעמדות שיכלו להצביע על כך כי אין בכוונתו להשלים עם העמדות שנוקטות ממשלת ישראל בראשות נתניהו בסוגיית תהליך השלום. במפגש עם כמאה מנהיגים יהודים באוהיו בפברואר 2008 הוא אמר כי "ידיד ישראל" אינו בהכרח מי שמאמץ עמדות ימניות. בביקורת מרומזת על הקהילה היהודית בארצות הברית טען אובמה שאין הוא מקבל את הגישה הרווחת ביהדות ארצות הברית ולפיה אם אינך מזדהה עם עמדות הליכוד בארץ אינך פרו-ישראלי. אין זה יכול להיות קריטריון לידידות שלנו עם ישראל.¹⁷ חוגים רחבים ביהדות ארצות הברית תמכו בעמדה זו. יהדות ארצות הברית, כך נטען, אינה חייבת לאמץ את העמדות של ממשלת ישראל, והיא רשאית לקבוע בעצמה מה הם באמת האינטרסים החיוניים של מדינת ישראל,

גם אם הגדרה זו תהיה שונה לחלוטין מזו של ממשלת ישראל. כאמור, חוגים רחבים ביהדות ארצות הברית הסתייגו, ברמות משתנות של אינטנסיביות, ממדיניות ממשלת נתניהו ומעמדותיו בסוגיית התהליך המדיני ובעיקר – המשך הבנייה בהתנחלויות. ביטוי מודגש לתפיסה זו נתנה השדולה היהודית JStreet, והעומד בראשה ג'רמי בן-עמי (Jeremy Ben-Ami), לא במקרה הגדירה האגודה את עצמה כ"פרו ישראלית", הגם שמתחה ביקורת נוקבת על ממשלת ישראל בראשות נתניהו, ועל ההנהגה היהודית הממסדית בארצות הברית שתמכה בו בעקביות רבה: "עבדתי בבית הלבן עם ביל קלינטון", אמר בן-עמי, "ואני מכיר טוב מאוד את האנשים שעובדים עכשיו עם אובמה. הם יהודים אמריקנים שאכפת להם עמוקות ממדינת ישראל. וזו תהיה טעות אם הישראלים במקום להקשיב למה שהם אומרים ינסו לנחש 'מה פתאום הם נגד ישראל'. הרחבת ההתנחלויות, התעקשות על בנייה במזרח ירושלים פועלות נגד האינטרס העצמי של ישראל, נקודה. ואכן על פי נתונים שונים קיבל אובמה את תמיכתם של 78 אחוזים מיהודי ארצות הברית, וכשליש מן התרומות שקיבל במהלך מערכת הבחירות באו מאנשי עסקים יהודים.¹⁸

המחלוקת שהלכה והעמיקה בין הנשיא אובמה וממשלת ישראל סביב תהליך השלום חידדה את המתחים סביב פעילותה של JStreet, ותמיכתה הגורפת בעמדות של ממשל הנשיא אובמה. שגריר ישראל בארצות הברית סירב לקבל הזמנה של השדולה לשאת דברים בכנס השנתי שלה: השדולה, טוען השגריר, קיבלה את מקורות המימון שלה מתורמים אנטי ישראלים. היא תמכה בכל נציג בקונגרס שמתח ביקורת על ישראל והיא עצמה מתחה ביקורת נוקבת על ההנהגה היהודית בארצות הברית. הגם שהגדירה עצמה כ"פרו ישראלית" וכ"תומכת בשלום", לא היה בלוגו שלה שום סימן לקשר עם ישראל. היא הגדירה ארגונים פרו ישראליים אחרים בארצות הברית כארגונים הפועלים נגד השלום. היא גם אירחה את השופט גולדסטון בקונגרס למפגשים עם נציגים בקונגרס והיא עשתה לובי נגד סנקציות על איראן. פעילות זו פוגעת בביטחונה של מדינת ישראל, וממילא אינה מאפשרת שיתוף פעולה עמה. ואכן ראש הממשלה ושר החוץ הטילו ווטו על השתתפות רשמית של השגריר בכנס השנתי שלה. ממשל הנשיא אובמה, לעומת זאת, העניק לה יחס אוהד. הוא שיגר את היועץ לביטחון לאומי, ג'ים ג'ונס לשאת דברים בוועידת השדולה. האחרון טרח להדגיש, למגינת ליבה של ממשלת נתניהו, שהממשל יהיה מיוצג בכל הכנסים העתידיים של השדולה.¹⁹

פרק שלישי

מבצע "עופרת יצוקה" והשלכותיו על התהליך המדיני

פעילותו של ממשל הנשיא אובמה בסוגיית העימות הישראלית-פלסטינית החלה עם סיום מבצע "עופרת יצוקה". ב-27 בדצמבר 2008 יצאה ישראל למבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה. ימים ספורים לפני תחילת המבצע התראיין ראש הממשלה אהוד אולמרט בתחנת הטלוויזיה אל-ערביה והזהיר את תושבי עזה ואת הנהגת חמאס מפני עימות מלחמתי: "ישראל", אמר אולמרט, "יצאה מעזה לפני כשלוש שנים שלא על מנת לשוב אליה. אני אומר לכם בקריאה של הרגע האחרון: עזרו זאת. אתם, תושבי עזה, יכולים לעצור זאת. חמאס הוא האויב של התושבים – לא רק בישראל אלא גם בעזה. אנחנו רוצים לחיות בשכנות טובה עם עזה, איננו רוצים לפגוע בכם. אנחנו לא רוצים להילחם בעם הפלסטיני, אך לא נרשה לחמאס לפגוע בילדינו. יש לנו עוצמה גדולה מאוד, הרסנית – שאיננו כמהים להשתמש בה. לא באתי לכאן להכריז מלחמה, אמרתי בעבר – כל עוד אני ראש ממשלה הכוונה שלי היא להגיע לשלום, לא להילחם בפלסטינים. אך את חמאס יש לעצור – וכך יהיה. לא אהסס להשתמש בעוצמתה של ישראל לפגוע בחמאס ובג'יהאד".¹

הודעת ראש הממשלה לא הרתיעה את חמאס. הירי על יישובי הנגב נמשך. ואולם הודעה זו, והודעות אחרות בנוסח דומה, חיזקו את הדימוי של מדינת ישראל כמי שנמצאת במצב של מתקפה שהיא מבקשת להפסיקה בדרכי שלום. דימוי זה עורר רגשות אהדה והזדהות עם ישראל בקהילה הבינלאומית במהלך המבצע ובסיומו. המבצע החל בתקיפות מן האוויר על מטרות רבות ברצועת עזה ובהן בסיסים צבאיים, מחנות אימונים, משרדי ממשל וגם אישים בכירים בחמאס. בהודעה לציבור ניכר מאמץ של ראש הממשלה להימנע מיצירת ציפיות גבוהות מן המבצע. הוא נמנע במכוון מלומר שמטרת המבצע היא הפסקת הירי מרצועת עזה לעבר ישראל: "מדינת ישראל פתחה אתמול בפעילות צבאית באזור רצועת עזה כדי להחזיר את אורח החיים הנורמלי והשקט אל יושבי אזור הדרום שסבלו במשך שנים רבות מירי בלתי פוסק של רקטות, של פצצות מרגמה, של פעילות טרור שמיועדת לשבש את חייהם ולמנוע מהם ליהנות מאורח חיים נורמלי, רגוע ושקט, כפי שכל אזרח בכל מדינה זכאי לו וראוי לו".²

גם בהודעת הממשלה ב־28 בדצמבר 2008 נשמר הסגנון המרוסן בנוגע ליעדי המבצע: "מדינת ישראל פתחה אתמול במבצע צבאי ברצועת עזה, שמטרתו להחזיר את השקט והשלווה לאזור דרום הארץ". ב־3 בינואר 2009 החלה פעילות יבשתית של צה"ל ברצועת עזה. בתגובותיו הרשמיות נטה הממשל האמריקני להפגין הבנה למניעיה של ישראל לצאת למבצע צבאי בעזה. הודעות הממשל הבהירו את הצורך של ישראל לפעול להגנת חיי אזרחיה, והאשימו את ארגון חמאס על שהוביל להתדרדרות הביטחונית. ב־8 בינואר 2009 החליטה מועצת הביטחון של האו"ם את החלטה מס' 1860 בדבר הפסקת אש. ב־17 בינואר 2009 הכריזה ישראל חד־צדדית על הפסקת אש. לפי נתוני האו"ם נהרגו בעימות זה 1,300 פלסטינים ונפצעו 5,400. לישראל היו 13 הרוגים: ארבעה אזרחים ותשעה חיילים.³

האם פרק הזמן שלאחר 'עופרת יצוקה' היה נוח לפעילות מואצת לחידוש התהליך המדיני להשגת הסדר ישראלי-פלסטיני? מבחינה מסוימת התשובה על כך חיובית. אפשר לטעון שהמלחמה שָׁבה והדגישה את חוסר התוחלת שבעימות הצבאי הישראלי-פלסטיני, שממנו ניזוקים קשות הן הישראלים והן הפלסטינים. היו אולי מי שסברו בממשל הנשיא אובמה, שבזמן הזה דווקא יהיו שני הצדדים נכונים יותר להגמיש את עמדותיהם בסוגיית ההסדר, שכן שניהם חוו את מוראות המלחמה. ממילא יש להם עניין בהסדר שישים קץ לעימותים האלימים והבלתי פוסקים ביניהם. ביטוי למגמה זו נתנה מזכירת המדינה המיועדת, הילארי קלינטון (Hillary Clinton). ב־13 בינואר 2009 היא הצהירה שהיא מבינה היטב את הכורח של מדינת ישראל להגן על חיי אזרחיה מפני הירי המתמשך של חמאס על יישובי הנגב. עם זאת, העימות בעזה גם חשף את מצוקתם של הפלסטינים החיים בה. לפיכך הבהירה קלינטון: "העימות בעזה מחייב אותנו להגביר את המאמצים להביא הסדר, שיעניק לישראל ביטחון ושלווה, יחסים נורמליים עם שכנותיה ופיתוח כלכלי. לפלסטינים הוא יעניק גשוג כלכלי ובטחון במדינתם הם. אנו נעשה כל מאמץ לסייע לישראלים ולפלסטינים החפצים בכך להשלים את המהלכים בהקשר זה".⁴

ייתכן כי בממשל סברו שהעימות עם חמאס ישכנע גורמים בממשלת ישראל בצורך לחזק את ראש הרשות מחמוד עבאס (אבו מאזן) הנחשב גורם מתון בצד הפלסטיני. אישים בממשל אובמה אכן חזרו והדגישו כי בהעדר תהליך שלום שיניב תוצאות בשטח, עלול להיחלש מאוד מעמדו של עבאס. לפי דעה זו, הציבור הפלסטיני ייווכח שאין תוחלת בהמשך המדיניות המתונה השואפת להסדר עם ישראל. בה בעת העזת חמאס להתעמת עם ישראל והצלחתו לעמוד בהתקפותיה זמן ממושך מעצימים את יוקרתו בציבור הפלסטיני. לפיכך יתחזק מאוד מעמדו של הגורמים הקיצוניים בראשות חמאס. לישראל לא אמור להיות אינטרס בהתפתחות מעין זו, ולכן היא תפעל ככל יכולתה לחזק את מעמדו של עבאס.⁵

ב-18 בינואר 2009 התייצבו מנהיגי אירופה בלשכת ראש הממשלה אולמרט. עצם בואם לארץ בזמן הלחימה ביטא תמיכה מרשימה של אירופה במאבקה של ישראל בחמאס. בין הנוכחים היו הנשיא התורן של האיחוד האירופי ראש ממשלת צ'כיה מירק טופולנק, נשיא צרפת ניקולא סרקוזי, קנצלרית גרמניה אַנגלה מֶרקל, ראש ממשלת בריטניה גורדון בראון, ראש ממשלת איטליה סילביו ברלוסקוני וראש ממשלת ספרד חוסה לואיס רודריגו ספאטרו. בדברי הברכה שלו הדגיש ראש הממשלה אולמרט את ההערכה הרבה של ממשלתו למנהיגי מדינות אירופה על "הבעת התמיכה המרשימה במדינת ישראל והדאגה לביטחונה. החזית האחידה שאתם מייצגים, העמדה הבלתי מתפשרת בדבר ביטחונה של מדינת ישראל מחממים את לבנו ומחזקים אותנו בשעה רגישה זו".⁶

ממשל אובמה לא היה יכול להתעלם ממפגן תמיכה כה מרשים. מזכירת המדינה המיועדת הילארי קלינטון הבהירה שארצות הברית לא תנהל משא ומתן עם חמאס עד שיקבל הארגון את תנאי הקוורטט – יכיר בישראל, יתנער מן הטרור ויהיה מחויב להסכמים קודמים. לדבריה, האלימות שפרצה ברצועת עזה מפגינה את הסכנות החמורות הניצבות לפני ישראל: "מעורבותנו המדינית נדרשת כדי להגן על אנשים חפים מפשע הנפגעים קשות מן האלימות. נסיבות אלה חייבות להמריץ אותנו להביא לידי הסדר שלום צודק ובר קיימא שיאפשר למדינת ישראל לחיות בשלום ובשגשוג כלכלי עם שכנותיה".⁷

ואולם עד מהרה החלו להישמע נעימות "צורמות" מהבית הלבן לעבר ישראל. כבר בהתייחסויותיו הראשונות של הנשיא אובמה ללחימה בעזה ניכר הפער העצום בין התבטאויותיו כמועמד לנשיאות בעיר שדרות במהלך מערכת הבחירות לבין התבטאויותיו כנשיא. הוא פנה לישראל ולחמאס לנקוט צעדים כדי להבטיח שהפסקת האש תישמר. המסר שלו, גם אם לא התכוון לכך, יצר סימטריה בין ישראל לחמאס. כביכול ניצבים כאן שני צדדים הנלחמים זה בזה בלי שברור מי אשם בהתלקחות המלחמתית מלכתחילה. מכאן עבר הנשיא ישירות לאפשרות של השתתפות חמאס בתהליך המדיני. כדי שזה יקרה על חמאס להפסיק את שיגור הרקטות לעבר ישראל, ואילו ישראל "צריכה להשלים את נסיגת כוחותיה מעזה". לא ברור למה התכוון הנשיא בדבריו אלה. הוא הרי ידע שבמהלך ההתנתקות פינתה ישראל את רצועת עזה עד הגבול הבינלאומי. אולי ביקש הנשיא לרמוז שאין ישראל יכולה להסתפק בנסיגה לגבול הבינלאומי ברצועת עזה, ועליה להסיר את ה"מצור" שהיא מטילה על עזה. כידוע רווחת בקרב הפלסטינים ובחוגים שונים במערכת הבינלאומית, הטענה כי אף שישראל נסוגה מרצועת עזה, הרי שליטתה במרחב הימי והאווירי ובמרחב היבשתי המוביל לרצועה היא בפועל בגדר המשך "הכיבוש".⁸

מכל מקום, שוב יצר הנשיא סימטריה בין ישראל לחמאס, שהרי מדבריו אפשר להבין ששני הצדדים אחראים למתיחות, ולפיכך כל אחד מהם אמור להפסיק לתרום את חלקו להסלמה. ועוד ציין הנשיא, כי הממשל בראשותו יתמוך בנוסחה אמינה שתביא לידי הפסקת העימות ברצועה, וכי הוא מודאג מאוד מאובדן החיים הן בקרב הישראלים והן בקרב הפלסטינים, ומהסבל העובר על הרצועה. לבו יוצא אל האזרחים (של רצועת עזה) השרויים בלי מים, מזון וטיפול רפואי. לדבריו, גבולות עזה צריכים להיפתח כדי לאפשר קבלת סיוע מבחוץ, אם כי זה צריך להיעשות ב"פיקוח הולם" (appropriate monitoring) ככל הנראה כדי למנוע כניסת מחבלים ונשק לרצועה. הגם שהנשיא הביע צער על הפגיעות ועל אובדן החיים בקרב שני הצדדים לעימות, ניכרה מידה גדולה של אמפתיה כלפי תושבי הרצועה. בהצהרה זו לא כלל הנשיא גינוי כלשהו לחמאס על הירי הבלתי פוסק לעבר יישובים אזרחיים בישראל, וזאת חודשים ספורים בלבד לאחר התבטאויותיו הנרגשות בשדרות בזכותה של ישראל להגן על חיי אזרחיה מפני מתקפות מעזה. שינוי זה הקרין ודאי רושם שתמיכתו הפומבית של הנשיא בישראל לפני הבחירות בארצות הברית נבעה מצרכים טקטיים בלבד. מבחינת ישראל התבטאות זו הייתה סימן לא מעודד לקו שינחה את הנשיא בהמשך בטיפולו בסכסוך הישראלי-פלסטיני.⁹

בנסיבות אלה דומה שעיתוי הפעילות האמריקנית בסוגיית ההסדר היה שגוי. בתקופה שלאחר תום "עופרת יצוקה" האווירה בארץ הייתה מתוחה למדי. הבטחות ההנהגה המדינית בישראל שהנסיגה מרצועת עזה תביא רגיעה לא התממשו. התברר לציבור בישראל שההערכות של ההנהגה בישראל כי הנסיגה תעניק לישראל לגיטימציה להגיב בחריפות על ירי טילים לעבר ישראל לא מומשו הלכה למעשה. התברר שמגוון רחב של אילוצים, מבצעיים, מדיניים, משפטיים והסברתיים, מונע מן הממשלה הנבחרת את היכולת לפעול במלוא כוחה אף על פי שיש לה, לכאורה, מלוא הלגיטימציה והיכולת המבצעית לפעול בתקיפות נגד משגרי הטילים. בנסיבות אלה היה אפשר להעריך שפתיחת תהליך מדיני, המבוסס על הנוסחה הישנה של "שטחים תמורת שלום", לא תזכה לאהדה רבה בציבור הישראלי.

הבחירות שנערכו בישראל ב־10 בפברואר 2009 העלו לשלטון ממשלת ימין בראשות בנימין נתניהו. קרוב לוודאי שגם בממשל רווחה הערכה שהתפתחות זו נתנה ביטוי למפנה בדעת הקהל בארץ בנוגע לתהליך השלום, דהיינו נטייה לחשדנות ולחוסר אמון כלפי כוונות הצד הפלסטיני, וממילא נכונות פחותה לויתורים לטובתו. מאידך, ממשל אובמה עצמו לא הכחיש את הרושם שאכן אצה לו הדרך, ושבכוונתו להשתמש בכל הכלים העומדים לרשותו כדי לפעול בנחישות לקידום התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. תביעותיו של הנשיא אובמה להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות כצעד הכרחי

לקידום הסדר שלום ישראלי-פלסטיני לא יכלו שלא להיחשב להתעלמות מופגנת של הממשל מן המפנה שהחל מסתמן בדעת הקהל בישראל בהקשר לתהליך השלום.¹⁰ חוגים שונים בימין בישראל אף העלו את הסברה שמא מבקש הנשיא לערער את יציבותה של ממשלת הימין שזה לא מכבר נכנסה לתפקידה. התבטאויותיו הביקורתיות של נתניהו נגד העמדות של ממשלת אולמרט-לבני בסוגיית תהליך השלום, הובילו את הממשל, קרוב לוודאי, למסקנה כי נתניהו יוביל קו נוקשה ופחות מתפשר בתהליך השלום. ממילא היה ברור שבנסיבות אלה העימות עם הממשלה החדשה והעומד בראשה, היה בלתי נמנע. דיווחים בתקשורת הצביעו על יחס מנוכר ונעדר אמפתיה של אישים בממשל כלפי נתניהו האיש. שר ההגנה בממשל הנשיא אובמה נתן לתחושות אלה ביטוי שנים לאחר מכן בספר אוטוביוגרפי שלו: "פגשתי את נתניהו לראשונה עוד בתקופה שירותי כסגן ראש המועצה לביטחון לאומי בממשל הנשיא בוש [הַבֵּן], כותב גייסס בספרו, "הוא שירת אז כסגן שר החוץ. נפגעת מן השטחיות שהפגין ומביקורתו על מדיניות החוץ של ארצות הברית. הוא הפגין שחצנות והתנשאות. אמרתי ליועץ לביטחון לאומי, ברנט סקוקרופט (Brent Scowcroft), שאסור להזמין שוב את נתניהו לבית הלבן".¹¹

המאמץ של ממשל אובמה להציג את חמאס כאויב משותף של ישראל והרשות הפלסטינית, האמור לגרום להתקרבות בין שני הצדדים, לא צלח. בישראל אכן הייתה מודעות לעוינות הרבה בין שני הפלגים הפלסטיניים; שר החוץ ליברמן אף גילה כי במהלך המערכה ברצועת עזה פנו ראשי הרשות הפלסטינית לישראל בחשאי וביקשו שתעצים את תגובותיה נגד שלטון חמאס ברצועת עזה, ככל הנראה כדי לגרום להפלתו. ועם זאת, גם ברחוב הישראלי נשמעו היטב קולות הצהלה והשמחה ברמאללה, בשכם ובג'נין כל אימת שדווח על נפגעים ישראלים במהלך המערכה. ולא נעלמה מעיני הציבור גם העובדה שהרשות הפלסטינית הובילה את המערכה הבינלאומית להשחרת פניה של מדינת ישראל בכלל, ושל צה"ל בפרט, בגין "פשעי המלחמה" שעשה צה"ל כביכול ברצועת עזה. המסקנה שהתבקשה הייתה, שאף על פי שהרשות הפלסטינית, כמו ישראל, רואה בחמאס אויב מר, אין היא יכולה להיחשב שותף רציני להסדר מדיני עם ישראל. ביטוי נחרץ לתפיסה זו נתן שר החוץ ליברמן:

זה הכול תירוצים. הרי בתקופת עבאס, הוא לא פעם ראשונה כבר מכה כראש רשות פלסטינית, נבנו אלפי יחידות דיור והתקיים משא ומתן. שאלה, למה עבאס לא הגיע להסדר עם ממשלה, כמו ממשלת אולמרט וציפי לבני. למה לא התקדם קודם עם שרון. לא הגיע לשום הסדרים. אני חושב שהפלסטינים משום מה מזהים חולשה בחברה הישראלית. הם חושבים שיש להם תמיכה מוחלטת של אירופה. הם חושבים שיש

תמיכה גדולה בארצות הברית. הם מרגישים. יש להם עודף ביטחון עצמי. הם מנסים לנצל את זה. הם ממשיכים במקביל להסית כנגד מדינת ישראל בכל פורום בינלאומי. הפלסטינים האלו שדחפו ולחצו את ישראל לא לסיים את מבצע "עופרת יצוקה", ביקשו שאנחנו נלך עד הסוף ונעשה עבורם עבודה. נפיל את חמאס. אחר כך רצו לבית דין בינלאומי בהאג להגיש תלונה נגד ישראל על פשעי מלחמה שבוצעו בעזה. המשחקים הכפולים שלהם לא מקובלים, כמו שלא מקובל אותו גזר דין מוות שהוציא עבאס נגד פלסטיני שמכר קרקע ליהודים בגוש עציון.¹²

פרק רביעי

צעדים ראשונים של ממשל אובמה להנעת התהליך המדיני

גיבוש עמדות הממשל בסוגיית ההסדר

עם כניסתו לתפקיד שידרו הנשיא אובמה ואנשיו מסר ברור ולפיו כמעט כל מה שהיה מקובל בתקופתו של הנשיא בוש אינו מקובל עליהם. הסיסמה השלטת בקרב אנשי אובמה – anything but Bush – הייתה רלבנטית למכלול העקרונות בתחום מדיניות החוץ והפנים שליוו את ממשל בוש הַנְּ. ואולם, מרכז הכובד של סיסמה זו היה רלבנטי במיוחד בתחום מערכת היחסים שבין ארצות הברית ומדינות האסלאם. ממשל הנשיא אובמה פעל על בסיס ההנחה שהדימוי השלילי והעויין שהצמיד המערב לעולם האסלאם בכלל, ולמדינות ערב בפרט, בעיקר מאז פיגועי ה-11 בספטמבר 2001, היה שגוי מיסודו. על פי תפיסתו של הנשיא אובמה לא קיימת התנגשות בלתי נמנעת בין המערב לבין האסלאם, ובוודאי שאין לראות במתיחות המאפיינת את היחסים בין שני הצדדים כ"התנגשות של ציוויליזציות". על פי הבנתו, האסלאם, ביסודו מבטא תפיסת עולם סובלנית ורודפת שלום. רובם המכריע של מאמיני האסלאם הם אנשים נורמטיביים המבקשים לחיות את חייהם בשלווה, ואין הם מפגינים עוינות כלשהי למערב, תרבותו ודרך חייו. יש באסלאם, כמו בכל הדתות האחרות, שוליים של גורמים קיצוניים וחסרי סובלנות. בהם יש להילחם עד חורמה. אך אסור להפוך את המאבק נגד קבוצה זניחה זו למאבק נגד כלל האסלאם כפי שעשה הנשיא בוש.

כבר בראשית דרכו הדגיש אובמה שהוא מתכוון לנקוט במזרח התיכון מדיניות שונה מזו של הנשיא בוש. ממשל אובמה סירב אפוא לקבל את המגמה שרווחה בתקופת הנשיא בוש, ואשר קיבלה ביטוי במפת הדרכים, ולפיה פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני חייב להיעשות בזהירות, במתינות ובהדרגה. ממשל אובמה החליט לפעול להשגת הסדר כולל בלי להתחשב במידת "בשלותם" של הצדדים להסדר כזה. כבר ביומו הראשון בנשיאותו, ב-21 בינואר 2009, התקשר הנשיא אובמה לראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס, ורק לאחר מכן – לראש הממשלה אהוד אולמרט, לנשיא מצרים חוסני מובארכ ולמלך עבדאללה כדי להבהיר את מחויבותו למעורבות פעילה בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני.¹

ביום המחרת הודיעו הנשיא אובמה ומזכירת המדינה קלינטון במשותף על מינויו של הסנטור ג'ורג' מיטשל לשליח מיוחד להשגת הסדר ישראלי-פלסטיני. לדברי מיטשל דרש הנשיא ממנו לצאת למזרח התיכון עוד באותו לילה. לבסוף, נענה לבקשתו של מיטשל לאפשר לו זמן קצר להכנות לפני שיצא לדרכו.² כדי להעצים את השליחות הדגיש הנשיא, שהשליח יהיה "מוסמך לחלוטין" (fully empowered) לדבר בשם הבית הלבן ומחלקת המדינה.³ במסיבת עיתונאים בפברואר 2009 הדגיש הנשיא, כי מי שבוחן את הדרך שבה הוא מבקש לטפל בסוגיות המזרח התיכון – את הראיונות שלו לתקשורת הערבית, את מינויו של ג'ורג' מיטשל לשליח מיוחד לקידום ההסדר המדיני – מבין שכוונתנו לנהל את העניינים במזרח התיכון בדרך שונה מזו שהייתה נהוגה בעבר.⁴ באחת מהתבטאויותיו זמן קצר לאחר פגישה עם ראש הממשלה נתניהו, ציין הנשיא: "אין לי לוח זמנים מלאכותי להקמת מדינה פלסטינית. אך צריך לפעול להקמתה מהר ככל האפשר".⁵

נוכח הלך מחשבה זה אין תמה שגם השליח מיטשל נסחף להערכות אופטימיות בדבר האפשרות להשיג הסדר ישראלי-פלסטיני. בריאיון לרשת טלוויזיה הוא אמר: "אני סבור שהשיחות להסדר לא צריכות להימשך יותר משנתיים מרגע שיתחילו. אנו מאמינים שניתן לסיים אותן בפרק הזמן הזה. אני סבור שניתן לסיים אפילו לפני כן".⁶ קשה להאמין שאישיות כה מנוסה, המכירה מקרוב את המציאות במזרח התיכון, תסתכן בקביעה כה לא מבוססת. מיטשל הכיר היטב את ה"נפשות הפועלות" במזרח התיכון; הוא הכיר היטב את הניסיונות הקודמים להגיע להסדר שעלו על שרטון. סביר אפוא להניח שהיה לו ברור שלא יתאפשר להשיג הסדר בתוך פרק הזמן שהוגדר. ייתכן שקביעת תאריך היעד הייתה צעד טקטי שנועד להבהיר לצדדים, ובעיקר לישראל, שהממשל קבע לעצמו תאריך יעד להסדר והוא לא יסבול סחבת מתמשכת בדרך אליו. ככל שאפשר להתרשם, בפרק הזמן הנדון רווחה הערכה בבית הלבן, שמידת תלותם של הצדדים בארצות הברית לא תאפשר להם מרחב גדול של תמרון ויהיה עליהם להסכים למסגרת הזמן שקצב הממשל להשגת הסדר. האפשרות שהצדדים "יִמְרוּ" את פי הממשל ויפעלו על פי הבנתם את האינטרסים הלאומיים שלהם לא נחשבה ככל הנראה לאפשרות סבירה בשלב האמור. מעניין שגם לאחר שהתברר לממשל שמאמצי לחדש את תהליך השלום נכשלים בזה אחר זה המשיכו דובריו לדבר על "הדחיפות (urgency) במימוש יעדי של תהליך השלום – שתי מדינות לשני עמים".

נראה, כי המאמץ של הממשל לשוות לשליחות מיטשל מעמד של "שליחות נשיאותית" לא תרם תרומה של ממש לקידום תהליך השלום. זאת, בראש ובראשונה משום שלנשיא ולארצות הברית עצמה לא היו העוצמה והסמכותיות הנדרשות להניע את תהליכי המשא ומתן המדיני בשעה ששני הצדדים היריבים אינם מפגינים התלהבות להגיע להסכם, וכאשר הממשל פועל בלחץ של זמן קצוב. מעבר לכך, הן בארצות הברית והן

בישראל נשמעה הטענה כי השליחות, ובעיקר הטיסות הארוכות, תבעו מאמץ פיזי לא מבוטל, שמיטשל התקשה לעמוד בו. ועוד נטען כי מיטשל הוא אדם נוח, מתון וג'נטלמן מדי לשליחות באזור אלים וחסר מעצורים כמו המזרח התיכון. כמו כן טענו כלפיו שהוא פועל בצורה "מרובעת" מדי וחסרת יצירתיות, דבר שלא מאפשר לו לפרוץ מסגרות מקובעות כפי שנדרש לפעול במזרח התיכון.⁷

בדברי הפרידה ממנו בעקבות התפטרותו הגדיר אותו הנשיא שליח מסור לתפקידו ואחד ממשרתי הציבור הטובים שהיו לארצות הברית.⁸ ואולם לא ברור האם התכונות שייחס לו הנשיא עושות אותו מתאים לשליחות כה מורכבת באזור שסוע ואלים כמו המזרח התיכון. הצלחתו באירלנד לא העניקה לו בהכרח ידע וניסיון להניע את עגלת המשא ומתן במזרח התיכון. לא אחת סיפר מיטשל, שבמהלך פעילותו להשגת הסדר באירלנד הוא נתקל בחוסר אמון ביכולתו לעשות זאת. למרות זאת הוא דבק בשליחותו ובסופו של דבר הצליח במשימתו להביא להסכם (Good Friday Agreement), ואין סיבה שתהליך דומה לא יתרחש גם במזרח התיכון.⁹

האם יש מקום להשוות בין המורכבות של הסכסוך באירלנד לבין הסכסוך הישראלי-פלסטיני? ספק רב בכך. על פי תפיסתם של חוגים רחבים בישראל, ושל ממשלת ישראל בראשות נתניהו, מקור הסכסוך עם הפלסטינים אינו טריטוריאלי. משתמע מכך, שהסכסוך לא יסתיים גם אם תקום מדינה פלסטינית כדרישת הרשות הפלסטינית. זו גם הסיבה לכך, אליבא ד'נתניהו, שהרשות הפלסטינית מסרבת להכיר במדינת ישראל כמדינת העם היהודי ואינה מוכנה לקבל את העיקרון שהסדר עם ישראל יביא לסיום מוחלט של הסכסוך. זהו סכסוך בעל אופי ייחודי, ולא ניתן להשוואה עם סכסוכים אחרים במערכת הבינלאומית. היו"ר לשעבר של מר"צ, יוסי ביילין, היה מן המבקרים החריפים של מיטשל. לאחר כשנה בתפקידו הוא קרא לו להתפטר: "הנשיא אובמה", הוא קבע, "נכשל במאמציו להביא לחידוש המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים ועל מיטשל להתפטר. יש כאן כישלון ברור של נשיא שניסה לעשות שינוי ואחרי שנה מודה בכישלונו, ומיטשל השליח שלו, והוא צריך לתת דין וחשבון. אני מכיר היטב את הסנאטור מיטשל, ודווקא בגלל יושרו אני חושב שהגיע הזמן מבחינתו לשקול את סיום תפקידו".¹⁰

בעת שהנשיא אובמה נכנס לתפקידו, מערכת הבחירות בישראל יצאה לדרכה. לאיש לא היה ברור אם תוצאות הבחירות יובילו לעלייתו לשלטון של גוש שמאל-מרכז בראשות ציפי לבני, או של גוש ימין-מרכז בראשות נתניהו. עמדות המועמדים בסוגיות המדיניות המרכזיות, ובעיקר בנושאי תהליך השלום וההתנחלויות, הוצגו בקדוה לפני הציבור. אישים בכירים במפלגת קדימה דיברו במישרין ובעקיפין על רצונם במהלכי נסיגה חד-צדדיים נוספים בעקבות מימוש תכנית ההתנתקות. על הפרק עמדה תכנית ה"התכנסות" ולפיה תפנה ישראל שישים יישובים ביהודה ושומרון. הליכוד בראשות

נתניהו הציג עמדות מנוגדות לחלוטין. הוא הדגיש כי וויתורים של ישראל רק יתפרשו כביטוי של חולשה בעיני הפלסטינים, ויובילו אותם לתביעות נוספות כלפי ישראל. ראש הליכוד חזר ואזכר את הניסיונות המרים שהיו לישראל בעקבות הנסיגה מלבנון בשנת 2000 ומרצועת עזה בשנת 2005. בשני המקרים הנסיגה לא הביאה לרגיעה. להיפך היא הגבירה את המתרחקות והובילה לעימותים צבאיים קשים מנקודת ראותה של מדינת ישראל. לרשותו של הנשיא אובמה היו אפוא הנתונים להעריך, שאם יעלה נתניהו לשלטון הוא יתקשה עד מאוד לקבל את עמדות ארצות הברית בסוגיית ההסדר. משמעות הדבר – גלישה לעבר עימות.¹¹

שבוע לאחר המינוי כבר יצא מיטשל בדרכו למזרח התיכון. דומה שהנשיא סבר שקיים רקע מדיני נוח לפעילות מדינית אינטנסיבית במזרח התיכון. האיום האיראני יצר מעין ברית בין ישראל למדינות ערב המתונות בראשות סעודיה ומדינות המפרץ. הטקטיקה שביקש לממש ממשל אובמה הייתה להביא את שני הצדדים, ישראל והפלסטינים, אל שולחן המשא ומתן, לתבוע מישראל הקפאה מוחלטת של ההתנחלויות ולדרוש ממדינות ערב המתונות מחוות סמליות כלפי ישראל שיתנו ביטוי לרצון בהסדר כלשהו. בקרב אנשי אובמה רווחה ככל הנראה הדעה, שמחוות סמליות אלה ישכנעו חלקים נרחבים בדעת הקהל בישראל שהשלום עומד בפתח, וכי עמדות גמישות של ישראל יסייעו לקידומו. הרעיון המיוחס לאובמה היה, שבשלב הראשון תהיינה המטרות מוגבלות למדי. עיתונאי המקורב לאנשי אובמה הגדיר זאת כך: "כל אחד מן הצדדים ייתן קצת ויקבל קצת".¹²

מהלכים אלה, להשקפת אנשי אובמה, ייצרו אווירה חיובית שתאפשר להוביל את הצדדים לעבר הסדר קבע. ההערכה שרווחה כנראה בבית הלבן הייתה, שהאופי הדרמטי שבבחירת אובמה, הפופולריות הרבה שלו הן בזירה הפנים-אמריקנית והן בזירה הבינלאומית, כמי שמסמל "אופק חדש" במדיניות ארצות הברית במזרח התיכון, הרוב שיש למפלגתו בשני בתי הקונגרס, התמיכה הרבה של חוגים רחבים למדי בישראל בעמדותיו ואולי גם התחושה של הערבים שהוא "משלנו" יגרמו לשינוי עמדות של הצדדים. אם כך יקרה, יהיה אפשר אולי להשיג במהירות פריצת דרך בסכסוך הישראלי-פלסטיני ארוך השנים, שאף נשיא לא הצליח להשיגה. דומה שאובמה סבר, שכפייה על ישראל להקפיא בניית התנחלויות תעביר למדינות ערב ולפלסטינים מסר שחל שינוי דרמטי בעמדת ארצות הברית בסוגיית ההסדר, ושהוא נחוש בדעתו לפעול בהחלטיות ובקשיחות למימוש יעדיו בסוגיה זאת. אובמה ודאי הבין שיתקשה לממש תביעה זו עם מנהיג ימני כמו נתניהו. עם זאת, דומה שהוא העריך כי שילוב של לחצים ופיתויים יחייבו את נתניהו לשנות את עמדותיו המדיניות. בשיחה עם יועציו הבהיר הנשיא את רצונו להפגין שהוא יכול לשנות את עמדותיה של ישראל.¹³

ב-27 בינואר 2009 התראיין הנשיא ברשת התקשורת אל-ערבִיה. זה היה הראיון הראשון שלו כנשיא. העובדה שבחר לשם כך ברשת תקשורת ערבית נועדה ככל הנראה להעביר לעולם הערבי מסר, אחד מני רבים, בדבר כוונותיו לרכוש את אהדתו ולהפגין את נחישותו ליישב את הסכסוך הישראלי-פלסטיני בתוך פרק זמן קצר. קשה להניח שנעלמה מעיני הנשיא ויועציו האפשרות שבחירה ברשת תקשורת זו תתפרש בהנהגה ובדעת הקהל בישראל כמגמה של חוסר איזון בעמדת הנשיא כלפי ישראל והפלסטינים. הנשיא היה מוכן ככל הנראה לספוג ביקורת זו. בשלב זה, כאשר מערכת הבחירות מאחוריו ומעמדו נוסק מעלה, הוא היה מוכן להסתכן באובדן האהדה כלפיו בישראל תמורת העצמת האהדה כלפיו בעולם הערבי. בראיון הוא העלה על נס את יכולותיו של השליח מיטשל, הנהנה ממעמד בינלאומי עצום (somebody of enormous stature), ונחשב כבעל ניסיון בינלאומי עשיר בתיווך בסכסוכים בינלאומיים.¹⁴

הנשיא הדגיש כי הנחה את מיטשל להאזין היטב לשני הצדדים. בעבר, אמר הנשיא, נכשלה ארצות הברית במעורבותה באזורי קונפליקט מכיוון שביקשה לכפות על הצדדים עמדות מבלי שהכירה היטב את כלל המאפיינים והעובדות של הסכסוך. למרבה הצער, קבע הנשיא, ארצות הברית אינה יכולה לקבוע עבור ישראל והפלסטינים מה טוב בשבילם. הם אלה שיצטרכו לקבל את ההחלטות הנוגעות לעתידם. עם זאת, אני מאמין, קבע הנשיא, כי הגיע הזמן ששני הצדדים יכירו בכך שהדרך הנוכחית אינה מובילה אותם לשגשוג ולביטחון, וכי הגיע הזמן לשוב לשולחן הדיונים. הנשיא הבהיר כי התהליך לא יהיה קל. הוא יתמשך לאורך זמן ואין טעם ליצור ציפיות גבוהות. עם זאת, הוא הביע את בטחונו ששיתוף הפעולה של ארצות הברית עם מדינות אירופה, רוסיה ומדינות ערב (את ישראל הוא לא הזכיר בהקשר זה) יביא להתקדמות ניכרת בתהליך המדיני.¹⁵

בהמשך דבריו הרעיף הנשיא שבחים על תכנית השלום הסעודית ביוזמת המלך עבדאללה. גם אם אינני מסכים לכל מרכיביה, אמר הנשיא, היא מבטאת אומץ פוליטי רב. המעורבות האמריקנית בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני, הדגיש הנשיא, היא חלק ממהלך נרחב ועמוק יותר של הממשל המיועד לשגר לעולם הערבי והמוסלמי מסר של פיוס והשלמה. אנו מציעים להם "שותפות חדשה" (new partnership) הדגיש הנשיא. מתוך מגמה לנפץ את הדימוי הקנאי והאליים שדבק בעולם המוסלמי, הדגיש הנשיא כי במדינות האסלאם חיים אנשים מעולים, החפצים לשפר את רמת החיים שלהם. הנשיא הוסיף כי תפקידו הוא להבהיר לעולם האסלאם שארצות הברית אינה אויבת שלו. לפעמים אנו עושים טעויות, אמר הנשיא. איננו מושלמים. עם זאת ההיסטוריה שלנו אינה היסטוריה של מדינה קולוניאלית. במשך שנים ארוכות היו לנו יחסים טובים ואין שום סיבה שיחסים אלה לא יחזרו על עצמם. השותפות החדשה עם עולם האסלאם, קבע הנשיא, תתבסס על כבוד הדדי ואינטרסים משותפים. ישראל,

הבהיר הנשיא, היא בת ברית חשובה של ארצות הברית והיא תמשיך להיות בת ברית שלנו. עם זאת יש הרבה ישראלים המאמינים בצורך להשיג שלום ומוכנים לעשות את הוויתורים הנדרשים להשגת השלום אם תהיה שותפות של אמת בצד השני.¹⁶ בריאיון הציג הנשיא את חזונו בדבר הקמת מדינה פלסטינית בעלת רציפות טריטוריאלית וחופש תנועה מלא לאזרחיה שתחיה בשלום לצד מדינת ישראל. הוא הדגיש במיוחד את ההיבט הכלכלי בפעילותה של המדינה הפלסטינית שתקום ואת שאיפת הנהגתה להטיב את רמת החיים של אזרחיה. הוא גם תיאר בצבעים ורודים את מערכת היחסים האמורה להיווצר בין שתי המדינות: תנועה חופשית של אזרחים, יחסי מסחר פורחים וכו'. בהמשך, קרוב לוודאי כדי שלא להישמע כמי שמנותק מן המציאות המזרח תיכונית, הוא הבהיר לדעת הקהל הערבית, שאף לה לצפות לפתרונות קלים ומהירים, והדרך להסדר תהיה קשה וארוכה.¹⁷

בנאום שנשא בישיבה משותפת של כל צירי הקונגרס ב־24 בפברואר 2009 הבהיר הנשיא אובמה באורח חד משמעי כי הוא מבקש לנהל מדיניות חוץ שונה לחלוטין מזו של קודמו בתפקיד. את ראשית דבריו הוא מיקד בצורך להביא לסיום המעורבות הצבאית האמריקנית בעיראק ובאפגניסטן. הוא הבהיר כי יודיע בהקדם על תכנית להוצאת הכוחות האמריקנים מעיראק ובהמשך מתכוון ממשלו לגבש תכנית דומה לגבי אפגניסטן. ארצות הברית תראה לעולם כולו כי החל עידן חדש של מעורבות לגבי אפגניסטן. ארצות הברית תראה לעולם כולו כי החל עידן חדש של מעורבות על (a new era of engagement) אמריקנית במערכת הבינלאומית. עידן זה מתבסס על ההכרה האמריקנית כי היא לא תוכל לעמוד לבדה מול האיומים הניצבים כיום בפני המערכת הבינלאומית. מאידך, המערכת הבינלאומית לא תוכל לעמוד בפני איומים אלה בלי ארצות הברית. הממשל בראשותו, הבהיר הנשיא, מתכוון להמשיך ולקיים את מערכת הבריתות הקיימת של ארצות הברית. במקביל, בכוונתו לתור אחרי בני ברית חדשים. שורה אחת בלבד הקדיש הנשיא לכוונת הממשל להביא לשלום בין ישראל ושכנותיה. הוא לא הרחיב מעבר לכך. הוא הדגיש כי הוא יודע שקיימת ספקנות רבה לגבי תכניותיו. עם זאת, הוא לא יאפשר לספקנות וציניות לפגוע בנחישותו.¹⁸

ימים ספורים לאחר מכן נשא הנשיא אובמה נאום בפני אנשי צבא ופירט בפניהם את תכניותיו להוצאת הכוחות האמריקנים מעיראק. זוהי מלחמה ארוכה, הנמשכת כבר שש שנים, אמר הנשיא. עתה, הדגיש הנשיא, בעקבות הירידה הדרמטית ברמת האלימות בעיראק והשיפור הניכר ביכולתם של הכוחות העיראקים להתמודד עם האיומים העומדים בפניהם, יכולה ארצות הברית לבחון באורח מעשי את הוצאת כוחותיה הלוחמים מעיראק. התכנית הזו תמומש עד ל־31 באוגוסט 2010.¹⁹ בעיראק יישארו אנשי צבא וביטחון שיוכלו להדריך ולסייע לכוחות העיראקים במלחמתם נגד אויבי המשטר. המדובר ב־35-50 אלף אנשי ביטחון בשלבים הראשונים. השיקול העיקרי שינחה את הממשל, הבהיר הנשיא, הוא ביטחונם של אזרחי ארצות הברית.

בדבריו אלה נתן הנשיא ביטוי לשינוי הדרמטי שהוא מתכוון לחולל במדיניות החוץ של ארצות הברית בכלל, ובמזרח התיכון – בפרט. שנים ספורות לאחר מכן, בנאום שנשא באקדמיה הצבאית בווסט פוינט (28 במאי 2014), נתן הנשיא אובמה ביטוי מודגש לשינוי זה. בנאומו הוא מתח ביקורת קשה על המעורבות הצבאית האמריקנית במקומות שונים בעולם מאז תום מלחמת העולם השנייה: "ארצות הברית", קבע הנשיא, "מיהרה להתערב בהרפתקאות צבאיות מבלי לחשוב ברצינות על ההשלכות שיהיו למעורבות זו".

willingness to rush into military adventures without thinking through the consequences.²⁰

במציאות הבינלאומית הקיימת, הדגיש הנשיא, בדידות אמריקנית אינה אופציה ריאלי. יחד עם זאת, ארצות הברית צריכה להיות מעורבת בפעילות צבאית רק כאשר אינטרסים בסיסיים (core interests) של ארצות הברית יחייבו זאת, או כאשר אזרחי ארצות הברית יהיו תחת סכנה, או כאשר ביטחונם של מדינות בנות ברית של ארצות הברית יהיו בסכנה. "העובדה שיש בידי ארצות הברית את הפטיש הטוב בעולם, אינה אומרת שהיא צריכה לראות בכל בעיה מסמר",

Just because we have the best hammer does not mean that every problem is a nail

קבע הנשיא בסיום דבריו.²¹

היה ברור שתפיסת עולם זו עלולה לצמצם באורח משמעותי את זהות האינטרסים בין ישראל וארצות הברית. לאורך שנים התהדקו והתעצמו יחסי ישראל עם ארצות הברית על רקע ההכרה בכך שהן עומדות בפני איום משותף מצד גורמים באסלאם הקיצוני. ההחלטה על הפסקת המעורבות האמריקנית בעיראק ובאפגניסטן מצמצמת את תחושת "הגורל המשותף" של שני העמים. מעבר לכך, התנהלותו הנחושה של הנשיא בסוגיה כה רגישה, זמן כה קצר לאחר שנכנס לתפקידו, והעובדה שהוא הציב אותה במסגרת של תפיסת עולם פילוסופית-אידיאולוגית בנויה לתלפיות, הצביעה על העוצמה הפנימית שיש בו ועל יכולתו להיות דבק ביעדים שהוא הציב לעצמו. לא יכול היה להיות ספק שמאפיינים אלה יקבלו ביטוי גם בהקשר למעורבותו בקידום תהליך השלום הישראלי-פלסטיני.²²

בנאום שנשא בפני צירי הפרלמנט התורכי בראשית אפריל 2009 הדגיש הנשיא אובמה, לקול תשואות צירי הפרלמנט, כי ארצות הברית איננה, ולעולם לא תהיה, במלחמה עם האסלאם. בהמשך דבריו שב הנשיא אובמה ומבטא את נחישותו לקדם את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. ארצות הברית, הדגיש הנשיא, תומכת בעוצמה

רבה בפתרון של שתי מדינות, ישראל ופלסטין, החיות בשלום ובביטחון זו לצד זו. כאן, בפני נציגי הפרלמנט התורכי, שאינו נוטה אהדה רבה לישראל, נמנע הנשיא, קרוב לוודאי במתכוון, מציון האופי היהודי של מדינת ישראל. הנשיא הדגיש כי כל הצדדים ביטאו מחויבות להשגת יעד זה בקבלם את תכנית מפת הדרכים ובוועידת אנאפוליס. ולפיכך הוא מתכוון לעשות שימוש במעמדו ובסמכויותיו כנשיא כדי לקדם בצורה פעילה (actively pursue) מהלך זה.²³

אנו יודעים כי הדרך להשגת היעדים שלנו לא תהיה קלה, קבע הנשיא. עם זאת, שני הצדדים חייבים למלא את ההתחייבויות שלקחו על עצמם. שני הצדדים חייבים להתגבר על משקעי העבר ושיקולים פוליטיים בהווה (longstanding passions and the politics of the moment) כדי לקדם את השלום ביניהם. ארצות הברית ותורכיה יכולות לשתף פעולה בדרך להשגת השלום, ציין הנשיא. משום מה הוא הגדיר את תורכיה כידידה וכשותפה (friend and partner) של ישראל בשאיפתה לביטחון. ולפיכך, מחויבות עתה ארצות הברית ותורכיה שלא להיכנע לתחושות פסימיות ולחוסר אמון כדי לקדם יחדיו את תהליך השלום. הוא העלה על נס את פעילותה של תורכיה לקידום הסדר שלום ישראלי-סורי, הגם שידע שמעורבות זו נכשלה לחלוטין בהשגת יעדיה. במאמץ להציג עמדה מאוזנת יותר כלפי ישראל, קבע הנשיא כי שתי המדינות צריכות להפגין התנגדות לטרור והכרה בלגיטימיות של צרכי הביטחון של ישראל.²⁴

שבועות ספורים לאחר נאומו בקהיר, במפגש עם מנהיגים יהודים, הודה הנשיא בגילוי לב נדיר, שעמדותיו בסוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני אינן מאוזנות, וכי עליו לתקן זאת. אחד המשתתפים, נשיא "הליגה נגד השמצה", אייב פוקסמן (Abe Foxman), העיר לנשיא על חוסר איזון בין תביעותיו מישראל לקחת סיכונים לבין העדר תביעות דומות מהפלסטינים. על כך השיב לו הנשיא: "אייב, אתה צודק לחלוטין, אנחנו נתקן זאת. צריך להחזיר את תחושת האיזון". ואולם גילוי הלב וההודאה בניהול מדיניות א-סימטרית לא הובילו לשינוי במגמת הממשל. הנשיא המשיך לדבוק בגישה שנתפסה בישראל כלא מאוזנת כלפי מדינת ישראל וכמטיבה עם הצד הערבי.²⁵

מגמה זו שחקה במידת מה, ובהדרגה, את מעמדו של הנשיא בקהילה היהודית בארצות הברית, ובמידה רבה – גם בדעת הקהל בישראל. אישים בכירים בקהילה היהודית נתנו ביטוי לתחושותיהם שהנשיא אובמה מבקש להתקרב אל העולם הערבי והמוסלמי על חשבון ישראל. אחדים הדגישו את העובדה שהוא נמנע מלהשתתף בוועידות יהודיות גדולות. נציגי קהילות אמרו במפורש שאין הם יכולים לראות בו גורם ידידותי לישראל, למרות הכרתם בכך ששיתוף הפעולה האסטרטגי-ביטחוני בין שתי המדינות הולך ומתרחב.²⁶ שר ההגנה של ארצות הברית בתקופת זמן זה, רוברט גייטס (Robert Gates), אכן הדגיש כי "למרות העובדה שהיחסים המדיניים בין ישראל

וארצות הברית בשנים 2009-2012 היו צוננים (frosty), היחסים הביטחוניים נותרו חזקים בכל התחומים, ואף הגיעו לממדים חסרי תקדים²⁷.

הנשיא היה מוכן לשלם את המחיר הזה כדי להגיע ליעד השאפתני אליו שאף להוביל את ארצות הברית – יצירת שינוי דרמטי ביחסי ארצות הברית עם עולם האסלאם. שינוי היחסים עם האסלאם, כך העריך, קרוב לוודאי, הנשיא אובמה, יסיר את המוטיבציה של חוגים קיצוניים באסלאם לפגוע בארצות הברית. הנשיא האמין שהרקע האישי שלו יכול לשמש גשר בין התרבויות, ושהקמת מדינה פלסטינית תמחיש היטב לעולם המוסלמי את השינוי מרחיק הלכת שהתחולל במדיניות ארצות הברית בזירה הבינלאומית בכלל, ובזירה המזרח תיכונית בפרט. לכן לא מיקד אובמה את מהלכיו הראשוניים בניסיון ליצור בהדרגה תנאים הולמים לחידוש המשא ומתן הישראלי-פלסטיני. הוא לא היה מוכן להמתין עד שיבשילו נסיבות לקידום המשא ומתן. הוא ביקש לקצר תהליכים, לשבור מחיצות ולהגיע במהירות ליעד הנכסף בעיניו – כינונה של מדינה פלסטינית עצמאית²⁸.

מאמציו של הנשיא אובמה לקדם את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני זכו, ככלל, לכיסוי אוהד בתקשורת האמריקנית. בלט בהתייחסויותיו האוהדות לעמדותיו של הנשיא אובמה העיתונאי, איש ה'ניו יורק טיימס', תום פרידמן. הוא הרבה לכתוב על הצורך לקדם את תהליך השלום. כמעט בכל מאמריו הוטלה האשמה להעדר התקדמות על ישראל, ובעיקר על נתניהו. בריאיון לעיתונאית ישראלית – על רקע המהומות הקשות במצרים, שהובילו בסופו של דבר לנפילת משטרו של הנשיא מובארכ – הוא השווה את נתניהו לנשיא מצרים חוסני מובארכ. לדבריו הזניח מובארכ את יישום הדמוקרטיה בארצו, וכאשר החלה ההתקוממות העממית במצרים בראשית 2011 הוא ניסה לעשות במשך ימים ספורים את מה שנמנע מלעשות שלושים שנה. התוצאה הייתה כמובן כישלון מחפיר וסילוקו מן השלטון²⁹.

נתניהו, בדומה למובארכ, מבהיר פרידמן, משהה את הטיפול בתהליך השלום. גם הוא, לדעת פרידמן, עתיד להתעורר יום אחד למציאות קשה של אינתיפאדה פלסטינית ולחצים בינלאומיים שיחייבו אותו לנקוט צעדים חפוזים כדי לחמוק מן המצוקה הקשה אליה הוא נקלע. ואולם, צעדים אלה יהיו בהכרח מעטים מדי ומאוחרים מדי, ומן הסתם לא יפתרו את בעיותיו. המסר של פרידמן ברור: מי שאחראי לקיפאון בתהליך השלום הוא בעיקר ראש ממשלת ישראל נתניהו. במין מחווה של איזון הוא הוסיף: "גם הפלסטינים אינם מושלמים", אבל אין בכך כדי להפחית את אחריותה של מדינת ישראל ושל העומד בראשה להעדר התקדמות בתהליך השלום³⁰.

ביקורו הראשון של מיטשל באזור נועד, כדבריו, לשמוע את עמדות הצדדים. הוא ביקר בישראל, בירדן, ברשות הפלסטינית, במצרים ובסעודיה. הוא נמנע מביקור בעזה ובסוריה. בעקבות פגישה עם מנהיג הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, ב-29 בינואר

2009, הדגיש מיטשל את דאגתו של הנשיא אובמה נוכח הקרבנות הפלסטינים הרבים ברצועת עזה על רקע העימות עם ישראל ואת המצב ההומניטרי הקשה שם. בנסיבות הקיימות, הבהיר השליח, יש לפעול להשגת הפסקת אש ארוכה ויציבה במקביל להקמת תשתית שתמנע הברחות נשק לרצועה. הנשיא, הדגיש מיטשל, מחויב להביא לשיפור מצבם של הפלסטינים ולמימוש שאיפותיהם הלאומיות במסגרת של מדינה פלסטינית עצמאית. מלה אחת לא נאמרה על הקרבנות בצד הישראלי ועל המחויבות האמריקנית לדאוג גם לאינטרסים של מדינת ישראל.³¹ למחרת היום ב-30 בינואר 2009, במהלך ביקור בסוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים בירושלים הוא הדגיש כי ארצות הברית מחויבת לפעול להשגת שלום בין ישראל והפלסטינים ובין ישראל למדינות ערב "באורח פעיל ואגרסיבי" (actively and aggressively).³² בהצהרה שנתן לאחר פגישה עם הנשיא מובארכ ב-18 באפריל 2009, הדגיש השליח מיטשל כי ארצות הברית תקדם את תהליך השלום "במרץ ובעוצמה רבה" (with great energy and vigor).³³ במהלך הביקור שלו באזור, ב-19 בפברואר 2009, קיים מיטשל שיחת ועידה עם מנהיגים יהודים בארצות הברית. על פי דיווחים שונים הוא הביע תמיכה במאמצי הנשיא מובארכ לפייס בין חמאס לבין הרשות הפלסטינית, שכן לדעתו הפיצול במחנה הפלסטיני מקשה על מאמצי השלום. קביעה זו התבססה קרוב לוודאי על ההערכה שהפיצול במחנה הפלסטיני לא יאפשר התקדמות לקראת מימוש חזון שתי מדינות לשני עמים. עמדותיו הנוקשות של חמאס, והעובדה שהוא נהנה מאהדה רבה ברחוב הפלסטיני לא יאפשרו לרשות הפלסטינית להגמיש את עמדותיה במשא ומתן עם ישראל. זאת, מחשש פן תואשם על ידי חמאס, וגורמים רדיקאליים אחרים בקרב הפלסטינים בבגידה בעם הפלסטיני ובשיתוף פעולה עם ישראל וארצות הברית.³⁴

מעבר לכך, קיומו של שלטון פלסטיני עצמאי ברצועת עזה מעניק לישראל טיעון רב עוצמה במסגרת המשא ומתן; דהיינו, מימוש חזון שתי המדינות יצור מצב בו קיימות למעשה שתי מדינות פלסטיניות – אחת בעזה ואחת בגדה המערבית. זהו מצב שישאל אינה יכולה לקבלו. המעצמות הגדולות המלוות את תהליך השלום לא יוכלו להתעלם מטיעון זה. מאידך, המיזוג בין שתי התנועות ימתן את עמדות חמאס ויאפשר לו לקבל את תנאי הקוורטט לשותפות בתהליך המדיני. מיטשל לא העלה על הפרק אפשרות הפוכה, דהיינו שמיזוג בין שתי התנועות יוביל להשתלטות חמאס על הרשות הפלסטינית.³⁵ על פי דיווח אחר סירב מיטשל להיענות לפניית חלק מן המשתתפים להביע התנגדות פומבית להרחבת התנחלויות. לדבריו: "ההתנחלויות הן נושא חשוב אך לא בלעדי". הוא הדגיש כי הנסיבות שהובילו אותו להציב את סוגיית ההתנחלויות בעדיפות גבוהה במסגרת "דו"ח מיטשל" מ-2001 השתנו באורח ניכר. כך למשל, איראן לא הוזכרה באותו הדו"ח ועתה היא מהווה נושא ראשון במעלה בדו שיח עם מדינות האזור.³⁶

ב-3 בפברואר 2009 נפגש השליח מיטשל עם מזכירת המדינה קלינטון. הממשל, כך הבהירה מזכירת המדינה, ממתין להקמתה של ממשלה בישראל לאחר הבחירות כדי שיוכל לקדם את תהליך השלום. היא הדגישה כי הממשל נחוש בדעתו לקדם את תהליך השלום בכל מסגרת זמן שתידרש לשם כך. (is required over what period of time). השליח מיטשל הדגיש את הצורך בדיפלומטיה בעלת נחישות וסבלנות (patient, determined, and persevering diplomacy) כדי להצליח במשימה שבפניה הוא עומד. ייתכן שהתבטאויות אלה של מזכירת המדינה והשליח ביטאו מידה של אי נוחות מן הלהיטות והחופזה שמגלה הנשיא במאמציו להניע את תהליך השלום, ואולי גם מן המגמה שהחלה מסתמנת אצל הנשיא ועוזריו להציב במרכז ובעדיפות גבוהה את סוגיית ההתנחלויות.³⁷

בספרה האוטוביוגרפי מודה קלינטון כי היו חילוקי דעות בסוגיה זו. מי שדחף, לדבריה, יותר מכולם בכיוון מיליטנטי ואגרסיבי בסוגיית ההתנחלויות היה רם עמנואל, בעוד היא ומיטשל הביעו הסתייגות ממגמה זו: "דרשנו מן הישראלים", כותבת קלינטון, "להקפיד לחלוטין את הבנייה בהתנחלויות בשטחים הפלסטיניים. במבט לאחור, הקו הנוקשה בסוגיית ההתנחלויות שאימצנו באותה תקופת זמן לא היווה הצלחה. ישראל סירבה לדרישה זו, והמחלוקות בסוגיה זו קיבלו ביטוי בפומבי, והוצגה כיריבות אישית בין הנשיא אובמה וראש הממשלה נתניהו. האמינות של שני המנהיגים נפגעה כתוצאה מכך. שני הצדדים התקשו לרדת מן הסולם כדי להגיע לפשרה. מדינות ערב שמחו לשבת מן הצד ולהצדיק את חוסר הפעילות שלהן בגלל מחלוקת זו. עבאס שדרש תמיד הפסקת ההתנחלויות, נאחז עתה בטיעון שזו עמדת ארצות הברית, ולכן הוא לא ישוב למשא ומתן ללא הקפאת ההתנחלויות".³⁸

לדברי קלינטון, בדיונים בבית הלבן בסוגיה זו היה רם עמנואל הגורם המוביל בתביעה מישראל להסכים להקפאה של ההתנחלויות. הוא סבר שהדרך הטובה ביותר להתמודד עם הקואליציה החדשה בראשות נתניהו היא לנקוט קו תקיף כבר בהתחלה. אחרת, הוא ידע להתחמק. הנשיא אובמה, כותבת קלינטון, תמך בעמדה זו. הוא סבר שהיא תחזק את מעמדה של ארצות הברית כמתווך הוגן, לאחר שבמשך שנים נוצר רושם שארצות הברית נוטה לטובת ישראל. אני ומיטשל חששנו שמהלך כזה יוביל אותנו לעימות חסר תוחלת עם ישראל, שישראל תטען שהיא נתבעת לווייתורים הרבה יותר משמעותיים מאשר הצד השני וכן שעמדה זו תוביל את הפלסטיניים לסרב לחזרה למשא ומתן אם לא תיפסק הבנייה בהתנחלויות. עם זאת הסכמתי עם דעתו של רם עמנואל שאם אנו רוצים להניע באמת את תהליך השלום עלינו לקחת סיכונים. לפיכך, ייצגתי עמדה זו בתקיפות רבה וניסיתי למזער את תוצאותיה.³⁹

באותו הזמן ביקרו ברצועת עזה יושב ראש הוועדה ליחסי חוץ של הסנאט, הסנטור ג'ון קרי (Kerry), וכמה נציגים של בית הנבחרים. הגם שקרי הבהיר שהביקור אינו

מבטא שינוי בעמדת הממשל כלפי חמאס, היה ברור שעצם הביקור, לאחר העימות המלחמתי בין חמאס וישראל, מבטא אמפתיה כלפי חמאס ומעביר מסר מפורש למדי מצד הממשל כי יש לו עניין בקשר כלשהו, ולו עקיף ובלתי פורמאלי, עם נציגי חמאס. ואכן, קרי ונציגים אחרים הרבו להדגיש את הסבל הרב שעובר על אזרחי הרצועה בין השאר על רקע ה"מצור" המוטל עליה על ידי ישראל בידיעה ברורה שדברים אלה יוצרים בסיס נוח להמשך המגעים הבלתי פורמאליים. כן נמסר, שהן השליח מיטשל והן מזכירת המדינה קלינטון מתכוונים להשתתף בוועידת המדינות התורמות לעזה ב־2 בספטמבר 2009 בקהיר. כל זה התרחש חודשים ספורים בלבד לאחר תום הלחימה בעזה במבצע "עופרת יצוקה", בשעה שלא נראה סימן להתמתנות כלשהי בעמדות חמאס אפילו בכיוון קבלת תנאי הקוורטט; דהיינו: התנערות מדרך הטרור; הכרה במדינת ישראל והתחייבות לעמוד בהסכמים קודמים של הרשות הפלסטינית. מנקודת ראותה של ממשלת הימין שעמדה לקום בישראל, היו אלה סימנים מדאיגים בנוגע לעמדות שמתכוון ממשל הנשיא אובמה לאמץ בהקשר לתהליך השלום ההולך ומתגבש.⁴⁰

בראשית מרס 2009 ביקרה באזור מזכירת המדינה קלינטון. לאחר שהשתתפה בוועידת המדינות התורמות לרשות הפלסטינית, היא באה לביקור בישראל וברשות הפלסטינית. בתום הוועידה היא הצהירה על המחויבות של ארצות הברית לסייע לשיקומה של רצועת עזה, ושהממשל יתרום תשע מאות מיליון דולר למטרה זו. היא החמיאה למנהיגותם של ראש הרשות הפלסטינית עבאס ולראש הממשלה סלאם פאיד. במקביל, קרוב לוודאי כדי להפגין "גישה מאוזנת" היא גם הביעה הבנה למצבה של מדינת ישראל הנתונה לאיום של מתקפת טילים יומיומית. במהלך ביקורה בארץ היא נפגשה עם ראש הממשלה אהוד אולמרט. היה ברור שאֵלה הם ימיה האחרונים של הממשלה בראשותו, ואת המשא ומתן הממשי יצטרך הממשל להוביל עם בנימין נתניהו. בנסיבות אלה הסתפקה קלינטון באמירות כלליות על היחסים המיוחדים שבין ישראל וארצות הברית, על ביקורה ביד ושם ועל המפגש המרגש עם ידידה משכבר הימים הנשיא שמעון פרס.⁴¹

לאחר פגישה עם ראש הרשות הפלסטינית עבאס היא מצאה לנכון להביע צער על מצבם הירוד של הפלסטינים ברצועת עזה ועל הצורך לסייע לשיקומה של עזה; היא החמיאה לראש הרשות עבאס על מחויבותו להמשך תהליך השלום; היא הדגישה את חשיבות מֶמד הזמן ואת הצורך לפעול במהירות להסדר מדיני; היא מתחה ביקורת על צעדים שישראל נוקטת נגד הפלסטינים ובעיקר הריסת בתים ביהודה ושומרון. לבסוף היא הדגישה שממשל אובמה יפעל בנחישות ובעוצמה (vigorously) לקידום הסדר ישראלי-פלסטיני. היה בכך מסר ברור לראש הממשלה הנבחר, נתניהו: ממשל הנשיא אובמה אינו מתכוון להעניק לך ולו יום אחד של חסד עם כניסתך לתפקיד ראש

הממשלה. בכוונתו לפעול באופן נמרץ ותקיף למימוש הסדר ישראלי-פלסטיני שיוביל להקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל. הממשל מצפה מנתניהו כי ישכיל להגמיש את עמדותיו המדיניות כדי להעניק לממשל מרחב תמרון רחב לעיצוב ההסדר. במהלך נסיעתה זו נמנעה מזכירת המדינה מביקור במדינות המפרץ ובסעודיה. ייתכן שבכך ביקש הממשל להבהיר את העדיפות שהוא מעניק לתהליך השלום על פני הסוגיה האיראנית, העומדת בראש סדר העדיפויות של מדינות המפרץ וישראל.⁴²

במסיבת עיתונאים ב-24 במרס 2009 נשאל הנשיא אובמה כיצד הוא יוכל לקדם את תהליך השלום במזרח התיכון כאשר ראש הממשלה המיועד בישראל, נתניהו, אינו מחויב לחזון שתי המדינות, ושר החוץ המיועד, ליברמן, חוזר ומתבטא באופן מעליב כלפי הערבים. הנשיא התחמק מתשובה ישירה ואמר שעדיין לא ברור הרכב הממשלה שתקום בישראל. עם זאת הוא הדגיש שהמצב הקיים אינו יכול להימשך (the status quo is unsustainable) וחיוני להתקדם במימוש חזון שתי המדינות לשני העמים, שבמסגרתו תחינה שתי המדינות זו לצד זו בשלום ובביטחון. מינויו של מיטשל לשליח הנשיא הוא מסר לכל הצדדים לרצינות כוונותיו של הממשל לקדם את ההסדר מרגע כניסתו לתפקיד. הנשיא שב והעלה על נס את הסדר השלום שהושג באירלנד בין הפלגים היריבים בתיווכו של השליח מיטשל. עד לפני מספר שנים, קבע הנשיא, איש לא היה מאמין שהסדר כזה הינו בר השגה. ההסדר הושג בעיקר בגלל נחישות והתמדה. מוטיבים אלה, הדגיש הנשיא, יהיו מרכיב מרכזי במדיניות החוץ תחת הממשל שבראשו הוא עומד. לדברי הנשיא: "לא ברור לנו כיצד יתקדם תהליך ההסדר, אך אם נהיה נחושים נוכל להצליח".⁴³

ואכן, לזכותו של הנשיא אובמה ייאמר שלפחות בהקשר המזרח תיכוני מדיניותו התאפיינה בנחישות ובהתמדה בתקופת הזמן שבה עוסק מחקר זה וגם לאחריה, כאשר נסיון העבר עם ישראל והפלסטינים היה מביך ומתסכל. דה עקא, נחישות זו ביטאה גם מידה גבוהה של דבקות בעקרונות מדיניים וחוסר נכונות לבחון את מידת תקפותם והתאמתם למציאות המשתנה באזור. כך למשל, סירב ממשל הנשיא אובמה לבחון את מידת הריאליות של נוסחת ההסדר הכולל המתבססת על חזון שתי מדינות לשני עמים לכל אורך התקופה. למעשה, עד ימינו אלה, למרות הכשלונות החוזרים ונשנים של מדיניותו המזרח תיכונית הוא נשאר "נעול" על נוסחה זו.

באפריל 2009 ניתן ביטוי מדאיג נוסף לשינוי השלילי – מנקודת ראותה של מדינת ישראל – בעמדות הממשל בהקשר לתהליך השלום. הממשל הגיש לקונגרס בקשה לשנות את החוק האמריקני כך שיאפשר המשך העברת כספים לרשות הפלסטינית גם אם יושג איחוד בין ה"פת"ח לחמאס. כידוע הממשל מכליל את חמאס ברשימת ארגוני הטרור ולפיכך אין הארגון יכול לקבל כספי סיוע אמריקני. אחד מתומכי ישראל בסנאט מתח ביקורת חריפה על הממשל בגין מהלך זה. לדבריו, הדבר שקול להענקת

כספי סיוע לממשלה שחברים בה "רק כמה נאצים". פקידי הממשל דחו את הביקורת וטענו כי אין זה מהלך שיש בו מֶמד כלשהו של הכרה בחמאס. מזכירת המדינה טענה כי ארצות הברית מעניקה סיוע לממשלת לבנון הגם שיושבים בה אנשי חזבאללה, המוגדר אף הוא ארגון טרור. קשה להניח שנעלמה מעיניה של מזכירת המדינה ההבחנה בין ממשלה אזרחית הכוללת בתוכה גם נציגים התומכים בארגון טרור (לבנון), לבין ממשלה המורכבת על טהרת ארגון טרור (ממשלת חמאס ברצועת עזה).⁴⁴

ואולם, באותה תקופת זמן הפופולריות של ממשל אובמה הייתה בשיאה. הנשיא הבטיח לעם האמריקני "אופק חדש" במגוון רחב של תחומים. בטחונו העצמי, נאומיו הכריזמטיים, והתמיכה הרחבה שהוא זכה לה בעיקר בקרב הצעירים יצרו ציפיות גבוהות לגבי יכולותיו הן בתחום מדיניות הפנים והן בתחום מדיניות החוץ. מאמציו להביא להסדר ישראלי-פלסטיני זכו לתמיכה רחבה בזירה הבינלאומית, בזירה הפנים-אמריקנית בקרב יהודי ארצות הברית וגם בקרב חוגים רחבים במדינת ישראל. בנסיבות אלה, הביקורת על מדיניות הממשל הייתה בעלת משמעות שולית בלבד.

ביטוי מדאיג נוסף לעמדות הממשל בהקשר להמשך תהליך השלום ניתן בהתבטאות של השליח מיטשל בעקבות פגישה עם מנהיג הרשות, עבאס. בשלב מוקדם יחסית בתהליך השלום נשמע השליח קצר רוח וזועף נוכח התארכות התהליך: "קונפליקט זה", הבהיר מיטשל, "מתארך מעל ומעבר לזמן הנדרש. עמי האזור אינם צריכים להמתין עוד זמן עד שיִכּוּן שלום עם ערבויות ביטחון לכל הצדדים". מיטשל לא הסתפק בכך. הוא טרח להבהיר בפומבי, ובעיקר לאוזניו של ראש הממשלה נתניהו, שארצות הברית מחויבת להקמתה של מדינה פלסטינית ריבונית ועצמאית (sovereign, independent) שבמסגרתה יוכלו הפלסטינים לממש את שאיפתם לשלוט בגורלם. לא היה יכול להיות ספק כי הממשל ביקש להבהיר לראש הממשלה נתניהו כי הוא מסתייג מתביעתו שבכל מקרה המדינה הפלסטינית שתקום תהיה מדינה מפורזת, וכי הכניסות והיציאות לשטחה יהיו תחת פיקוח ישראלי למשך שנים רבות.⁴⁵

גיבוש עמדות ישראל בסוגיית ההסדר

ב־10 בפברואר 2009 התקיימו הבחירות לכנסת. לאחר מגעים קואליציוניים אינטנסיביים התברר שנתניהו יהיה ראש הממשלה הבא של ישראל. מלכתחילה היה לו ברור שעמדותיו המדיניות בשאלת ההסדר מנוגדות במובהק לאלה של הנשיא אובמה. הנשיא נכנס לכהונתו עם מתווה סָדור בהקשר לתהליך השלום הישראלי-פלסטיני. קבוצת היועצים שעבדה במחיצתו הייתה ככל הידוע קרובה מאוד לדעותיו בנושא הזה. לדברי העיתונאי/הפרשן שמואל רוזנר:

אובמה הקיף את עצמו ביועצים חשודים מראש בהטיה נגד נתניהו, רבים מהם יוצאי ממשל ביל קלינטון, שעוד תקועים בנרטיב השלום של

אמצע שנות התשעים – נרטיב שבו מלוהק נתניהו בתפקיד היוורש הרע שתקע את תהליך השלום של המנהיג הטוב, יצחק רבין. דניס מקדונה (Denis McDonough), היועץ המקורב, ידע מעט מאוד על המזרח התיכון. במשך שנים הוא שימש כעוזרו של חבר בית הנבחרים לי המילטון, שטען כי "ארצות הברית מכפיפה את האינטרסים שלה לאלה של ישראל". השליח המיוחד ג'ורג' מיטשל היה מחויב למה שקבע בדו"ח שלו על האינתיפאדה שפרצה שמונה שנים קודם לכן; דהיינו שבהעדר הקפאה של ההתנחלויות לא ניתן יהיה למנוע את האינתיפאדה. ראש המטה עמנואל רם (Emanuel Rahm) היה מקורב לאנשי שמאל בארץ, וככל הידוע לא נטה חיבה לנתניהו... הרבה יועצים היו לאובמה בתחילת דרכו, אבל רק מעט עצות טובות.⁴⁶

בשלב זה נראָה כי האפשרות של עימות עם הממשל לא הטרידה את נתניהו יתר על המידה. ייתכן שלהערכתו הידיעות על עמדותיו ה"חריגות" של הנשיא אובמה בסוגיית ההתנחלויות לא היו רציניות, ואם יראה הנשיא עמדה נחושה של נתניהו, הוא ייאלץ להגמיש את עמדותיו בטרם תינתן להן פומביות כזאת שתקשה עליו לסגת מעמדותיו בלי שייפגעו מעמדו ויוקרתו. בסופו של דבר מאז תום מלחמת ששת הימים ביוני 1967, כל הממשלים בארצות הברית אָמצו עמדה שלילית כלפי מפעל ההתנחלויות. לעתים רחוקות בלבד נקטה ארצות הברית צעדי ענישה משמעותיים כלפי ישראל בשל המשך הבנייה בהתנחלויות. בכל מקרה, למרות התנגדויות הממשל לאורך השנים, מפעל ההתנחלויות הלך וגדל. נתניהו יכול היה להניח שגם הפעם, תחת ממשל אובמה, התוצאה תהיה דומה.

בנאום ההשבעה של ממשלתו בכנסת ב־31 במרס 2009 התעמת נתניהו עם הנשיא אובמה בעקיפין. הוא הצהיר שממשלתו תשאף לשלום עם הפלסטינים על בסיס שלושה מסלולים: כלכלי, ביטחוני ודיפלומטי. הצבת המישור הכלכלי בראש הרשימה לא הייתה מקרית והבהירה את תפיסתו של נתניהו שהשלום צריך לצמוח "מלמטה" ובהדרגה. נתניהו ציין אמנם את נכונות ממשלתו לנהל משא ומתן לשלום עם הרשות הפלסטינית, וכי ישראל אינה רוצה לשלוט בעם אחר; עם זאת הוא נמנע מהצהרת כוונות בדבר היעד הסופי של המשא ומתן, שהיא לפי עמדת הממשל הקמת מדינה פלסטינית עצמאית וריבונית לצד ישראל: "מול הרשות הפלסטינית", קבע נתניהו, "הממשלה בראשותי תפעל להשיג שלום בשלושה מסלולים מקבילים: הכלכלי, הביטחוני והמדיני. אנו שואפים לסייע בפיתוח מואץ של הכלכלה הפלסטינית וגם בפיתוח מואץ של הקשרים הכלכליים בינה ובין ישראל; אנחנו נתמוך במנגנון ביטחוני פלסטיני שיילחם בטרור, ואנחנו נקיים משא ומתן רצוף לשלום עם הרשות הפלסטינית, תוך שאיפה

להגיע להסדר קבע. איננו רוצים לשלוט בעם אחר, איננו רוצים לשלוט בפלסטינים. בהסדר הקבע יהיו בידי הפלסטינים כל הסמכויות הנחוצות להם למשול בעצמם, זולת אלו שמאיימות על קיומה וביטחונה של מדינת ישראל. מסלול משולב זה – הכלכלי, הביטחוני והמדיני – הוא הדרך הנכונה להשגת השלום. כל הניסיונות עד כה לעשות בו קיצורי דרך, כל הניסיונות הללו הביאו לתוצאה הפוכה: הם הביאו לטרור מוגבר וליתר שפיכות דמים. אנחנו נלך בדרך מפוכחת, ברוח חיובית ותוך כוונה כנה להביא לקץ הסכסוך בינינו לבין שכנינו".⁴⁷

עמדותיו של נתניהו נבעו קרוב לוודאי גם מהתבטאויות ראשי הרשות הפלסטינית. זמן קצר לאחר שהתברר שנתניהו יהיה ראש הממשלה הדגיש עבאס את עמדותיו ולפיהן המשא ומתן עם ממשלת נתניהו חייב להתחיל מן הנקודה שבה הופסק המשא ומתן עם ממשלת אולמרט. כן תבע שישראל תפגין מחויבות לחזון שתי המדינות, תפסיק את ההתנחלויות ותערוך מחדש את כוחותיה על בסיס תכנית מפת הדרכים. עבאס שיער מן הסתם כי תביעות אלה יזכו לאוזן קשבת בממשל האמריקני ובחוגים שונים בדעת הקהל בישראל. בסופו של דבר הרי גם ראש הממשלה הקודם, אולמרט, נתן גיבוי כללי לתביעת עבאס שהמשא ומתן יחל מן הנקודה שבה הופסק: "מצאתי בעבאס בן שיח הגון והגיוני המתנגד לטרור. אני מקווה שמדינת ישראל תשים על סדר היום שלנו את העובדה שיש הצעה לשלום שהוצעה על-ידי ממשלה לגיטימית שנהנתה מרוב קואליציוני והוצגה לפלסטינים, שמדינאים בעולם אמרו שהיו חותמים עליה. צריך שהקהילה הבינלאומית תדרוש תשובה מהפלסטינים במקום לעסוק בבניין פה ובניין שם".⁴⁸

הצעות ההסדר של אולמרט לפלסטינים הקשו על ממשלת נתניהו גם במגעייה עם הממשל האמריקני. התבטאויות של הנשיא אובמה ואישים בכירים אחרים בממשל כי ההסדר הישראלי-פלסטיני צריך להתבסס על מפת גבולות 1967 עם הסכמה על חילופי שטחים קיבלו צידוק גם מהצעותיו של ראש ממשלה בישראל. זאת ועוד, אולמרט, על פי עדותו, הסכים להחזרת כחמשת אלפים פליטים פלסטינים למדינת ישראל במשך כחמש שנים. נכונות זו הייתה עשויה להתפרש בעיני הפלסטינים כהסכמה עקרונית של ישראל ל"זכות השיבה", שאותה תובעים הפלסטינים לקבל במסגרת הסדר מדיני עם ישראל. לדברי אולמרט, עבאס אמר לו כי זו "הצעה רצינית", וכן הוא הדגיש ש"אין לו עניין לשנות את אופייה של מדינת ישראל".⁴⁹

מטבע הדברים, הצעות ההסדר של אולמרט והתבטאויותיו, גם לאחר שסיים את כהונתו כראש ממשלה, הכבידו על ממשלת נתניהו והצרו במידה רבה את חופש התמרון שלה. כל אימת שנתניהו טען שהתביעות המופנות כלפי ישראל במסגרת תהליך השלום מסכנות את בטחונה של מדינת ישראל, נטען כלפיו כי אלה אותן הצעות שהציע אולמרט לעבאס, ואין זה סביר לטעון שראש ממשלת ישראל יציע הצעות הפוגעות בביטחונה

של מדינת ישראל. באחד הראיונות לתקשורת קבע השליח מיטשל: "הקונספט של חילופי השטחים נועד להתמודד עם המציאות שבמסגרתה מרכזי אוכלוסין גדולים יישארו בשטח ישראל. חוץ מזה, הצעה זהה במהותה וכמעט זהה בניסוח העלה ראש הממשלה אהוד אולמרט במסגרת חבילה רחבה לפלסטינים. לא נראה לי שמישהו יחשוב שראש ממשלת ישראל יסכן את ביטחון ישראל בהצעה שהוא מביא".⁵⁰

עם זאת, גם ראש הרשות הפלסטינית, עבאס, היה מפוכח דיו כדי להבין שממשלת נתניהו לא תוכל לקבל את הצעות ההסדר של אולמרט, שכן מערכת הבחירות של נתניהו התמקדה ברובה המכריע בביקורת קשה על מדיניותם ה"ותרנית" ו"התבוטתנית" של ראש הממשלה אולמרט ושרת החוץ, ציפי לבני. לא נראה סביר כי לאחר שנבחר על סמך מצע הימין, יסכים נתניהו לאמץ את מדיניות קודמו, שאותה הגדיר "שמאל קיצוני" כל עוד לא נוצרו נסיבות חריגות שיחייבו אותו לשנות את עמדותיו. חששו הגדול של נתניהו היה שממשל אובמה יאמץ עמדות הקרובות לאלו של עבאס. ואכן ממשל אובמה הרחיק לכת אף מעבר לעמדות שהיו מקובלות על הרשות הפלסטינית בתקופה שקדמה למעורבותו של הנשיא במזרח התיכון. בנסיבות אלה נראה שעומות בין ממשל אובמה לממשלת נתניהו הוא בלתי נמנע.

לפני פגישתו הראשונה של נתניהו עם הנשיא אובמה הבהירה לשכת ראש הממשלה, בעקבות שיחה של נתניהו עם השליח מיטשל באפריל 2009, שאי אפשר להתקדם בתהליך המדיני ולהגיע להסדר אם לא יכירו הפלסטינים במדינת ישראל כמדינת העם היהודי. ואכן גם מיטשל ציין כי חזון ההסדר של הממשל הוא הקמת מדינה פלסטינית שתחיה בשלום עם מדינת ישראל היהודית. נתניהו היה מודע היטב לכך שתביעות מעין אלה מעוררות אי-נחת בממשל אובמה, הרואה בהן ככל הנראה ניסיון לתקוע מקלות בגלגלי תהליך השלום. היה ברור לנתניהו שהממשל יתקשה לדחות תביעה בסיסית כזו של ישראל. לעומת זאת, הפלסטינים יגיבו עליה בשלילה. תמונת מצב זו תאפשר לנתניהו להטיל עליהם את אשמת הקיפאון במשא ומתן. ואכן דוברי הפלסטינים, ובראשם ראש הרשות עבאס, טענו כי לא יוכלו לקבל תביעה כזאת, שכן היא נוגדת את "זכות השיבה" של הפלסטינים ופוגעת במעמדם של ערביי מדינת ישראל:

איני יודע מהיכן המציאו את הדרישה להכיר בישראל כמדינת הלאום היהודית. ברור לנו מהי המטרה העומדת מאחורי הדרישה הזאת ולכן אנו מתנגדים. שאלנו אותם: "מדוע לא דרשתם זאת מירדן או ממצרים כאשר חתמתם איתם [חוזה] שלום. מדוע אתם דורשים זאת מאתנו?". התשובה ברורה. יש מיליון וחצי פלסטינים ערבים [במדינת ישראל]. אם נאמר [שאנו מכירים בישראל] כמדינת [הלאום] היהודית זה יהיה תירוץ מספיק [טוב] לגרשם. ואכן ליברמן מדבר על פינוי או החזרת המשולש

כולל תושביו לערבים. שמנו לב לכך. הם גם מנסים להוליך שולל את דעת הקהל כאשר הם אומרים כי הפלסטינים רוצים להציף את ישראל בחמישה מיליון פליטים. לא אמרנו דבר כזה. אנו מחויבים ליוזמת השלום הערבית בדבר הצורך בפתרון צודק ומוסכם לבעיית הפליטים.⁵¹

ב-27 באפריל 2009 הצהיר עבאס שאין זה מתפקידו להגדיר את מהותה של מדינת ישראל. זה תפקידה של מדינת ישראל; היא יכולה להגדיר את עצמה כפי שתראה: "איני מכיר בישראל כמדינה יהודית", קבע עבאס, "אני לא מכיר בדבר הזה, יכולים לקרוא לזה איך שרוצים, אבל אני לא מקבל את ההגדרה מדינה יהודית, ואומר זאת פומבית. אתם יכולים לקרוא למדינה רפובליקה ציונית, עברית לאומית סוציאליסטית אם זה מוצא חן בעיניכם. אותי לא מעניין, אך אני דורש שמדינת ישראל תהיה על גבולות 1967 לפני כיבוש השטח הפלסטיני".⁵²

עמדה זו הייתה מקובלת גם על חוגים רחבים במדינת ישראל. הטענה המרכזית בהקשר זה הייתה, שאכן אין זה "תפקידם" של הפלסטינים להגדיר את מדינת ישראל כמדינה יהודית. סוגיה זו צריכה להידון בתוך החברה הישראלית עצמה. מכל בחינה שהיא עמדת הפלסטינים אינה רלוונטית כלל. העלאת דרישה זו של נתניהו, טענו רבים, לא נועדה אלא לדחוק את הפלסטינים לקרן זווית ולתת צידוק לכך שתהליך השלום ימשיך להיות בקיפאון. נתניהו ותומכיו דחו טיעונים אלה. הם חזרו והדגישו כי מנקודת ראותם שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי היא לב ליבו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לפיכך, רק הכרה אמיתית וכנה של הפלסטינים בעובדה היסטורית זו תצביע על רצונם הן להסדר שלום עם מדינת ישראל. בממשלה שהקים נתניהו קיבל אביגדור ליברמן את תיק החוץ. זמן קצר בלבד לאחר מינויו הצהיר ליברמן הצהרה פרובוקטיבית במובהק, בעיקר כלפי הממשל האמריקני: "ועידת אנאפוליס [שנת 2009] מעולם לא הוכרה כהסכם רשמי וישראל אינה מחויבת לעמוד בה. הצבעתי נגד מפת הדרכים, אבל זו החלטה מחייבת כחלק מהציבות השלטונית. ממשלת ישראל וכנסת ישראל לא אישרו את אנאפוליס, ומי שרוצה להשתעשע שימשיך להשתעשע. לוועידת אנאפוליס אין תוקף". ליברמן תבע לשוב לנוסחה של ממשל הנשיא בוש הֶבֶן בשנים הראשונות לכהונתו ולפיה הדיון בשאלת הסדרי הקבע ייפתח רק לאחר שיתחילו הפלסטינים להילחם בתשתיות הטרור, ישתלטו על רצועת עזה וינטרלו את שלטון חמאס. ליברמן המעיט בחשיבותה של ארצות הברית בתהליך השלום. התהליך המדיני תלוי לדעתו בצעדים שתנקוט ישראל, ו"אמריקה מקבלת כל החלטה שלנו".⁵³

לדעתו, נוסחת שתי המדינות לשני העמים היא "סיסמה יפה אך ריקה מתוכן". ראש הממשלה נמנע מלסתור את דברי שר החוץ בפומבי. עובדה זו פתחה פתח

להשערות כאילו הצהרת שר החוץ תואמה עמו ברמה זו או אחרת, וכי גם הוא סבור שישראל אינה מחויבת להחלטות ועידת אנאפוליס. עם זאת, במעמדו כראש ממשלה לא הרשה נתניהו לעצמו לצאת בהצהרות מעין אלה. יוזכר בהקשר זה, כי על פי עדותו של העיתונאי ארי שביט מעיתון "הארץ" הגדיר מקורבו של נתניהו, היועץ לביטחון לאומי עוזי ארד, את ועידת אנאפוליס "שוקת שבורה".⁵⁴

ליברמן גם קבל על שרוסיה אינה מקבלת את המקום הראוי לה בתהליך המדיני. הוא הדגיש שבכוונתו לפעול כשר חוץ בשותפות הדוקה עם רוסיה: "לרוסיה יש השפעה מיוחדת בעולם המוסלמי ואני רואה בה שותף אסטרטגי שצריך למלא תפקיד מפתח במזרח התיכון. זה זמן רב אני טוען כי בישראל אין מעריכים די את 'פקטור הקרמלין'; בכוונתי למלא את החסר הזה". במסגרת תפיסה אסטרטגית זו הבהיר ליברמן לשר החוץ של רוסיה, שישראל נענית להצעת רוסיה להשתתף בוועידת שלום בינלאומית שתתכנס במוסקבה במהלך שנת 2009. עם זאת, ישראל מבקשת לדעת מראש את תוכני הוועידה, מי המשתתפים ומה הדרג שלהם, את סדר היום שלה ואת התוצר הצפוי. ליברמן ידע היטב שהצהרות אלה יגרמו מורת רוח רבה לממשל האמריקני השואף למלא תפקיד דומיננטי בתהליך השלום.⁵⁵

ב-22 באפריל 2009 נפגש הנשיא אובמה עם מלך ירדן. בתום הפגישה ציין הנשיא את הצורך לפעול לקידום תהליך השלום מתוך תחושה של דחיפות (sense of urgency). הוא הדגיש כי במהלך החודשים הקרובים יצטרכו הצדדים לעשות ויתורים זה כלפי זה. ארצות הברית תעשה ככל שלא ידה כדי לעודד את הצדדים לפעול בהתאם לציפיות שלה מהם. בשלב זה, זמן קצר בלבד לאחר שהוקמה הממשלה בישראל, יש צורך להעניק לראש הממשלה זמן מתאים לגיבוש עמדותיו. לפיכך יתמקד השליח מיטשל בשלב זה בעיקר בשמיעת עמדות הצדדים. אך ברור שאי אפשר "למשוך" שלב זה לאורך זמן רב. בשלב מסוים יידרשו הצדדים למחוות של רצון טוב (gestures of good faith) כדי שעמי האזור יחושו שיש התקדמות ממשית (progress on the ground). הנשיא הבטיח שארצות הברית תהיה מעורבת מאוד (deeply engage) בקידום ההסדר. תפקידה יהיה ליצור את התנאים ואת האווירה ולספק את הסיוע הנדרש כדי לקדם הסדר בין הצדדים. הצדדים יצטרכו לגלות מנהיגות ולקבל הכרעות קשות (hard choices).⁵⁶

ב-22 באפריל 2009 הופיעה מזכירת המדינה קלינטון לפני הוועדה ליחסי חוץ של בית הנבחרים. למחרת היא הופיעה בפני וועדת ההקצבות של בית הנבחרים. בדבריה היא הדגישה את מחויבותה של ארצות הברית למנוע את התגרענותה של איראן. מיד לאחר מכן היא חזרה והדגישה את מחויבותה של ארצות הברית לפעול לקידום תהליך השלום ולמימוש היעד של שתי מדינות לשני עמים. מדבריה השתמע, שהממשל סבור שיש קשר בין סוגיית התגרענותה של איראן לבין הסדר ישראל-פלסטיני. לדבריה, ממשלות ערב משוכנעות שנכונות ישראל למשא ומתן עם הרשות הפלסטינית תחזק

את יכולתן לטפל בבעיית איראן. משמעות הדברים היא, שאם ישראל חפצה בשילוב של גורמים רבים ככל האפשר באזור בהנהגת ארצות הברית למאבק בהתגרענותה של איראן, היא חייבת ללכת לקראת הממשל ולהגמיש את עמדותיה בכל הנוגע לתהליך השלום עם הפלסטינים – שתי הסוגיות שלובות אפוא זו בזו.⁵⁷ חודשים ספורים לאחר מכן בנאום שהוא נושא ברוסיה מציב הנשיא אובמה את השגת ההסדר בין ישראל והפלסטינים במסגרת מגמה רחבה יותר של ארצות הברית לבודד את הגורמים הקיצוניים באסלאם.⁵⁸

ב-5 במאי 2009 נאם סגן הנשיא ג'ו ביידן (Joseph Biden Jr) בכנס השדולה היהודית בארצות הברית, איאפ"ק. הגם שהיה מודע היטב לעמדות של באי הכנס לא היסס לנקוט לשון חד-משמעית ובלתי מתפשרת כלפי ישראל והמדיניות שממשל אובמה מצפה שתנהג לפיה בהקשר הישראלי-פלסטיני: "מדינה פלסטינית בת קיימא חייבת לקום (must be achieved). ישראל חייבת לפעול למימוש חזון שתי מדינות לשני עמים. אתם לא תאהבו את מה שאומר לכם, אבל אני אומר לכם אל תקימו יותר התנחלויות. תפרקו מאחזים קיימים ותאפשרו לפלסטינים חופש תנועה. אני מצפה שתראו זאת הלכה למעשה". עם מסר זה יצא סגן הנשיא במאי 2009 לסיוור בלבנון. הגם שהביקור בלבנון נועד בעיקר לחזק את הממשלה המרכזית כלפי חזבאללה, ביידן גם אזכר את משימת השלום של הממשל ואת הצורך לפעול למימוש חזון שתי המדינות לשני העמים.⁵⁹ יושב ראש ועדת החוץ של הסנאט, ג'ון קרי, התבטא בנוסח דומה בהדגישו את ההכרח להקפיא את ההתנחלויות. לדבריו:

אין מהלך שיוכיח את מחויבותה של ישראל לשלום יותר מאשר הקפאת הקמתן של התנחלויות. ההתנחלויות מקשות על ישראל להגן על אזרחיה. התנחלויות חדשות מפוררות את הרציפות הטריטוריאלית של המדינה הפלסטינית העתידה לקום. הן מקשות על צה"ל להגן על חיי המתישבים [המפוזרים במקומות שונים], הן מחלישות את מעמדה של ההנהגה הפלסטינית המתונה בראשות מחמוד עבאס, והן מחזקות את חמאס הטוען שאין תועלת במדיניות מתונה כלפי ישראל. חלון ההזדמנויות בכיוון של הקמת מדינה פלסטינית הולך ונסגר.

כדי למתן מעט את המסר הבוטה שלו אמר קרי שהוא מודע לכך שלישראל היה ניסיון מר בעקבות הנסיגה מלבנון ומעזה, ו"אסור שזה יקרה גם בגדה המערבית". דברים אלה זכו לתשואות רמות של באי הכנס, הגם שהדובר לא הבהיר כיצד בדיוק יובטח שהניסיון המר של ישראל ברצועת עזה ובלבנון לא יחזור על עצמו גם בעקבות נסיגה ביהודה ושומרון.⁶⁰

התבטאויות אלה לא בישרו טובות לממשלת נתניהו. היה ברור שממשל הנשיא אובמה מעניק לתהליך השלום מקום מרכזי בסולם העדיפויות שלו, וכי הוא לא יניח לממשלת נתניהו להמשיך במדיניות ההתנחלות הקיימת. מעבר למחלוקת העניינית בין ישראל לארצות הברית על הדרך הנאותה לקדם את תהליך השלום ובסוגיית ההתנחלויות, הוטרדה ישראל מן המגמה הבולטת של הממשל להעצים את חילוקי הדעות ולהעניק להם נוכחות פומבית כדי להביך את הממשלה ואת העומד בראשה. ישראל ראתה בכך מגמה העומדת בסתירה למעמדה המוצהר כבת ברית קרובה של ארצות הברית. דוברים ישראלים חזרו ותבעו שהממשל ינהל את הדיאלוג שלו עם ישראל באורח דיסקרטי. ואולם, תביעות אלה לא הובילו לשינוי בהתנהלותו של הממשל כלפי ישראל.

על פי דיווחים שונים האיץ הממשל במנהיגי אירופה לנקוט קו דומה כלפי ישראל, אך עמדותיהם היו ממילא עוינות לישראל מאלה של הממשל. ישראל פנתה אפוא למדינות אירופה בתביעה תקיפה למתן את מסע הביקורת ואת האיומים על ממשלת נתניהו. הכעס הופנה בעיקר כלפי נציבת יחסי החוץ של האיחוד האירופי, בניטה פררו ולדנר (Benita Ferrero-Waldner), שאיימה להקפיא את ההליכים לשדרוג היחסים בין ישראל לאיחוד האירופי. ישראל דרשה לתת לממשל נתניהו זמן לגיבוש עמדותיו בשאלת ההסדר. כן תבעה ישראל ממדינות אירופה לקיים אתה דו־שיח חשאי ולהימנע מביקורת פומבית ופוגענית. ישראל הבהירה שהיא מעוניינת שהאיחוד האירופי ייטול חלק בתהליך השלום. ואולם לשם כך חשוב שאירופה תקיים עם ישראל דו־שיח בוגר ודיסקרטי.⁶¹

פרק חמישי

גיבוש עמדות הממשל לקראת המפגש הראשון אובמה-נתניהו

ישראל וחזון שתי המדינות לשני העמים

באמצע מאי 2009 יצא נתניהו לפגישה עם הנשיא אובמה. לפני כן, ב-5 במאי 2009, נאם נתניהו לוועידת איאפ"ק באמצעות לוויין. במרומו היא ניסה להבהיר לנשיא כי המגמה שלו להציב את סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני בראש סדר העדיפויות שלו שגויה לחלוטין, שכן הסיכוי שבסופו של דבר ייחתם הסכם מדיני בין הצדדים קלוש ביותר. לדברי העיתונאי האמריקני ג'פרי גולדברג (Jeffrey Goldberg) העריך נתניהו שהפלסטינים אינם יכולים לגבש עמדה סבירה בסוגיית ההסדר משום שגורמים רבי כוח בתוכם מושפעים מאיראן ומובילים לנקיטת עמדות קיצוניות. כן ביקש נתניהו להבהיר, שבנסיבות הפוליטיות הקיימות כיום בישראל אין כמעט סיכוי שיהיה אפשר להשיג רוב להסכם שיהיה מקובל על הפלסטינים. לפיכך, גם אם הוא, נתניהו, יסכים לאמץ מגמה של פשרה מדינית, הוא לא יוכל לממש אותה. בפועל, מאמציו לפעול בדרך מתונה יובילו בסופו של דבר למשבר פוליטי, שבכל מקרה לא יאפשר לקדם תהליך שלום.¹

בניגוד לעמדת הממשל, נתניהו סבר כי הסוגיה המרכזית המאיימת על יציבות המדינות במזרח התיכון היא האיום של כוחות האסלאם הקיצוני ובראשם איראן על המדינות המתונות במזרח התיכון. מדינות אלה, בניגוד למגמות שמפגין הממשל, מבינות היטב את הסכנה האיראנית, ובנקודה זו הן בשיתוף אינטרסים עם ישראל. המסר של נתניהו היה ברור: ממשל אובמה חייב להעמיד בראש סדר העדיפויות שלו מציאת פתרון לאיום האיראני. הסוגיה הפלסטינית תוכל להתמתן עד לאחר שיימצא הסדר לאיום האיראני. כבר בשלב זה ניתן להבחין בטיעון שיחזור על עצמו ביתר תוקף בעתיד מפי נתניהו ואנשיו, דהיינו ממשל אובמה אינו יכול לצפות שישראל תיקח על עצמה סיכונים בהקשר להסדר עם הפלסטינים לפני שיוסר ממנה האיום האיראני. אין לצפות מישראל לקחת על עצמה שני איומים אסטרטגיים כה חמורים בעת ובעונה אחת: "משהו משמעותי קורה היום במזרח התיכון", אומר נתניהו במסר לממשל אובמה, לראשונה זה מאה שנה ערבים ויהודים מזהים סכנה משותפת. הסכנה

המשותפת מהדהדת בפיהם של מנהיגים ערבים בכל רחבי המזרח התיכון. היא מהדהדת בפיה של ישראל שוב ושוב, בפיהם של אירופים ושל ממשלות אחראיות רבות ברחבי העולם. לו היה עלי לתמצת אותה במשפט אחד, הרי זה כך: אסור לאפשר לאיראן לפתח נשק גרעיני".²

קרוב לסערה ההולכת וקרבה המשיך נתניהו להתעלם מתביעות הממשל להבהיר את דבקותה של ישראל ברעיון שתי מדינות לשני עמים, הגם שנראה כי בשלב הזה הוא כבר העריך בוודאות שלא יוכל לחמוק עוד זמן רב מהיענות לדרישתו התקיפה של אובמה להבהיר את מחויבותו לרעיון שתי המדינות לשני העמים. קרוב לוודאי שנתניהו בחר לשמור את הדבר הזה לפגישה עם הנשיא בתקווה לקבל ממנו תמורה כלשהי בגין נכונותו לאמץ את הנוסחה הזאת. גם ההתנגדות התקיפה מבית לנוסחת שתי המדינות הרתיעה אותו ככל הנראה מהיענות מהירה לתביעות הנשיא.

במסר ביקורתי מרומז לנשיא אובמה טען נתניהו כי הסוגיה הפלסטינית מורכבת ודורשת מאמצים רבים וזמן ממושך לפתרונה: "השלום הזה חומק מאתנו זה למעלה מ-13 שנה. שישה ראשי ממשלה ישראלים רצופים ושני נשיאים אמריקנים לא הצליחו להשיג הסדר שלום סופי". בעדינות המכוונת לשמור על כבודו של הנשיא החדש שנכנס זה לא כבר לבית הלבן ביקש נתניהו להבין מדוע הוא, הנשיא אובמה, סבור שיש בכוחו להשיג בפרק זמן קצר את מה שלא הצליחו להשיג קודמיו, הגם שהשקיעו בנושא זה מאמצים רבים. ההמלצה המשתמעת מדברי נתניהו לנשיא אובמה היא שלא להיחפז בהתוויית מתווה להסדר מהיר. דבר כזה לא יצלח. מעבר לכך, לאחר כישלונות כה מרובים להשיג הסדר, מן הראוי שהממשל יימנע מללכת בדרכים שגרתיות שלא צלחו בעבר, דהיינו מיקוד הפתרון בסוגיית ההתנחלויות, וינסה לבחון דרכים חדשות (fresh approach) לקידום ההסדר. דרכים אלה אינן אמורות להיות תחליף להסדר מדיני ואינן אמורות לשמר את הסטטוס קוו, כפי שחוגים רבים חושדים שנתניהו מקווה להשיג.³ כתחליף לדרכו של ממשל אובמה הציע נתניהו שוב את המתווה המשולש בדרך להסדר. הפעם, קרוב לוודאי בעקבות תגובות ביקורתיות של הממשל וגם של גורמים בממשלה, ושלא כפי שעשה בנאומו בכנסת, הוא הציב את המסלול המדיני בראש, אחריו המסלול הביטחוני ובמקום השלישי הציב את המסלול הכלכלי: "המסלול המדיני", הבהיר נתניהו, "פירושו שאנו מוכנים לחדש את המשא ומתן לשלום ללא כל דיחוי וללא כל תנאים מוקדמים – כמה שיותר מהר, כן ייטב. המסלול הביטחוני פירושו שרצוננו להמשיך את שיתוף הפעולה עם תכניתו של הגנרל דייטון (Keith Dayton), בשיתוף עם הירדנים ועם הרשות הפלסטינית, כדי לחזק את המערך הביטחוני של הפלסטינים. המסלול הכלכלי פירושו שאנו מוכנים לפעול יחד להסיר כמה שיותר מכשולים בדרך לקידום הכלכלה הפלסטינית. אנו רוצים לעבוד עם הרשות הפלסטינית על מסלול זה, לא כתחליף למשא ומתן מדיני, אלא כמנוף למשא ומתן כזה".⁴

לדעת נתניהו מתווה זה הוא ריאלי להשגת הסדר. המסר שלו היה ברור: מדינאות אמיתית אינה מציבה לעצמה יעדים שאינם ניתנים להשגה, גם אם אלה יעדים טובים. אי אפשר שלא להתרשם כי הקביעה בדבר אופיו הריאלי של המתווה שהוא מציע נועדה לרמוז לאובמה כי המתווה שהנשיא מציע אינו ריאלי ולפיכך אינו ישים. באותה תקופת זמן נראה היה לממשל אובמה כי מטרתו היחידה של נתניהו היא להסיר מעליו את "רוע הגזירה", ולהימנע מן הצורך לעשות וויתורים המנוגדים למשנתו האידיאולוגית ועלולים לפגוע ביציבות ממשלתו. הסיכוי שהמלצותיו של נתניהו יפלו על אוזן קשבת בממשל היו אפסיות.⁵

ב-11 במאי 2009 נפגש נתניהו עם הנשיא מובארכ בשארם א־שייח ולאחר הפגישה ציין את רצונה הכן של ישראל להרחיב את מסגרת השלום הקיימת ולכלול בה גם הסדר שלום עם הפלסטינים. הוא שיבח את התפקיד החיובי שממלאת מצרים בראשות מובארכ בקידום מאמצי השלום, הדגיש את העובדה שישאל ומצרים וכל המדינות שוחרות השלום באזור ניצבות לפני איום של כוחות רדיקליים השואפים לזרוע חורבן והרס. ימים ספורים אחר כך, ב-14 במאי, יצא ראש הממשלה לירדן לפגישה חשאית עם המלך עבדאללה. מעבר לצורך בתיאום עמדות עם שתי מדינות מובילות במזרח התיכון היה במפגשים אלה מסר ברור לנשיא אובמה: התהליך המדיני אינו צריך להיבחן רק בהקשר הישראלי-אמריקני-פלסטיני. הסוגיה היא אזורית. זאת ועוד, הממשל שוגה בנטייתו להציב את סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני בראש סדר העדיפויות שלו. כל זה על רקע האיום האיראני והאיום של ארגוני הטרור על המדינות המתונות והפרו־מערביות באזור.⁶

קשה להניח שפגישות אלה חיזקו את כוח המיקוח של נתניהו מול ממשל אובמה. מנהיגי מצרים וירדן היו מודעים היטב למחלוקת העמוקה בין נתניהו וממשל אובמה. תביעותיו של ממשל אובמה להקפאת ההתנחלויות היו מקובלות עליהם זה מכבר. נתניהו יוצא אפוא לשליחותו בארצות הברית כאשר עננה כבדה של מחלוקת בין ישראל לארצות הברית נמצאת מעל ראשו. הוא הבין ודאי שהשינויים הקלים בתכניתו המדינית, שהודלפו לעיתונות במגמה לְקָצוֹת את הנשיא אובמה, לא יספקו את הממשל. גם התחייבויות שככל הנראה נתן נתניהו לממשל להימנע מבנייה בשטחים מסוימים הקרובים לירושלים לא סיפקו את הנשיא. הנשיא חתר להגדרה חדה, ברורה ומהירה של סוגיות הליבה בין ישראל והפלסטינים, והמהלכים שהציע נתניהו נראו ודאי בעיני הממשל כניסיון מכוון ליצור סחבת בתהליך המדיני, שתאפשר להנציח את המצב הקיים.⁷ הממשל רצה לקבל תכנית ברורה ומעשית של ישראל לציאה משטחים שהיא שולטת בהם כדי לאפשר כיוון מדינה פלסטינית. חזרתו של נתניהו על התביעה להכרה פלסטינית במדינת ישראל כמדינה יהודית העיקה מאוד על הממשל. התחושה שרווחה בחוגים רחבים בממשל הייתה שנתניהו עושה שימוש מופרז בתביעה זו על מנת ליצור

סחבת בתהליך המדיני, תוך מאמץ מודגש להביא לידי כך שהאשמה לאי־התקדמות תוטל על הפלסטינים. עם זאת, לממשל לא הייתה דרך להוכיח זאת, והוא היה מנוע מהבעת התנגדות לתביעה זו שכן באורח עקרוני ההכרה במדינת ישראל כמדינת העם היהודי הייתה מקובלת על כל הממשלים בארצות הברית, כולל ממשל אובמה. בנאומו בעצרת בספטמבר 2010 אמר הנשיא אובמה דברים נחרצים בהקשר זה:

Israel is a sovereign state, and the historic homeland of the Jewish people. It should be clear to all that efforts to chip away at Israel's legitimacy will only be met by the unshakeable opposition of the United States. And efforts to threaten or kill Israelis will do nothing to help the Palestinian people.⁸

על רקע זה בולט המאמץ של ממשל הנשיא אובמה להתעלם מסוגיה רגישה זו ו/או להמעיט בחשיבותה כגורם העלול לעכב קידום הסדר ישראלי-פלסטיני. הממשל היה נחוש בדעתו להבהיר לנתניהו שהוא לא יוכל להשלים עם דרכו המדינית, וכי הוא תובע שינויים מהותיים בעמדות הממשלה בכל הנוגע לתהליך המדיני. מעל הכול העיבה על ביקור נתניהו בארצות הברית ה"קונספציה", שקנתה לה אחיזה בקרב חוגים רחבים בממשל, ולפיה הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא המקור העיקרי לכל הבעיות של ארצות הברית בעולם המוסלמי בכלל ובעולם הערבי בפרט. לפיכך פתרונו של סכסוך זה יביא מזור לתחלואיה המדיניים של ארצות הברית, כפי שכתב אברהם בן צבי:

במהלך ביקור זה, שהתאפיין באווירה צוננת במיוחד שהשרה עליו הבית הלבן, הודגשה גם חזור והדגש הזיקה ההדוקה שבין המכלול הפלסטיני לבין המרחב הערבי הכולל. דוברים אמריקנים יצרו שוב ושוב בדבריהם קישור ישיר ומפורש בין המשך הקיפאון המדיני בגזרה הפלסטינית לבין המשך הטינה כלפי ארצות הברית ברחבי העולם המוסלמי, העלולה להביא בעקבותיה גם להחלשת הלגיטימיות של המשטרים המתונים בעולם הערבי וגם להתגברות הכוחות הקנאיים והרדיקליים בחזיתות עיראק ואפגניסטן.⁹

ערב פגישתו עם הנשיא אובמה היה אפוא נתניהו מודע לכך שהיא תתנהל בצל מחלוקת קשה בסוגיית התהליך המדיני. הוא ניסה למזער את המשבר ההולך וקרר על-ידי הדגשת האיום החמור שמציבה איראן לישראל ולבעלות בריתה האחרות של ארצות הברית באזור. בנושא הפלסטיני ניסה ראש הממשלה להצביע על הפיכתה של עזה לבסיס טרור נגד ישראל לאחר הנסיגה ממנה בשנת 2005. המגמה שלו הייתה ברורה – להראות לנשיא שגם נסיגה ביהודה ושומרון תהפוך את השטח שיפונה לבסיס

טרור נגד ישראל. דה עקא, טיעונים אלה ושכמותם היו מוכרים היטב לנשיא אובמה ולאנשי הממשל שלפדו. מנקודת ראותו של הנשיא אובמה, טיעונים אלה יצגו גישה קצרת רואי, שאינה מציבה לנגד עיניה את המהפך הדרמטי שיחול לאחר שתקום מדינה פלסטינית לצד ישראל ויכון שלום אמת בין ישראל ושכנותיה מסביב. כאשר יתחולל מפנה כזה, כך האמין, קרוב לוודאי, ממשל אובמה, ייראו כל הטיעונים אותם מציג נתניהו כבעלי אופי שולי וחסר ערך. בנסיבות אלה, הבין נתניהו שלא יהיה מנוס ממחלוקת בסיסית בסוגיית התהליך המדיני והדרכים לקידומו.¹⁰

פגישת נתניהו עם אובמה ב־18 במאי 2009 אכן חשפה חילוקי דעות מהותיים בין ישראל לארצות הברית. הפגישה בארבע עיניים עם הנשיא התארכה בחצי שעה, ואחריה התקיימה פגישה מורחבת בהשתתפות היועצים משני הצדדים. בתום הפגישה הבהיר הנשיא אובמה את עמדותיו בלשון חד־משמעית. לדעתו, הקמת מדינה פלסטינית היא לא רק אינטרס פלסטיני, היא גם אינטרס של ישראל, של ארצות הברית ושל המערכת הבינלאומית כולה. משמע, שאם ישראל נמנעת מקבלת נוסחת שתי המדינות ואינה פועלת ליישומה כפי שהנשיא רוצה, היא פוגעת באינטרס של ארצות הברית, וממילא מציבה את עצמה במסלול של עימות אֶתה. הנשיא התיימר אפוא גם לקבוע לישראל מהו האינטרס הלאומי שלה, והיבט זה חזר ושוב ושוב בהתבטאויות הנשיא בנוגע לתהליך השלום. מוטיב זה נסמך ככל הנראה, בין השאר על מודעות הממשל לכך שחוגים רחבים בישראל אינם תומכים בעמדותיו המדיניות של ראש הממשלה ורואים בהקמת מדינה פלסטינית אינטרס לאומי עליון של ישראל.¹¹

הנשיא לא התעלם מן הצורך של הפלסטינים לתרום את חלקם לקידום תהליך השלום. לדבריו, "הפלסטינים יצטרכו לפעול ביתר יעילות כדי לספק לישראל את הביטחונות שהיא צריכה לשם מימוש רעיון שתי המדינות". מדבריו השתמע שהפלסטינים כבר פועלים באופן סביר למיגור הטרור, וכל שנדרש מהם עתה הוא לשפר את תפקודם. כן השתמע מדברי הנשיא, שהממד היחיד שישראל רשאית להעלות בהקשר לכורח שלה לפעול להקמת מדינה פלסטינית הוא צורכי הביטחון שלה. אף מילה לא נאמרה על הזיקה ההיסטורית והדתית של העם היהודי לשטחי יהודה ושומרון. מאמציה של ממשלת ישראל להציג תמונת מצב שונה בהקשר לעמדת הפלסטינים לא הובילו לשינוי כלשהו בעמדת הממשל. דוברים ישראלים חזרו והדגישו את אי־הנכונות של הרשות להיכנס למשא ומתן בלי תנאים מוקדמים, ואת מערכת ההסתה הנמשכת הן במערכת החינוך והן בכלי התקשורת של הרשות. אבל כל זה לא עזר; לרבים בישראל נראה היה כאילו הנשיא ואנשי הממשל אטמו את אוזניהם לטיעוניה של ישראל. בפועל, התעלמות הממשל מטיעוניה של ישראל נבעה מן התפיסה שמדובר כאן בעניינים בעלי אופי שולי בחשיבותם, וכי לאחר שיושג הסדר כולל, ויכון שלום אמת בין הצדדים, יסתבר שלטיעונים אלה אין עוד תוקף.

הנשיא גם העביר מסר לשאר מדינות ערב להפגין תמיכה גדולה יותר בתהליך השלום, ולהפגין אומץ לב גדול יותר בהעמקת הנורמליזציה עם ישראל. גם כאן המסר של הנשיא היה, שכביכול כבר עשו מדינות ערב פברת דרך לעבר נורמליזציה עם ישראל, וכל שנדרש מהן עתה הוא להעצים את פעילותן בעניין זה. בפועל, ככל הידוע, לא היו שום מחוות של צעדי נורמליזציה משמעותיים מצד מדינות ערב כלפי ישראל. בהדרגה החלו להישמע בישראל רטינות על כך שהממשל מציג את תביעותיו כלפי ישראל בניסוח חד-משמעי ומאיים, ואילו כלפי הפלסטינים הניסוח הוא עדין וחסר ממד של תובענות. אט אט הלכה והתגבשה בישראל ההערכה שממשל אובמה אינו מפגין יחס מאוזן בעימות הישראלי-פלסטיני, והוא נוטה בבירור לטובת העמדה הפלסטינית. הערכה זו נגמה במעמדו של הנשיא כמתווך הוגן בעיני ההנהגה בישראל, וממילא – ביכולתו לקדם את תהליך השלום. ואולם, בפועל גם בהקשר זה עמדת הממשל התבססה, ככל שניתן להתרשם, על ההנחה שהטיעונים של ישראל הינם בעלי אופי שולי בראייה הכוללת של הסדר ישראלי-פלסטיני כולל. כאשר יכון השלום, על בסיס גבולות מוכרים, יתבססו ממילא יחסי שכנות ונורמליזציה בין שני הצדדים. ולפיכך, על שני הצדדים לדבוק בראייה ארוכת טווח של המציאות החיובית שתיווצר ביניהם לכשיושלם הסדר שבו ימצאו שני הצדדים סיפוק למאווייהם.¹²

בסופו של דבר הגיע הנשיא אל העיקר. הוא קבע כי לראש הממשלה נתניהו ניתנת הזדמנות היסטורית לקדם את תהליך ההסדר בין ישראל לפלסטינים. כדי להשיג זאת חייבים כל הצדדים לממש את ההתחייבויות שקיבלו על עצמם בעבר, במסגרת מפת הדרכים. מימוש ההתחייבויות, קבע הנשיא, יעניק לישראל ביטחון, יפסיק את פעולות הטרור נגדה ואת שיגורי הרקטות לעברה, שכה הכאיבו לה. במקביל, ההסדר יעניק לפלסטינים אפשרות להקים מדינה עצמאית שתקדם את שאיפותיו של העם הפלסטיני. במסגרת זו חייבת ישראל להפסיק את הבנייה בהתנחלויות כדי לאפשר התקדמות בתהליך השלום.

הנשיא הבהיר כי הוא מודע לקשיים הכרוכים במימוש התחייבות זו, אך מדובר בסוגיה בעלת חשיבות רבה, ועל מדינת ישראל לעמוד בהתחייבויותיה בהקשר זה. היה ברור לכול, שלדעת ארצות הברית גם מזרח ירושלים היא חלק מן ההתנחלויות.¹³ הנשיא חזר והדגיש שקיים קשר ברור בין השגת הסדר ישראלי-פלסטיני לבין יכולתה של ארצות הברית להקים קואליציה אזורית נגד איראן: "ישנן מדינות ערביות באזור", אומר הנשיא, "השותפות לדאגות שלנו מפני איראן וכוונותיה לפתח יכולת גרעינית. הסדר הסכסוך הישראלי-פלסטיני הינו קריטי כדי שנוכל ליצור ברית של מדינות מול איראן". משמע, אם ישראל חפצה בפעולה תקיפה של ארצות הברית כלפי איראן, כפי שהיא חוזרת ואומרת, עליה להגמיש את עמדותיה בסוגיית ההסדר ברוח התביעות האמריקניות.¹⁴ מגמה זו תקבל ביטוי בהמשך גם מפי דוברים אחרים של הממשל.

התבטאויות אלה עוררו ביקורת גם בקרב אישים שתמכו במועמדותו של אובמה בהתלהבות. נראָה בעליל שהנשיא סטה מן הדימוי שניסה ליצור לפני הבחירות בכל הנוגע ליחסו האוהד לישראל. הניסיון לקשור את מדיניות הממשל כלפי התגרענותה של איראן לתהליך השלום עורר ביקורת רבה במיוחד. אחד מתומכיו המובהקים של אובמה, המשפטן אלן דרשוביץ, אמר שאיראן גרעינית מהווה סכנה לעולם כולו, ואין ליצור שום הקשר בין מניעת התגרענותה לבין התהליך המדיני בכלל וסוגיית ההתנחלויות בפרט.¹⁵

נשוב לפגישת נתניהו והנשיא אובמה. על פי עדויות שונות נראָה נתניהו כמי שנמצא בהלם (!stunned) נוכח דבריו הבוטים של הנשיא. הוא התפתל במאמץ למצוא שביל זהב כלשהו בין הרצון שלא להגיע לעימות גלוי ומתקשר בינו לבין נשיא ארצות הברית לבין הרצון להימנע מהתבטאויות שמשמעותן התכחשות לאידיאולוגיה השורשית שלו, שעמה הלך לבחירות. נתניהו היה מודע היטב לכך שבסוגיית ההתנחלויות, שבה מיקד הנשיא את עיקר תביעותיו מישראל, אין הוא נהנה מאהדה רבה – לא בדעת הקהל האמריקנית, לא בקונגרס, לא בקהילה היהודית בארצות הברית וגם לא בדעת הקהל בישראל. וכך בראשית דבריו הוא הודה לנשיא על ידידותו כלפי ישראל וכלפיו אישית. הוא הגדיר את הנשיא אובמה מנהיג גדול של ארצות הברית ושל העולם וידיד של ישראל, שיבח אותו על דאגתו לביטחון ישראל, וציין כי הציבור בישראל מעריך דאגה זו. בהמשך התמקד נתניהו בסוגיית איראן ובאיום שמהווה איראן על ישראל ועל מדינות אחרות באזור. כך בצורה עדינה ומרומזת מסר נתניהו לנשיא כי איראן היא במקום ראשון בסדר העדיפויות שלו, הרבה לפני הסוגיה הפלסטינית.¹⁶

לאחר מכן עבר נתניהו לתהליך השלום ואמר לנשיא כי היעד שלו הוא שלום כולל, עם כל מדינות האזור, ולא רק עם הפלסטינים. לדבריו, ישראל אינה רוצה לשלוט בפלסטינים: "אנחנו רוצים שהם ינהלו את חייהם, למעט תחומים העלולים להציב בפני מדינת ישראל סיכונים לביטחונה". ההסדר עם הפלסטינים, לטענת נתניהו, חייב לכלול את סיום הסכסוך, כך שהפלסטינים לא יוכלו להציב תביעות חדשות לישראל לאחר שייחתם הסכם. שני הצדדים יצטרכו לעשות פשרות. אנו, לדברי נתניהו, מוכנים לכך. גם הפלסטינים צריכים להיות מוכנים לכך. ישראל רוצה שהפלסטינים ישלטו בעצמם, אך הפלסטינים יצטרכו להכיר במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. בסופו של דבר תצטרך ישראל להבטיח את ביטחונה. אם תנאים אלה של ישראל יזכו למענה חיובי של הפלסטינים, אזי אפשר לחשוב על הסדר שבו ישראלים ופלסטינים יחיו זה לצד זה בשלום ובביטחון.¹⁷

ניכר אפוא שנתניהו ניסה לקצות את הנשיא כדי להימנע מעימות פומבי וישיר עמו, ויחד עם זה הוא ביקש שלא לחרוג משמעותית מעמדותיו האידיאולוגיות כדי שלא ליצור בקיעים קשים בקואליציה ובמפלגתו. הוא הכיר היטב את עמדות ממשל

אובמה ויכול היה להעריך כי עמדותיו יתפרשו כניסיון ליצור סחבת בשיחות, על ידי העלאת דרישות, שקשה יהיה לממשל לדחותן בפומבי, אך מאידך הן לא יהיו קבילות על הפלסטינים. התוצאה, כך קיווה, ככל הנראה, ראש הממשלה היא קיפאון בתהליך השלום, והימנעות הממשל מלחץ על ישראל בהקשר להקפאת ההתנחלויות. כל זאת, מבלי שהאשמה בכך תיפול עליו. דבריו כללו התבטאויות קרובות ומשיקות למונח מדינה פלסטינית, אך עדיין בלי לומר את הדברים מפורשות. קרוב לוודאי, שנתניהו ביקש להבהיר לנשיא אובמה שבסוגיה כל כך מהותית ועקרונית ממשלת ישראל בראשותו תעמוד על עקרונותיה ככל שתוכל. על פי מקור אחד אמר נתניהו לנשיא, שאם הוא, הנשיא, יצליח להביא אל שולחן המשא ומתן את מלך סעודיה, הציבור בישראל יתמוך במהלך של הקפאה שייראה הדדי. גם במקרה זה, ניתן להניח כי נתניהו ידע היטב שהצעה כזו, בנסיבות הקיימות, תתפרש כניסיון לבלום התקדמות בתהליך השלום מבלי שהאשמה תיפול על ישראל.¹⁸

על פי עדותו של השגריר אורן הרושם שיצרה התקשורת אודות הפגישה בין הנשיא אובמה ונתניהו היה מוטעה. לדבריו, הפגישה התנהלה באורח חלק (went smoothly). התקשורת, קובע אורן, הבליטה את המחלוקות בין שני המנהיגים ואת שפת הגוף שלהם. הנשיא אובמה, קובע אורן, תבע הפסקת הבניה בהתנחלויות, פתיחת הגבול עם רצועת עזה, והקמת מדינה פלסטינית. נתניהו הסתפק בקביעה שהפלסטינים צריכים לנהל את חייהם. הנשיא אובמה הבהיר את כוונתו לנהל דיאלוג עם איראן סביב פעילותה הגרעינית, וסירב לקצוב זמן למשא ומתן. נתניהו הסתפק בהודאה לנשיא על כך שהוא מותיר "את כל האופציות על השולחן". אולם גם אורן מודה כי הנשיא תבע הפסקה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות, וכלל בתוכם גם את מזרח ירושלים. הנשיא, אליבא ד'אורן הוסיף כי לא יתיר הוספת "אפילו לבנה אחת". ולבסוף, אף טרח להוסיף איום מפורש, ככל הידוע חסר תקדים, בהיסטוריה של מגעים בין מנהיגים ישראלים ואמריקנים: "אני יודע איך לטפל באנשים המתנגדים לי", אמר הנשיא לנתניהו.¹⁹

ימים ספורים לאחר שובו נאם ראש הממשלה בכנסת. כפי שהיה אפשר לצפות, הוא התעלם מן הפגישה הקשה עם נשיא ארצות הברית. הוא דבק ב"עקרון הברזל" שליווה את כל ראשי הממשלה בישראל – לעולם לא להתעמת ישירות עם נשיא ארצות הברית, בוודאי שלא בפומבי. נשיא ארצות הברית הוא סמל הריבונות והאחדות האמריקנית, ושום גורם בממשל ובדעת הקהל, גם אם אינו מסכים עם מדיניות הנשיא, לא יקבל ביקורת ישירה על הנשיא. מעבר לכך, נתניהו היה מודע היטב לכך שהנשיא נמצא אז בשיא הפופולריות שלו, ומדיניות ההתנחלות של ישראל אינה זוכה לתמיכה בדעת הקהל האמריקנית, בקונגרס ובציבור היהודי. על רקע זה הוא ביקש להבליט את העמדות המשותפות לישראל ולארצות הברית וניסה להיתלות במאמציו של הנשיא אובמה

להעניק ממד אזורי למשא ומתן המיועד להשיג הסדר ישראלי-פלסטיני, וזאת באמצעות בקשה/תביעה ממדינות ערב לקדם נורמליזציה, ולו הדרגתית, ביחסיהן עם ישראל:

אנחנו מאמינים, ששיתוף של מדינות ערב במעגל השלום יחזק אותנו. הוא ייצק לו תוכן, הוא ייתן לו יציבות, הוא ייתן גם ביטחון – גם לפלסטינים וגם לנו... זה יוצר לנו, כך אני מאמין, הזדמנות להרחיב את מעגל השלום, ואני שמח שהנשיא אובמה רואה אתנו הזדמנות זו עין בעין. אנחנו רוצים לחזק קודם כל את מעגל השלום הקיים, אבל אנחנו חושבים שניתן להרחיב אותו ברגע זה. ואנחנו יכולים להרחיב אותו. אנחנו מקדמים בברכה את מאמציו של הנשיא אובמה להביא לקידום צעדי נורמליזציה עם ישראל.²⁰

בה בעת ביקש ראש הממשלה להציב לפני ממשל אובמה "קווים אדומים" שאל לו לממשל לחצות אותם בתביעותיו מישראל לחידוש התהליך המדיני. אחד מהם קשור לירושלים. נתניהו הדגיש, שגם אם תיאות ישראל לקבל על עצמה הקפאת בנייה ביהודה ושומרון, הדבר לא יחול על ירושלים: "אמש", אומר נתניהו בטקס אזכרה לציון יום ירושלים שהתקיים בגבעת התחמושת למחרת שובו מארצות הברית, "חזרתי לכאן, לירושלים, בירתנו, מביקור חשוב בווישינגטון, היה לי מאוד חשוב לחזור ולהשתתף בטקס הזה ולומר כאן את אותם הדברים שאמרתי בארצות הברית: ירושלים המאוחדת היא בירת ישראל. ירושלים תמיד הייתה שלנו, ותמיד תהיה שלנו, ולעולם לא תחזור להיות חלוקה וחצויה. רק תחת ריבונות ישראל בירושלים המאוחדת יובטח המשך חופש הפולחן וחופש הגישה של שלוש הדתות למקומות הקדושים. רק כך ימשיכו להיות בבטחה בירושלים בני כל הדתות, כל המיעוטים וכל העדות".²¹

ב-28 במאי 2009 נפגש הנשיא אובמה עם ראש הרשות הפלסטינית. בתום השיחה חזר הנשיא על מחויבותו לחזון שתי המדינות. לדבריו, מימוש החזון מחייב את ישראל להפסיק את הבנייה בהתנחלויות כדי לאפשר הקמת מדינה פלסטינית בת קיימא ובעלת רציפות טריטוריאלית. מימוש חזון שתי המדינות הוא אינטרס של ישראל, הפלסטינים וארצות הברית. שוב חזר הנשיא על הקביעה המציגה תמונת מצב "מעודנת" בכל הנוגע למצב הביטחון האישי של אזרחי ישראל. מנקודת ראות, הפלסטינים עושים רבות. וכל אשר עליהם לעשות עתה הוא לפעול ביתר שאת להעצמת תחושת הביטחון האישי של אזרחי ישראל. הפלסטינים, קבע הנשיא, מחויבים לשפר את מצב הביטחון, ואכן חלה "התקדמות גדולה" (great progress) במצב הביטחון בגדה. יש להמשיך באכיפת צעדי ביטחון אלה כדי לקדם את התהליך המדיני, שכן צריך שיהיה לישראל "ביטחון מסוים" (some confidence) שמצב הביטחון בגדה משתפר כדי שתוכל לקחת על עצמה

סיכונים בהמשך הדרך. ושוב הוא קרא למדינות ערב להטות כתף לתהליך השלום ולסייע להנהגה הפלסטינית הן במישור המדיני והן במישור הכלכלי.²²

המחלוקת על הבנות שרון-בוש

מחלוקת חריפה בין ארצות הברית לישראל התפתחה בשאלה האם היו הבנות בין ממשלות שרון ואולמרט לממשל הנשיא בוש בעניין ההתנחלויות. ממשלת נתניהו טענה כי היו הבנות כאלה, וממשל אובמה מחויב להן. המשמעות היא, שהתביעה של ממשל אובמה מישראל להקפאה מלאה של ההתנחלויות עומדת בסתירה להבנות האלה, ומנוגדת לעיקרון יסוד במערכת הבינלאומית ולפיו כל ממשל חייב לקבל על עצמו הסכמים והתחייבויות של ממשלים קודמים בכל הקשור ליחסיהם עם מדינות אחרות. יועצו של שרון, דב וייסגלס, טען כי סוכם בינו לבין אישים במועצה לביטחון לאומי בארצות הברית, אליוט אברמס וסטפן הדלי (Stephen Hedley), ששימשו יועצים לביטחון לאומי של הנשיא בוש, על מתווה שיאפשר למדינת ישראל להמשיך בפעילות ההתנחלות, אם כי בצורה מוגבלת. לטענת וייסגלס, במתווה נכללו ההתחייבויות האלה: לא יוקמו התנחלויות חדשות; לא יופקעו אדמות השייכות לפלסטינים לצורך התנחלויות; לא יוקמו מבנים מעבר לשטח המוקצה לכל התנחלות; ולא יוקצו כספים כתמריצים לעודד אכלוס התנחלויות. על פי דבריו ההתנחלויות תהיינה מותרות רק בתוך "קו בנייה" (construction line) שיוגדר בידי צוות משותף ישראלי-אמריקני. ואולם צוות זה לא הוקם, ולפיכך גם לא הוסכם רשמית על "קו בנייה". על כל פנים ציין וייסגלס, זה היה הסכם בעל פה.²³

מזכירת המדינה קלינטון טענה כי היא בחנה היטב את המסמכים שהעביר לה ממשל בוש ולא היה בהם זכר להסכמים, ולו בלתי פורמליים או הסכמים בעל פה, בהקשר לבנייה בהתנחלויות. גם אם הסדרים כאלה נדונו הם לא הגיעו לשלב של הסכמה, וממילא לא הפכו לחלק מן ההתחייבויות של ממשל הנשיא בוש, האמורות לחייב גם את ממשל הנשיא אובמה. למעשה קיימות התחייבויות סותרות המחייבות את ישראל לפעול על פי מפת הדרכים. אליוט אברמס טען בתגובה לקלינטון, שבמהלך מימוש תכנית ההתנתקות וכמחווה לשרון על ההעזה הרבה שגילה במהלך זה התגבשה בין ישראל לארצות הברית הסכמה על מתווה מוסכם של התנחלויות. לשרון, אומר אברמס, היה ברור שהוא לא יוכל לקבל תמורה כלשהי מן הפלסטינים בגין תכנית ההתנתקות. את "הפיצוי האידיאולוגי" (ideological compensation) הוא ביקש לקבל מן הממשל האמריקני. הסכמה זו קיבלה ביטוי במכתב ששיגר וייסגלס למזכירת המדינה קונדוליסה רייס ב-18 באפריל 2004. במכתב זה סיכם וייסגלס, קרוב לוודאי בתיאום עם הממשל, את מה שהגדיר "עקרונות מוסכמים בנוגע להתנחלויות", וציין כי למיטב הבנתו הצדדים אכן הגיעו להסכמה בעניין.²⁴

על פי עדותו של אלוט אברמס התגבשה בממשל בוש ההחלטה שארצות הברית תתבע מישראל להבהיר שהיא מחויבת להקמת מדינה פלסטינית בת קיימא (viable); תדגיש שגדר ההפרדה נועדה אך ורק לצורכי הביטחון ואינה מהווה גבול מדיני; תפסיק את המענקים לישראלים המבקשים לגור ביהודה ושומרון; תבהיר שלא יוקמו התנחלויות חדשות ולא יופקעו אדמות להקמת התנחלויות חדשות או להרחבת התנחלויות קיימות; הבנייה תהיה רק בהתנחלויות קיימות ותתבצע בהתאם ל"גידול הטבעי" (natural growth). משמעות ההבנות הנוכחות היא, שארצות הברית אינה יכולה לתבוע מישראל הקפאה מלאה של ההתנחלויות. ואולם, טוען אברמס, ממשל הנשיא אובמה החליט להתייחס להבנות אלה כמחווה אישית (personal note) של הנשיא בוש לשרון. וכך הבנות אלה נשכחו וזנחו (forgotten and abandoned). לדעת אברמס, זוהי שגיאה חמורה של ממשל אובמה. היא מערערת את האמינות של התחייבויות קודמות של הממשל ומצמצמת את נכונותה של ישראל לקחת עליה סיכונים במסגרת הסדר מדיני.²⁵ בנסיבות הזמן סבר כנראה הנשיא אובמה כי הביקורת סביב התכחשותו להבנות בוש־שרון בסוגיית ההתנחלויות לא תצבור תאוצה, ולא תכביד על מאמציו לקדם את התהליך המדיני על פי המתווה שאימץ לעצמו. אובמה היה אז כאמור בשיא הפופולריות שלו, ובחר "למלכד" את נתניהו בסוגיית ההתנחלויות, שקשה מאוד להגן עליה. הוא העריך, קרוב לוודאי, שאין לנתניהו מרחב תמרון והוא יאלץ לקבל את תביעותיו, הגם שהן מנוגדות לאידיאולוגיה שלו. נוכח המחלוקות בין ישראל וארצות הברית סביב המדיניות של ישראל כלפי רצועת עזה, תורכיה, ארגון האומות המאוחדות, איראן ותהליך השלום, כותב השגריר אורן, היה ברור שהעימות בין שתי המדינות בלתי נמנע. זה היה עימות בין מדינה קטנה ומעצמת על. מעבר לכך זה היה עימות בין מנהיג נערץ ורב עוצמה, לבין מנהיג לא אהוד בקרב חלקים רחבים בציבור. התקשורת העריצה את הנשיא אובמה ובמערכת הבינלאומית הוא זכה להערכה רבה".²⁶

לעומתו, ממשל אורן, נתניהו היה נתון לביקורת קשה בתקשורת, ומעמדו בדעת הקהל בעולם היה ירוד למדי. בעוד שנתניהו עמד בראש קואליציה מפורדת, ששריה השמיעו לעתים קרובות הצהרות סותרות, הנשיא אובמה עמד בראש מפלגה מלוכדת ששלטה בשני בתי הקונגרס. האחד, הנשיא אובמה, הבטיח תקווה ושינוי, השני, נתניהו, דיבר על ביטחון ויציבות. הנשיא אובמה אימץ מדיניות שמאלה מן המרכז ואילו נתניהו ייצג מדיניות הפונה ימינה מן המרכז. מיד עם כניסתו לבית הלבן ביקש הנשיא אובמה להחליף פסלון של וינסטון צ'רצ'יל שהיה מוצב שם בפסלון של הנשיא לינקולן. נתניהו, לעומתו, דאג להציב תמונה של צ'רצ'יל במשרדו מיד עם כניסתו לתפקיד. אלה היו מאפייניו של הקרע בין ישראל וארצות הברית בחודשים הראשונים של שנת 2009. הם היו בעלי אופי דיפלומטי, מדיני ואישי.²⁷

ביטוי מובהק לתחושות שרווחו אז בממשל בנוגע ליחסי הכוחות אובמה־נתניהו נתן יועץ הנשיא ג'ים ג'ונס שכבר ב־2007 במסגרת תפקידו כשליח מיוחד למזרח התיכון של מחלקת המדינה, כתב דו"ח ביקורתי ביותר על מדיניות ישראל בשטחים והביע ספקות באשר למחויבותה של ישראל לשלום.²⁸ על פי מקורות שונים שיגר היועץ ג'ונס מכתב לאחד משרי החוץ של האיחוד האירופי (יש להניח כי הוא הועבר גם לידיעת שרי חוץ אחרים באיחוד) ובו קבע שהממשל יפעיל על ישראל לחצים כבדים כדי שתקבל את המתווה של הממשל בסוגיית ההסדר, ותסכים לאמץ את הוויתורים הנדרשים ממנה בהקשר זה. במכתב עצמו השתמש ג'ונס בלשון מעודנת יותר: הממשל, הוא כתב, "ישכנע" את ישראל להתפשר בנושא הפלסטיני. ארצות הברית, הוסיף ג'ונס, "לא תדחוף את ישראל אל מתחת לגלגלי האוטובוס", אך היא תהיה תקיפה יותר כלפיה ממה שהייתה בתקופת הנשיא בוש. במקור נוסחו הדברים כך:

The new administration will convince Israel to compromise on the Palestinian question. We will not push Israel under the wheels of a bus, but we will be more forceful toward Israel than we have been under Bush.²⁹

במאמץ להקל את לחץ הממשל בסוגיית ההתנחלויות אימץ, כאמור, ראש הממשלה, נוסחה המכירה בזכותה של ישראל לקיים מערכת חיים "נורמאלית" בהתנחלויות הקיימות, לפחות עד שיושג הסדר שיקבע את מעמדן. המסר שביקש ראש הממשלה להעביר היה שהמשא ומתן על עתיד ההתנחלויות יתאריך, קרוב לוודאי, זמן רב, ואין זה סביר שבמהלך כל אותה תקופה לא יתאפשר למתנחלים לקיים מערכת חיים תקינה. לדבריו, "יש צורך לאפשר לתושבים לחיות חיים נורמאליים, לתת לאימהות ולאבות לגדל את ילדיהם כמו בכל משפחה בעולם".³⁰ לאיש לא ברור מה משמעותו של המונח החדש הזה, המחליף את המונח "גידול טבעי" שהשתמשה בו ישראל כדי לקבל "הרשאה" לבנייה מוגבלת בהתנחלויות. נתניהו קיווה אולי שהממשל יתקשה לדחות תביעה כה יסודית ואנושית, וזה יאפשר לו לצלוח את האיסור המוחלט שמבקש הממשל להטיל על בנייה בהתנחלויות. בפגישה עם מזכירת המדינה ב־18 ביוני 2009 אמר לה שר החוץ ליברמן, שישראל לא תוכל להפסיק את הבנייה בהתנחלויות ולא בגלל רצונה לשנות את המאזן הדמוגרפי בגדה המערבית: "כמו בכל מקום בעולם", אומר ליברמן, "תינוקות נולדים שם, אנשים מתחתנים, יש שמתים, ולכן ישראל לא תוכל לקבל את החזון של הקפאה מוחלטת, אבסולוטית, של ההתנחלויות. אני חושב שאנו צריכים להמשיך עם הגידול הטבעי. ראש הממשלה דיבר על כך בנאום. אני חושב שהעמדה הזאת, הגישה הזאת, ברורה מאוד. נוסף על כך, יש לנו הבנות מסוימות

עם הממשל הקודם, ואנו מנסים לשמור על הכיוון הזה; וכמובן, אנו מוכנים לקיים מיד שיחות עם הפלסטינים".³¹

מזכירת המדינה לא הראתה נכונות לוותר וחזרה והודיעה שהממשל דבק בעמדתו השוללת את המשך הבנייה בהתנחלויות. ממשל הנשיא אובמה העריך, קרוב לוודאי, כי ממשלת נתניהו מחפשת דרכים "יצירתיות" כדי לחמוק ממימוש תביעות הממשל: "אנחנו רוצים לראות הפסקת פעילות ההתנחלויות אנו סבורים שזהו חלק חשוב וחיוני בדרך להשגת שלום כולל במזרח התיכון שיביא להקמת מדינה פלסטינית שתחיה בשלום לצד מדינת ישראל היהודית, החיה בביטחון בגבולותיה". מזכירת המדינה גם שבה וציינה שלא היו שום הסכמים לא פורמליים בני תוקף בין ישראל לממשל הנשיא בוש בסוגיית ההתנחלויות, וזוהי עובדה שלדבריה מתבססת הן על התיעוד הרשמי של הממשל והן על שיחות עם אישים שעסקו בנושא:

כפי שאמרו הנשיא אובמה וסנטור מיטשל, אנו רוצים לבלום את ההתנחלויות. אנו חושבים שזה חלק חשוב וחיוני במאמצים שיובילו להסכם שלום מקיף להקמת מדינה פלסטינית, בצד ישראל, ישראל שתהיה בטוחה בגבולותיה ובעתידה. אני חושבת שכל הנושא הזה שהעלית הוא נושא שעליו הבענו את דעתנו. כאשר בוחנים את ההיסטוריה של ממשל בוש, אין שום הסכמים מחייבים, בלתי פורמליים או הסכמים שבעל פה. הרשומות הרשמיות של הממשל מאששות זאת. גם אנשים שהחזיקו בעמדות של אחריות מאששים זאת. שגרירנו בעבר, דן קרצר, כתב באחרונה מאמר הפורש את עמדתנו בסוגיה זו.³²

בנסיבות קשות אלה, כאשר ממשל הנשיא אובמה מציג עמדה כה נחרצת וחד משמעית, האופציה היחידה שעמדה בפני ממשלת נתניהו הייתה מאמץ "למזער את הנזקים", ובראש ובראשונה – למנוע את הכללת ירושלים במסגרת השטחים שבהם תחול הקפאת ההתנחלויות. במסגרת זו, קיווה נתניהו, קרוב לוודאי, כי הדגשת מעמדה המיוחד של ירושלים במערכת הפוליטית ובדעת הקהל בישראל, תשכנע את הממשל להעניק לה "מעמד חריג". ב-21 במאי 2009 חל יום ירושלים, ונתניהו הצהיר שירושלים המאוחדת היא בירת ישראל: "היא הייתה תמיד שלנו ותהיה תמיד שלנו. היא לעולם לא תחולק עוד".³³

פתח מילוט אחר ניסה נתניהו למצוא בסוגיית הגרעין האיראני. הוא סבר שסוגיה זו חשובה ביותר הן לישראל והן לארצות הברית. לפיכך הוא תבע להקצות לה את תשומת הלב המרבית ולא לתהליך השלום עם הפלסטינים. יתר על כן, נתניהו דחה את הקישור שעשו אישים בממשל בין יישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני לבין הטיפול בסוגיית איראן. מנקודת ראותו, חיסול פרויקט הגרעין האיראני ומאבק חסר פשרות

באסלאם הרדיקלי הם שיאפשרו לפלסטינים להגמיש את עמדותיהם ולהגיע להסדר שלום עם ישראל. בריאיון לכתב עת אמריקני אמר נתניהו, שלממשל אובמה יש שתי משימות גדולות: שיקום כלכלת ארצות הברית ומניעת יכולת גרעינית מאיראן. איראן גרעינית היא איום על הציביליזציה המערבית כולה. נשק גרעיני בידי קנאי האסלאם יהווה איום על העולם כולו. הניסיון ההיסטורי של העם היהודי מלמד אותנו שאסור לזלזל באיומי השמדה.³⁴

ואולם, ממשל אובמה לא גילה נטייה לקבל טיעונים אלה ולא נאות להגמיש את עמדותיו הנחרצות בסוגיית ההסדר. בריאיון עיתונאי ב-1 ביוני 2009 הבהיר הנשיא, שמדיניותו המזרח תיכונית אינה מחייבת שינוי ביחסים המיוחדים בין ארצות הברית לישראל. השתמעה מדבריו המסקנה שאם ישראל תקבל את דרישותיו תישמר מערכת יחסים זו בין שתי המדינות. ואולם, אם תסרב ישראל לקבל את עמדותיו אזי עלול הממשל בראשותו להוביל מהלכים, אשר ישנו את דפוס היחסים הקיים בין שתי המדינות מזה שנים. במקביל ציין הנשיא את נחישותו לממש את חזון שתי המדינות, וזה מחייב את שני הצדדים לממש את ההתחייבויות שנטלו על עצמם: "הבהרתי לישראל", אומר הנשיא, "הן בפומבי והן בשיחות פרטיות, שהקפאת ההתנחלויות, ובכלל זה על בסיס של גידול טבעי, היא חלק מההתחייבויות שלה. הבהרתי לפלסטינים שהם חייבים לקדם את ביטחונה של מדינת ישראל ולהפסיק את ההסתה. כל הצדדים יצטרכו לעשות ויתורים ולסגת מעמדותיהם, וזו לא תהיה דרך קלה. הסטטוס קוו אינו יכול להימשך עוד (the status quo is unsustainable). בהעדר שלום עם הפלסטינים ישראל תמשיך להיות מאוימת צבאית ויהיו עליה איומים כבדים מנשוא בגבולותיה. ולכן הקמת מדינה פלסטינית אינה רק אינטרס פלסטיני אלא גם אינטרס ישראלי ואמריקני".

בהמשך הריאיון ציין הנשיא, שחלק בלתי נפרד ממערכת יחסים קרובה בין בעלות ברית היא היכולת של כל מדינה להבהיר לבעלת בריתה את דעותיה בצורה כנה וגלויה. עד כה זה לא היה נהוג ביחסי ישראל-ארצות הברית. אנחנו חייבים להבהיר לישראל בכנות שהמגמות הנוכחיות במזרח התיכון אינן מובילות להסדר שלום ואינן מקובלות עלינו. עלינו להבהיר לה כי המדובר אינו רק באינטרסים של ישראל והפלסטינים אלא גם באינטרסים של ארצות הברית.³⁵

בתוך זמן לא רב התברר לנשיא שהוא הרחיק לכת עד מאוד בתביעותיו מישראל להסכים להקפאה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות, ובכלל זה בירושלים לזמן בלתי מוגבל. נראה שהממשל התעלם, או שמא לא העריך כראוי, את משקלם של האילוצים הקשים העומדים בפני ראש הממשלה נתניהו ואינם מאפשרים לו לקבל את דרישת ארצות הברית. מדיניות ההתנחלויות נותנת ביטוי למורשת האידיאולוגית המורשת של ראש הממשלה, ותביעותיו של הנשיא מישראל חייבו אותו למעשה להתכחש למעטפת האידיאולוגית שבתוכה הוא גדל ופעל לאורך שנים וגם לאמון שנתנו בו חוגים רחבים

בציבור הישראלי זמן קצר לפני כן. כזכור, נתניהו עצמו מתח ביקורת נוקבת על ראש הממשלה שרון שהפנה עורף למורשת האידיאולוגית שאותה הוביל שנים רבות. נתניהו העריך, קרוב לוודאי, שהסכמתו לתביעות הנשיא אובמה תעורר מרי גלוי נגדו במפלגתו, תגרום לפרישת חברים מרכזיים מן המפלגה ולערעור יציבות ממשלתו.

סיכומו של דבר תביעותיו של הנשיא אובמה העמידו את נתניהו בפני דילמה קשה: סירוב לקבל את דרישות הבית הלבן והסתכנות בעימות חזיתי עם ממשל הנשיא, עם כל ההשלכות האפשריות הכרוכות בכך, או קבלת דרישות הנשיא והסתכנות בערעור יציבות שלטונו. נתניהו קיווה כי יוכל למצוא מתווה של פשרה שישמור על יציבות משטרו מצד אחד וימנע קרע בינו לבין מפלגתו מצד שני. במבחן היסטורי הוא הצליח בכך בסופו של דבר. עם זאת, לנו נראה כי אילו הוצבה בפני ראש הממשלה ברירה חד משמעית של בחירה בין עימות עם ארצות הברית, או אובדן התמיכה בו במפלגתו, הוא היה מעדיף להסתכן בקרע עם הממשל. נראה שהממשל לא היה מודע די הצורך למשקלו של גורם זה בתהליך קבלת ההחלטות של ראש הממשלה. ואכן שנים ספורות אחר כך הודתה מזכירת המדינה קלינטון, שהתביעה להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות הייתה שגיאה טקטית של הממשל. ייתכן שלכך היא כיוונה את דבריה.³⁶

הדיון על השלכות הסכסוך הישראלי-פלסטיני בהיבט אזורי

עם שובו של נתניהו לארץ התחדש העימות עם ממשל אובמה. מזכירת המדינה קלינטון הודיעה ב-21 במאי 2009 לרשת אל-ג'זירה, הידועה בגישתה הלא אוהדת כלפי ישראל, שהממשל נחוש בדעתו שלא לקבל שום תירוץ של ישראל להמשך הבנייה בהתנחלויות. ארצות הברית תובעת חד-משמעית הפסקה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות מכל סוג שהוא. כשבוע לאחר מכן (27 במאי 2009), בעקבות פגישה עם שר החוץ של מצרים, שָׁבָה מזכירת המדינה ואמרה, שהנשיא הבהיר לנתניהו חד-משמעית שהוא דורש הפסקה מוחלטת של ההתנחלויות ובכלל זה בנייה עקב צרכים של גידול טבעי. הממשל חשש, קרוב לוודאי, שממשלת ישראל תעשה "שימוש נרחב" בנוסחה התמימה של "ריבוי טבעי" כדי להעצים בצורה שלא ניתן להטיל עליה פיקוח את מספר הישראלים בהתנחלויות: "זה מה שהבהרנו לכל הצדדים", היא קבעה באורח נחרץ, "ובכוונתנו ללחוץ למימוש היעד הזה".

התבטאויות אלה בפרק זמן כה קצר ומחוות שעשה הנשיא כלפי גורמים הנחשבים מתונים בממשלת נתניהו, כמו פגישה "אקראית" עם שר הביטחון אהוד ברק בבית הלבן, התפרשו כניסיון של הממשל לתקוע טריז בתוך ממשלת נתניהו. בחוגים שונים בישראל נשמעו הערכות שממשל אובמה אינו חותר להשגת נוסחה מקובלת בסוגיית ההתנחלויות, אלא מטרתו לגרום להפלת נתניהו, או לפחות לשנות את מבנה הקואליציה שלו, כך שהממשלה תכלול את מפלגת קדימה בראשות ציפי לבני. מזכירת המדינה,

הילארי קלינטון כותבת בספרה כי זמן קצר לאחר הבחירות בפברואר 2009 היא שוחחה עם שרת החוץ באותם ימים, ציפי לבני והציעה לה לחבור לממשלה יחד עם הליכוד, שתוכל לקדם את תהליך השלום עם הפלסטינים. ואולם, לדברי קלינטון, לבני הבהירה כי לא תיכנס לממשלה בראשות נתניהו.³⁷ נתניהו עצמו נתן יותר מרמז לחששות אלה. בשיחתו עם ראש ממשלת איטליה סילביו ברלוסקוני הוא צוטט כאומר לבן שיחו: "אפשר למצוא נוסחה מוסכמת עם ארצות הברית בעניין הזה [התנחלויות] במידה שהאמריקנים באמת מחפשים נוסחה".³⁸

אפשרות אחרת להסברת הנחישות האמריקנית טמונה בכך שהממשל הבין שבחסות נוסחה כמו "משא ומתן ללא תנאים מוקדמים", המקובלת במערכת הבינלאומית, יוצרת ישראל במהירות עובדות מוגמרות שלא יהיה אפשר לשנותן. נראה כי הממשל ציפה שבנסיבות הקיימות, כאשר ישראל מוחזקת כ"צד החזק" הנהנה מעליונות מוחלטת מול הפלסטינים, היא תתרצה להגמיש את עמדותיה בצד הפורמלי ותעשה מחוות חד-צדדיות שיאפשרו לרשות הפלסטינית לפתוח במשא ומתן. עמדה זו קיבלה תמיכה מחוגים רחבים בישראל, בעיקר בקרב אישים המזוהים עם השמאל הישראלי. כך למשל הצדיק העיתונאי עקיבא אלדר את תביעת הנשיא אובמה להקפאת ההתנחלויות, הגם שממשלים אחרים לא דרשו זאת והגם שלאורך שנים ניהלה הרשות הפלסטינית משא ומתן עם ישראל תוך כדי המשך הבנייה בהתנחלויות:

אכן עד היום הפלסטינים ניאותו לקיים את המשא ומתן על סיוס הכיבוש, בעוד הפרטנר מעמיק אותו. כך הגענו מ-109 אלף מתנחלים (בלי מזרח ירושלים) בעת החתימה על הסכם אוסלו לפני 16 שנה, ליותר מ-300 אלף היום. עד מתי, כמו שאומר בנימין נתניהו, עליהם להמשיך להיות פראירים? נכון, כל המנהיגים האמריקאים שישבו מאז בבית הלבן, כולל בעלה של הילרי קלינטון, התייחסו להתנחלויות כמו למזג האוויר: נחמד לדבר עליהן, אבל אי אפשר לשנותן. אבל ברק אובמה הבטיח שינוי, לא עוד מאותו דבר.³⁹

בד בבד ניסו אישים בארץ ובארצות הברית לשכנע את הממשל שנטייתו למקד את תהליך השלום בסוגיית ההתנחלויות שגויה. היא מתמקדת בסוגיה הנמצאת במחלוקת בין ישראל וארצות הברית מאז תום מלחמת ששת הימים. היא יוצרת רושם של משבר עמוק ביחסי שתי המדינות. היא גורמת נזק רחב למעמדה של מדינת ישראל בזירה הבינלאומית והיא מערערת את שלטונו של בנימין נתניהו, שנבחר לכהונתו בבחירות דמוקרטיות. מעבר לכל, היא מרחיבה את חוסר האמון בציבור הישראלי כלפי ממשל הנשיא אובמה, ומקשה על הממשל להציג עצמו כ"מתווך הוגן" בין שני צדדים יריבים. בפועל, תמונת מצב זו רק מרחיקה את הסיכוי של הממשל לממש את

שאיפתו להביא להסדר ישראלי-פלסטיני. אלן דרשוביץ, כזכור תומך מובהק בישראל וגם בנשיא אובמה, היה הבולט שבהם. הוא הבין ככל הנראה את המצב המביך שנקלע אליו הנשיא, ובהרצאה שלו בארץ הוא ניסה להמעיס בחומרת המחלוקת בין הנשיא לישראל בסוגיית ההתנחלויות. השתמעה מדבריו התפיסה, שביחסי ישראל והפלסטינים עומדות סוגיות סבוכות יותר מסוגיית ההתנחלויות ובראשן תביעת הפלסטינים למימוש "זכות השיבה" וסוגיית ירושלים. סוגיית ההתנחלויות תמצא את פתרונה לאחר שתיפתר סוגיית הגבולות, שהיא מסובכת פחות.⁴⁰

בשלב זה לא שעה הממשל לעצות אלה. אישים בממשל ובראשם הנשיא חזרו וטענו שהסדר ישראלי-פלסטיני הוא אינטרס לאומי ביטחוני חיוני של ארצות הברית (a vital national security interest of the United States). משמע, מי שאינו מקבל את תביעותיה של ארצות הברית לקידום התהליך המדיני פוגע באינטרסים של ארצות הברית עצמה. התברר שהנשיא שם את כל כובד משקלו על מימוש תביעותיו בנוגע להשגת ההסדר. הרושם הנוצר הוא, שאובמה פעל מתוך שכנוע פנימי עמוק שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא מקור מרכזי לרוב, ואולי לכל, בעיותיה של ארצות הברית במזרח התיכון. הנשיא גם האמין שהסדר הסכסוך הישראלי-פלסטיני נמצא בראש סדר העדיפויות של מדינות ערב. לפיכך, המסקנה שהתגבשה אצלו ואצל הסובבים אותו הייתה שעם הסדרתו ישתפר מאוד מעמדה של ארצות הברית באזור וישתפרו יחסיה עם מדינות האסלאם בכלל, ועם מדינות ערב בפרט.⁴¹

הנשיא נתן ביטוי גלוי לכך כבר במערכת הבחירות בארצות הברית. בריאיון עם השדר תום ברקאו (Tom Brokaw) בתכנית "פגוש את העיתונות", ב-27 ביולי 2008, הוא טען שארצות הברית צריכה לאמץ אסטרטגיה מדינית רחבת היקף (overarching strategy) במזרח התיכון, המְפִירָה בכך שכל בעיות האזור קשורות זו בזו. לדבריו, אם נצליח להביא לידי פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, זה יקל על מדינות ערב ומדינות המפרץ לתמוך בנו בסוגיית עיראק ואפגניסטן. זה גם יחליש את איראן, המשתמשת בחמאס ובחזבאללה כדי להגביר את המתיחות באזור. אם נצליח להביא הסדר ישראלי-פלסטיני אולי זה יאפשר לנו להוציא את סוריה מן הציר שלה עם איראן. כך נוכל לבודד את איראן, והדבר יקשה עליה עוד לפתח יכולת גרעינית.⁴²

יועץ הנשיא לביטחון לאומי, ג'ים ג'ונס, נתן ביטוי מרחיק לכת למידת החשיבות שהממשל מייחס להסדר הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לדבריו, אילו בורא עולם היה מופיע מול הנשיא אובמה ומבקש ממנו לבחור סוגיה אחת בלבד, שהסדרתה תעשה את העולם טוב יותר, הוא היה בוחר בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני ובמימוש חזון שתי המדינות לשני העמים.⁴³ בהרצאה בפני כנס השדולה ג'יי סטרייט אמר ג'ונס: "מבין כל הבעיות העומדות בפני הממשל בזירה הבינלאומית, הייתי ממליץ לנשיא להתמקד בפתרון הבעיה הפלסטינית... זהו העניין המרכזי".⁴⁴

עדות אחרת, חריגה באופייה, לחשיבות העצומה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני לאינטרסים של ארצות הברית נתן הגנרל דיוויד פֶטראוס (David Petraeus) לימים ראש המטות המשולבים של צבא ארצות הברית וראש הסוכנות המרכזית לבין C.I.A. בעדותו לפני ועדת הכוחות המזוינים של הסנאט במרס 2010 הוא סקר את אתגרי הביטחון של ארצות הברית: "הסכסוך המתמשך בין ישראל וכמה משכנותיה", אמר פֶטראוס, "מציב אתגרים מיוחדים (distinct challenges) ליכולתה של ארצות הברית לקדם את האינטרסים שלה באזורים בהם היא פועלת... הסכסוך הישראלי-פלסטיני מלבה לא פעם רגשות אנטי אמריקניים בשל הדימוי של ארצות הברית כגורם התומך בישראל. הזעם הערבי בהקשר לבעיה הפלסטינית מגביל את העוצמה והעומק של השותפות שיכולה ארצות הברית לרקום עם מדינות בשטחי הפעולה שלה. הדבר גם מחליש את הלגיטימיות של משטרים מתונים בעולם הערבי. במקביל אל-קאעדה וארגונים אחרים מנצלים זעם זה כדי להגדיל את התמיכה בהם. הסכסוך גם מאפשר לאיראן להגדיל את התמיכה בה באמצעות ארגונים כמו חזבאללה וחמאס".⁴⁵

הגם שפֶטראוס לא אמר זאת במפורש, המסר המשתמע הוא שישראל אולי אינה אחראית לכך שארצות הברית נתונה בעימותים מלחמתיים קשים עם העולם המוסלמי, אולם הסכסוך שלה עם העולם הערבי בכלל, ועם הפלסטינים בפרט, הינו בעל השפעה ניכרת על האינטנסיביות ו"גובה הלהבות" של העימותים בהם מעורבת ארצות הברית. ממילא משתמעת מכך המסקנה שישראל נושאת באחריות כלשהי למותם של חיילים אמריקנים בעימותים אלה. לכאורה האשמה זו אמורה להיות מוטלת גם על הפלסטינים, אך ברור שמרב הציפיות של הממשל ושל הציבור האמריקני מופנות כלפי מדינת ישראל המוגדרת בעלת ברית מרכזית של ארצות הברית במזרח התיכון. ואולם ברית זו אינה מתבססת על מערכת של סיוע הדדי, כמקובל ביחסי ברית בין מדינות. בהקשר הישראלי-אמריקני, הדגש של דוברים אמריקנים מושם כמעט תמיד בכך שארצות הברית היא ה"נותנת", ואילו ישראל היא ש"מקבלת" סיוע מדיני, ביטחוני וכלכלי נרחב. תרומתה של ישראל לברית מוצנעת או אפילו מוסתרת לגמרי. רק בדיונים שאינם מקבלים הד תקשורתי רחב ניתן לעתים ביטוי לתרומה של ישראל לברית. פֶטראוס ידע היטב שבהיותו איש צבא בדרגה כה בכירה הוא נהנה מאמון רחב של הציבור האמריקני, ודבריו עלולים לפגוע קשות בתמיכה של דעת הקהל האמריקנית בישראל.⁴⁶

מסר דומה השמיע גם הגנרל ג'יימס מאטיס (James N. Mattis) שפיקד בשנים האחרונות על הכוחות האמריקניים במזרח התיכון. בכנס של מכון "אספן" הוא ציין: "ארצות הברית משלמת כל יום מחיר צבאי וביטחוני במזרח התיכון בשל התמשכות הסכסוך הישראלי-פלסטיני... המצב הנוכחי אינו בר קיימא והוא מחייב התייחסות ישירה. אנחנו מוכרחים למצוא דרך לממש את פתרון שתי המדינות שממשלים דמוקרטיים ורפובליקניים כאחד תמכו בו... הסיכויים לכך הולכים ופוחתים בגלל ההתנחלויות

והם הופכים את מימוש חזון שתי המדינות לבלתי אפשרי". הגנרל הדגיש כי המשך הסכסוך הישראלי-פלסטיני פוגע באינטרסים ביטחוניים של ארצות הברית: "אני שילמתי מחיר צבאי-ביטחוני מדי יום ביומו כמפקד פיקוד המרכז, מפני שאנחנו, האמריקנים, נתפסנו כמי שתומכים בישראל. זה משפיע על הערבים המתונים שרוצים לשתף אתנו פעולה, אבל לא יכולים לצאת בתמיכה פומבית במי שלא מפגינים כבוד כלפי הערבים-הפלסטינים".⁴⁷

בסופו של דבר הסתבר שגם הנשיא אובמה רואה קשר ישיר בין הסכסוך הישראלי-פלסטיני ומותם של חיילים אמריקנים בשדות קרב הרחק מגבולותיה של ארצו. במסיבת עיתונאים שהוא מקיים במסגרת הוועידה למניעת הפצתו של נשק גרעיני (אפריל 2010) נותן הנשיא אובמה ביטוי לתחילתו של מפנה בעמדותיו בסוגיית תהליך השלום. בראש ובראשונה מדגיש הנשיא את מגבלות הכוח של ארצות הברית ואת העובדה שאין באמצעותה מנופי לחץ אפקטיביים שבאמצעותם היא יכולה לכפות על הצדדים הסדר כרצונה: הסדר ישראלי-פלסטיני, הוא אומר, הוא צורך קריטי יותר מאי פעם בעבר. עם זאת, זו משימה קשה ביותר. הממשל מודע לכך שגם אם הוא יפעיל את כל האמצעים שברשותו כדי להביא להסדר, הישראלים והפלסטינים עלולים לפעול על בסיס ההערכה שאין להם אינטרס בהסדר כזה, והם יתנגדו לו גם אם יופעלו עליהם לחצים כבדים ביותר (no matter how much pressure the United States brings to bear). ואכן, המציאות היא שארצות הברית אינה יכולה לכפות הסדר על הצדדים. וההסדר יכול לבוא רק מתוך רצון פנימי של שני הצדדים להתנתק מעמדות שלהם בעבר. אנחנו לא יכולים לרצות בהסדר יותר ממה שרוצים בו הצדדים.⁴⁸

מעבר לכך מודה הנשיא כי אין לארצות הברית אופציה של ממש להתנתק ממעורבות בסכסוך הישראלי-פלסטיני. כזכור, שנה אחת קודם לכן הבהיר מקורבו העיתונאי תום פרידמן, כי אם ישראל לא תהיה מוכנה להגמיש את עמדותיה בשאלת ההסדר כפי שתובע ממה הנשיא אובמה, אזי תישקל האופציה של הפסקת המעורבות האמריקנית בתהליך השלום. עתה מבהיר הנשיא כי אין לממשל ברירה של ממש אלא לנסות ולשכנע שוב ושוב את הצדדים לעימות שהסדר אינו רק אינטרס חיוני שלהם אלא גם של ארצות הברית. במרחק "שנות אור" מהתבטאויות שלו ושל אנשיו שנה אחת קודם לכן, מדגיש עכשיו הנשיא שתהליך ההסדר הישראלי-פלסטיני אינו ענין של ימים או שבועות. זהו תהליך ממושך. יהיו בו עליות וירידות. לעתים נתקדם צעד וניסוג שניים. ויהיו גם תסכולים.⁴⁹

בסיום דבריו מתנער הנשיא בעקיפין מן המסר שבלט בהתבטאויותיו והתבטאויות מקורביו ולפיהם פעילותה של ארצות הברית בתהליך השלום היא ביטוי של "הקִרְבָּה" מצידה עבור ישראל, ולפיכך עמדותיה של ישראל בתהליך השלום מוגדרות ככפיות טובה למה שהממשל טורח לעשות עבורה. בגילוי לב ראוי להערכה מבהיר הנשיא

למעשה כי אין לארצות הברית אופציה של ממש להתנתק ממעורבות בסכסוך הישראלי-פלסטיני. בין אם נרצה בכך או לא, אומר הנשיא, ארצות הברית היא מעצמה עולמית דומיננטית, וכאשר פורצים עימותים אנחנו "נסחפים" (get pulled) לתוכם. מעורבות זו כרוכה במחיר כבד בדם ובנפש (blood and treasure). כך, בסופו של דבר, העביר הנשיא אובמה מסר מרומז בדבר אחריותה של ישראל להרג מתמשך של חיילים אמריקנים.⁵⁰

התבטאויות אלה ודומות להן מחזקות את ידיהם של חוגים בממשל ובציבור האמריקני הטוענים זה כבר שמדינת ישראל היא עול, ולא נכס אסטרטגי. לטענתם ישראל צברה השפעה רבה בממשל האמריקני, ורבים בעולם הערבי סבורים שהממשל האמריקני פועל למימוש האינטרסים של ישראל שבמקרים רבים אינם זהים לאינטרסים של ארצות הברית. מערכת "היחסים המיוחדים" שנקשרה בין שתי המדינות מטילה צל כבד על יכולתה של ארצות הברית לקדם את האינטרסים שלה בעולם הערבי. לא אחת ישראל דוחפת את ארצות הברית להרפתקאות צבאיות הכרוכות במחיר גבוה לארצות הברית, בשעה שלא ברור כלל אם הרפתקאות אלה משרתות את האינטרסים האמריקניים. יש המרחיקים לכת וטוענים שישאל היא שדחפה את ארצות הברית למערכה בעיראק במלחמת המפרץ הראשונה. לפי טענה זו, ישראל ממשיכה במגמה זו ושואפת לדחוף את ארצות הברית לעימות מלחמתי עם איראן – כל זה בשעה שהאינטרס של ארצות הברית אינו מחייב עימותים מלחמתיים כאלה: "התפיסה ולפיה ארצות הברית חייבת להביא לשינוי מהותי במעמדה ובתפקודה בזירה הבינלאומית להתפייס עם האסלאם ולהתרחק מישראל", כותב השגריר אורן, "הלכה והתחזקה בארצות הברית כאשר הגעתי לושינגטון. המונח 'לובי ישראל', שבעבר השתמשו בו רק גורמים גזעניים בארצות הברית כמו הקו קלוקס קלן, הפך למונח שגור בתקשורת האמריקנית".⁵¹

נראה סביר לשער, שאנשי צבא כה בכירים לא יצאו בהכרזות כאלה על דעת עצמם. סביר להניח שקיבלו תדריכים מגורמים בכירים בממשל. בכל מקרה הם יכלו להעריך שאמירות אלה נותנות ביטוי ל"רוח המפקד", דהיינו נשיא ארצות הברית, שהוא גם ראש הכוחות המזוינים של ארצות הברית. על כל פנים, עובדה היא שהממשל לא הסתייג מהדברים. לא ברור אם אמירות אלה נותנות ביטוי לשיקול טקטי המיועד להבאיש את ריחה של ישראל בציבור האמריקני ולהחליש את יכולת ההשפעה שלה על הממשל, או שמא אלה אמירות המתבססות על הערכה כנה של אישים בכירים בצבא ארצות הברית בדבר התועלת והעלות הכרוכות ב"יחסים המיוחדים" שבין ישראל לארצות הברית.

הקישור של הסכסוך הישראלי-פלסטיני לסכסוכים אחרים במזרח התיכון לא היה מקובל בכל חוגי הממשל. היו שהסתייגו ממנו בבירור. אחד מהם הוא דניס רוס, מי

שעסק שנים רבות בניסיון לקדם הסדר ישראלי-פלסטיני ומונה ליועץ מיוחד של מזכירת המדינה לענייני המפרץ ודרום-מערב אסיה. במאמר משותף עם החוקר דיוויד מקובסקי ב"ניו יורק טיימס", בשעה שהמחלוקת בין ישראל לארצות הברית נמצאה בשיאה, הוא דחה מכול וכול את תפיסת ה"לינקג'" הרווחת בקרב חוגים רחבים בממשל האמריקני ובהם הנשיא ואנשי ממשל בכירים, ולפיה פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני יהיה בעל השלכות מרחיקות לכת על הרגעת המזרח התיכון ושיפור מעמדה של ארצות הברית בו. לדבריהם זהו מיתוס הבולט בכושר ההישרדות שלו ובהשפעה הרבה שיש לו, והוא נתמך בעוצמה ובהתמדה בידי אנשים פשוטים, בידי מקבלי החלטות ומנהיגים. זהו אחד המיתוסים שמנעו מארצות הברית להשיג התקדמות של ממש לקראת הסדר מדיני. להוכחת דבריהם מביאים השניים את ההתבטאויות הבאות:

א. בוועידת שארם א-שיח' בראשית שנת 2008 אמר הנשיא חוסני מובארכ: "אני מבקש להדגיש כי הבעיה הפלסטינית היא לב הבעיות והקונפליקטים במזרח התיכון, והיא המפתח לריסון משברים ומתיחויות במזרח התיכון. זהו גם האמצעי הטוב ביותר להתמודד עם תהליכים מדאיגים בעולם ובמזרח התיכון – הסלמת המתרחות, עליית כוחם של גורמים קיצוניים והתפשטות הטרור".

ב. המלך עבדאללה אמר בריאיון טלוויזיה בראשית שנת 2006: "אני אומר שוב ושוב, כי הבעיה הפלסטינית היא לב (the core) כל הסכסוכים באזור. היא קשורה לאירועים בעיראק. היא קשורה גם לאירועים בלבנון".

ג. ברנט סקוקרופט (Brent Scowcroft) ששימש יועץ לביטחון לאומי בממשלים של הנשיא פורד ובוש, כתב בראשית שנת 2007: "מאמץ נחוש מחדש לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי יכול להביא שינוי יסודי בדינמיקה המתפתחת באזור ובחשובים האסטרטגיים של מנהיגי האזור. התקדמות של ממש בתהליך המדיני תדחוף את איראן לעמדה הגנתית. חזבאללה וחמאס יאבדו את המניע לקיומם. בעלות ברית של ארצות הברית, כמו מצרים וסעודיה ומדינות המפרץ, יחוו עומק חופשיות יותר לסייע לארצות הברית בייצובה של עיראק. אם כך יקרה, עיראק תהיה מדינת מפתח להשגת יציבות באזור כולו".

ד. צוות מחקר למזרח התיכון בראשות ג'יימס בייקר ולי המילטון קבע: "כל הבעיות המרכזיות במזרח התיכון – הסכסוך הישראלי-פלסטיני, עיראק, איראן, הצורך ברפורמות כלכליות ופוליטיות, עלייתם של גורמים קיצוניים והטרור – כולם קשורים זה בזה"⁵².

הבעיה המרכזית במיתוס זה, קובעים רוס ומקובסקי, היא שהוא שגוי. היו עשרות רבות של משברים והפיכות במזרח התיכון מאז הקמתה של מדינת ישראל – רובם ככולם בלי קשר כלשהו לסכסוך הישראלי-ערבי. עם אלה נמנים ההפיכה בעיראק בשנת 1958, מלחמת האזרחים בתימן בשנים 1962-1968, המלחמה בין עיראק לבין

הכורדים בשנת 1974, מלחמת הגבול בין מצרים ולוב ב־1977, מלחמת עיראק-איראן בשנים 1980-1988, מלחמת המפרץ בשנים 1990-1991, הסכסוכים הטריטוריאליים בין תימן לאריתראה ובין סעודיה לתימן באמצע שנות התשעים והמלחמה של ארצות הברית בעיראק, שהחלה בשנת 2003. מכיוון שסכסוכים אלה אינם קשורים לסכסוך הישראלי-ערבי קשה לראות כיצד פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי ישפיע עליהם או על מקורות אחרים של אי-יציבות במזרח התיכון. ועוד, למרות אופיו הטראגי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא לא גרם לחוסר יציבות במזרח התיכון. היו עד כה שתי אינתיפאדות, האחרונה בשנים 2000-2005; נהרגו בהן למעלה מ־4,000 פלסטינים ולמעלה מ־1,000 ישראלים, אך שום מנהיג ערבי או משטר ערבי לא הופל בפרק הזמן הזה. למרות זאת, מודה רוס, לתפיסת ה"לינקג'" עדיין יש מהלכים חזקים ורחבי היקף בממשל האמריקני ובזירה הבינלאומית בכלל.⁵³

בשנים האחרונות השתנתה תמונת המצב המזרח תיכונית. העולם הערבי נעשה מפולג יותר ויותר. דמויות של מנהיגים כריזמטיים וסמכותיים דוגמת ג'מאל עבד אל-נאצר וחאפט' אל-אסד נעלמו מן המפה. המחלוקות בין מדינות ערב הלכו וגברו, במידה רבה על רקע דבקותן של מצרים וירדן בהסכמי השלום עם ישראל, גם כאשר ניהלה ישראל מלחמות עקובות מדם עם הפלסטינים ועם חזבאללה באינתיפאדה הראשונה והשנייה, במלחמת לבנון השנייה, ב"עופרת יצוקה" וב"עמוד ענן". הליגה הערבית איבדה את יוקרתה ומזכיר הליגה הערבית אינו זוכה ליוקרה בינלאומית כבעבר. בד בבד תלותה של ארצות הברית בנפט הערבי הולכת ופוחתת. דומה שהתפתחות זו תפחית את העניין שיש לארצות הברית במזרח התיכון, וממילא יש להניח שמעורבותה במאמצים להשגת הסדר מדיני באזור תצטמצם בעתיד הנראה לעין.⁵⁴

תמונת מצב זו הובילה גורמים נוספים בממשל להטיל ספק בטענה כאילו פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני היה שם קץ לעוינות הקיימת כלפי ארצות הברית ברחבי העולם האסלאמי-ערבי ולשאיפה של גורמים רדיקליים באסלאם לפגוע בארצות הברית ובעולות בריתה. האיבה של האסלאם הרדיקלי לארצות הברית ולתרבות המערב בכלל, כך נטען, עומדת בפני עצמה. ארצות הברית הוגדרה בפי שליטי איראן "השטן הגדול" משום שמערכת ערכיה הדמוקרטיות-ליברליות ועוצמתה האדירה במערכת הבינלאומית עומדות למכשול בדרכו של האסלאם הרדיקלי לממש את שאיפתו להגמוניה באזורים נרחבים בעולם. זאת ועוד, אישים בממשל, ודאי בממסד הביטחוני, כמו הגנרל פֶּטראוס, יודעים שממשלים שונים ראו בישראל בעלת ברית מרכזית שאינה חברה בנאט"ו, יחד עם אוסטרליה, דרום קוריאה ויפן. הם גם יודעים שישראל היא בעלת הברית העיקרית, אולי היחידה, במזרח התיכון היכולה לשמש משענת אמינה ורבת עוצמה לארצות הברית באזור הנחשב זה שנים בעל חשיבות מדינית וכלכלית רבה לארצות הברית. ישראל וארצות הברית ניצבות זה שנים בפני

איומים דומים, בעיקר מצד גורמים רדיקליים בעולם המוסלמי, מדינות וגורמי טרור. ארצות הברית וישראל מקיימות מערכת ענפה ומורכבת של שיתוף פעולה אסטרטגי, החל בתחום האיסוף והמחקר המודיעיני וכלה באימונים ובתרגילים משותפים. הצגתה כמי שמקשה על מלחמתה של ארצות הברית בגורמי אסלאם רדיקליים נראית רחוקה מלשקף את המציאות.⁵⁵

אחד החוקרים המובילים של מדיניות ארצות הברית במזרח התיכון, ריצ'רד האס, מתח ביקורת חריפה על ממשל אובמה המציב את סוגיית המזרח התיכון בראש סדר העדיפויות של ארצות הברית. לטענתו, מגמה זו לא נתנה ביטוי הולם לצרכיה האסטרטגיים של ארצות הברית משני היבטים לפחות. ראשית, היא לא נתנה ביטוי לאינטרסים הגדולים ביותר של ארצות הברית באזורים אחרים בעולם. שנית, היא לא נתנה ביטוי למקום שבו ארצות הברית יכולה לתת ביטוי לעוצמתה. סדר העדיפויות של ארצות הברית מחייב לדעתו להציב במקום הראשון את מזרח אסיה והאוקיינוס השקט, שם נמצאים האינטרסים החשובים של ארצות הברית ושם יכולה עוצמתה לבוא לידי ביטוי. האתגר הישראלי-פלסטיני אינו צריך להימצא במקום גבוה בסדר העדיפויות של הממשל בנסיבות הקיימות.⁵⁶

הערכות אלה היו ידועות היטב לממשל אובמה, וסביר להניח שהן הובילו אישים בממשל להטיל ספק בתפיסה המציבה את הקונפליקט הישראלי-פלסטיני בראש סדר העדיפויות של הממשל וכגורם היכול לשנות באורח דרמטי את מעמדה של ארצות הברית בעולם האסלאמי-ערבי. ואולם אובמה היה נחוש בדעתו להמשיך ולראות בסוגיות המזרח תיכוניות בכלל, ובעימות הישראלי-פלסטיני בפרט גורם מרכזי ובעל חשיבות עליונה בעבור ארצות הברית. גם סירובן של מדינות ערביות המקורבות מדינית לארצות הברית להיענות לבקשתו לעשות צעדי נורמליזציה סמליים עם ישראל לא ריפו את ידי הממשל בחתירתו להסדר. הממשל לא הסכים לראות בדחיית בקשותיו ביטוי למגבלות הכוח שלו באופן המקשה עליו לממש את חזון ההסדר שלו.⁵⁷

סעודיה היא שהובילה כנראה את הקו השולל צעדי נורמליזציה עם ישראל מעבר לאלה הקיימים, ומדינות אחרות הלכו בעקבותיה. בנאומו בעצרת הכללית של האו"ם בספטמבר 2009 חזר שר החוץ של סעודיה על עמדה זו ואמר שממשלתו אינה מוכנה לאמץ את הנוסחה של "צעדים בוני אמון" שאותה מנסה ארצות הברית ליישם במזרח התיכון. סעודיה אינה מוכנה ללכת מעבר לתכנית השלום שלה שאומצה בידי הליגה הערבית. צעדי הנורמליזציה יתבצעו רק לאחר שישראל תיישם את התכנית כולה: "השלום המיוחל לא ייכון לעולם על-ידי ניסיונות לכפות על העולם הערבי נורמליזציה ביחסים עם ישראל לפני שתתבצע נסיגה מלאה של ישראל מהשטחים הכבושים ויוסכם על הסכם שלום. התביעה לנורמליזציה עכשיו משמעותה מתן פָּרֶס לתוקפן על תוקפנותו. זהו היגיון מעוות הנעדר אמינות כלשהי".⁵⁸

גם בבחריין, הנחשבת כמקורבת ביותר לארצות הברית, התעוררה התנגדות לנורמליזציה בקשרים עם ישראל. גורמים אסלאמיים הביעו מורת רוח רבה מכך שבחריין שיגרה משלחת לוועידת אנאפוליס (נובמבר 2007). המחאה גברה לאחר שנודע על מפגשים של שר החוץ של בחריין עם אישים ישראלים במהלך כינוס עצרת האו"ם בספטמבר 2007 ועל הצעתו (אוקטובר 2008) להקים ארגון של מדינות המזרח התיכון ובהן ישראל. על רקע מחאות אלה ולאחר שנודע כי משלחת מבחריין ביקרה בישראל כדי לדון על שחרור אזרחים של בחריין שהיו על ספינה שהייתה בדרכה לעזה, הועלתה בבחריין הצעת חוק ולפיה יוטלו חמש שנות מאסר על מי שייסע לישראל או יקיים מגעים עם ישראלים. נוחה וגמישה יותר הייתה עמדתן של דובאי ואבו דאבי. בשנת 1994 החליטו שתי המדינות, יחד עם עוד מדינות במפרץ, שלא לאכוף את החרם שהטילה הליגה הערבית על חברות הנמצאות בקשרי מסחר עם ישראל. שתי המדינות אוסרות רשמית לקיים קשרי מסחר עם ישראל, אם כי למעשה ידוע על קשרי מסחר של חברות במדינות אלה עם חברות ישראליות. נציגים ישראלים השתתפו בוועידות, בעיקר כלכליות, במדינות האלה. בשנת 2007 הצטרפו מדינות אלה לקבוצה של מדינות ערביות שנועדה לסייע למאמצי השלום של ארצות הברית במזרח התיכון. המדינות האחרות היו מצרים, סעודיה וירדן. בשנים 2008-2009 התקיימו הפגנות רחוב בשתי המדינות לתמיכה בחמאס בעקבות הפעילות הצבאית של ישראל במבצע "עופרת יצוקה". על רקע זה סירבה דובאי בפברואר 2009 להעניק אשרת כניסה לטניסאי מישראל שהיה אמור להשתתף בטורניר טניס במדינה.⁵⁹

ואולם בשנת 2009 עדיין היה ממשל אובמה משוכנע, כאמור, שקידום תהליך השלום הישראלי-פלסטיני צריך לעמוד בראש סדר העדיפויות שלו. בנסיבות המדיניות שנוצרו, הדילמה של נתניהו הייתה: האם יוכל מצד אחד לשמר את עיקרי עמדותיו, להפגין נכונות לווייתורים בשוליים ולהצליח לשמור על יציבות שלטונו, ומן הצד האחר למנוע קרע מוחלט עם הממשל. ניסיונו הפוליטי מתקופת כהונתו הראשונה הוביל אותו ככל הנראה אל המסקנה, שאסור לו לאבד את בסיס הכוח הפוליטי שלו בתוך מפלגתו. אם יסכים לווייתורים מפליגים לממשל, ודאי שייתקל בהתנגדות פוליטית עזה שתערער את שלטונו, ואולי אף תשים קץ לקריירה הפוליטית שלו. אם ישמור על עקרונותיו הבסיסיים, יש סיכוי שהממשל בסופו של דבר ילך לקראתו ויסכים לפשרה כלשהי.

פרק שישי

נאום הנשיא אובמה בקהיר והשלכותיו על המשך התהליך המדיני

ערב צאתו למזרח התיכון, ב-2 ביוני 2009, התראיין הנשיא אובמה לתחנת רדיו, National Public Radio. בריאיון נתן הנשיא יותר מרמז למסרים הקשים לישראל שהוא מתכוון להשמיע בקהיר. הוא הציג את עצמו כמבקש להיטיב עם ישראל ולהנחות אותה בדרך הטובה ביותר בעבורה. זהו, כאמור, מוטיב חוזר בהתבטאויות הנשיא ומזכירת המדינה בנוגע לתהליך השלום. בבסיסו עומדת קביעה מרומזת, שממשלת ישראל הנוכחית דבקה בעמדות שאינן משרתות את האינטרסים הלאומיים של מדינת ישראל. ארצות הברית, כך משתמע מדבריו, מיטיבה לדעת מה הם האינטרסים של מדינת ישראל: "בהקשר של יחסי ארצות הברית-ישראל", אמר הנשיא, "אחד המרכיבים של יחסים טובים בין חברים הוא לדבר אתם בכנות. עד כה לא היינו אתם ממש כנים, ולא הבהרנו לישראלים שהמצב הנוכחי והמגמות הקיימות באזור הם שליליים באופן בסיסי (profoundly negative) לא רק לאינטרסים של ישראל אלא גם לאינטרסים של ארצות הברית. זהו אחד המרכיבים בדיאלוג החדשני שאני מקווה לעודד את מימושו באזור".¹

בה בעת הלכה והתבלטה מגמה של הממשל להקנות למחלוקת בין שתי המדינות היבט אישי, דהיינו הבלטת ההערכה שהגורם העיקרי למחלוקת בין ישראל לארצות הברית הוא ראש הממשלה נתניהו ועמדותיו הבלתי מתפשרות בכל הנוגע להסדר. עוזרי הנשיא הפיצו לעיתונות ידיעות שהנשיא מאוכזב ומתוסכל נוכח התנהלותו של ראש הממשלה נתניהו. ידיעות ברוח זו מצאו מקום בעמודים הראשונים של כלי התקשורת בישראל. הן נועדו, קרוב לוודאי, להגביר את המבוכה ואת חוסר הנחת בציבור ממשלת נתניהו ואולי גם לערער את ביטחונו העצמי של ראש הממשלה. במישור הפורמלי המשיך הנשיא להדגיש שהוא מאמין בדו-שיח שיוביל לשלום, והדבר יחייב את שני הצדדים לעמוד בהתחייבויותיהם. אשר למדינת ישראל, הדגיש הנשיא, הקפאת ההתנחלויות, ובכלל זה גידול טבעי, היא חלק מהתחייבויות אלה. ברור שאין מדובר במהלך קל. עם זאת, זהו יעד בר מימוש.²

ב-3 ביוני 2009 בא הנשיא אובמה לסעודיה לפגישה עם המלך עבדאללה. באוזני העיתונאים שציפו לו הרבה הנשיא להרעיף שבחים על מלך סעודיה ועל חכמתו הרבה. בפגישה עם המלך הדגיש אובמה את ההיבט הדתי של ביקורו באזור: "אני רואה חשיבות מרובה בביקורי בארץ שבה החל האסלאם לפעול". יועצו של הנשיא, דויד אקסלרוד (David Axelrod) הבהיר, כי במשך שנים ארוכות הלך ונוצר קרע בין עולם האסלאם ובין ארצות הברית. המשבר לא ייפתר בנאום אחד, ואולי גם לא במהלך כהונתו של אובמה כנשיא. ואולם, הוא הבהיר, הנשיא הינו מאמין גדול בדיאלוג פתוח וכן.³ בתום הביקור יצא הנשיא לקהיר כדי לשאת שם נאום מכונן, שהיה אמור, על פי ציפיותיו, להביא מפנה ביחסים בין האסלאם למערב בכלל, ועם ארצות הברית בפרט.⁴ נאום קהיר היה ציון דרך למגמות שהדריכו את הנשיא ואת ממשלו בטיפולו בסכסוך הישראלי-פלסטיני. במבט לאחור ניתן לקבוע כי בלטו בו כיווני חשיבה שפגמו ביכולתו של ממשל אובמה לקדם את תהליך השלום. חוגים רחבים בישראל, ובעיקר אלה המקורבים לממשלת נתניהו, הדגישו את המגמות החד-צדדיות וחוסר הסימטריה בין היחס לישראל לבין היחס לצד הערבי שבאו לידי ביטוי בנאום. עצם הדבר שהנשיא בחר לנאום את נאומו הפומבי הראשון בקהיר ולפסוח על ישראל, כך נטען, היה בו כדי להצביע על המגמות שצוינו לעיל. נכון שלא כל נשיאי ארצות הברית ביקרו בישראל במהלך כהונתם. לעומת זאת, קודמו בתפקיד, הנשיא בוש, ביקר בישראל פעמיים במהלך כהונתו השנייה. הפעם הראשונה הייתה בינואר 2008 והפעם השנייה במאי 2008 במסגרת חגיגות השישים למדינת ישראל. הנשיא בוש האב, הנשיא ריגן, שנחשב לאחד מידידיה הגדולים של ישראל, והנשיא פורד לא ביקרו בישראל במהלך כהונתם. הנשיא ניקסון ביקר בישראל ביוני 1974, חודשיים לפני התפטרותו. הנשיא קלינטון ביקר בישראל ארבע פעמים בשתי תקופות כהונתו. באוקטובר 1994 הוא בא לישראל לציון הסכם השלום עם ירדן; בנובמבר 1995 הוא בא להלוויית ראש הממשלה יצחק רבין. כן הוא ביקר בארץ במרס 1998 ובדצמבר 1998 כדי לקדם את תהליך השלום. הנשיא קרטור ביקר בישראל במרס 1979 לרגל חתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים.⁵

קשה להניח שהממשל לא היה מודע לכך שהימנעותו של הנשיא אובמה מביקור בישראל תתפרש בישראל ובעולם הערבי כביטוי של חוסר אהדה כלפיה ואי-הכרה בה כאחת מבעלות הברית החשובות של ארצות הברית באזור. השגריר אינדיק סבור שהחלטת הנשיא אובמה להימנע מביקור בישראל במהלך מסע היוותה את הגורם הראשוני לקרע בינו לבין ממשלת נתניהו: "ההימנעות מביקור בישראל שידרה מסר ברור של הנשיא שהוא אינו מחבב אותם ממש, וכי הוא רוצה לשמור מרחק בינו לביןם. באירוע זה הוא איבד את הישראלים", אומר אינדיק, "ומאז לא זכה עוד באמונם".⁶

ואכן סָקָר של הליגה למניעת השמצה ומרכז בגין-סאדאת באוניברסיטת בר-אילן באותו פרק זמן הצביע על חששות בציבור מפני ערעור התמיכה של ארצות הברית בישראל ומהתקרבות של ארצות הברית לעולם הערבי. רק 38 אחוז מן הנשאלים סברו שיחסו של אובמה לישראל ידידותי, לעומת 73 אחוז שסברו כך בתקופת הנשיא בוש. 63 אחוז מן הנשאלים סברו שמאמצי הנשיא אובמה לפיוס עם העולם המוסלמי והערבי יבואו על חשבון מדינת ישראל. תוצאות אלה מקבלות משמעות מיוחדת על רקע העובדה שלמעלה מ־90 אחוז מן הנשאלים העריכו כי היחסים של ישראל עם ארצות הברית מהווים נדבך חיוני בביטחונה של המדינה.⁷

ביקורו של אובמה בכמה מדינות ערביות, ובראשן מצרים וסעודיה, נועד להניע תהליך מדיני שישראל היא שחקן מרכזי בו, והיא הנתבעת לשלם את המחיר העיקרי בגין הנעת התהליך. בנסיבות אלה, כאשר התקשורת רוחשת מידע רב על מגמות עוינות של הממשל האמריקני כלפי נתניהו וממשלתו, יכול היה הנשיא לתרום להרגעת מה של הרוחות בישראל באמצעות החלטה שביקורו באזור יכלול גם את ישראל. הנשיא בחר שלא לאמץ דרך פעולה זו. רבים ראו בכך הוכחה להערכתם כי הנשיא גמר אומר לכפות על ישראל לקבל את עמדותיו בסוגיית ההסדר, והוא מבין שמשמעות הדבר היא עימות חזיתי עם הממשלה הנוכחית בישראל. בנסיבות אלה לא היה טעם לביקור בארץ שמטבע הדברים מחייב את הנשיא להצהרות ידידות חסרות "כיסוי" בנסיבות הקיימות. הימנעותו של הנשיא מביקור בארץ שימשה טיעון כנגדו במערכת הבחירות של 2012. כאשר הועלה הנושא בחר הנשיא להתחמק מהתייחסות ישירה וסיפר לצופים על ביקורו ביד ושם ובעיר שדרות בשנת 2008.⁸

בריאיון עיתונאי חודשים ספורים לפני פרישתו מתפקיד שגריר ישראל בארצות הברית, ציין מייקל אורן את הימנעות הנשיא מביקור בישראל כגורם מרכזי בעיצוב התחושה בישראל שהנשיא אובמה אינו מפגין יחס חיובי לישראל. עם זאת סבר אורן, שלתחושה זו לא היה יסוד במציאות. קשה לדעת אם דברי השגריר מבטאים "הערכת אמת" שלו, ואולי גם של ראש הממשלה, או שהם נאמרו בכוונת מכוון מתוך מגמה ליצור דימוי של "עסקים כרגיל" ביחסי שתי המדינות, כדי למנוע הסלמת החיכוך בין שתי המדינות: "ממשל בוש", אומר אורן, "השאיר אחריו את המורשת של עיראק ואפגניסטן ואת הניכור בין ארצות הברית והעולם הערבי והמוסלמי. אובמה רצה לנהוג אחרת וניסה גישה שונה. הוא הושיט יד לעולם הערבי-מוסלמי, הושיט יד לאיראנים ולסורים ונשא את נאום קהיר. הדבר הזה לא הובן בישראל מכיוון שבישראל הכול נמדד לפי תחושה של ביטחון וחוסר ביטחון. כשנשיא ארצות הברית מגיע למצרים ולתורכיה ולא מגיע לביקור אצלנו, הוא גורם לתחושה של חוסר ביטחון. גם נאום קהיר וגם הדרישה להקפאה מלאה של ההתנחלויות ביהודה ושומרון ובירושלים, יצרו בארץ בקיץ 2009 תחושה שהנשיא לא די מחויב לביטחון ישראל. אני יכול לומר לך

בוודאות שהתחושה הזאת מוטעית. אובמה הוא ידיד אמת והוא איש רציני ביותר ואסור לזלזל בו ובנחישות שלו".⁹

חוסר האיזון ביחס כלפי ישראל והפלסטינים נתן את אותותיו ביחסו של הציבור הישראלי לנשיא אובמה ולמשלו. בקרב חוגים רבים בישראל – גם בין אלה התומכים בנסיגה של ישראל והקמת מדינה פלסטינית – רווחה תחושה של אי־נחת מן המגמה הדורסנית של הנשיא אובמה כלפי ישראל. השוו אותו לנשיא קלינטון ונוכחו לדעת שבסופו של דבר אין פערים משמעותיים בין מתווה קלינטון להסדר ישראל-פלסטיני לבין מתווה הנשיא אובמה. ואולם קלינטון זכה לאהדה רחבה בקרב חוגים רבים בישראל, בעוד הנשיא אובמה זוכה ליחס קריר וצונן. ביטוי בולט לכך נמצא בסקרים שנעשו למעלה משנתיים לאחר ששככה הסערה שעורר נאום קהיר ודעך העימות בנושא ההתנחלויות, מה שמבליט את התמונה הזאת: (א) כמעט 70 אחוזים מהמשיבים בסקר רואים בארצות הברית בעלת ברית נאמנה של מדינת ישראל, ו־90 אחוזים סוברים שאם וכאשר תגיע ישראל למשבר חמור המאיים על קיומה ("רגע האמת"), ארצות הברית תעזור לישראל. (ב) הציבור הישראלי מתייחס לנשיא אובמה בחשדנות. מאז סקר דומה בשנת 2009, אחוז המשיבים הרואים את אובמה בחיוב צנח מ־54 ל־32 אחוזים. אחוז המשיבים הרואים את אובמה באור "מאוד לא חיובי" עלה מ־14 ל־23 אחוזים. (ג) 41 אחוזים מהציבור בישראל אינם מרוצים ממדיניות אובמה בנושא העימות הישראל-פלסטיני.¹⁰

תמונת מצב זו הקשתה על הנשיא אובמה לקדם את תהליך השלום. מרבית סקרי דעת הקהל שנערכו בישראל בשנים האחרונות הצביעו באורח מפורש על נכונות גדולה מאוד של הציבור בישראל לויתורים טריטוריאליים במסגרת הסדר שלום ישראלי-פלסטיני. ואולם, רוב הציבור בישראל חזר והדגיש את רצונו להיות משוכנע בכך שאכן הסדר השלום נעשה עם צד פלסטיני החפץ באמת בשלום, ואינו מבקש לקבל לידיו שטחים מידי ישראל מבלי שיתן תמורה הולמת במקביל. הדיווחים על ההסתה בתקשורת הפלסטינית, התבטאויות חריפות מפי אישים בכירים ברשות נגד ישראל, אופים האנטי ישראלי של ספרי הלימוד ברשות, הגבירו בקרב חוגים רחבים בישראל את התחושה כי תהליך השלום שמוביל הנשיא אובמה לא יוביל לשלום אמת עם הפלסטינים. העובדה שהנשיא לא שם דגש על נקודות אלה ולא הציג לצד הפלסטיני תביעות ממשיות בשאלת יחסיו עם ישראל, העמיקה את התחושה בישראל שהנשיא אינו מודע די הצורך לצרכיה של מדינת ישראל, או, לחלופין שהוא מודע לכך, אך מתעלם מהם הלכה למעשה. בסקר שנערך בישראל קבעו למעלה משישים אחוז מאזרחי ישראל כי אינם סומכים על הנשיא אובמה כי יקח בחשבון וישמור על האינטרסים של מדינת ישראל במסגרת תהליך השלום שהוא מקדם. ברור מאליו שתמונת מצב זו אינה יוצרת רקע הולם לקידום תהליך השלום.¹¹

בראשית יוני 2009 הגיע הנשיא אובמה לקהיר כדי לשאת בה נאום שאמור היה לפתוח דף חדש ביחסי ארצות הברית עם עולם האסלאם. לאחר שציין את זיקתו האישית והמשפחתית לעולם האסלאם ואת ההוקרה הרבה שהוא רוחש לדת זו ולמאמיניה, הבהיר הנשיא כי ארצות הברית תחת הנהגתו לא תשאף לכפות על עמי האזור צורת משטר כלשהי: "אני יודע", אמר הנשיא, שבשנים האחרונות הייתה מחלוקת סביב הרצון [של ארצות הברית] לקדם משטרים דמוקרטיים באזור. חלק גדול ממחלוקת זו היה קשור למלחמה של ארצות הברית בעיראק. ולפיכך אני רוצה להבהיר: שום צורת שלטון אינה צריכה, ואינה יכולה, להיות כפויה על ידי מדינה אחת על מדינה אחרת."

No system of government can or should be imposed by one nation by any other.¹²

עמדה עקרונית זו קיבלה ביטוי צורם כבר באותה שנה, על רקע ההתקוממות העממית שהציפה את ערי איראן, בעיקר של צעירים משכילים שתבעו חופש ודמוקרטיה. הנשיא הביט על האירועים מנגד והפגין מידה רבה של ניכור כלפי המפגינים, על רקע ההיסטוריה של היחסים בין ארצות הברית ואיראן, אמר הנשיא, מעורבות של הממשל בנעשה באיראן לא תהיה פרודוקטיבית.

Now, it's not productive, given the history of U.S.-Iranian relations, to be seen as meddling -- the U.S. President meddling in Iranian elections¹³

ימים ספורים לאחר מכן הוא חידד את עמדותיו בסוגיה זו, למרות הביקורת הקשה שנמתחה עליו בהקשר זה: האיראנים, הוא קבע, הם אלה שצריכים לקבוע את מבנה ההנהגה שלהם ואת צורת המשטר שהם רוצים.

Ultimately, this is up to the Iranian people to decide who their leadership is going to be and the structure of their government.¹⁴

את נאומו בקהיר פתח הנשיא בהודאה בקיומו של מתח גדול בין ארצות הברית למוסלמים ברחבי העולם. אובמה תלה את המתח במגוון גורמים ובהם: (א) כוחות היסטוריים הנמצאים מעבר לכל ויכוח פוליטי עכשווי. (ב) הקולוניאליזם המערבי אשר שלל ממוסלמים רבים זכויות. (ג) המלחמה הקרה שבה נוצלו מדינות האסלאם בידי המעצמות תוך התעלמות משאיפותיהן הלאומיות. (ד) השינויים הגדולים שהתחוללו בעידן המודרני ותופעת הגלובליזציה שהובילו מוסלמים רבים לראות במערב גורם עוין למסורת האסלאם. המסר מדברי הנשיא הוא, שהאשמה ליחסים המעורערים בין המערב לעולם המוסלמי מוטלת בעיקר על המערב. מכאן משתמע שעליו מוטלת המשימה של יישור ההדורים והחזרת היחסים לתקנם.¹⁵

לדברי הנשיא, גורמים שוליים ואלימים ניצלו את המתח בין האסלאם לבין המערב כדי לפעול באלימות נגד המערב בכלל ונגד ארצות הברית בפרט, כשהשיא היה אירועי הטרור ב־11 בספטמבר 2001. עולה הרושם שבהתבטאויות אלה חבוי מסר של הנשיא, המנקה את האסלאם הרדיקלי מאחריות כוללת למגמות השוללות את תרבות המערב המודרנית ורואה בה אויב של האסלאם. המתח בין שני הצדדים, מבהיר הנשיא, אינו נעוץ בהתנגשות תרבויות, כפי שסוברים חוגים רחבים במערב, אלא ב"אירועים" מתגרים שיזמו גורמים שוליים המבקשים לתקוע טריז בין האסלאם לבין המערב. האחריות לגל הטרור והאלימות הגואה בעולם מוטלת, אליבא דאובמה, על קבוצה שולית ואלימה בתוך האסלאם. מקביעה זו משתמעת המסקנה כי מנקודת ראותו של הנשיא אובמה לא היה מקום למלחמת חורמה שהכריז קודמו הנשיא בוש על מרכזי הטרור האסלאמי בעיראק ובאפגניסטן.¹⁶

המערב בכלל, וארצות הברית בפרט, כך משתמע מדברי הנשיא, אינם יכולים להסיר מעצמם את האחריות למתח בין הצדדים. התגובה הקיצונית שלהם על האלימות של חוגים שוליים באסלאם הסלימה ללא צורך את המתחויות בין שני הצדדים. הטענות שהאסלאם הוא גורם עוין למערב בכלל ולארצות הברית בפרט, והמאבק הוא עמוק בין שתי ציוויליזציות העצימו את החשדנות בין שני הצדדים. לדברי הנשיא, כל זמן שגורמים שונים בשני הצדדים יתמקדו בפערים הקיימים בין שני הצדדים במקום בנקודות הזהות שביניהם, יתעצם כוחם של אותם חוגים המעוניינים להגביר את האיבה, וצריך להפסיק את מעגל הקסמים הזה. ביקורו של הנשיא בקהיר נועד לפתוח "התחלה חדשה" בין ארצות הברית לבין העולם המוסלמי כולו. התחלה זו תהיה מבוססת על כבוד הדדי ואינטרסים משותפים. אין שום סיבה, ציין הנשיא, שארצות הברית והאסלאם יהיו ביריבות. הם יכולים לפעול במשותף למען השגת יעדים משותפים. הנשיא אמר שהוא מודע לכך שאין להסיר חומות של עוינות וחשדנות בן לילה והדבר מצריך זמן. אבל אם נפעל בכנות ומתוך פתיחות הדדית נוכל להביא לקירוב בין הצדדים.¹⁷

בדברו על מדינת ישראל הבהיר הנשיא לעולם הערבי כולו בגילוי לב, שלארצות הברית יש עֵמה יחסים קרובים והדוקים במגוון רחב של נושאים. היחסים עם מדינת ישראל אינם ניתנים לפירוק: This bond is unbreakable.¹⁸ ובכל זאת, התבטאויותיו של הנשיא בהמשך התפרשו בקרב חוגים רחבים בישראל כביטוי של יחס מנוכר למדינת ישראל, חוסר רגישות כלפי עברה ההיסטורי ואולי גם חוסר הבנה לפחדים המלווים אותה לכל אורך תולדותיה. הנשיא ביקש, קרוב לוודאי מתוך כוונה טובה, להדגיש באוזני שומעיו את הסבל הקשה שעבר העם היהודי לאורך שנות ההיסטוריה עד הקמת מדינת ישראל. אבל דבר לא נאמר על הקשר ההיסטורי והדתי שיש לעם היהודי לארץ־ישראל. בלי שאמר זאת במפורש, השתמעה מדבריו המגמה לגמד את

הקשר ההיסטורי של העם היהודי ומדינת ישראל עם ארץ-ישראל, ולהציג את הקמת מדינת ישראל כתוצאה של הסבל והרדיפות שעברו על העם היהודי.¹⁹

כן ניכרה בדברי אובמה מגמה של פיחות בממדי האיום האיראני על ישראל, וזה בסתירה להתבטאויות חוזרות ונשנות של אישים בהנהגה בישראל, ובמיוחד ראש ממשלת נתניהו, המציגים את הפעילות הגרעינית של איראן כאיום קיומי על ישראל. בעיני הנשיא האיומים האלה הם בסך הכול "דבר מאוד מוטעה", המעצים את תחושות הפחד אצל הישראלים, ובכך מעכבים את השלום. וכך בדרך נפתלת חזר הנשיא ויצר תלות ברורה בין סוגיית איראן לבין תהליך השלום, ושוב בניגוד מפורש לעמדותיה של ההנהגה בישראל. אף שהנשיא לא אמר זאת, דבריו ניתנו לפירוש כקריאה להנהגת איראן לחדול מאיומי ההשמדה, לא רק משום שאינם ראויים באורח עקרוני, אלא גם משום שהם מעניקים לישראל צידוק למסמס את תהליך השלום.²⁰

מן הפלסטינים דרש אובמה שיפסיקו את ההסתה נגד ישראל. הוא גם גינה את הכחשות השואה ואת טרור המתאבדים הפלסטינים, שחיבים להפסיקו. אחר כך דיבר על סבל הפלסטינים בדרכם למדינה שלהם, ועל ההשפלות היומיומיות שהם עוברים תחת הכיבוש הישראלי. הנשיא נמנע מלהציג את הסבריה של ישראל להצבת המחסומים ככורח ביטחוני. הנשיא קבע בטון מאיים, שכוון ככל הנראה בעיקר אל ממשלת נתניהו, שארצות הברית תזדהה עם ממשלות שיחתרו לשלום. כלומר, אם ישראל תצטייר כ"סרבנית שלום", ייפגעו יחסיה עם ארצות הברית. לבסוף טרח הנשיא להבהיר לנתניהו שלא יעלה על דעתו שיוכל לגשר על הפערים עם הממשל באמצעות דר-שיח אינטימי בינו לבין הנשיא: "אנו נאמר בפומבי מה שאנו אומרים בחשאי", קבע הנשיא.²¹

בלי שיאמר מפורשות, התבטאויותיו של הנשיא אובמה על "הסבל הפלסטיני" נותנות מקום להשוואה לסבל היהודי שציין לפני כן. ראייה זו הובילה את הנשיא למסקנה שמצבם של הפלסטינים בלתי נסבל (intolerable), וארצות הברית לא תפנה גב ולא תתעלם מהשאיפות הלגיטימיות של הפלסטינים ומזכותם למדינה משל עצמם. זכות זאת אינה נופלת מזכותה של מדינת ישראל להתקיים. בדברים אלה היה חבוי מסר של הנשיא המכיר בזכותם של הפלסטינים להיאבק לשינוי מצב "בלתי נסבל" זה. עם זאת הנשיא הבהיר כי עליהם להימנע מאלימות. תנועת התנגדות הפועלת באמצעות אלימות והרג שוגה בדרכה, הבהיר הנשיא, והיא גם לא תצליח. שלא במקרה, הוא בחר להוכיח זאת דרך המאבק של השחורים בארצות הברית על זכויותיהם. במשך מאות שנים, אמר הנשיא, סבלו השחורים בארצות הברית את הצלפות השוט על גופם ואת בידודם. אבל לא האלימות היא שהעניקה להם זכויות של שוויון וחירות, אלא המאבק השקט והלא אלים על מימוש ערכי היסוד של מייסדי האומה האמריקנית. האלימות מובילה למבוי סתום, הדגיש הנשיא. כך, במתכוון או שלא במתכוון, יצר

הנשיא אובמה דימוי של זהות בין סבלם של הפלסטינים לבין סבלם של השחורים בארצות הברית: על רקע תחושת הדחיה שהוא חש כמי שחווה את הקולוניאליזם בקניה, כותב השגריר אורן, ייתכן שגם הנשיא אובמה, כמו אפרו-אמריקנים אחרים, וביניהם מזכירת המדינה לשעבר, קונדוליזה רייס, חש תחושות של הזדהות כלשהי עם סבלם של הפלסטינים.²²

הנשיא הסביר את עמדתו ולפיה הדרך היחידה להתקדם ולגשר בין שאיפות הצדדים היא מימוש החזון של שתי מדינות, שבו יוכלו ישראלים ופלסטינים לחיות ביחד בשלום ובביטחון. בשלב זה הוא נמנע מלהגדיר את מדינת ישראל "מדינה יהודית" כפי שדרשה ממשלת נתניהו. העדר התייחסות לאופייה היהודי של מדינת ישראל נתפס בחוגי השלטון בישראל כביטוי נוסף של חוסר איזון בגישה כלפי הפלסטינים וכלפי ישראל. ואולם, בשלב זה תגובות חוסר שביעות הרצון בישראל ממהלכיו ומהתבטאויותיו של הנשיא אובמה, לא נתפסו כבעלות משמעות מדינית רבה בעיני הנשיא. נישא על גלי האהדה והתקווה לשינויים דרמטיים במעמדה של ארצות הברית ויחסיה עם העולם המוסלמי, יכול היה הנשיא, בתקופת זמן זו, להרשות לעצמו לדחוק לשוליים את מאווייה ותביעותיה של ממשלת ישראל.

במישור המעשי יותר הדגיש הנשיא, כי הן ישראל והן הפלסטינים חייבים לעמוד בהתחייבויות שקיבלו על עצמם במסגרת "מפת הדרכים". אשר לפלסטינים, עליהם להפסיק את הטרור. ממדינת ישראל התביעה שלו הייתה ברורה וחד-משמעית: ארצות הברית אינה מקבלת את הלגיטימיות של ההתנחלויות; הבנייה בהן היא הפרה של הסכמים קודמים ומערערת את המאמצים להשיג שלום. הגיע הזמן להפסיק את ההתנחלויות. חוגים בישראל חזרו והדגישו את חוסר האיזון בין גישת הנשיא לישראל לבין גישתו לפלסטינים, כפי שבא לביטוי בנאום. בעוד הטון כלפי הפלסטינים מתון וזהיר, הטון כלפי ישראל תקיף ונחוש. בעוד ישראל נתבעת לצעדים מעשיים, התביעה מן הפלסטינים מעורפלת.²³

בהמשך יתחזק הטיעון שהעלאת סוגיית ההתנחלויות לראש סדר היום של תהליך השלום והבולטות העצומה שניתנה לה הייתה שגיאה רבתי של הנשיא. מבקרי עמדת הנשיא טענו, כי בנפרד מהשאלה אם זו דרישה מוצדקת, התביעה להפסקה מוחלטת של ההתנחלויות כמעט שאינה ניתנת למימוש במציאות הקיימת במדינת ישראל. תופעת ההתנחלויות החלה עם תום מלחמת ששת הימים ובהדרגה צברה תנופה רבה. מעורבים בה אינטרסים כלכליים של מגזרים רבים בחברה הישראלית, חלקם הגדול בעלי אופי פרטי. במציאות של מדינת חוק דמוקרטית, המבקשת לפעול על בסיס של כלכלה חופשית, קשה מאוד למנוע השקעות בבניה בהתנחלויות של גורמים פרטיים. מעבר לכך, היא משרתת גם צרכים כלכליים וחברתיים מגוונים, ומעורבת בה שדולה

פוליטית וכלכלית רבת-עוצמה, הפועלת כמעט בכל המפלגות. לפיכך תביעתו של הנשיא להקפאה מוחלטת של הבנייה לא הייתה מציאותית, כפי שכתב מרטין אינדיק:

תביעת הנשיא כפי שנוסחה דרשה הקפאה מוחלטת. שום בנייה, לא של דירות לא של בתי ספר ולא של בתי כנסת, אפילו בהתנחלויות קיימות. תביעה כזאת הייתה אולי אפשרית בשנת 1977, כאשר ראש הממשלה מנחם בגין קיבל את תביעת הנשיא קרטל לשלושה חודשים של הקפאה. אז היו ביהודה ושומרון רק חמישים אלף מתנחלים. אפילו ב־1993 היה אפשר לדרוש זאת כאשר רבין הכריז על הקפאת הבנייה, שכן אז היו מאה וחמישים אלף מתנחלים. אבל היום כאשר מספרם עולה על שלוש מאות אלף התביעה להקפאה מוחלטת פשוט אינה ריאלית, בייחוד בעבור ממשלת ימין הנשענת על קואליציה ימנית ונתמכת בידי המתנחלים.²⁴

המשך הבנייה בהתנחלויות, באינטנסיביות זו או אחרת, נמצא בסדר היום של מרבית המפלגות בישראל, חוץ ממפלגות שוליים שכוחן הפוליטי דל. בנסיבות הקיימות, ובייחוד בשלטון ממשלה ימנית מובהקת כמו ממשלת נתניהו, ברור לעין כול, ששום ראש ממשלה בישראל לא יוכל להעביר בממשלה החלטה על הקפאה מוחלטת של ההתנחלויות לזמן בלתי מוגבל. במקרה של ממשלת נתניהו, ברור מאילו שהעלאת הצעה כזאת הייתה מובילה לקרע בתוך הליכוד ולפרישה של מפלגות מן הקואליציה. סיכומו של דבר, הסכמתו של נתניהו להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות כדרישת הנשיא אובמה הייתה מובילה במהירות לנפילת ממשלתו, וככל הנראה לבחירות חדשות. ממילא, בפועל, לפחות עד הבחירות, הממשלה לא הייתה יכולה להחליט החלטה אסטרטגית ומרחיקת לכת כמו הקפאת ההתנחלויות. בפועל הייתה נוצרת סחבת ורצונו של הנשיא לא היה מתקיים.

בהודעה רשמית שפרסמה ישראל היא הביעה תקווה שנאומו של הנשיא אובמה ייצור אווירת פיוס חדשה במזרח התיכון. ההודעה לא התייחסה כלל לתביעת הנשיא להקפאה מלאה של ההתנחלויות בשטחי יהודה ושומרון. באופן לא פורמלי מסרו אישים ישראלים בכירים לתקשורת, שאין בכוונת ישראל להיענות לתביעת הנשיא ולשנות מהותית את מדיניות ההתנחלות שלה. הודגש שישראל מתכוונת להמשיך ולבנות בתוך התנחלויות קיימות ככל שהדבר נדרש לצורכי הריבוי הטבעי. תביעת הנשיא להפסיק לחלוטין את הבנייה בהתנחלויות התפרשה בקרב חוגים רחבים בישראל כניסיון של הנשיא לערער את מעמדו של ראש הממשלה נתניהו, שזה לא כבר נכנס לתפקידו. הנשיא עצמו נתן ביטוי כמעט מפורש למגמתו בפגישה עם מנהיגים יהודים בארצות הברית כחודש לאחר נאום קהיר. וכך אמר הנשיא למנהיגי יהדות ארצות הברית: "אל

תחשבו שאין אנו מכירים את הניואנסים וההשלכות של הסוגיות האלה [הדרישה להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות]. אנחנו בהחלט מכירים".²⁵

בשיחה עם קבוצה מצומצמת של עיתונאים חזר אובמה והדגיש את מודעותו להיבטים הפוליטיים הפנימיים הכרוכים בתהליך השלום בכלל, ובסוגיית ההתנחלויות בפרט:

נפגשתי עם נתניהו שלוש פעמים – פעמיים כאשר הייתי סנאטור ופעם אחת בבית הלבן. מצאתי אדם מאוד אינטליגנטי, איש שיחה, איש תקשורת מושלם. בגלל שהוא מכהן בתפקיד בפעם השנייה הוא פועל מתוך תחושה היסטורית אמיתית כלפי המשימה שמונחת לפניו. לקח לו זמן להקים קואליציה, מה שמלמד עד כמה המערכת הפוליטית בישראל מסובכת ורבת קשיים. אני מאמין שנתניהו מכיר בצורך האסטרטגי בהשגת שלום. ייתכן שתיקרה לידי הזדמנות שלא הייתה נקרית למנהיג של מפלגת העבודה או השמאל.

אחר כך, אולי כדי להבליט את המסר, הוא אמר, שיש לו יועצים מוכשרים לענייני הפוליטיקה הישראלית. קרוב לוודאי שהתכוון לכך, שיהודים רבים המכירים היטב את מדינת ישראל ואת הפוליטיקה הפנימית שלה משרתים כיועצים שלו.²⁶ בהמשך השיחה אמר הנשיא כי בסוגיית ההסדר באזור הוא פועל מתוך הערכה שמדיניותו האוהדת של הנשיא בוש לישראל לא הביאה תוצאות ממשיות לקידום הסדר שלום במזרח התיכון. סגן נשיא ועידת הנשיאים מלקולם הונליין (Malcolm Hoelenin) אמר לנשיא, שאם ישראל נדרשת לקחת סיכונים על עצמה היא צריכה לדעת שארצות הברית עומדת מאחוריה. דעה דומה הביע אלן דרשוביץ: "בבית הלבן", הוא אמר, "סבורים שיכולה להיות להם השפעה גדולה יותר על ישראל משתהיה להם על הפלסטינים. נראה לי שהם חוטפים אש בחזרה משום שהפלסטינים מאמינים כעת שהם יכולים לתבוע עוד ועוד תמורת חידוש המשא ומתן. אובמה צריך להבין שכאשר עומדים מול דמוקרטיה לא תמיד אפשר להכתיב תנאים. ישראל לא יכולה לעשות שלום ללא תמיכה אמריקנית ברורה. הישראלים תמכו בהצעתו הנדיבה מאוד של אהוד ברק מ-2000-2001, בעיקר משום שהם בטחו בנשיא ביל קלינטון. אי-אמון באובמה יקשה לשכנע את הישראלים לקחת סיכונים למען השלום".²⁷

אובמה התנגד לדעה זו ואמר: "תבחן את שמונה השנים האחרונות [תקופת כהונתו של הנשיא בוש]. בתקופה זו לא היו חילוקי דעות בין ישראל וארצות הברית, ומה קיבלנו מכך. כאשר לא חושפים את חילוקי הדעות בגלוי, ישראל יושבת בחוסר מעש (just sits on the sidelines), וזה פוגע במעמדנו בעולם הערבי". הנשיא לא הזכיר כלל את סירובם של הפלסטינים להיכנס למסגרת של משא ומתן. משמע, ישראל היא האשמה בהעדר התקדמות לשלום. משהציג הנשיא את עמדותיו בצורה הבהירה ביותר שאפשר,

כבר היה ברור לכול שהוא הציב את כל יוקרתו כנשיא ארצות הברית על מימוש החזון שהוא אימץ. מעתה, כל עיכוב בהתקדמות תיזקף לחובתו, וכך אכן קרה.²⁸ הראשון ש"חש על בשרו" את השלכות נאומו של הנשיא אובמה היה השליח ג'ורג' מיטשל. נראה שמגעיו האינטנסיביים עם ראש הממשלה ועם אישים מכל גוני הקשת הפוליטית בישראל הובילו אותו למסקנה שאין סיכוי שראש הממשלה יקבל את תביעת הנשיא ככתבה וכלשונה. ואכן בדיווחים על פגישת מיטשל עם ראש הממשלה, שארכה ארבע שעות, הודגש כי הובהר לשליח שישראל לא תוכל לקבל את תביעת הנשיא במלואה. לפיכך הדגיש מיטשל כי חילוקי הדעות בין ישראל לארצות הברית אינן מחלוקות בין יריבים. ארצות וישראל תישארנה בעלות ברית גם בעתיד. הוא הוסיף הערה שאפשר להבין ממנה שדעתו לא הייתה נוחה מן ההתמקדות בסוגיית ההתנחלויות: "מיקוד התהליך המדיני בסוגיה אחת אינו משרת נכון את המאמץ הדיפלומטי הרחב. היעד של הממשל הוא ליצור תנאים מתאימים לחידוש מהיר של השיחות והשלמתן מוקדם ככל האפשר".²⁹

ממצרים יצא אובמה לגרמניה ולאחר פגישה עם הקנצלרית אַנגלה מרקל הוא חזר על הצורך של כל הצדדים להכפיל את המאמצים לממש את חזון שתי המדינות לשני העמים. הוא שב והבהיר את דחיפות הנושא: "עכשיו הוא הזמן שלנו לפעול למימוש חזון זה". ברור שמהלך כזה "יחייב את שני הצדדים לעשות פשרות לא קלות. הפלסטינים יצטרכו ליצור סביבת ביטחון שתעניק לישראל תחושה של רוגע וביטחון. ישראל תצטרך לנקוט צעדים קשים שאותם פירטתי בנאום קהיר" (והכוונה להקפאת ההתנחלויות). בסופו של דבר, הדגיש הנשיא, ארצות הברית אינה יכולה לכפות שלום על הצדדים, "אבל מה שניסינו לעשות הוא להסיר אי־הבנות, שיאפשרו פתיחת משא ומתן גלוי לב בין הצדדים. ארצות הברית לא תוכל להשלים יעד זה לבדה. היא תצטרך לפעול עם בעלות ברית שלה, כמו גרמניה". הנשיא ציין שהוא מודע היטב להד התקשורת הרחב שעוררה תביעתו מישראל להפסיק את הבנייה בהתנחלויות, ולסערה שהדבר גרם בישראל. עם זאת, לדבריו, כל מה שהוא עשה בהקשר זה הוא להזכיר למדינת ישראל את ההתחייבויות שהיא קיבלה על עצמה במסגרת מפת הדרכים.³⁰

הנשיא לא ציין שהסכמותיה של ישראל במסגרת מפת הדרכים לוו בהסתייגויות שהוצגו לממשל האמריקני ובתביעה חד־משמעית שהרשות הפלסטינית תפעל למיגור הטרור בשטחה תביעה שהתקבלה על ידי ממשל הנשיא בוש. כלומר, מנקודת ראותה של ישראל הקפאת ההתנחלויות הוא מהלך המותנה בתמורה ברורה ומוחשית של הפלסטינים. הנשיא, לדבריו, אכן היה מודע לקשיים הפוליטיים בתוך ישראל המקשים עליה לקבל את תביעותיו. עם זאת, "כדידיה של ישראל אנחנו מחויבים להבהיר לה את החשיבות של מימוש חזון שתי המדינות למען האינטרסים שלה, של הפלסטינים ושל ארצות הברית". הנשיא לא הסתפק בכך. הוא הדגיש שתביעותיו בענין הקפאת

ההתנחלויות אינן התביעות הסופיות מישראל לצורך "קידום השלום". "עליה לאפשר תנועה חופשית רבה ככל האפשר בגדה לסייע בשיקומה של רצועת עזה ועוד".³¹

"תביעותי מן הפלסטינים, ומן הצד הערבי" ציין הנשיא בתמיהה, ספק כנה ספק מלאכותית, "לא קיבלו תשומת לב רבה. אנו דורשים מן הפלסטינים להמשיך ולקדם את מצב הביטחון בגדה". שוב חזר הנשיא והשתמש בניסוח מתון כלפי הפלסטינים. מדבריו משתמעת המסקנה שהם כבר פועלים להגברת תחושת הביטחון של ישראלים, וכל מה שנדרש מהם הוא להגביר את פעילותם בהקשר זה. ישראל לא הייתה שותפה לראייה זו של ממשל אובמה. דובריה טענו כי הרשות כלל אינה פועלת נגד גורמי טרור השואפים לפעול נגד ישראל אלא בעיקר נגד עבריינים פליליים. כן מחויבת הרשות, לדברי אובמה, לטפל בבעיות של שחיתות וניהול כושל. "אם יעשו כן, הדבר יאפשר להם לקדם את מצב הביטחון. אם לא יעשו זאת, תתקשה ישראל לממש את חלקה בהשגת הסדר. גם ממדינות ערב אנו מצפים שיתרמו את חלקן להסדר. עליהן להראות סימנים של נכונות להגביר את הסחר והקשרים הדיפלומטיים עם ישראל".³²

לאחר הפגישה עם מרקל ביקר הנשיא במחנה הריכוז בוכנוולד. דומה כי העריך שמחווה זו וצילום משותף עם אלי ויזל בשערי מחנה הריכוז יעשו רושם של נשיא המזדהה עם זכר השואה, וירכבו במקצת את הדימוי בישראל של נשיא הנוקט מדיניות לא מאוזנת, שיצר נאום קהיר. בפועל התוצאה הייתה הפוכה. בנאומו נתן הנשיא ביטוי מודגש לסבל של העם היהודי בתקופת השואה. עד מהרה עבר לדבר על תקומת ישראל לאחר השואה. למנהיגים היהודים שנכחו במקום נראָה שגם כאן, כמו בנאום קהיר, אימץ הנשיא את הטיעון הערבי כאילו מדינת ישראל נוצרה בגלל השואה. דברים אלה היו עשויים להתפרש כהתכחשות מוחלטת לקשרים ההיסטוריים-דתיים של העם היהודי לארץ-ישראל. "משחררי מחנה הריכוז", אמר הנשיא, "לא יכלו לדעת שמתוך הריסות השואה תצמח מדינת ישראל וייווצרו בין אומה גדולה זו לבין ארצות הברית קשרים הדוקים וחזקים".³³

בנאומו התייחס הנשיא להסתה המתנהלת ברשות הפלסטינית נגד מדינת ישראל. ואולם במקום להבהיר לרשות את החומרה שבדבר בחר הנשיא לשבח את ראש הרשות עבאס על ההתקדמות המסוימת שחלה בנושא זה בהנהגתו: "אשר לפלסטינים אנו יודעים מה אנו מצפים מהם שיעשו. הם צריכים לטפל בהסתה. עדיין קיימת נטייה בקרב פלסטינים הרוצים בשלום עם ישראל להרבות בהצהרות המגבירות את ההסתה והשנאה לישראל, ואינן תורמות למאמצי השלום. צריך לומר ליזכותו של הנשיא עבאס, שהוא קידם את הנושא אך אין זה מספיק". גם כאן המסר של הנשיא היה ברור: אין מדובר כאן בסוגיה בעלת חשיבות אסטרטגית; ארצות הברית מכירה בצורך לתת מענה לתביעותיה של ישראל בהקשר זה; הרשות כבר פועלת כדי לצמצם את היקף התופעה; זה אינו מספק והנשיא מצפה שהרשות תפעל ביתר תוקף בסוגיה זו. בכך

הציג הנשיא את ראש הרשות כחלק מן הפתרון של הבעיה ולא כחלק מן הבעיה, כפי שטענה ממשלת נתניהו.³⁴

בספרה מודה מזכירת המדינה קלינטון כי הדרישה של הממשל מן הפלסטינים הייתה ש"יפעלו ביתר שאת" (do more) במלחמה נגד הטרור ובמניעת הסתה. כדוגמה להסתה מציינת מזכירת המדינה את החלטת הרשות הפלסטינית לקרוא לכפר מרכזית ברמאללה על שמו של מחבל שרצח עשרות ישראלים. כמו כן מציינת קלינטון את תיאוריות הקונספירציה שהרשות אינה מסתייגת מהן בדבר כוונותיה של מדינת ישראל להרוס את המקומות הקדושים לאסלאם בהר הבית. ולבסוף הרשות נדרשת להימנע מהתבטאויות המשבחות אלימות נגד ישראל. באשר למדינות ערב היינו רוצים שינקטו צעדים בכיוון של נורמליזציה עם ישראל, כמו הרשאה של טיסות אל על מעל שטחן, פתיחת משרדי קישור ויצירת קשרי דואר.³⁵

גם עמדה מקלה זו של הנשיא כלפי תופעת ההסתה ברשות הפלסטינית זכתה לביקורת בקרב אישים בממשל. דניס רוס, שליווה את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני שנים רבות, מתח ביקורת בספרו *The Missing Peace* על התעלמות הממשל מתופעת ההסתה ברשות הפלסטינית: "ההסתה השיטתית של הפלסטינים בכלי התקשורת ובמערכת החינוך שטיפחה את השנאה והאדירה את השימוש באלימות גרמה לישראלים להרגיש שמטרתם האמיתית [של הפלסטינים] איננה שלום". להערכת רוס, ארצות הברית לא עסקה בנושא ההסתה משום חששה שהדבר יעכב את התקדמות התהליך המדיני. היא לא רצתה להתעמת עם ערפאת ושגתה בכך שקיבלה את טענותיו בדבר חולשתו. רוס הזהיר שלא ייתכנו שיחות שלום מוצלחות כאשר סביב שולחן המשא ומתן יש אווירה אחת וברחובות שוררת אווירה אחרת. רוס דורש שכל יוזמה מדינית בעתיד תתבסס על קוד התנהגות שאוסר פעולות הסותרות את תהליך ההתפייסות בין הצדדים.³⁶

בפגישה ב-6 ביוני 2009 עם נשיא צרפת סרקוזי המשיך הנשיא אובמה במאמציו ליצור את הרושם שגישתו להסדר ישראלי-פלסטיני מאוזנת, בניגוד לרושם העולה מדיווחי התקשורת. הוא חזר והלין על שתביעתו מישראל להפסיק את הבנייה בהתנחלויות היא שיזכתה למרב תשומת הלב, בעוד תביעותיו מן הפלסטינים להתנער מן הטרור, לחדול מן ההסתה ולשפר את יכולת המשילות שלהם, זכו לתהודה מוגבלת יותר. רק אם יממשו הפלסטינים את ההתחייבויות האלה תוכל ישראל להיות בטוחה שהם יממשו התחייבויות נוספות שיקבלו על עצמם במסגרת ההסדר. ממילא זה יגביר את הנכונות של ישראל ליטול על עצמה סיכונים במסגרת ההסדר. כן חזר אובמה וציין את חובתן של מדינות ערב לפעול לקידום ההסדר. אין הן יכולות לתבוע כל הזמן לטפל בסוגיה הפלסטינית בלי שהן תהיינה נכונות להטות כתף הן ברמה המדינית והן בהיבט הכלכלי.³⁷

באמצע יולי 2009 זימן הנשיא אובמה לבית הלבן כמה מנהיגים יהודים לשיחה על מדיניותו המזרח תיכונית בכלל, וכלפי ישראל בפרט. באוזניהם טען אובמה כי "הוא לוחץ על ישראל והפלסטינים במידה שווה במאמץ ליישב את הסכסוך ביניהם". הוא האשים את העיתונות שהיא מעוותת בסיקורה את מדיניותו כלפי ישראל וחזר והדגיש שהוא מוסיף להיות מחויב לישראל ולביטחונה, וכי הוא לא ינקוט עמדות העלולות לפגוע בביטחון ישראל. אחדים ממשותפי הפגישה השתכנעו בכנות כוונותיו של הנשיא להביא לידי פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. הרב סטיבן וורניק (Steven Wernick) סגן נשיא בכיר של איגוד בתי הכנסת הקונסרבטיביים, אמר: "התרשמתי מבקיאותו המופלגת של הנשיא אפילו בניואנסים הדקים ביותר של הסכסוך. יצאתי מעודד מהפגישה; היו לי חששות והסתייגויות, אבל אני חושב שצריך לתת לנשיא הזדמנות ליישם את המדיניות שלו". לדברי הרב אמר להם הנשיא את הדברים האלה:

זה אולי לא בא לידי ביטוי בדיווחים בעיתונות, אבל אי-אפשר לומר שאני לוחץ יותר על ישראל. אני לוחץ על שני הצדדים במידה שווה כדי שימלאו את מה שהתחייבו למלא בעבר. על הישראלים אני לוחץ שיקפאו את הבנייה בהתנחלויות, ועל הפלסטינים אני לוחץ שיפסיקו את האלימות, ישימו קץ להסתה ויבצעו רפורמה במערכת החינוך שלהם.³⁸

מנהיגים אחרים ביהדות ארצות הברית נשאלו ספקנים כלפי מגמות הנשיא ביחס לישראל. גם התומכים עקרונית בתביעתו של הנשיא להפסקת הבנייה בהתנחלויות הביעו חוסר שביעות רצון מזה שהנשיא ממקד את הלחץ אך ורק על ישראל. התחושה של גורמים אחרים לישראל בארצות הברית הייתה, שמדיניותו האגרסיבית של ממשל אובמה כלפי ישראל בסוגיית ההתנחלויות נועדה להצר את חופש הפעולה של ממשלת נתניהו ולכפות עליה לממש מהלכים המנוגדים לדרכה האידיאולוגית. מדיניות הממשל בסוגיית ההתנחלויות לא יכולה שלא להתפרש אלא כניסיון לכפות על ממשלת ישראל לפעול בניגוד למנדט שקיבלה מן העם. מלקולם הונליין (Malcolm I. Hoening) סגן יו"ר ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים הגדולים, אמר: "יש הרבה שאלות לגבי מה שאובמה באמת מאמין בו ומאחורי מי בדיוק הוא מתייצב... אפילו אנשים שקרובים אליו אומרים לנו, כי חלקים בנאום [של אובמה בקהיר] מטרידים אותם".³⁹

ב-21 ביולי 2009 נאם ראש הממשלה נתניהו באוזני קבוצות של מאמינים נוצרים שבאו לבקר בארץ. ראש הממשלה ידע שזהו קהל אוהד והוא ניצל את הבמה לשלוח מסרים מרומזים של ביקורת לעבר הנשיא אובמה. נתניהו רמז שהנשיא אינו מבין את מקורותיו ואת שורשיו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. אליבא ד'נתניהו, אלה החושבים שזהו סכסוך טריטוריאלי שנוצר לאחר מלחמת ששת הימים מייצגים גישה שטחית ומוטעית. הערבים התנגדו להקמת מדינה יהודית ב-1947, ואז, לדבריו, לא

היו שטחים כבושים, לא היו התנחלויות ולא היו פליטים. ובכל זאת סירבו מדינות ערב להכיר בקיומה של מדינה יהודית בארץ-ישראל: "אלה התובעים מישראל להכיר בזכותם של הפלסטינים למדינה, [כלומר הנשיא אובמה ותומכיו], "חייבים להיות ברורים באותה מידה בתביעה שהפלסטינים יכירו בזכותם של היהודים למדינה משלהם. אני חושב כי זהו המפתח להשגת שלום. הפלסטינים חייבים להכיר בזכותו של העם היהודי למדינה משלו. הם טרם עשו זאת".⁴⁰

בנאומו בכנסת ב־22 ביולי 2009 מנה נתניהו את העקרונות שעליהם יתבסס הסדר מדיני ישראל-פלסטיני. דבריו כוונו בעיקר לנשיא אובמה, ובמידה רבה גם לחברי מפלגתו ולאנשי ימין שחששו שמא ראש הממשלה מתקשה לעמוד בלחצים מבית ומבחוץ וסוטה לכיוון השמאלי של המפה הפוליטית. ואלה התנאים: (א) הכרה פלסטינית במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי; (ב) בעיית הפליטים הפלסטינים לא תמצא את פתרונה בגבולות המדינה היהודית; (ג) הסדר השלום יבטא את קץ התביעות ממדינת ישראל; (ד) פירוז יעיל של המדינה הפלסטינית שתקום, שיבטיח שלא יהיה צבא זר ממערב לירדן, והמרחב האווירי לא יעבור לידיים עוינות, ואמצעי לחימה לא יוכנסו לשטח הזה; (ה) תינתן הכרה בינלאומית לסידורי הפירוז.

תנאים אלה להסכמתו של נתניהו לאמץ את חזון שתי המדינות, מציבים את נאום בר־אילן (להלן) באור שונה במידה רבה מזה שהוא קיבל בימים הראשונים שלאחר הקראתו. "האותיות הקטנות" שנתניהו שרבב לתוך חזון שתי מדינות מעניקות לחזון זה משמעות חדשה – שונה במידה רבה מזו שהתכוון אליה הנשיא אובמה.⁴¹

פרק שביעי

נאום ראש הממשלה נתניהו באוניברסיטת בר־אילן

ימים ספורים לאחר שובו של אובמה לארצות הברית, ועל רקע הידיעות שנתניהו עומד לשאת נאום מדיני חשוב באוניברסיטת בר־אילן ובו יצהיר על תמיכתו בחזון שתי המדינות, שוחח הנשיא עם ראש הממשלה בטלפון. בתום השיחה מסר דובר הבית הלבן כי "הנשיא וראש הממשלה קיימו שיחה מועילה במשך כעשרים דקות. הנשיא הדגיש את היסודות העיקריים של נאומו בקהיר ובכלל זה מחויבותו לביטחונה של מדינת ישראל. הוא ציין שהוא מצפה לשמוע את נאומו הקרב של ראש הממשלה, שבו יפרט ראש הממשלה את עמדותיו בנוגע לשלום וביטחון. הנשיא הודיע שמיטשל יבוא לישראל בפעם הרביעית כשליח המיוחד למזרח התיכון". יחד עם הודעה זו פרסם הבית הלבן תמונה ובה נראה הנשיא אובמה משוחח עם נתניהו, ונעליו מונחות על השולחן. פרסום התמונה התפרש בישראל כהפגנה של אדנות וזלזול של הנשיא בראש הממשלה נתניהו. לשכת ראש הממשלה בחרה להתעלם מן התמונה הקנטרנית ומסרה בלשון שגרתית כי השיחה הייתה חיובית.¹

ב-14 ביוני 2009 נאם נתניהו באוניברסיטת בר־אילן, אירוע שזכה לתואר "נאום בר־אילן". בנאום זה פירט נתניהו את עמדותיו בסוגיית ההסדר. בראשית דבריו, אולי כמענה לאיומי הנשיא שארצות הברית תזהה את עצמה עם מדינות שוחרות שלום, הבהיר נתניהו, שלפני ישראל עומדים שלושה אתגרים גורליים: האיום האיראני, המשבר הכלכלי, וקידום השלום. שוב בולטת מגמתו המרומזת של נתניהו להבהיר לנשיא אובמה שישראל אינה מקבלת את הצבת סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני בראש סדר העדיפויות של מדיניות ארצות הברית במזרח התיכון. מנקודת ראותה של ישראל, בראש סדר העדיפויות הבינלאומי צריך לעמוד האיום האיראני, אחריו המשבר הכלכלי החמור הפוקד את העולם ורק לאחר מכן – תהליך שלום והסדר עם הפלסטינים. עם זאת, בפועל, וקרוב לוודאי גם כדי לא להתעמת יתר על המידה עם הנשיא, הוא ייחד לשתי הסוגיות הראשונות מקום שולי יחסית בנאומו ועבר מיד לדבר על הסוגיה הפלסטינית.²

לדברי נתניהו, ישראל תומכת ברעיון השלום האזורי שמוביל הנשיא אובמה. מקובל עליה רצונו של הנשיא להוביל להתפייסות בין כל המדינות באזור ולא רק בין ישראל לבין הפלסטינים. הוא הדגיש את הירתמותו האישית לקידום רעיון זה על-ידי מפגשיו עם מנהיגי מצרים וירדן ונכונותו להיפגש עם שאר מנהיגי האזור בכל עת ובכל מקום, אם יחפצו בכך. נתניהו ודאי העריך שדברים אלה פוגעים בנקודה רגישה אצל הנשיא, שכן הם מבליטים את כישלוננו בהשגת תמיכתם של מנהיגי האזור במדיניותו על-ידי הבעת נכונות לנורמליזציה, ולו סמלית, עם ישראל. נתניהו פנה לממשלות ערב ולגופים פרטיים ליזום פרויקטים משותפים עם ישראל כדי לקדם את האינטרסים של כל הצדדים. כל אלה לא כתחליף לשלום מדיני אלא בצד הסדר מדיני. התבטאות זו, כך קיווה אולי ראש הממשלה, תבהיר לכל הצדדים שישראל עשתה את שלה, ועתה הכדור במגרש הערבי, ובעיקר בזה הפלסטיני.³

נתניהו המשיך להתנגח במרומו עם הנשיא אובמה. בדרך עקיפה הוא שלל את התזה שהציג הנשיא כאילו מקורו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא כיבוש השטחים במלחמת ששת הימים: "עלינו לשאול את עצמנו מדוע השלום עדיין רחוק מאתנו, למרות שידינו מושטות אליו? מדוע מתקיים הסכסוך הזה למעלה משישים שנה? כדי להביא קץ לסכסוך, צריך לתת תשובה אמיתית וכנה לשאלה: מהו שורש הסכסוך?" תשובתו הנחרצת של ראש הממשלה סותרת לחלוטין את תפיסת אובמה: "האמת הפשוטה", קובע נתניהו, "היא ששורש הסכסוך היה ונשאר הסיורב [הערבי] להכיר בזכותו של העם היהודי למדינה משלו במולדתו ההיסטורית. ב-1947, כשהוצעה באו"ם תכנית החלוקה למדינה יהודית ומדינה ערבית, העולם הערבי כולו דחה את ההחלטה, בעוד שהיישוב היהודי קיבל אותה בריקודים ובשמחה. הסיורב הערבי היה למדינה יהודית כלשהי, בגבולות כלשהם. מי שחושב שהאיבה המתמשכת כלפי ישראל היא תוצאה של נוכחותנו ביהודה, שומרון ועזה, מחליף בין סיבה ותוצאה. ההתקפות עלינו התחילו בשנות העשרים של המאה הקודמת, הפכו למתקפה כוללת ב-1948 עם הכרזת המדינה, נמשכו בהתקפות הפדאיון בשנות החמישים, והגיעו לשיאן ב-1967 ערב מלחמת ששת הימים, בניסיון לכרוך עניבת חנק על צווארה של מדינת ישראל. כל זה קרה לאורך כמעט חמישים שנה לפני שהיה חיילי ישראלי אחד ביהודה ושומרון".⁴

בד בבד דחה נתניהו את תזת הנסיגה לגבולות 1967 כמתכונת להסדר: "רבים וטובים", מבהיר נתניהו, "אומרים לנו שהנסיגה היא המפתח לשלום עם הפלסטינים. ובכן – נסווגנו. אבל העובדה היא, שכל נסיגה שלנו נענתה בגל גדול של טרור מתאבדים ובאלפי טילים. ניסינו נסיגה בהסכם ונסיגה בלי הסכם, נסיגה חלקית ונסיגה מלאה. בשנת 2000 ושוב בשנה שעברה הציעה ישראל נסיגה כמעט כוללת תמורת סוף הסכסוך, ופעמיים נענתה בשלילה. פינינו את רצועת עזה עד הסנטימטר האחרון, עקרנו עשרות יישובים ואלפי ישראלים מבתיהם, וקיבלנו בתמורה גשם של טילים על ערינו, יישובינו

וילדינו. הטענה כאילו נסיגה תביא שלום עם הפלסטינים, או לפחות תקרב אותנו, עד היום לא עמדה במבחן המציאות. יתר על כן, חמאס בדרום, כמו חזבאללה בצפון, חוזרים ומצהירים שכוונתם 'לשחרר' את אשקלון ובאר-שבע, את עכו וח'יפה. הנסיגות לא שינו את האיבה"⁵.

ועוד מתח נתניהו ביקורת מפורשת למדי על יחסו הלא מאוזן של הנשיא אובמה לישראל לעומת יחסו לפלסטינים: "כדי להשיג שלום צריך אומץ ויושר משני הצדדים, ולא רק מהצד הישראלי". ובהמשך הוא חזר והדגיש את תביעת ישראל שהפלסטינים יכירו בה כמדינת הלאום של העם היהודי. כדי להגיע להסדר נדרשת ההנהגה הפלסטינית קודם לכול להכיר במדינת ישראל כמדינת העם היהודי: "אני מייחל לרגע הזה משום שכשהמנהיגים הפלסטינים יאמרו את המילים האלה לעמנו ולעמם תיפתח הדרך לפתרון כל יתר הבעיות, קשות ככל שיהיו. לכן תנאי יסוד לקץ הסכסוך הוא הכרה פלסטינית פומבית מחייבת וכנה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי". נתניהו גם מתח ביקורת מפורשת למדי על דברי הנשיא אובמה, שהקמתה של מדינת ישראל היא תוצאה של הרדיפות והסבל שעברו על העם היהודי לאורך הדורות, ושיאן היה בזמן השואה. לדברי נתניהו, זכותו של העם היהודי על ארץ-ישראל אינה נובעת מן הסבל והרדיפות: "זכותנו להקים את מדינתנו כאן, בארץ-ישראל, נובעת מעובדה אחת פשוטה: זוהי מולדתו של העם היהודי, וכאן נצרבה זהותנו"⁶.

בעברו לדון בתנאי ההסדר הצהיר נתניהו, שבעיית הפליטים הפלסטינים תצטרך למצוא את פתרונה בתוך המדינה הפלסטינית ולא בתוך מדינת ישראל. משמע, ישראל דוחה את תביעת הפלסטינים לממש את "זכות השיבה". ישראל מוכנה לסייע בפתרון בעיית הפליטים בתוך גבולות המדינה הפלסטינית. ישראל אינה רוצה לשלוט בפלסטינים ולא לנהל את חייהם: "בחזון השלום שלי", אמר נתניהו, "חיים בארץ הקטנה שלנו שני עמים חופשיים זה בצד זה, בשכנות טובה ובכבוד הדדי. לכל אחד הדגל שלו, ההמנון שלו והשלטון שלו. ואיש מהם אינו מאיים על הביטחון ועל הקיום של שכנו". נתניהו הדגיש את הצורך של ישראל בגבולות בני הגנה. הניסיון ההיסטורי שלה אינו מאפשר לה להתפשר על כך. בכל הסדר שלום השטח שבידי הפלסטינים חייב להיות מפורז. כן צריכים להיקבע סידורי ביטחון מוצקים להבטחת הפירוז, ובעיקר למניעת הכנסת אמצעי לחימה למדינה הפלסטינית. על הפלסטינים ייאסר להקים צבא ולקיים מרחב אווירי שיהיה סגור לישראל או לכרות בריתות עם מדינות עוינות לישראל. סוגיית הביטחון צריכה להידון ראשונה. אם יתממשו דרישותיה של ישראל בתחום הביטחון היא תסכים בהסדר שלום "להגיע לפתרון של מדינה פלסטינית מפורזת לצד המדינה היהודית". נתניהו גם התייחס לסוגיית הליבה המורכבת ביותר – מעמדה של ירושלים במסגרת הסדר מדיני. הוא חזר על האמירה שירושלים היא בירת הנצח של מדינת ישראל והיא תישאר מאוחדת, עם חופש פולחן לבני כל הדתות. הנושא הטריטוריאלי

יידון בהסדר הקבע. עד אז ישראל לא תבנה יישובים חדשים ולא תפקיע קרקע להרחבת יישובים קיימים. עם זאת ישראל עומדת על זכותה לאפשר למתיישבים ביהודה ושומרון לחיות "חיים נורמליים".⁷

נאום בר־אילן נחשב ביטוי להצלחת אובמה לכפות על נתניהו לקבל עקרונות מדיניים נוגדים לאידיאולוגיה השורשית שלו. ואולם, בחינה קפדנית של דברי ראש הממשלה מצביעה על כך שראייה זו אינה משקפת את אופיו האמיתי של הנאום, שהיה בכל היבטיו נאום התרסה בוטה למדי, ואפילו נועז, של ראש ממשלת ישראל כלפי נשיא ארצות הברית המצוי בשיא הפופולריות שלו. בנאום בר־אילן הציג נתניהו את עמדות הנשיא אחת לאחת, וכנגדן את עמדותיו הסותרות, אם במרומז ואם במפורש. הוא דחה את ניסיונו של אובמה להציב את סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני כראשונה במעלה בסדר היום המזרח תיכוני. מנקודת ראותו של נתניהו, בראש סדר העדיפויות עומד כאמור האיום האיראני, אחריו המשבר הכלכלי, ורק אחר כך – סוגיית ההסדר עם הפלסטינים.

נתניהו הבהיר לנשיא שגם הוא תומך בשלום אזורי שייתן מטרייה רחבה להסדר ישראלי-פלסטיני. לפיכך "הכדור" נמצא בידי הנשיא. אם יצליח לרתום את מדינות ערב לעגלת ההסדר, יהיה אולי טעם לתבוע מישראל לעשות את המחוות הקשות הנדרשות ממנה. ואולם אם הנשיא אינו מצליח להביא את מדינות ערב לעשות מחוות סמליות למען השלום, אין הצדקה לכפות על ישראל לבדה לעשות את חלקה בקידום תהליך השלום. רק לאחר שדחה בעצם את כל קביעותיו של הנשיא אובמה השמיע נתניהו את צמד המלים שביקש הנשיא לשמוע מפיו: "מדינה פלסטינית". עם זאת, מן הראוי לשים לב היטב למסכת התנאים הסובבים את "המדינה הפלסטינית" שהציב נתניהו. נוסף על הדרישה החוזרת ונשנית של נתניהו שהמדינה הפלסטינית תכיר בקיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, הוא דרש שזו תהיה מדינה מפורזת ושיהיו סידורי ביטחון, קרי נוכחות צבאית ישראלית בשטחה, שיאפשרו שליטה בדרכי הכניסה והיציאה ממנה. למדינת פלסטין שתוקם לא יהיה צבא משלה ולא תהיה לה שליטה במרחב האווירי שלה וגם לא במקורות המים. במדינה שתקום ירושלים לא תהיה עיר הבירה. הגם שנתניהו השתמש בצמד המילים "מדינה פלסטינית", אם בוחנים את מאפייניה של "מדינה" זו נוכחים שנתניהו כיוון יותר לישות אוטונומית בעלת סמכויות בעיקר בתחום הפנים – כלכלה, חינוך ובריאות – ולא בתחום יחסי החוץ ומדיניות הביטחון. על רקע זה אפשר להבין את הערתו הצינית למדי של נתניהו לנשיא, שהטרמינולוגיה אינה חשובה. כוונתו ברורה: הגם שהוא מחויב לומר את המונח "מדינה פלסטינית", המהות שאליה הוא מכוון רחוקה מלאפיין מדינה.⁸

נתניהו סירב לתביעתו הישירה והחד־משמעית של הנשיא להקפאה מלאה של ההתנחלויות. כל שהיה מוכן בשלב ההוא להעניק לנשיא היה חזרה לנוסחת ההבנות

של שרון-בוש, ואפילו פחות ממנה. כאמור הוא התחייב שלא יבנה התנחלויות חדשות ויימנע מהפקעת אדמות פלסטיניות לצורך הרחבת יישובים קיימים. עם זאת הוא לא אמר דבר על מתן תמריצים לישראלים שירצו לעבור לגור מעבר לקו הירוק. התחייבות שלא להעניק תמריצים כאלה נתן שרון לנשיא בוש. אישיות בכירה בלשכת ראש הממשלה אמרה לנציגי התקשורת: "האמריקנים בבעיה אם הם לא מבינים שאי אפשר לפגוע בחיי הקהילות הגרות שם. אלה הם אחינו, בשר מבשרנו. בכל מקרה, הניסיונות שלנו בפינוי התנחלויות בעזה נכשל".⁹

זהו אפוא נאום בראילן ה"אמיתי", נאום שבו דחה נתניהו את תביעות נשיא ארצות הברית בידועו היטב שהנשיא בשיא הפופולריות שלו והעמיד את כל יוקרתו על מימוש תביעותיו, וזה רק עשרה ימים לאחר נאום קהיר של הנשיא. התבטאויות של שרים הנחשבים למתנגדי חזון שתי המדינות מלמדות שגם הם הבינו שאין לייחס לנאום זה משמעות מעשית רבה להמשך תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. העובדה שהנאום לא הובא לאישור הממשלה הבהירה להם, שגם לנתניהו אין עניין של ממש להעניק לחזון שתי המדינות משקל רשמי. ביטוי לכך נתן השר בני בגין ימים ספורים לאחר הנאום: "זה לא מקרי שאין החלטת ממשלה כזאת. אני אומר זאת בעקבות הנאום. זה לא הובא לדיון בממשלה ולא יובא לדיון בממשלה. אין זו עמדת הממשלה ולכן זה מאפשר לאדם כמוני להיות חבר בממשלה מתוך הבנה שאין מציאות כזאת של שתי מדינות".¹⁰

בתגובה לנאום בראילן פרסם הנשיא אובמה הודעה "אָנמית" ומאופקת המציגה את הממד החיובי בנאום נתניהו, ובעיקר את נכונותו לדבר על "מדינה פלסטינית": זוהי "באופן כללי", אמר הנשיא, "זוהי התפתחות חיובית (positive movement). הוא היה מוכן להכיר בעיקרון של שתי מדינות".¹¹ הנשיא ידע היטב שנתניהו כרך את נכונותו למדינה פלסטינית בכמה וכמה תנאים, השוחקים באורח משמעותי את הקביעה שהוא מוכן לקבל את הקמתה של "מדינה פלסטינית". הוא גם ידע שכל עוד נאום בר אילן אינו מובא לאישור הממשלה אין הוא מחייב את מדינת ישראל והנהגתה. על רקע זה, ככל הנראה הוא נמנע מליחס לנאום משמעות מרחיקת לכת. עם זאת הוא סבר שדבריו של נתניהו, ובכלל זה התנאים שהוא הציג יכולים להוות בסיס לחידוש המשא ומתן ולהתמקחות בין הצדדים. השליח מיטשל ציין שעתה יש לישראל ולפלסטינים יעד משותף – מימוש חזון שתי המדינות. כך הגביר הנשיא את הפגיעה ביוקרתו, וממילא בסמכותיות שלו, בעיקר בעיני הפלסטינים, שהתייחסו לנאום בר אילן באורח מסויג מאוד.

סָאיב עריקאת, מחזיק תיק המשא ומתן עם ישראל ברשות הפלסטינית, קבע שנאום נתניהו חיסל את סיכויי השלום. הוא דימה את תהליך השלום לצב השוכב על גבו. אפילו עוד אלף שנים לא ימצא נתניהו פלסטיני שיסכים לתנאים שהציב למדינה

פלסטינית. הנאום הוא הכרזה על קץ המשא ומתן על הסדר הקבע. הנשיא מובארכ הכריז שתביעת ישראל להכרה בה כמדינה יהודית ממוטטת את סיכויי השלום. ראש הלשכה המדינית של חמאס, חאלד משעל, אמר שתביעתה של ישראל לפירוז המדינה הפלסטינית פירושה ליצור בית כלא ענק ולא מדינה ריבונית ככל המדינות. המינימום שנשכים לו הוא הקמת מדינה פלסטינית שבירתה ירושלים, ריבונות מלאה, פירוק ההתנחלויות ומימוש זכות השיבה לפליטים הפלסטינים. בשלב זה אין תחליף למאבק המזוין. הנשיא עבאס הדגיש את תביעתו שישראל תכיר בעקרון שתי המדינות ותפסיק את הבנייה בהתנחלויות ובכלל זה בירושלים לפני התחלת המשא ומתן על הסדר הקבע.¹²

פרק שמיני

התגבשות ההבנות בין ישראל וארצות הברית על הקפאה מוגבלת

ב-1 ביולי 2009 נפגש שר הביטחון אהוד ברק עם השליח מיטשל בניו יורק. בהודעה המשותפת נמסר שהשניים דנו "בכל מגוון הנושאים הקשורים לשלום ולביטחון במזרח התיכון ולצעדים שצריכים לנקוט הישראלים, הפלסטינים, שכניהם והקהילה הבינלאומית על מנת לתרום למאמץ לחידוש תהליך השלום. הדיונים כיסו מגוון רחב של צעדים הדרושים ליצירת אווירה שתסייע לשלום, כולל צעדים בנוגע לביטחון ולהסתה של הפלסטינים, וצעדים על-ידי ארצות ערב למען נורמליזציה עם ישראל".¹ בהודעה לא היה אזכור של הדרישה להקפאת ההתנחלויות. ברק ביקש להציב את סוגיית ההתנחלויות בתוך המכלול של סוגיות ליבה שיצטרפו למצוא את פתרון במסגרת הסדר ישראלי-פלסטיני. המסר שלו, ושל נתניהו, לממשל האמריקני היה ברור: אין שום תוחלת בהתמקדות בסוגיית ההתנחלויות. התוצאה היחידה של גישה כזו היא הרחקת הסיכוי להסדר. המדיניות האמריקנית כלפי ישראל, ובעיקר הנטייה של הממשל לחשוף את המחלוקת עם ישראל בפומבי, מעצימים את החששות בישראל, בציבור ובהנהגה, כי הממשל האמריקני אינו רואה בישראל בת ברית קרובה בעלת "יחסים מיוחדים" עם ארצות הברית. בנסיבות אלה, כאשר בעלת הברית המרכזית – ארצות הברית, מפגינה ניכור כלפי ישראל, שום הנהגה לא תסכים לקחת סיכונים ביטחוניים, כאלה המתחייבים מהסדר ישראלי-פלסטיני.²

מעבר לכך, הסלמת המתחות בין ישראל וארצות הברית מובילה בהכרח את הפלסטינים למסקנה כי אין להם שום סיבה להפגין גמישות בתהליך ההסדר, שכן ארצות הברית בכל מקרה תוציא עבורם את "הערמונים מן האש". ברור שהסכמה על סוגיות הליבה, ובראשן סוגיית הגבולות, תוריד את סוגיית ההתנחלויות מעל הפרק, שכן אז ידעו ישראל והפלסטינים בבהירות היכן עובר קו הגבול ביניהן. ממילא ישראל תדע היכן היא יכולה לבנות התנחלויות בכל היקף שתרצה מבלי שתהיה נתונה לביקורת בינלאומית.³

כדי להגיע להסדר בסוגיית הליבה ישראל חייבת לדעת שהפלסטינים מוכנים להביא לסיום הסכסוך עם ישראל. בהעדר הבהרה ברורה כזו, לא תוכל ישראל להסכים על

וויתורים נדרשים. בריאיון ל"ניו יורק טיימס" אמר ברק: "לנו חשוב מאוד לדעת שהפלסטינים מתכוונים להביא לידי סיום הסכסוך ומוכנים להצהיר על קץ התביעות. אסור לבודד את סוגיית ההתנחלויות ולראות בה את המרכיב החשוב ביותר. ישראל מבקשת הסדר אזורי שיעניק לפלסטינים מדינה ולישראל ביטחון". ראוי לציין כי סוגיית ההכרה הפלסטינית במדינת ישראל כמדינת העם היהודי, אותה מדגיש נתניהו שוב ושוב, כלל לא זכתה לאזכור. קשה להניח כי ברק עשה זאת ללא ידיעתו של ראש הממשלה נתניהו.⁴

בשיחות נוספות עם מיטשל הובהר לו שישאל מבקשת לקשור את הורדת המאחזים וההקפאה עם מחוות של נורמליזציה ממדינות האזור. כן הובהרו לממשל הקווים האדומים של ממשלת ישראל שאותם לא תוכל לחצות, ובהם הבנייה בירושלים: "ריבונות ישראל בירושלים", קבע נתניהו בתגובה על מחאת הממשל על אישור תכניות בנייה בשכונת שמעון הצדיק בירושלים "אינה ניתנת לערעור (cannot be challenged) תושבי ירושלים יכולים לרכוש דירות בכל חלקי העיר. בשנים האחרונות מאות דירות בשכונות יהודיות כולל בחלקה המערבי של העיר, נרכשו על-ידי ערבים, ואנחנו לא מתערבים בכך. משמעות הדבר היא שאין איסור על ערבים לרכוש דירות בחלקה המערבי של העיר ואין איסור על יהודים לרכוש דירות בחלקה המזרחי של העיר. זוהי עיר פתוחה ובלתי מחולקת ואין בה הפרדה על בסיס דת ושייכות לאומית. אנחנו לא יכולים לקבל את העמדה שיהודים לא יוכלו לחיות בכל חלקי העיר. אני רק יכול לתאר לעצמי מה היה קורה אם מישו היה מציע שיהודים לא יוכלו לחיות בשכונות מסוימות בניו יורק, לונדון, פריז או רומא. ברור שהייתה [קמה] זעקת מחאה בינלאומית. ברור שאיננו יכולים להסכים למדיניות כזאת בירושלים."⁵

כך, בדרך מעודנת ובמאמץ להימנע עד כמה שאפשר מפגיעה ביוקרתו של הנשיא, ביקש נתניהו לכרסם בתביעתו של הנשיא להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות בכל רחבי יהודה ושומרון, כולל ירושלים. נתניהו ידע היטב שירושלים המאוחדת נמצאת בקונצנזוס רחב בחברה הישראלית. איסור על יהודי, באשר הוא יהודי, לרכוש בית בירושלים נשמע כביטוי של גזענות ואנטישמיות, ומקשה על הנשיא להשיג תמיכה בדעת הקהל ובקונגרס לעמדותיו. מעבר לכך, ירושלים נמצאת בלב ליבה של המעטפת האידיאולוגית שבמסגרתה פועלת מפלגת הליכוד והעומד בראשה. נתניהו יכול היה להעריך ש"התקפלות" שלו בסוגיית ירושלים תעביר לממשל מסר ולפיו אין לראש הממשלה, למעשה, שום קו אדום. מי שמוכן לויתורים בסוגיית ירושלים לא יוכל להצדיק עמידה איתנה על שום עמדה מדינית-אידיאולוגית אחרת.

בשלב זה נראה שהממשל החל להפנים בהדרגה את הצורך בסימטריה בתביעות מישראל ומן הצד הערבי והפלסטיני, וכן את הצורך להציב את סוגיית ההתנחלויות במכלול רחב של יחסי ישראל והפלסטינים. ב-15 ביולי 2009 נאמה הילרי קלינטון

בפני המועצה ליחסי חוץ (Council on Foreign Relations) שניכר בו טון מפויס ומתון יותר מבעבר כלפי ישראל. קלינטון נמנעה מאזכור דרישת הממשל להקפאת ההתנחלויות. היא הסתפקה בקביעה שהממשל דן עם ישראל בסוגיית ההתנחלויות ובהקלת תנאי חייהם של הפלסטינים מתוך כוונה ליצור תנאים מתאימים להקמתה של מדינה פלסטינית בת קיימא. מזה מספר עשורים, הדגישה מזכירת המדינה, יש לארצות הברית עמדה ברורה בסוגיית ההתנחלויות. קלינטון הסתפקה בקביעה כללית זו ונמנעה מכניסה לפרטים ואזכור ההתנגדות המסורתית של ארצות הברית להתנחלויות. כל זאת, שבועות ספורים בלבד לאחר שהנשיא אובמה הצהיר בפני העולם כולו כי ארצות הברית אינה מכירה בלגיטימיות של ההתנחלויות.⁶

ארצות הברית, המשיכה קלינטון במסע הערפול שלה, מצפה מישראל למעשים. היא הסתפקה בקביעה כללית חסרת מיקוד זו, ונמנעה בכוונת מכוון מחזרה על דרישתו התקיפה והחד משמעית של הנשיא אובמה להקפאה של ההתנחלויות. מעבר לכך, היא טרחה להדגיש כי הממשל מכיר ברגישות הפוליטית (politically challenging) הקיימת בישראל סביב ההתנחלויות. ולבסוף, היא הציבה את ארצות הברית יחד עם ישראל בצד אחד של המתרס מול הצד הפלסטיני והערבי: "אנחנו יודעים", הדגישה קלינטון, "שהתקדמות לקראת שלום אינה יכולה להיות באחריות ארצות הברית וישראל בלבד. סיום העימות מחייב פעולה מצד כל הצדדים". על הפלסטינים לשפר את פעילותם בתחום הביטחוני, עליהם לפעול בתקיפות נגד ההסתה ולהימנע מפעולות העלולות לפגוע במשא ומתן [הכוונה, קרוב לוודאי, להעלאת הסוגיה הפלסטינית בפני מוסדות האו"ם]. על מדינות ערב מוטלת החובה לסייע לרשות הפלסטינית במילים ובמעשים; עליהן לנקוט צעדים לשיפור יחסיהן עם ישראל ולהכין את הציבור שלהם לקראת עתיד של שלום עם ישראל.⁷

בהמשך, הרחיקה קלינטון עוד יותר בביטוי התמיכה שלה בעמדת ישראל: "תכנית השלום הסעודית", היא קבעה, "היא צעד חיובי בדרך להסדר". יחד עם זאת, היא הבהירה, נדרשים בה שיפורים. לפיכך, נדרשות המדינות התומכות בה לנקוט "צעדים ממשיים עכשיו" (meaningful steps now) בהמשך, היא קראה למנהיגי ערב ללכת בדרכם האמיצה ורבת החזון של אנוואר סאדאת והמלך חוסיין. לבסוף, היא הפנתה קריאה "לכל הצדדים" שלא להסתפק בהעברת מסרים של שלום, אלא לפעול כנגד תרבות השנאה, חוסר הסובלנות והכבוד הגורמים להתמשכות העימות. לא יכול היה להיות ספק שדברים אלה מכוונים בעיקר לצד הערבי והפלסטיני. אין ספק, שדבריה של מזכירת המדינה מבטאים הכרה של דרגים בכירים ביותר בממשל הנשיא אובמה בנזק שנגרם לתהליך השלום ולמעמדה של ארצות הברית על רקע העמדת סוגיית ההתנחלויות במרכז תהליך השלום.⁸

בסוף יולי 2009 שיגרו 225 חברי הקונגרס מכתב אל מלך סעודיה וביקשו ממנו "לצאת בצעד דרמטי לבניית אמון כלפי ישראל, שיאפשר לקדם את תהליך השלום".⁹ צעד זה נועד לתמוך בנשיא אובמה, שביקש אף הוא ממדינות ערביות מתונות לעשות מחוות של נורמליזציה כלפי ישראל. ואולם, היה חבוי בו גם מסר לנשיא שדעתו של הקונגרס אינה נוחה מן העובדה שעיקר התביעות בהקשר להסדר מופנה כלפי ישראל, בעוד מדינות ערב אינן נתבעות לתת תמורה נגדית הולמת. ב-1 באוגוסט 2009 נפגשה מזכירת המדינה קלינטון עם שר החוץ של סעודיה, סעוד אל-פייסל. במסיבת עיתונאים לאחר הפגישה הודיעה מזכירת המדינה, שהממשל פנה למדינות ערב המתונות, ובהן סעודיה, בבקשה שתתן פעולה עם הממשל ולשפר את היחסים עם ישראל (to work with us to take steps to improve relations with Israel), לסייע לרשות הפלסטינית ולהכין את עמיהם "לחבק" את השלום העתיד "לפרוץ" באזור (to embrace the eventual peace). "מנהיגותה של סעודיה חיונית מאוד להשגת שלום כולל באזור".¹⁰ שר החוץ של סעודיה דחה את בקשת מזכירת המדינה כבר במסיבת העיתונאים, על אף הפגיעה ביוקרתה של מזכירת המדינה, בממשל הנשיא אובמה ובמאמצי להשגת הסדר במזרח התיכון. השר ציין, שנוסף על סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני מעסיקים את סעודיה עוד נושאים רבים המחייבים דיאלוג עם הממשל האמריקני: הצורך בפיוס בלבנון; הצורך לייצב את פקיסטן ואפגניסטן; המאבק בטרור; החובה להביא את איראן לעמוד בהתחייבויותיה במסגרת ה-NPT; הכלכלה הגלובלית; בעיות האנרגיה בעולם; יחסי הסחר בין שתי המדינות ועוד. כך, כבדרך אגב ובלשון עדינה, ביקש כנראה השר הסעודי להבהיר לממשל כי הדגש והבולטות שהוא מעניק לסכסוך הישראלי-פלסטיני אינם מוצדקים, ולסעודיה יש מגוון רחב של דאגות ואינטרסים שמעבר להסדר הישראלי-פלסטיני, ואולי אף חשובים ממנו.¹¹

בהתייחסות ישירה לסוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני אמר השר הסעודי, שממשלתו דוחה מכול וכול את דרך הפעולה ההדרגתית ורבת השלבים שמוביל הנשיא אובמה בדרכו להסדר: "דרושים צעדים היסטוריים נועזים להביא לסיום הסכסוך, ולהפנות את משאבי האזור לצורכי שלום", הדגיש השר הסעודי. "צעדים הדרגתיים בוני אמון לא הביאו ולא יביאו שלום באזור. דרושה ראייה כוללת המגדירה את התוצאה הסופית מהתחלה ואז יש לכנס את הצדדים לדיון בדרכים למימוש התוצאה בהדגשת סוגיית הגבולות, ירושלים הפליטים והמים. כל העולם כבר יודע כיצד הסדר הקבע צריך להיראות: נסיגה מכל השטחים הכבושים כולל ירושלים; פתרון צודק לבעיית הפליטים והסדר סוגיות המים והביטחון. העולם הערבי אימץ תפיסה זו בשעה שאישר את עיקריה בוועידת הפסגה הערבית שנערכה בברית 2002, וזכתה לכינוי יוזמת השלום הערבית. ישראל מנסה להסיט את תשומת הלב מהכרעות קשות שהיא נדרשת לקבל על-ידי כינוסים אקדמיים זכויות טיסה ועוד. זו אינה הדרך לשלום".¹²

התגובות ממדינות ערב לפניית אישים בממשל, ובהם הנשיא, לנרמול היחסים עם ישראל, גרמו מבוכה, אכזבה ותסכול רב בממשל, שהרי הנשיא פנה אל מדינות בעלות אוריינטציה פרו־מערבית מובהקת, שהתלות שלהן בארצות הברית גדולה. מקצתן נהנות מסיוע נדיב של ארצות הברית, ובמקצתן הייתה נוכחות צבאית ניכרת של ארצות הברית. בתקופה האמורה היה הנשיא אובמה כאמור בשיא הפופולריות שלו הן בזירה הבינלאומית והן בזירה הפנים־אמריקנית. הצעדים שביקש הנשיא היו סמליים וחסרי חשיבות של ממש מבחינת ישראל. לא ניתן היה שלא לתהות כיצד נקלע הנשיא למציאות כה מביכה, המעמידה בסימן שאלה את הצלחת המהלך המדיני הראשוני שלו כנשיא. הרי ברור שמהלך כזה "מתבשל" קודם לכן בדרגים נמוכים, ולאחר שהושגו הסכמות עם הצדדים הנוגעים בדבר. רק לאחר מכן, ניתן לכך ביטוי פומבי. כאן, ההתנהלות הייתה שונה, וברור שהיה כאן קֶשׁל דיפלומטי שהעמיד את הנשיא במבוכה רבה ופגע ביוקרתו.

על פי מקור אחד, אחדות מן המדינות שפנה אליהן הנשיא הבהירו לשליח מיטשל כבר בתחילת שליחותו, שאם ישראל תקפיא את ההתנחלויות הן תסכמנה לנקוט צעדים מקבילים בתחום הנורמליזציה. זאת ועוד, בפגישה עם הנשיא אובמה מסר לו שגריר סעודיה בארצות הברית, שאם יבוא לביקור בסעודיה הוא לא יצא משם בידיים ריקות. לפני בואו עשה הנשיא מחוות לסעודיה בשחרור כמה אסירים מכלא גואַנטַנמו. הנשיא היה בטוח אפוא שיקבל תמורה הולמת משליטי סעודיה והציע פגישה של מלך סעודיה עם ראש הממשלה נתניהו. אם אכן נכונה הידיעה קשה להבין כיצד התגבשה הצעה זו בקרב הדרג הפקידותי המלווה את תהליך קבלת ההחלטות בממשל האמריקני. ברור מאליו שמלך סעודיה לא ינקוט מהלך דרמטי כל כך המצביע על מפנה היסטורי בעמדות סעודיה כלפי ישראל בתמורה להקפאה זמנית של ההתנחלויות.¹³ סירובו הנחרץ והחד־משמעני של המלך לבקשה זו היה אפוא צפוי מראש. המלך טען שאין לו אמון בנתניהו וגם לא בעבאס. המלך גם סירב לנקוט צעדי נורמליזציה קלים יותר עד שיצליח הנשיא להביא לידי הסדר שלום ישראל־פלסטיני. וגם אז לא היה המלך מוכן להתחייב לנורמליזציה עם ישראל, אלא רק לנכונות לשקול צעדי נרמול. הנשיא היה בהלם מוחלט מתגובת הסעודים. הוא הבין, קרוב לוודאי, שיועציו ועוזריו כשלו בקריאת תמונת המצב. על רקע זה, ככל הנראה, הוא ביקש מדניס רוס, שהיה בעל ניסיון רב בסוגיות המזרח התיכון, לפרוש ממחלקת המדינה ולעבור למועצה לביטחון לאומי כדי שיוכל לסייע לו בעצה.¹⁴

לאחר שהתברר לו שמדינות ערב אינן מוכנות להיענות לפנייתו לבצע מחוות של נורמליזציה מול ישראל שיייעו לו לקדם את תהליך השלום, הועמד ממשל הנשיא אובמה בפני מציאות חדשה, שונה מזו שהוא ציפה לקבל. הנשיא ציפה, קרוב לוודאי, לכך שמחוות יובילו למפנה בעמדות הציבור בישראל בהקשר לתהליך השלום. הוא

העריך, קרוב לוודאי, שמחוות אלה יובילו ללחץ ציבורי גדול על ממשלת נתניהו להסכים לווייתורים לקידום תהליך השלום. עתה, כאשר הסתבר לו, למגינת לבו, שהעולם הערבי אינו מוכן לקחת חלק במתווה ההסדר שהוא גיבש, הוא היה צריך להכריע בשאלה: האם להמשיך בקידום ההסדר, ולהתמקד בתביעה מישראל להקפיא את ההתנחלויות מבלי שתקבל תמורה כלשהי מן העולם הערבי, או שמא עליו להקפיא את מימוש התכנית כדי לגבש דרכי פעולה חלופיות. הממשל התעשת והחליט להמשיך בקידום תהליך ההסדר גם ללא נכונות מדינות ערב לסייע בקידום הנורמליזציה עם ישראל. משמע, ישראל תידרש לקבל על עצמה את ההקפאה מבלי לקבל תמורה כלשהי עבורה. הממשל העריך, קרוב לוודאי, כי בסוגיית ההתנחלויות נמצאת ישראל בעמדה נחותה מאוד, וכי יעלה בידו לכפות עליה הקפאה גם בלא תמורה כלשהי.

השליח מיטשל נתן ביטוי ראשוני ל"התקפלותו" של הממשל מול מדינות ערב. הוא ביקש ליצור את הרושם כאילו מלכתחילה לא התכוון הממשל לדרוש ממדינות ערב לבצע צעדי נורמליזציה בטווח הזמן המידי. ממילא, הסירוב הערבי אינו רלבנטי לקידום תהליך השלום בטווח הזמן הקרוב: "אין אנו מבקשים להשיג נורמליזציה מלאה עכשיו. הדבר הזה יושג במשך הזמן ככל שתחול התקדמות בתהליך השלום". משמע, ישראל תצטרך לעשות את המוטל עליה לקידום ההסדר, ובעיקר הקפאת ההתנחלויות. לתביעה זו יש הצדקה, בעיני הממשל, הן מבחינה מדינית – כצעד הכרחי להנעת תהליך השלום, והן מבחינה אידיאולוגית – הפסקת פעילות המוגדרת ממילא כ"לא לגיטימית". רק לאחר מכן, יצטרכו מדינות ערב להחליט באיזו מידה צעדים אלה מספקים אותם, והאם הם מצדיקים החלטה מצידם על צעדי נורמליזציה מול ישראל.¹⁵ עמדה זו חיזקה בממשלת ישראל את ההערכה שהממשל החליט לנהוג כלפי ישראל בדרך דורסנית וכוחנית, שאינה מתבססת על "תיווך הוגן" ויחס סימטרי. באורח שקוף, ומבלי לחוש אי נוחות כלשהי, נתבעה ישראל למהלכים ממשיים וכואבים שיש להם השלכות פוליטיות מרחיקות לכת על יציבות הממשלה ועתידו האישי של ראש הממשלה. מאידך, כל מה שנתבע ממדינות ערב הם צעדים סמליים, בעיקרם מילוליים, והמימוש, אם יבוא, יהיה בטווח הארוך. בשלב זה כבר היה ברור היטב לממשלת נתניהו, שהיא תצטרך לפעול בשילוב של נחרצות וזהירות מופלגת כדי לטרפד את מהלכי הממשל ומבלי להוביל לקרע דרמטי עם ארצות הברית סביב סוגיה שבה ישראל נמצאת בעמדה נחותה מכל בחינה שהיא.

סירובן של מדינות ערביות להיענות לבקשות הממשל לא ריפה את ידיהם של אנשי הממשל. קלינטון שבה וקראה למדינות ערב לעשות צעדים בוני אמון עם ישראל, ואמרה כי ממשל אובמה "רוצה שמדינות ערב, כולל חברינו בסעודיה, יפעלו אתנו כדי לצעוד לעבר שיפור היחסים עם ישראל, לתמוך ברשות הפלסטינית ולהכין את עמיהם לאימוץ השלום שיושג בסופו של דבר בין הפלסטינים לישראלים". הממשל גם ביקש

ממדינות שבעבר היו לישראל עֵמָן יחסים לא רשמיים ובדרג נמוך – קטאר, עומאן, מרוקו ותוניסיה – שיפתחו מחדש משרדי קישור בישראל ויאפשרו לישראל לפתוח משרד קישור אצלן. כן הן נתבקשו להיענות בחיוב לבקשת ישראל לאפשר למטוסי אל על לטוס מעל שטחן. הנשיא אובמה כתב למלך מרוקו מוחמד השישי וביקש ממנו לגלות מנהיגות ולנסות לסגור את הפערים בין ישראל למדינות ערב. הגם שאף אחת מן המדינות לא נענתה לפנייה המשיך הממשל לנסות ולהגיע להישגים בזירה הזאת. ב־10 באוגוסט 2009 הצהיר דובר מחלקת המדינה, ש"צעדים בוני אמון הם מרכיב קריטי כדי להתקדם בתהליך השלום". ב־18 באוגוסט 2009 דיווח הנשיא מובארכ שמדינות ערב אינן מוכנות לעשות מחוות עד שישראל תעשה צעד שיצדיק מעשה כזה, והקפאה זמנית של ההתנחלויות אינה צעד מספיק. ואכן בעדות לפני חברי קונגרס הודה פקיד בכיר בממשל, שהניסיון לקדם יחסי שלום בין ישראל לפלסטינים ובין ישראל לשאר מדינות ערב לא צלח.¹⁶

בנסיבות אלה, אך טבעי היה שהפלסטינים יחושו שידם על העליונה במסגרת יחסי הכוחות בין הגורמים העיקריים המניעים את תהליך השלום, ובראשם ארצות הברית. נתניהו וממשלתו נמצאו תחת מתקפה בינלאומית בלתי פוסקת על רקע מה שהוגדר לעתים תכופות כ"עמדה עיקשת וחסרת פשרות" בתהליך השלום. גם מבית נמתחה על נתניהו ביקורת קשה של חוגים רחבים בציבור ובאופוזיציה, שקראו לו להיענות ללא תנאי לתביעותיו של הנשיא אובמה כדי שישראל לא תואשם כמי שחיבלה בסיכויים להגיע לפיוס היסטורי עם העם הפלסטיני. בנאומו בוועידת הפת"ח ב־4 באוגוסט 2009 התייחס ראש הרשות עבאס להצהרותיו של נתניהו כי יעשה הכול כדי לקדם את הכלכלה הפלסטינית ולשפר את רמת החיים של תושבי הרשות הפלסטינית. בין השאר התחייב נתניהו להסיר מחסומים ככל שאפשר ולהקל על מעבר סחורות וכסף. מנקודת ראותם של הפלסטינים, קבע עבאס, אלה צעדים חסרי תוחלת. לדברי עבאס, נתניהו מנסה להסיט את תשומת הלב העולמית מהתביעה להעניק לפלסטינים את זכות ההגדרה העצמית. המטרה של הפלסטינים היא קודם לכול הקמת מדינה פלסטינית עצמאית, ובה בעת פתרון סוגיות הליבה בין ישראל לפלסטינים. הגם שהפלסטינים רוצים בשלום, הם שומרים לעצמם את הזכות ל"התנגדות עממית" על פי החוק הבינלאומי.¹⁷

המשך הדר־שיח עם ישראל, קבע עבאס, בלי לקבוע תאריך יעד מוגדר, מסכן את האינטרסים של הפלסטינים, שכן בחסות המשא ומתן המתמשך מתאפשר לישראל להמשיך בהתנחלויות בלא הגבלה. קיומו של המשא ומתן, כך משתמע מדברי עבאס, ישגר מסר של השלמה מצד הקהילה הבינלאומית והפלסטינים עם התמשכות הבנייה בהתנחלויות. בסופו של דבר, ככל שיחלוף הזמן תתחזק אחיזתה של ישראל בשטח, ויהיה קשה עוד יותר לממש את חזון המדינה הפלסטינית. ואולם הטקטיקה שנקט

עבאס אינה פותרת את הבעיה שהוא מבקש להתמודד עמה. הציפיות שלו שארצות הברית היא שתלחץ על ישראל לסגת משטחי הגדה המערבית לא התממשו בסופו של דבר. חוסר היכולת של ארצות הברית לכפות על ישראל נסיגה הוביל לקיפאון בתהליך השלום, שבחסותו המשיכה ישראל במאמציה לממש את שאיפתה לעבות את ההתנחלויות בלי שגורם בינלאומי יכול לגרום לשינוי המצב הזה.

בכל מקרה, עבאס הדגיש כי עקרונות הרשות להסדר עם ישראל הם: (א) יצירת קשר בין השיחות וההתקדמות בהן למצב בשטח, ובעיקר הפסקה מוחלטת של ההתנחלויות, בעיקר בירושלים. (ב) המשא ומתן צריך להתבסס על החלטות האו"ם ויוזמת השלום הערבית מ-2002. (ג) יהיה סדר יום ברור לשיחות ותאריך יעד מוגדר לסיימן. (ד) לא תהיה דחייה של שום נושא ליבה, בעיקר ירושלים והפליטים. (ה) הפלסטינים שוללים מדינה בגבולות זמניים. (ו) הפלסטינים דוחים את קריאת ישראל להכיר בה כ"מדינה יהודית" כדי לא לפגוע בזכויות הפליטים ובזכויות הערבים במדינת ישראל. (ז) נוכחות בינלאומית בשיחות ובוררות חובה במקרה של אי-הסכמה בין הצדדים. (ח) הכנסת כוחות בינלאומיים שיפקחו על מימוש הסכמי השלום. (ט) הפלסטינים יקיימו משאל עם לאישור ההסכם.¹⁸

מעודך מתביעותיו של הנשיא אובמה להפסיק את פעילות ההתנחלויות הצהיר עבאס בכינוס הפת"ח ב-6 באוגוסט 2009 כי השיחות יחודשו רק אם תפסיק ישראל את כל פעילות ההתנחלות, ובכלל זה בירושלים. הוא בירך את הנשיא אובמה על פעילותו בנושא הזה. בה בעת הוא טען שדרכו היא דרך "השלום הצודק", ואין הוא רוצה בשום חלופה אחרת: "היעד הלאומי היסודי של עמנו הוא לסיים את הכיבוש הישראלי באופן מוחלט בכל האדמות הפלסטיניות הכבושות מאז 1967 ולהבטיח פתרון צודק לבעיית הפליטים של עמנו בהתאם להחלטה 194 והקמת מדינת פלסטין שלה ריבונות מלאה על אדמתנו הלאומית ובירתה ירושלים האצילה". ראש הממשלה סלאם פאיד הצהיר ב-25 באוגוסט 2009 כי ניסח מסמך הקורא להקים "מדינה דה-פאקטו" כדי לזרז את סיום הכיבוש, עם הסכם שלום עם ישראל או בלעדיו. במסמך יש קריאה להקמת מוסדות ותשתיות למימוש המשימה הזאת.¹⁹

ב-26 באוגוסט 2009 נפגש ראש הממשלה נתניהו עם השליח מיטשל בלונדון. דובר מחלקת המדינה מסר הודעה שגרתית על כך ששני הצדדים מכירים בחשיבות חידוש השיחות. ואולם דבריו של השליח מיטשל נתנו ביטוי להגמשה מסוימת בעמדת הממשל בסוגיית ההתנחלויות. לאחר שהסתבר לממשל שלא יעלה בידו לכפות על ישראל הקפאה מוחלטת, בלתי מוגבלת בזמן, כולל בירושלים, הוא ביקש להציג את עצמו כמי שצופה על המתרחש מרחוק. כביכול, הממשל ממלא רק תפקיד פאסיבי בתהליך השלום וההכרעות נמצאות כולן בידי הצדדים עצמן: "אנו", אומר מיטשל, "רק מציגים את רעיונותינו בפני הצדדים בדבר התנאים שיביאו לחידוש המשא ומתן, אבל

בסופו של דבר הצדדים עצמם יצטרכו להחליט בעזרתנו, האם נוצרו התנאים לחידוש המשא ומתן. בסופו של דבר זה אינו תהליך שבמהלכו ארצות הברית תנסה לכפות את תנאיה על הצדדים". קשה להניח כי מיטשל סבר שדבריו אלה יתקבלו באמון, לאחר שבנאום קהיר ואחריו הציגו הנשיא אובמה ודוברי הממשל את תביעותיה של ארצות הברית כלפי ישראל בלשון חד משמעית, כפייתית באופיה.²⁰

על רקע נסיבות אלה אפשר לראות את הידיעות שהופיעו אז בכלי תקשורת במערב ולפיהן הנשיא אובמה קרוב לעסוק שתאפשר את חידוש התהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים. על פי הידיעות יבטיח הממשל לישראל להגביר את הלחץ על איראן כדי למנוע את המשך פיתוח הפרויקט הגרעיני שלה. בתמורה תסכים ישראל להגמיש את עמדותיה בסוגיית התהליך המדיני בנכונות להקפאה חלקית (partial freeze) של ההתנחלויות. המסר של הממשל לישראל היה: איראן היא איום קיומי על ישראל, ולפיכך הממשל מקבל בהבנה את עמדותיה הנחרצות של ישראל הקוראות למנוע מאיראן פיתוח יכולת גרעינית. לעומת זאת, ההתנחלויות אינן אינטרס קיומי של ישראל. הן מייצגות שאיפות של קבוצות בחברה הישראלית, שספק אם יש להן רוב בציבור הרחב, ולדעת רבים בחברה הישראלית אף מדובר בשאיפות שמימושן מנוגד לאינטרס הלאומי של ישראל. לפיכך הממשל מצפה מממשלת ישראל שתגלה גמישות רבה בסוגיה זו ותיענה לתביעותיו בנושא.²¹

ואולם, ספק רב אם ראש הממשלה יכול היה להשתכנע בכנותה של הצעת עסקה זו, היוצרת קשר בין פעילות ארצות הברית מול איראן ותהליך השלום. בשלהי יולי 2009 הגיע לארץ שר ההגנה של ארצות הברית, רוברט גייטס. במוקד השיחות עמדה, מטבע הדברים, סוגיית פעילותה הגרעינית של איראן. ברקע עמדה ההתקוממות העממית באיראן בעקבות הבחירות שזכתה לכינוי "המהפכה הירוקה". נתניהו, כותב גייטס בספר זכרונותיו, האמין שהמשטר האיראני נמצא במצב שביר מאוד, וכי מתקפה על המתקנים הגרעיניים באיראן תביא להתמוטטות המשטר האיראני. גייטס דחה עמדה זו. להערכתו, מתקפה על מתקני הגרעין באיראן רק תלכד את העם האיראני סביב המשטר.²²

נתניהו גם העריך שהתגובה האיראנית לאחר הפצצת המתקנים תהיה בפרופיל נמוך וכדי לצאת ידי חובה. היא תכלול ירי מספר מוגבל של טילים מאיראן ומלבנון לעבר ישראל. הוא סבר שהאיראנים יפעלו בהגיון ויימנעו מפגיעה ביעדים אמריקנים, ובעיקר כלי שייט של ארצות הברית במפרץ, או מתקני נפט במדינות אחרות. כל זאת, מתוך חשש לתגובה אמריקנית קשה עוד יותר נגדם. מעבר לכך, נתניהו טען כי סגירת המפרץ לייצוא נפט תפגע באורח חמור בכלכלה האיראנית. גם להערכה זו התנגד גייטס. לדעתו נתניהו מושפע הרבה מהעדר תגובה של עיראק וסוריה על הפצצת מתקני הגרעין שלהן על ידי ישראל. איראן היא מקרה שונה לחלוטין. תגובתה, לדעת

גייטס, עלולה להצית מלחמה כוללת במזרח התיכון. חילוקי הדעות בסוגיית איראן, ובעיקר בשאלת האופציה הצבאית והשלכותיה נותרו בעינם גם בשנים הבאות, כותב גייטס, הגם שבתחום המודיעיני הנתונים של ישראל וארצות הברית היו דומים למדי.²³ בספטמבר 2009 נראָה בעליל ש"כוח ההרתעה" שהיה גלום בנאום קהיר הולך ומתפוגג. תביעתו של הנשיא להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות לא יושמה בשטח, ולממשל, כך אפשר להתרשם, לא היה מרחב אפקטיבי של מנופי לחץ כדי לתבוע מישראל את מימוש תביעותיו. בראיון טלוויזיה עם צ'ארלי רוז נשאל השליח מיטשל אם יש לממשל "שוט" שבאמצעותו יוכל לאיים על ישראל. למיטשל לא הייתה תשובה משכנעת על כך. כל שיכול היה לאזכר היה היכולת של ארצות הברית למנוע מתן ערבויות לישראל.²⁴ ספק אם העריך שמהלך כזה טומן בחובו איום ממשי על ישראל. בסופו של דבר, ככל הידוע, הוא חזר בו מדבריו.

לממשל כבר היה ברור שראש הממשלה נתניהו נתון ללחצים כבדים בתוך הממשלה ומחוצה לה שלא להיכנע לתביעות הממשל להקפאה מלאה של ההתנחלויות. בד בבד הלך ונשחק מעמדו של הנשיא אובמה מבית. לא ניכר שינוי חיובי של ממש במצבה הכלכלי של ארצות הברית, והציבור האמריקני התקשה להבין אם אכן הרפורמה בביטוח הבריאות שהוביל הנשיא תטיב את מצבו. הבטחתו של הנשיא לסיים את המלחמה בעיראק ובאפגניסטן עדיין לא נראתה ריאלית. בכל הסקרים ספג הנשיא ביקורות על תפקודו הלקוי. מן הצד האחר הצליח נתניהו לייצב את מעמדו מבית. בשלב זה לפחות נראה היה כי הוא הצליח לְרָצוֹת במידה מסוימת את הממשל האמריקני בלי לגרום לקרע בממשלתו, שהיה עלול להיגרם מנקיטת צעדים שהיו נחשבים מרחיקי לכת בסוגיית ההתנחלויות.²⁵

למרות השיפור החיובי שחל במעמדו של נתניהו לעומת הנשיא אובמה, היה ברור שהוא לא יוכל לדחות לגמרי את דרישות הנשיא. ארצות הברית היא משענתה היחידה של ישראל בזירה הבינלאומית, ושום מנהיג ישראלי אינו יכול להרשות לעצמו להגיע לקרע מוחלט עמה. צריך לזכור שסוגיית ההקפאה לא הייתה סוגיה אידיאולוגית מנקודת ראותו של ראש הממשלה נתניהו, אלא עניין פרגמטי, דהיינו מה יהיה המחיר של מהלך כזה ומה יהיה הרווח הגלום בו. מכאן ואילך ניסה נתניהו לתמרן בלי הרף כדי לְרָצוֹת את תומכיו מימין, שהאשימו אותו בגילוי חולשה והעדר דבקות במחויבותו להתנחלויות, אך בלי להגיע לקרע עמוק מדי עם הממשל. אולי קיווה שטקטיקת הסחבת אותה אימץ תייאש את הנשיא אובמה ותוביל אותו לצמצם את מעורבותו בתהליך השלום.²⁶

ב־6 בספטמבר 2009 הודיע שר הביטחון ברק כי אישר הקמת 455 יחידות דיור שתוכננו קודם לכן, ורובן יבנו בתוך גושי היישובים. ישראל מתכוונת גם להשלים עוד 2,500 יחידות דיור שבנייתן כבר החלה. ברק ציין שצעד זה נעשה במסגרת דיאלוג

מתמשך עם הממשל האמריקני, דיאלוג שייצור את התשתית להסכם עם הממשל על השעיית הבנייה בהתנחלויות. רוב האישורים ניתנו למבנים שתהליך האישור שלהם כבר נעשה בממשלה הקודמת. בה בעת, ועל רקע התרחבות המחאה בחוגי הימין נגד ה"וויתורים" של ממשלת נתניהו, הבהיר ראש הממשלה שעליו למצוא איזון בין הצורך לעשות מחוות לפלסטינים כדי לאפשר חידוש השיחות מצד אחד, ולקיים מערכת פעילות שתאפשר למתנחלים להמשיך ולקיים מסגרת של "חיים נורמליים", מן הצד האחר. במקביל הוא ציין שירושלים אינה חלק ממה שמוגדר התנחלויות, ולכן הבנייה בה תימשך כרגיל. הבית הלבן הביע צער על ההחלטה והודיע שהממשל אינו מקבל את הלגיטימיות של הרחבת ההתנחלויות ותובע את הפסקתן. הממשל מנסה ליצור אווירה נוחה לקראת חידוש השיחות ומעשים כאלה פוגעים במאמציו. הממשל ידע אל נכון שניסוח כזה של המחאה יוכל רק לעודד את ממשלת נתניהו להמשיך במפעל ההתנחלויות, מתוך הנחה, סבירה למדי, שכל עוד הוא לא יחרוג באורח קיצוני מן המסגרת הקיימת, הממשל ישלים עם פעילות זו הלכה למעשה.²⁷

ב-22 בספטמבר 2009 נפגשו נתניהו, אובמה ועבאס בניו יורק באירועי פתיחת עצרת האו"ם. לפני כן נועד הנשיא אובמה עם נתניהו לפגישה מקדימה שבה השתתפו גם שר הביטחון ברק ושר החוץ ליברמן. על רקע הסיכון שמעמדה של ישראל ייפגע עקב דו"ח גולדסטון הבהיר ראש הממשלה בעקיפין כי עמדותיה של ישראל בסוגיית ההתנחלויות, ייקבעו, בין השאר, על בסיס מידת התמיכה שהיא תקבל מן המערכת הבינלאומית בכל הנוגע לפעילותה המלחמתית נגד חמאס ברצועת עזה. אי אפשר יהיה לדרוש מישראל לקבל על עצמה סיכונים בסוגיית ההסדר עם הפלסטינים, ובמקביל – להגביל את יכולתה של מדינת ישראל להגן על עצמה. ישראל הבהירה שזוהי שעת מבחן לקהילה הבינלאומית. אם תרצה שישראל תיקח סיכונים למען השלום, הרי שאינה יכולה למנוע מישראל להגן על עצמה. ממשל הנשיא אובמה עקב מקרוב אחר התייחסותה של ישראל לדו"ח גולדסטון: "הממשל", כותב השגריר אורן, "לא לחץ על ישראל לשתף פעולה עם גולדסטון. עם זאת הוא גם לא תמך בהחלטה שלה שלא לשתף פעולה עם גולדסטון. לאחר פרסום הדו"ח תמך הממשל בביקורת הקשה של ישראל על חוסר האיזון של הדו"ח. בשיחות סגורות, כותב השגריר אורן, הבהירו נציגי הממשל לישראל בחשאי שאם ישראל חפצה בעמדה אמריקנית נחרצת יותר כנגד הדו"ח, עליה להפגין גמישות רבה יותר בתהליך השלום.²⁸

לפני הפגישה הודיע ראש הממשלה כי יתנגד להקפאת הבנייה בהתנחלויות לתקופה העולה על תשעה חודשים. בכל מקרה, הוא הדגיש, ההקפאה לא תפגע בניהול החיים השוטף בהתנחלויות הגדולות ובירושלים. לעומת עמדה זו הציגו הפלסטינים תביעה להפסקת הבנייה בהתנחלויות לזמן בלתי מוגבל. הממשל תבע הפסקת הבנייה למשך שנה.²⁹ נתניהו היה מודע היטב לסכנה שההסכמה להקפאה, ולו מוגבלת בזמן, של

הבניה בהתנחלויות תהפוך לתקדים, ויתקבע העיקרון ולפיו ישראל צריכה לשלם מחיר בשביל עצם הנכונות של הצד השני להיכנס לשיחות להסדר. כל זאת, כמובן, כאשר הצד השני, הפלסטינים, לא נדרשים לתת שום תמורה ממשית להמשך הדיאלוג. השגריר מייקל אורן הציע שבמקום הקפאה מוגבלת בזמן ישראל תקבל על עצמה לפעול בהתנחלויות על בסיס המתווה עליו הוסכם בין הנשיא בוש הֶן וראש הממשלה שרון; דהיינו, שישאל את תיקים התנחלויות רק בגושי ההתיישבות הגדולים ובירושלים. ואולם, מסביר אורן, ראש הממשלה לא יכול היה לאמץ חלופה זו בגלל שיקולים פנים מפלגתיים וקואליציוניים.³⁰

בדבריו במפגש המשולש קרא הנשיא אובמה לפלסטינים לקדם את פעילותם נגד הטרור ולפעול ביתר יעילות נגד ההסתה. הוא שיבח את פעילותה של ישראל להקל את חייהם של הפלסטינים באמצעות הסרת מחסומים. הוא קרא לישראל להתקדם אל מעבר לדיונים על ריסון (restraining) ההתנחלויות ולעשות מעשים בשטח. גורמים פלסטיניים שמו לב שהנשיא בחר במילה "ריסון" במקום "הקפאה". משמע, גם הוא השתכנע שההקפאה המלאה אותה דרש אינה מציאותית בנסיבות הקיימות. בהמשך דבריו נשמע הנשיא מתוסכל וחסר סבלנות נוכח הקיפאון בשיחות. הוא ניסה לשוות לדבריו טון סמכותי של מי שאמור להכתיב לצדדים דרכי התנהלות: "צריך להפסיק לדבר על הצורך בפתיחת שיחות ולהתחיל לנוע קדימה. למרות כל המכשולים, למרות כל העבר וחוסר האמון עלינו למצוא דרך להתקדם הלאה. השיחות על הסדר הקבע צריכות להיפתח, ולהיפתח מיד".³¹

ואולם, תמונת המצב בפועל לא אפשרה את מימוש שאיפותיו של הנשיא: הפער בעמדות בין ישראל והפלסטינים, אפילו בסוגיות "טכניות" הנוגעות לפתיחת השיחות, לא ניתן היה לגישור; מאידך, כפי שהובהר עוד קודם לכן, לממשל אובמה לא היו אמצעים ראויים שיאפשרו לו לתרגם עמדות נחושות אלה לשפת המעשה ולגרום לישראל ולפלסטינים לפעול בהתאם לציפיותיו. על רקע זה, הצהרה כזאת של הנשיא התפרשה כביטוי נוסף למגמת הממשל, בכל הקשור לתהליך השלום, לקבוע לעצמו יעדים לא מציאותיים למימוש. ואכן מפגש זה נראה כאירוע חסר תוחלת של מאמץ נואש של הנשיא להפיח רוח חיים בתהליך של הסדר הנראה הולך וגווע.³²

ב-23 בספטמבר 2009 נאם הנשיא אובמה בעצרת הכללית של האו"ם. חלק ניכר מדבריו הוקדש לסוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני. הנשיא סיפר שעם כניסתו לתפקיד הוא מינה את מיטשל לשליח מיוחד לעניין ההסדר הישראלי-פלסטיני. לאחר מכן המשיך הממשל לפעול בהתמדה לקידום תהליך השלום בין הצדדים, תהליך שיוביל למציאות של שתי מדינות החיות זו בצד זו בשלום – ישראל ופלסטין. עד כה, אמר הנשיא, הושגה התקדמות מסוימת בתהליך ההסדר. הפלסטינים הגבירו את מאמצייהם לחיזוק מצב הביטחון. ישראל הרחיבה את חופש התנועה של הפלסטינים, ולכן ניכרת התפתחות

כלכלית בגדה המערבית. אך זה אינו מספק. אנו קוראים לפלסטינים להפסיק את ההסתה נגד ישראל, ואנחנו חוזרים ומבהירים שאיננו מקבלים את הלגיטימיות של ההתנחלויות. הגיע הזמן, הדגיש הנשיא, לחדש את השיחות בין הצדדים בלי תנאים מוקדמים ולדון בכל סוגיות הליבה: ביטחון לשני הצדדים, סוגיית הגבולות, סוגיית הפליטים ומעמד ירושלים.³³

את המחיר של המשך העימות, הדגיש הנשיא, משלמים אזרחי ישראל והפלסטינים, ובעיקר הילדים בשני הצדדים. היעד הוא ברור: מדינה יהודית החיה בביטחון אמיתי לאזרחיה, ומדינה פלסטינית עצמאית ובת קיימא ובעלת רציפות טריטוריאלית המביאה לידי סיום של הכיבוש שהחל ב-1967 ומממשת את הפרטנציאל של העם הפלסטיני. היעד של הממשל הוא הסדרי שלום גם בין ישראל לשכנותיה, וזאת באמצעות יוזמות אזוריות ובינלאומיות. הנשיא אמר שאין הוא נאיבי, והוא מודע היטב לקשיים במימוש המשימה, אך הצהיר שלא יחדל מן המאמצים להשיג הסדר בין ישראל לבין הפלסטינים.³⁴ בנאום הנשיא היו נקודות חיוביות אחדות מנקודת מבטה של ישראל ובהן: (א) קביעה חד-משמעית שמדינת ישראל היא מדינת הלאום היהודית (Jewish State of Israel). (ב) דרישה למשא ומתן בלא תנאים מוקדמים. (ג) תביעה מפורשת להפסקת ההסתה של הרשות הפלסטינית. (ד) ביטחון של אמת לכל הישראלים (true security for all Israelis). ואולם בצד השלילי, החמור מנקודת ראותה של ממשלת ישראל, עמדו הקביעות הבאות של הנשיא: (א). הדגשה חוזרת, הפעם בפני הפורום הבינלאומי החשוב ביותר שארצות הברית אינה מקבלת את הלגיטימיות של ההתנחלויות.

America does not accept the legitimacy of continued Israeli settlements

(ב). יצירת התניה מרומזת בין עמדתה של ישראל בתהליך השלום והסיוע הביטחוני שארצות הברית מעניקה לישראל

The United States does Israel no favors when we fail to couple an unwavering commitment to its security with an insistence that Israel respect the legitimate claims and rights of the Palestinians.

(ג). ההסדר צריך להוביל להקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית בת קיימא, בעלת רצף טריטוריאלי, שתבטל את הכיבוש שהחל ב-1967.

a viable, independent Palestinian state with contiguous territory that ends the occupation that began in 1967

כך, בעקיפין, שרטט הנשיא את גבולות המדינה הפלסטינית שתקום. בפועל, יש להניח, יכול היה הממשל להעריך שאמירות כאלה תתפרשנה בישראל כנסיגה משמעותית

של הממשל מהצהרותיו החוזרות ונשנות ולפיהן אין בדעת ארצות הברית לכפות על הצדדים את תנאי ההסכם, וכי אלה ייקבעו בידי הצדדים לסכסוך.³⁵ אך טבעי היה שתומכי ישראל בממשל יפרשו התבטאות זו כהכוחה למידת האיפוף ואיפוף וחוסר הסימטריה שבה נוהג ממשל אובמה מול ישראל והפלסטינים: בעוד התביעות מישראל מנוסחות בלשון חד-משמעית וציפייה שישראל תפעל בהקדם בהתאם לציפיותיו, הניסוח כלפי הפלסטינים הוא רך ואינו מאיים. השגריר לשעבר של ארצות הברית באו"ם, ג'ון בולטון (John Bolton), טען שזהו הנאום האנטי-ישראלי הרדיקלי ביותר (most radical anti-Israel speech) שהשמיע מעולם נשיא אמריקני כלשהו: הנשיא, טוען בולטון, לא דיבר על חוסר הלגיטימיות של התנחלויות חדשות אלא על התנחלויות בכלל. משמע, הוא אינו מקבל כלגיטימיות שום התנחלות ישראלית. קביעה זו, כך משתמע מדברי בולטון, עומדת בסתירה מפורשת למכתב הנשיא בוש לראש הממשלה שרון מ-14 באפריל 2004 שאומץ על ידי הקונגרס.³⁶ מעבר לכך בולטון טוען שהתביעה של הנשיא להקמת מדינה פלסטינית בעלת רצף טריטוריאלי שתשים קץ לכיבוש של 1967 משמעותה היא תביעה מישראל לחזור לגבולות 1967. גם תביעה זו, כך משתמע מדבריו של בולטון, מנוגדת לרוח הדברים במכתב בוש לשרון. הגם שהנשיא דיבר על משא ומתן ללא תנאים מוקדמים, בפועל, טוען בולטון, הוא חרף את תוצאות המשא ומתן עוד לפני שזה החל. העובדה שהנשיא מתייצב לצד הפלסטינים, קובע בולטון, מציבה אותם בעמדת מיקוח חזקה ביותר. המסר של הנאום לפלסטינים הוא שהם אינם צריכים לעשות וויתורים. הנשיא ידאג לכך שהם יקבלו את מבוקשם מבלי שיצטרכו להתפשר על עמדותיהם. את ביקורתו על הנאום סיים בולטון בקביעה שהנשיא "הכניס את ישראל לבית המטבחיים" (chopping block).³⁷ לנו נראה, שבולטון הקצין את ביקורתו על דברי הנשיא באורח מוגזם. דברי הנשיא לא חרגו מן הפרמטרים המוכרים להסדר של ממשל אובמה. בכל מקרה, באותה תקופת זמן כבר היה ברור גם לגורמים בכירים בממשל, שלא ניתן יהיה לממש את תביעות הממשל מישראל במלואן ויהיה צורך לגבש עם ישראל מערכת של הבנות ששני הצדדים, קרוב לוודאי, לא יהיו מרוצים ממנה, אך בהחלט יוכלו "לחיות עמה".

בספטמבר 2009 הודיעה הרשות הפלסטינית על שלושת תנאיה לחידוש השיחות: (א) התבססות על החלטות גופים בינלאומיים, הקוראות להקמת מדינה פלסטינית עצמאית. (ב) תאריך יעד מוגדר לסיום השיחות. (ג) הפסקה מוחלטת של ההתנחלויות. בהמשך הוסיף יו"ר הרשות עבאס עוד תנאי: השיחות צריכות להתחדש מ"הסכם המסגרת" שהושג, לדבריו, בינו לבין ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט. עם זאת, הוא לא הבהיר כיצד ניתן ליישם עקרון זה, שעה שהוא עצמו הודה שלא הוסכם על הגבולות ועל חילופי שטחים. עבאס הבהיר כי הוא תומך בהגדרת הגבול תחילה,

שכן בכך ייפתרו סוגיות אחרות שעל הפרק: סוגיית ההתנחלויות, ירושלים וסוגיית המים. בדברים אלה נתן עבאס ביטוי לעמדתו ולפיה יש צורך לבטל את העיקרון שהיה מקובל עד אז במשא ומתן הישראלי-פלסטיני ולפיו שום דבר אינו מוסכם עד שהכל מוסכם. עבאס ביקש, מטבע הדברים, להתמקד בסוגיית הגבולות, מתוך הנחה שבסוגיה זו קיימת הסכמה בינלאומית רחבה על הצורך שישראל תיסוג לגבולות ה-4 ביוני 1967. עבאס ציין שמתקיים דיאלוג רצוף עם ישראל בסוגיות ביטחוניות, כלכליות וחיי היומיום.³⁸

באוקטובר 2009 הציע נתניהו לפלסטינים שישראל תרסן את עצמה בנושא ההתנחלויות, אך בד בבד תימשך השלמת 3,000 יחידות דיור שכבר קיבלו אישורי בנייה או שבנייתן כבר החלה. הקפאה זו לא תחול על מזרח ירושלים ועל מבנים של תשתית ומבני ציבור: "אנחנו לא בונים התנחלויות חדשות", אומר נתניהו בעקבות פגישתו עם מזכירת המדינה קלינטון בסוף אוקטובר 2009, "ומוכנים לאמץ מדיניות של ריסון הבנייה, תוך מתן אפשרות לחיים נורמליים בהתנחלויות. מזה 16 שנים לא הוצגה שום התניה מוקדמת פלסטינית בנושא הבנייה. זה לא היה שם כל הזמן. זה לא היה תנאי מוקדם להיכנס למשא ומתן עם הפלסטינים. זוהי דרישה חדשה ושינוי במדיניות הפלסטינית. מדובר במכשול שאינו מאפשר את פתיחת המשא ומתן. כל הנושאים, כולל הגבולות, יידונו במשא ומתן. אי אפשר לפתור את הבעיות האלה לפני משא ומתן".³⁹

תגובתו הראשונית של ממשל אובמה הייתה אוהדת למדי. קלינטון הודיעה במסיבת עיתונאים משותפת עם נתניהו ב-31 באוקטובר 2009 שנתניהו צודק בטענתו שמעולם לא הוצב תנאי של הקפאת התנחלויות לקיום משא ומתן. זה תמיד היה חלק מן המשא ומתן. הצעת ראש הממשלה לריסון הבנייה בהתנחלויות היא חסרת תקדים בתולדות ממשלות ישראל (unprecedented in the context of prior negotiations) והוסיפה: "השלב שאנו נמצאים בו עתה הוא הניסיון להיכנס למשא ומתן. ראש הממשלה מוכן להציג את מה שממשלתו עושה בנושא ההתנחלויות. אני חושבת שזה ראוי. משא ומתן הוא ניסיון לפגוש את עמדות הצד השני. ההתנחלויות לא היו מעולם תנאי מוקדם".⁴⁰ מזכירת המדינה דָּבקה בעמדתה זו למרות הביקורת הקשה שספגה על כך בעולם הערבי. בנאומה בפורום סבן ארבע שנים אחר כך היא שבה וחזרה על עמדתה: "כאשר ראש הממשלה נתניהו הסכים להקפאה של עשרה חודשים", היא אמרה, "זה לא היה דבר מושלם. זה לא כלל את מזרח ירושלים, אך זה חל על מרבית השטח של הגדה המערבית. אני עמדתי אתו על במה אחת ואמרתי שזה דבר חסר תקדים שראש ממשלה בישראל ינקוט צעד כזה. קיבלתי על כך ביקורת מכל הצדדים, ימין ושמאל, יהודים, ערבים ומה שתרצו. אבל עובדה היא שנתניהו הסכים לעשרה חודשי הקפאה. והוא

עמד בדיבורו. למרות זאת לא הצלחנו להביא את הפלסטינים למשא ומתן בתום עשרת חודשי ההקפאה".⁴¹

כאמור, הצהרה זו נתקלה בביקורת קשה, בעיקר בעולם הערבי ומצד הפלסטינים. הללו יצאו ככל הנראה מנקודת מוצא שההתנחלויות בפני עצמן אינן חוקיות ולכן על ישראל להפסיק אותן לחלוטין. מנקודת ראותם, אין ממשלת ישראל והעומד בראשה ראויים לשבח כלשהו על החלטתם להקפיא את ההתנחלויות, מה גם שהחלטה זו הייתה מוגבלת בזמן ולא חלה על ירושלים. בכל מקרה, הם תהו, אם החלטה זו לא תספק את הפלסטינים ולא תביא אותם חזרה לשולחן המשא ומתן, מה התועלת שיש בה. היא מעניקה אולי לנתניהו פסק זמן ומקלה את לחץ הממשל עליו. ואולם, בפועל תועלתה לקידום תהליך השלום שולית למדי.⁴²

לדברי מזכירת המדינה, קלינטון, עבאס הגדיר בפניה את ההחלטה כ"גרועה יותר מאשר חסרת תועלת" (worse than useless). קלינטון טרחה להבהיר לעבאס שמדיניות ארצות הברית בסוגיית ההתנחלויות לא השתנתה, ולמרות העובדה שזו החלטה חסרת תקדים בתולדות ממשלות ישראל, היא אינה מהווה תחליף למחויבותה של ישראל לפעול בהתאם למפת הדרכים. עבאס, לדברי קלינטון, לא התייחס לקביעתה כי זו החלטה חסרת תקדים, אך הביע מורת רוח מן העובדה שירושלים אינה נכללת בהקפאה ומחריגות אחרות בהקפאה עליהן הוסכם עם ישראל. בכל מקרה, הוא סירב לחזור לשולחן המשא ומתן. כמחווה של רצון טוב כלפי הממשל הבהיר עבאס כי ישעה את הפנייה שלו לאו"ם לקבל החלטה בענין דו"ח גולדסטון ו"פשעי המלחמה" שישראל ביצעה. עבאס ספג ביקורת קשה בעולם הערבי על החלטה זו, ובשיחה עם מזכירת המדינה הוא אף הביע חשש לחייו ולשלומם של נכדיו, הנתונים להתגרויות בבית הספר בגין החלטה זו. שבוע לאחר מכן הוא חזר בו וקרא לאו"ם לדון בדו"ח גולדסטון.⁴³

במסיבת עיתונאים ב-2 בנובמבר 2009 במקדש שבמרוקו, בעקבות פגישה עם שר החוץ של מרוקו, חזרה קלינטון ואמרה, שכל הממשלים בארצות הברית התנגדו למדיניות ההתנחלויות של ישראל. עמדתו של הנשיא אובמה בסוגיה זו ברורה וחד-משמעית: ארצות הברית אינה מקבלת את הלגיטימיות של המשך מפעל ההתנחלויות. ישראל נענתה לפניית הממשל והסכימה לרסן את פעילות ההתנחלויות שלה. היא לא תבנה התנחלויות חדשות, היא לא תפקיע אדמות לצורך בניית התנחלויות ולא תנפיק היתרי בנייה חדשים. עם זאת סייגה קלינטון את שבחיה לממשלת ישראל בשני דברים: (א) הסכמות אלה של ישראל רחוקות מאוד מעמדותיה של ארצות הברית; (ב) בעקיפין היא הטילה ספק בכוונותיה של ממשלת ישראל לממש את ההסכמות האלה, ואם בכל זאת הן ימומשו, יהיה בכך ביטוי למגבלות חסרות תקדים על הבנייה בהתנחלויות, ומגבלה משמעותית על המשך התרחבותן.⁴⁴

מזכירת המדינה שיבחה את הרשות הפלסטינית, ובעיקר את מאמצי ההגביר את תחושת הביטחון בגדה המערבית. גם את אלה, קרוב לוודאי לצורך האיזון, היא הגדירה צעדים חסרי תקדים: "הבהרתי לנתניהו", אומרת מזכירת המדינה, "כי צעדים אלה של הרשות הפלסטינית חייבים לזכות למחוות מצד ישראל בהיערכותה הביטחונית, הסרת מחסומי דרכים, הקלה על תנועת התושבים בין ערי הגדה ועוד. ישראל נקטה צעדים בכיוון הזה, אך יש עדיין לפניו כברת דרך ארוכה". היא הדגישה כי ראש הרשות עבאס הפגין מנהיגות ונחישות בפעילותו לקידום הסדר מדיני, וישראל חייבת לגמול לו כראוי".⁴⁵

בביקורה במצרים ב־4 בנובמבר 2009 חזרה מזכירת המדינה והבליטה את עמדות הממשל בסוגיית ההתנחלויות מתוך מגמה למנוע היווצרות רושם של תמיכה בממשלת ישראל בראשות נתניהו: "מדיניות הממשל כלפי ההתנחלויות", היא הבהירה, "לא השתנתה. אין אנו מקבלים את פעילות ההתנחלות כלגיטימית. אנו חושבים חד־משמעית שהפסקת פעילות ההתנחלויות, עכשיו ובעתיד, היא מדיניות עדיפה, וזו המדיניות שאנו תומכים בה. ישראל הבטיחה לנו להימנע מבניית התנחלויות חדשות ולהפסיק הפקעת אדמות ביהודה ושומרון ומתן אישורי בנייה. זוהי החלטה חסרת תקדים. זו לא התוצאה שהיינו חפצים בה. אנו רוצים הפסקה מוחלטת ולתמיד של פעילות ההתנחלויות. אבל גם מדיניות זו מקדמת את תהליך השלום בכיוון של הסדר. באותה מידה גם הפעילות הפלסטינית להגברת הביטחון מחזקת את תהליך השלום".⁴⁶ ואולם בתוך זמן קצר נוכחה מזכירת המדינה לדעת שניסוחיה המתפתלים ומאמציה ליצור רושם של איזון בהתייחסות אל ישראל והפלסטינים אינו מספק את העולם הערבי וכמובן – את הפלסטינים. על רקע זה היא נאלצה לצאת ב"הודעה מתקנת" ובה הבהירה ש"ההצהר [של נתניהו] אינה מספקת כלל, וארצות הברית תובעת מנתניהו יותר". כך בפרק זמן קצר נחשפה חולשתו של הממשל והעדר יכולתו לעמוד בלחצי הערבים. אין תמה שהדבר פגם קשות באמינותו ובהערכת הגינותו כמתווך הוגן בין שני צדדים יריבים.⁴⁷

ב־5 בנובמבר 2009 הודיע הנשיא עבאס שאין לו עניין להיות מועמד לנשיאות בבחירות שהיו אמורות להתקיים בינואר 2010. הוא הבהיר שישאר יושב ראש אש"ף, ובתוקף תפקיד זה יוכל להמשיך ולנהל את המשא ומתן עם ישראל כפי שעשה בעבר. ההודעה ביטאה את היחלשות מעמדו של עבאס בזירה הפלסטינית. מכאן היה אפשר להניח שיכולתו להיכנס למסגרת של משא ומתן תכליתי עם ישראל פחתה במידה רבה. נראה שהודעתו נועדה להמריץ את ממשל אובמה להעצים את הלחצים על ישראל. המסר שלו היה ברור: בהעדר הישג מדיני בולט, הוא עלול להפסיד בבחירות לגורמים קיצוניים. לפיכך אין לו עניין להתבזות וללכת לבחירות. הכדור נמצא בידי ארצות הברית. רק היא יכולה לכופף את ידה של ישראל. ב־16 בדצמבר 2009 הודיעה הוועדה

המרכזות של אש"ף שעבאס יישאר נשיא הרשות הפלסטינית לאחר שתסתיים תקופת כהונתו ב-25 בינואר 2010 ועד הבחירות שייערכו ברשות במועד כלשהו שלא הוגדר במדויק. הוועדה המרכזת המליצה על קיומן לפני ה-1 ביולי 2010. כידוע, נכון לסוף 2015, לא התקיימו בחירות לרשות.⁴⁸

בה בעת, כדי להעצים את הלחצים על ממשל אובמה ועל ישראל הפיצו הפלסטינים ידיעות על כוונתם לפנות למועצת הביטחון בבקשה שתכיר במדינה פלסטינית בגבולות 1967. נתניהו איים שצעד כזה יגרור צעדים חד-צדדיים של ישראל, אך לא הבהיר את מהותם. ב-16 בנובמבר 2009 הגיבה מחלקת המדינה בקביעה המסתייגת מצעד חד-צדדי של הרשות הפלסטינית – ארצות הברית, כך נאמר, תומכת במדינה פלסטינית שתקום בעקבות משא ומתן בין הצדדים אף שהאיחוד האירופי הביע הסתייגות ממהלך כזה וקבע שזהו "צעד לא בָּשֵׁל (premature)".⁴⁹

ב-17 בנובמבר 2009 הודיע דובר הבית הלבן, כמעשה שבשגרה, שהממשל מגנה את ההחלטה של ועדת התכנון של עיריית ירושלים לבנות 900 יחידות דיור בשכונת גילה. אף צד אינו יכול לנקוט צעדים חד-צדדיים בירושלים, קבעו דוברי הממשל. מְעַמְדָה של העיר צריך להיקבע במשא ומתן בין הצדדים. שר הביטחון, אהוד ברק, ניסה למזער את המתיחות עם הממשל ולהעביר את הכדור לידי הפלסטינים. בריאיון ל"ניו יורק טיימס" אמר ברק, שחשוב לנו מאוד לדעת שהפלסטינים מבקשים להביא סוף לסכסוך וקץ לתביעות מישראל. אסור לבודד את סוגיית ההתנחלויות כבעיה ייחודית ולהציגה כבעיה החשובה ביותר. ישראל חפצה בהסדר בעל אופי אזורי שיעניק לפלסטינים מדינה ולישראל ביטחון.⁵⁰

ב-8 בנובמבר 2009 הגיע ראש הממשלה נתניהו לארצות הברית לכנס של העצרת הכללית של הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה. מטבע הדברים נקבעה לו פגישה גם עם הנשיא אובמה ב-9 בנובמבר 2009. פקיד בכיר בבית הלבן הגדיר את הפגישה "ישירה וחיובית" (straightforward and a good positive discussion), שבה נדונו כל הנושאים העומדים על הפרק ביחסי ישראל-ארצות הברית.⁵¹ השגריר אורן אומר כי בפגישה זו הושגה הסכמה על הקפאת ההתנחלויות בין הנשיא אובמה וראש הממשלה נתניהו. ההקפאה, קובע אורן, לא תחול על ירושלים ועל בתי ספר ובתי כנסת ואלפיים וחמש מאות יחידות דיור שכבר הוחל בבנייתן. ההקפאה תימשך עשרה חודשים. אישים בכירים בממשל העריכו כי תקופת הזמן הזו תאפשר לממשל לחדש את המשא ומתן בין שני הצדדים. נציגי הממשל סירבו להחמיא לראש הממשלה על נכונותו להקפיא את הבניה בהתנחלויות, הגם שידעו כי עם שובו ארצה הוא יעמוד בפני ביקורת פנימית נוקבת. הפלסטינים, כצפוי, הביעו התנגדות למהלך זה. זמן קצר לאחר מכן הודיעה עיריית ירושלים על כוונתה לבנות 900 יחידות דיור בשכונת גילה בירושלים. הנשיא אובמה הביע צער על ההחלטה, העלולה לפגוע במאמצים לחידוש השיחות.⁵²

ב-25 בנובמבר 2009 החליטה הממשלה "לפעול להשעיה זמנית של הבנייה ביהודה ושומרון". בהחלטה נקבע, בין השאר: א. תוקף ההשעיה הוא לעשרה חודשים. ב. השעיית הבניה לא תחול על בניה לצרכי ביטחון ועל מבני ציבור חיוניים. ג. השעיית ההיתרים לא תחול על היתרים שניתנו כדן, לפני יום תחילת הצו, ואשר על פיהם הושלם בינתיים שלב יציקת היסודות של הבניין לפחות וכן על תשתיות הקשורות לכך. ד. ממשלת ישראל קוראת לרשות הפלסטינית להיכנס למשא ומתן ללא תנאים מוקדמים, במטרה להגיע לסיום הסכסוך ולהסדר שלום.⁵³

במקביל הודיע נתניהו כי "הקבינט אישר היום השעיה של התחלות בנייה חדשות למגורים ואישורי בנייה חדשים למגורים ביהודה ושומרון לתקופה של עשרה חודשים". נתניהו הדגיש שזהו צעד "מכאיב ומרחיק לכת", שנועד "לעודד את חידוש המשא ומתן כדי להשיג שלום עם שכנינו הפלסטינים". נתניהו הדגיש שההקפאה אינה מוחלטת והממשלה תקיים את הבטחתה למתנחלים לאפשר להם לקיים "חיים נורמליים". לפיכך לא ייפסקו פרויקטים שבנייתם החלה, ובכלל זה 3,000 יחידות דיור, וכן בניית מוסדות ציבור, בתי כנסת, בתי ספר, גני ילדים ומבני ציבור הכרחיים להמשך החיים הנורמליים. נתניהו ציין שהבנייה תחודש לאחר תום עשרת חודשי ההקפאה.⁵⁴

מזכירת המדינה קלינטון הודיעה שהסכמה זו תסייע לקידום תהליך השלום במזרח התיכון. הגם שברמה הפורמלית חזרה ונשנתה הנוסחה שההסדר צריך להיות מבוסס על הסכמה בין הצדדים, שרטה קלינטון בקווים כלליים את מתווה ההסדר הנראה לממשל: "הודעת ממשלת ישראל [על הקפאת הבנייה]", "אומרת קלינטון, "מסייעת לקדם את פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. אנו סבורים שמשא ומתן שיתנהל בתום לב יביא להסכמה בין הצדדים על סיום הסכסוך ומימוש היעד הפלסטיני של הקמת מדינה עצמאית ובת קיימא המתבססת על קווי 1967, והסכמה על חילופי שטחים. עם זאת יתממש גם חזונה של מדינת ישראל לביסוסה של מדינה יהודית בגבולות בטוחים ומוכרים המשקפים התפתחויות [דמוגרפיות] שחלו בשנים האחרונות ועונים על צרכי הביטחון של ישראל. על כל הצדדים לדעת, שמחויבותה של ארצות הברית לפעול להשגת הסדר ברוח זו אינה ניתנת לערעור".⁵⁵

דבריה של קלינטון ביטאו הכרה של ממשל אובמה בכך שביהודה ושומרון נוצרה במהלך השנים מציאות דמוגרפית שיהיה צורך לקחת אותה בחשבון בכל הסדר עתידי עם הפלסטינים. משמעות הדבר היא הכרה עקיפה של הממשל שגושי ההתיישבות הגדולים ביהודה ושומרון יהיו תחת ריבונות ישראלית בהסדר עתידי. כזכור, מתווה זה קיבל ביטוי כבר במכתב הנשיא בוש לראש הממשלה שרון, ב-14 באפריל 2004. השליח מיטשל הודיע שהחלטת ההקפאה אינה עונה על תביעת הממשל להקפאה מלאה. עם זאת, זה יותר ממה שעשתה ממשלה אחרת בישראל בעבר. מיטשל הביע תקווה שישראל והפלסטינים יוכלו להגיע להסכמה מוקדמת בסוגיית הגבולות. פתרונה

של סוגיה זו ישים קץ למחלוקות על ההתנחלויות. ישראל תוכל לבנות כמה שתראה בתוך מדינת ישראל, ואילו הפלסטינים יוכלו לבנות כמה שירצו בתוך מדינת פלסטין. הפלסטינים הביעו אכזבה מהחלטת ישראל, והנשיא עבאס כינה אותה "בלתי מספקת ובלתי קבילה"⁵⁶.

כדי להבהיר לממשל את רצינות כוונותיה דיווחה ישראל לממשל מיד לאחר שנתקבלה החלטת ההקפאה, שהממשלה שיגרה שבעים מפקחים מטעמה לשבעים יישובים ברחבי יהודה ושומרון. המפקחים העבירו ליישובים אלה הוראות להפסיק את הבנייה בשישים מוקדי בנייה לפחות. בד בבד שלל אלוף הפיקוד בצו מ-24 מועצות מקומיות ואזוריות את סמכותן לנפק אישורי בנייה. כן הוא הורה להן לפעול על בסיס ההנחיות החדשות. הודגש כי במקום שתיעשה בנייה בלתי חוקית יוחרס ציוד הבנייה. משרד הביטחון הודיע שהוא מגייס לשורותיו עוד ארבעים מפקחי בנייה כדי למנוע חריגות בנייה ביהודה ושומרון. כן הוא החל בצילומי אוויר שיאפשרו לעמוד מידיה על אי-הקפדה על ההוראות. כן הדגישה ממשלת ישראל, שמאז אפריל 2008 היא פינתה 250 מחסומי דרכים ביהודה ושומרון כדי להקל על חיי התושבים ולתרום לפיתוח הכלכלה והמסחר באזור.⁵⁷

כמחווה של רצון טוב לישראל על שהואילה לקבל, ולו חלקית, את תביעת הממשל להקפאת התנחלויות, הודיע הבית הלבן שהנשיא אישר סיוע כספי נרחב לישראל של קרוב לשלושים ביליון דולר למשך העשור הבא. התשלום הראשון יהיה בסך 2.775 ביליון דולר. על פי ההבנות בין ישראל לארצות הברית, ישראל חייבת לרכוש 75 אחוז מן המוצרים בשוק האמריקני. כן מעניקה ארצות הברית לישראל סכום נוסף של 3.1448 ביליון דולר.⁵⁸ הרושם הוא שמחוות אלה לא חיזקו את מעמדו של הנשיא בדעת הקהל בישראל. גישתו הבוטה ותביעותיו מרחיקות הלכת מישראל נתפסו בעיני רבים בציבור כמאמץ של הממשל לכפות על ישראל הסדר שאינו מקובל על חלקים נרחבים בציבור, ובוודאי – לא על ממשלת ישראל בראשות נתניהו. כל זאת, בין השאר, על בסיס הקביעה שההסדר ישרת את האינטרסים של מדינת ישראל, הגם שהנהגת המדינה אינה מקבלת זאת.

לכך נוספו אירועים והצהרות שהצביעו על יחס מנוכר מצד הממשל כלפי ישראל. אחד הבולטים שבהם היה התעלמות של הנשיא אובמה מן הסיוע הרפואי המאסיבי שישראל הושיטה להאיטי לאחר רעידת האדמה הקשה שפקדה ארץ דלת משאבים זו וגרמה לפגיעות רבות בנפש וברכוש. בהודעה שפירסם הנשיא אובמה לאחר שיחה שקיים עם נשיא האיטי הוא מציין כי "העולם כולו ניצב לצידו של העם בהאיטי". הוא מאזכר שורה של מדינות שהושיטו סיוע להאיטי מלבד ארצות הברית, אך אינו טורח לאזכר כלל את ישראל.⁵⁹ על פי סקר שפורסם ב"גר'וולס פוסט" בספטמבר 2009, רק ארבעה אחוזים סברו שאפשר להגדיר את אובמה פרו-ישראלי. על פי הסקר, 51

אחוז של הישראלים הגדירו את ממשל אובמה פרופלסטיני, 35 אחוז הגדירו אותו ניטראלי ועשרה אחוזים אמרו שאין להם דעה.⁶⁰

בנאום לפני שגרירי ישראל בעולם ב-28 בדצמבר 2009 פירט נתניהו בהרחבה את המחוות הרבות שעשתה ישראל כדי להביא את הפלסטינים לשולחן המשא ומתן, ובהן: (א) ההקלות על תנועת הפלסטינים ברחבי יהודה ושומרון. (ב) המאמצים ליצור פריחה כלכלית ברשות הפלסטינית. (ג) נאום בר-אילן. (ד) הקפאת הבנייה בהתנחלויות לעשרה חודשים. מחוות אלה, טען ראש הממשלה, לא זכו למענה חיובי מצד הפלסטינים: (א) הם תבעו הקפאה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות ובכלל זה בירושלים. (ב) הם קידמו את דו"ח גולדסטון בארגונים בינלאומיים. (ג) הם נמנעו מלציין בוועידת הפת"ח שפניהם לשלום. (ד) הם מנהלים מערכה לדה-לגיטימציה של ישראל בארגונים בינלאומיים.⁶¹

בנסיבות אלה, ועל רקע ההערכה שהמחוות של ישראל בכל מקרה לא יוכלו לרצות את הרשות הפלסטינית, ואולי גם את ממשל אובמה, החליטה הממשלה ב-28 בדצמבר 2009 על בניית 692 יחידות דיור בירושלים. ההודעה נועדה להדגיש לרשות הפלסטינית ש"ירושלים המאוחדת" היא בירת ישראל ואינה נכללת בתכנית ההקפאה. כצפוי, וכמעשה שבשגרה, דובר הבית הלבן מתח ביקורת על ההחלטה באמרו שמעמדה של ירושלים צריך להיקבע במשא ומתן בין הצדדים, ואל לו לאף אחד מן הצדדים, לנקוט צעדים חד-צדדיים שישנו את מעמדה של ירושלים.⁶²

בדצמבר 2009 הכריז עבאס שכל עוד הוא מכהן בתפקידו הוא "לא ירשה לאיש לפתוח באינתיפאדה חדשה". עבאס חזר על הצהרה זו פעמים מספר. אין ספק שהצהרה זו הייתה ערובה לאוזני ההנהגה בישראל ולאוזני הממשל האמריקני. היא ביססה את הדימוי של עבאס כמנהיג מתון ורודף שלום, הגם שתופעת ההסתה המיליטנטית נגד ישראל המשיכה להתעצם תחת שלטונו. ואכן, ניתן להניח כי התבטאויות אלה הן תוצאה של התפכחות בקרב אישים בהנהגה הפלסטינית מן האשליה שאפשר לכפות על ישראל עמדות שאינן מקובלות עליה באמצעות שימוש באלימות. הניסיון של שתי אינתיפאדות נכשל לאחר שהתברר שישראל הצליחה לרסן את הטרור הפלסטיני ולמזער את נזקיו. מעבר לכך, הטרור הפלסטיני, ובעיקר טרור המתאבדים, פגע במעמדם של הפלסטינים בדעת הקהל במערב והעצים את ההבנה לחרדותיה של ישראל לקחת על עצמה סיכונים במסגרת הסדר מדיני עם הפלסטינים.⁶³

עבאס הודה בכך בעקיפין ואף טען שאפילו חמאס הגיע למסקנה שהשימוש באלימות נגד ישראל הוא חסר תוחלת: "אמרנו יותר מפעם אחת", הבהיר עבאס, "כי אנו נגד הרקטות חסרות התועלת [מעזה], ו[חמאס] אמרו עלינו כי אנו רפי ידיים וכי איננו רוצים בהתנגדות (טרור), וכי איננו רוצים ואיננו רוצים. הם יצאו נגדנו עם הסכמים עם הארגונים [האחרים בעזה], ויתרה מזאת הם [חמאס] החלו למנוע [פיגועים], ואף

החלו לפגוע בכל מי שמנסה לבצע פעולת התנגדות... בקיצור, אין חילוקי דעות בינינו [לבין חמאס]. על האמונה? אין! על המדיניות? אין! על ההתנגדות? אין! אז על מה אתם [חמאס] חולקים? אז למה אתם לא הולכים לחתום על מסמך [הפיוס]?"⁶⁴

ייתכן כי התבטאויות אלה תרמו בפועל להמשך הקיפאון המדיני. יש להודות שבמרוצת השנים היה הטרור הפלסטיני מניע רב-עוצמה בהנעת המשא ומתן המדיני. יש להניח, כי עתה משהתברר להנהגה בישראל וגם לממשל, שלרשות הפלסטינית אין למעשה אמצעי לחץ על ישראל במישור הצבאי, פחתה המוטיבציה הן של ישראל והן של ארצות הברית לקיים דיאלוג לצורך קידום הסדר. בסקירתה על הרקע להנעת תהליך השלום בתחילת כהונתו של הנשיא אובמה ציינה מזכירת המדינה, קלינטון, את הקושי הנפשי שהיה לישראלים רבים בהקשר זה על רקע המחיר הכבד שישראל שילמה במהלך האינתיפאדה השנייה. בסופו של דבר, כותבת קלינטון, הצליחה ישראל לעצור את הטרור הפלסטיני. "מובן מאליו", היא אומרת, "שזו הייתה הקלה לישראלים רבים. עם זאת, הקלה זו החלישה את הלחץ עליהם לעשות מאמץ להגיע להסדר שלום מלא שיעצים עוד יותר את תחושת הביטחון שלהם".⁶⁵

בין כך ובין כך, על רקע הרגיעה היחסית בפעילות הטרור והעמדה המפורשת של הרשות נגד פעילות אלימה מול ישראל, האיום של גורמים בממשל האמריקני, שהפסקת תהליך השלום תוביל לחידוש האלימות לא זכה לרמת אמינות גבוהה בישראל. איומים כאלה, מפורשים או מרומוזים, הושמעו לא אחת מפי אנשי ממשל אמריקנים בדרגות שונות במגמה להאיץ בישראל להסכים לויתורים שיקדמו את תהליך השלום. כך למשל אמר השליח מיטשל באחת ממסיבות העיתונאים שקיים: "התפרצות אלימה או מהלך שלילי אחר עלולים להתרחש בכל רגע, ויהיו לכך השלכות שאותן אי אפשר לצפות. אין לדעת מה יקרה אם פשוט נעזוב את תהליך השלום".⁶⁶

פרק תשיעי

המשבר במהלך ביקור סגן הנשיא ביידן בישראל

בראשית מרס 2010 הגיע לביקור בארץ סגן הנשיא ג'ו ביידן. קבלת הפנים הייתה לבבית. ראש הממשלה הבהיר כי הוא מעריך את מאמצי הממשל לקדם שלום באזור. ישראל, אמר נתניהו, מודעת לכך שתהליך השלום מצריך סבלנות רבה. עם זאת, הוא שמח על כך שמאמצי הממשל מתחילים להניב פירות. עם זאת הוא הדגיש בהמשך שההסכם שיושג עם הפלסטינים יהיה חייב להכיר בקביעות ובלגיטימיות של מדינת ישראל היהודית, מוכרת על ידי שכניה הפלסטינים, כאשר ביטחונה מובטח לדורות הבאים. לשם כך צריך להבטיח שההסכמים שיושגו יוכיחו את עצמם הלכה למעשה "בשטח" ולא רק "על הנייר". סגן הנשיא הדגיש את ידידותו רבת השנים למדינת ישראל ואת הברית העמוקה הקיימת בינה לבין ארצות הברית. הוא חזר והבהיר שהשגת שלום ישראלי-פלסטיני היא אינטרס לאומי לא רק של ישראל והפלסטינים אלא גם של ארצות הברית.¹

המשך הביקור היה הרבה פחות נעים לממשלת ישראל ולעומד בראשה. במהלך ביקורו פורסמה הודעה על אישור התחלת בנייה של 1600 יחידות דיור בשכונת רמת שלמה בירושלים. עיתוי הפרסום היה אומלל. לא ברור עד היום אם עיתוי זה היה תוצאה של רשלנות ביורוקרטית הנפוצה בישראל מימים ימימה, או שפעלה כאן יד מכוונת שנועדה להביך את נתניהו וממשלתו בעיתוי רגיש מאוד מבחינתה. אירועים מסוג זה אירעו גם בעבר על רקע ביקורים של אישי ממשל בישראל ויצרו מבוכה קשה הן בישראל והן בממשל האמריקני. היו פעמים שהממשל בחר להגיב בצורה מינורית ודיסקרטית תוך הבהרת מורת רוחו מן ההחלטה.

בשנת 2009 היו עימותים בין ישראל לממשל אובמה בעניין הבנייה בירושלים: "ביולי 2009 עוררה תכנית הבנייה במתחם מלון 'שפרד' שבשכונת שייח' ג'ראח גינוי אמריקני ודרישה למנוע את המשך הפרויקט. בנובמבר 2009 תקף הנשיא אובמה את ההחלטה לבנות 900 יחידות דיור בשכונת גילה. בדצמבר 2009 הביע הבית הלבן התנגדות לתכנית בניה של 700 יחידות דיור במזרח ירושלים, עם פרסום המכרז לתכנית זו".² הפעם תגובת הממשל הייתה חריגה – הן מבחינת העצמת המדי האירוע,

והן מבחינת חשיפתו באורח פומבי ודרמטי. בהבליטו את העניין ובבחירתו להתעמת עם ישראל בפומבי. התעורר חשד שממשל אובמה מבקש לנצל אירוע שולי יחסית, שממשלת ישראל נקלעה אליו שלא בטובתה ולא מיוזמתה, כדי לשנות את הסטטוס קוו ולחייב את ממשלת נתניהו להקפיא את הבנייה גם במזרח ירושלים. דורי גולד, מי שהיה שגריר ישראל באו"ם, כתב בהקשר זה את הדברים הבאים:

ממשל אובמה החליט להסלים את המחלוקת בינו לבין ישראל בעניין תכניות הבניה בירושלים עד לכלל משבר. הממשל גייס לשם כך את כל הדרג הבכיר החל ממוזכרת המדינה הילארי קלינטון וכלה ביועץ הנשיא דיוויד אקסלרוד. התקשורת האמריקנית תודרכה באינטנסיביות ולעתים עשתה שימוש בלשון בוטה במיוחד... כיום נראה כי ממשל אובמה החליט, במודע, להפעיל מכבש לחצים על ישראל באמצעות תכתיב תקיף. יש להניח כי הבית הלבן סבור כי הקשחת העמדה האמריקנית תשרת את האינטרסים שלו באזור ובעולם הערבי והתועלת שיפיק מכך תגבר על הנזק האפשרי.³

סגן הנשיא בידן השתמש במונחים קשים כדי לבטא את מורת רוחו מן ההחלטה: "אני מגנה (condemn) את ההחלטה", הבהיר סגן הנשיא. מהות ההחלטה ועיתויה, אמר בידן, ערב תחילת שיחות הקרבה, מנוגדים לצורך ליצור יחסי אמון בין הצדדים. עלינו ליצור אווירה שתקדם את המשא ומתן ולא שתחבל בו. ארצות הברית, הדגיש בידן, מכירה במעמדה המיוחד של ירושלים ובחשיבותה עבור יהודים מוסלמים ונוצרים. היא מאמינה שניתן למצוא הסדר שיאפשר לממש את השאיפות של שני הצדדים לגביה. ארצות הברית, הדגיש בידן, מתנגדת למהלכים חד צדדיים העלולים להשפיע על תוצאות המשא ומתן.⁴

מוזכרת המדינה הרחיקה לכת. במהלך שיחה של כארבעים וחמש דקות היא נזפה בראש הממשלה על העלבון הצורב שנגרם לסגן הנשיא במהלך ביקורו בארץ. מהלך זה מפגין כפיות טובה מצד ישראל על רקע המחויבות הרבה של ארצות הברית לבטחונה של ישראל ועל רקע הסיוע הנרחב שארצות הברית מושיטה לישראל במיגוון רחב של תחומים. הסבריו של ראש הממשלה כי מדובר בתקלה בירוקרטית שגם הוא הופתע ממנה, לא הרגיעו את מוזכרת המדינה. היא קבעה שהמהלך פוגע בקשרים בין ישראל וארצות הברית: "תכנית הבנייה של ישראל במזרח ירושלים משגרת מסר מאוד שלילי (deeply negative signal) ליחסי ישראל-ארצות הברית. היא מזיקה ליחסים שבין שתי המדינות. לדברי שר ההגנה של ארצות הברית, רוברט גייטס, הציבה קלינטון בפני נתניהו אולטימטום להפסיק את פעילות הבניה בהתנחלויות לחלוטין. עם זאת,

הוא אינו מציין מה הם צעדי הענישה שנלוו לאולטימטום, אם נתניהו יסרב להיענות לתביעת הממשל.⁵

בספרה האוטוביוגרפי מציגה מזכירת המדינה תמונת רקע אישית מעניינת לשיחתה "הארוכה והמתוחה" (long and heated) עם ראש הממשלה. קלינטון מבהירה כי הנשיא אובמה ורם עמנואל רתחו מזעם (were furious) על התנהלותה של ישראל במהלך ביקור ביידן. הם תבעו ממנה כי תבהיר זאת לנתניהו. קלינטון מבהירה כי דעתה לא הייתה נוחה מן המשימה שהוטלה עליה: "הבהרתי לנתניהו", אומרת קלינטון, "שהנשיא רואה בהחלטה על הבניה במזרח ירושלים עלבון אישי (personal insult) לו, לסגן הנשיא ולא רצות הברית". קלינטון מבהירה כי דעתה לא הייתה נוחה מן העובדה שנאלצה להשתמש בניסוחים כל כך חריפים (strong stuff) במסגרת שיחה דיפלומטית. עוד יותר היא רגזה על כך שעליה הוטלה המשימה למלא את תפקיד "השוטר הרע" (bad cop) בדו-שיח עם נתניהו. ראש הממשלה, אומרת קלינטון, הדגיש כי ההודעה לא הייתה מכוונת וכי מדובר באירוע מצער. יחד עם זאת, הוא לא היה מוכן לבטל את ההחלטה על הבנייה.⁶

ימים ספורים לאחר שיחתה הקשה עם נתניהו, הופיעה מזכירת המדינה בוועידת איאפ"ק. כאן, בפני קהל של אלפים רבים, אוהדי ישראל, וקרוב לוודאי גם על רקע שאיפתה להתמודד על הנשיאות, יצאה קלינטון מגדרה כדי לתקן את הרושם שנוצר בעקבות הדיווחים על שיחתה הקשה עם נתניהו, ולהדגיש את מחויבותה כלפי מדינת ישראל. כבר בראשית דבריה התייחסה קלינטון בעקיפין לזיכרון המתנהל בארצות הברית סביב השאלה: האם ישראל היא נכס, או נטל, על ארצות הברית: "לאור האתגרים המשותפים לנו", קבעה קלינטון, "מעולם לא היו היחסים בין שתי המדינות חשובים כמו היום. ארצות הברית", הדגישה קלינטון, "הכירה מזמן בכך שישראל חזקה ובטוחה חיונית לאינטרסים האסטרטגיים של ארצות הברית. אנו יודעים, שהכוחות המאיימים על ישראל, הם גם אלה המאיימים על ארצות הברית. לפיכך, אנו מאמינים בתוקף רב שכאשר אנו מחזקים את בטחונה של ישראל, אנו מחזקים גם את בטחונה של ארצות הברית. עתידה של ארצות הברית כרוך בעתידה של ישראל. המחויבות של ארצות הברית לבטחונה ישראל איתנה כמו סלע וכך תהיה לעולם".⁷

ובאשר לסוגיה שהעכירה את יחסי ישראל-ארצות הברית ויצרה ביניהן משבר אמון קשה, מעמדה של ירושלים הבהירה מזכירת המדינה כי ארצות הברית מודעת לחשיבות העליונה שיש לירושלים בעיני ישראל והפלסטינים. ארצות הברית, הדגישה קלינטון, מאמינה ששיחות שיתנהלו ברוח טובה ומתוך אמון הדדי יוכלו להביא להסדר שיממש את השאיפות של שני הצדדים ושל בני שלושת הדתות ברחבי העולם. ואולם, כדי שהשיחות יצליחו, אומרת קלינטון, צריכים שני הצדדים להימנע מהצהרות ומצעדים חד צדדיים העלולים לפגוע בסיכויים להסדר. על רקע זה, הדגישה קלינטון, גינתה

ארצות הברית את ההודעה שפורסמה במהלך ביקורו של ביידן, על התחלות בנייה בירושלים. לא מדובר כאן בכבוד שנפגע, קבעה קלינטון. התגובה של הממשל גם אינה מלמדת על המעמד הסופי שייקבע לירושלים. זוהי סוגיה שצריכה להיות מוכרעת בין הצדדים. בניה חדשה בירושלים, הבהירה קלינטון, מערערת את האמון בין שני הצדדים ומסכנת את הצלחתן של שיחות הקרבה בין שני הצדדים. היא גם חושפת את חילוקי הדעות בין ישראל לארצות הברית שגורמים שונים באזור מבקשים לנצל לטובתם. הצהרות כאלה גם מערערות את יכולתה של ארצות הברית למלא תפקיד מרכזי בתהליך השלום. את דבריה סיימה קלינטון בהבהרה שהמחלוקת שנוצרה סביב ביקור ביידן הולכת ומוסדרת על בסיס צעדים בוני אמון שישראל תנקוט בתאום עם ארצות הברית.⁸

עם צאתו מן הארץ ביטא ביידן גישה מפויסת יחסית כלפי ישראל וממשלתה. קרוב לוודאי שהשתכנע שההודעה על הבנייה בירושלים נעשתה כמעשה שבשגרה ביורוקרטית שלא במטרה להביך אותו, ובכל מקרה ראש הממשלה לא היה שותף לה. הוא חזר והדגיש את ידידותו האישית ל"מדינה מקסימה (magnificent) זו". ארצות הברית, הבהיר ביידן, שאין לה ידידה טובה יותר במשפחת העמים מאשר מדינת ישראל. הקשרים המיוחדים בין ארצות הברית וישראל, הדגיש ביידן, הם מעבר לכל התהפוכות הפוליטיות המתרחשות בשתי המדינות, והם יעמדו בפני כל אתגר שיוצב בין שתי המדינות. בהמשך קבע ביידן כי התקדמות בתהליך השלום תתאפשר רק על רקע יחסים הדוקים בין ארצות הברית וישראל. ארצות הברית מברכת על הכרזת נתניהו בדבר הצורך בהקמתה של מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל. לכולם ברור שהסטטוס קוו הקיים לא יכול להימשך. הקמתה של מדינה פלסטינית תבטיח גם את המשך קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. רבים בישראל, אמר ביידן, הופתעו מן המלים הקשות בהן התבטאתי במהלך ביקורי. ואולם, לעתים רק חברים טובים באמת יכולים לאמר את האמת הקשה ביותר. מכל מקום, ארצות הברית מעריכה את ההבהרה של ראש הממשלה כי מקרים דומים לא יתרחשו בעתיד.⁹ המשבר בין ישראל וארצות הברית הגביר את הלחצים על נתניהו מבית. גורמים במרכז ובשמאל האשימו אותו ישירות באחריות למשבר. לטענתם, מדיניותו העיקשת וחסרת הפשרות היא שהובילה למשבר. הגם שקיים קונצנזוס רחב למדי בחברה הישראלית בעניין הבנייה בירושלים, טענו רבים כי ישראל יכולה להרשות לעצמה להקפיא את הבנייה גם בירושלים, לפחות לפרק זמן מוגבל. בכל מקרה הייתה הסכמה רחבה גם בחוגי הימין, שעיתוי פרסום ההודעה על הבנייה ברמת שלמה היה שגוי וחסר אחריות. מימין למפלגת הליכוד ניסו לנצל את המשבר כדי להפגין את תקפות עמדתם ולפיה כניעה לתכתיבי הממשל האמריקני והרשות הפלסטינית לא תספק אותם. לטענתם, לאחר שיקבלו את מבוקשם וישבחו את ראש הממשלה, הם יציגו דרישות נוספות,

ושבו יפעילו לחצים לקבלת תביעותיהם. לדעתם, הסכמתו של ראש הממשלה להקפאת הבנייה למשך עשרה חודשים, נתפסה בעיני הממשל והרשות הפלסטינית כאות של חולשה. לפיכך, חזקה עליהם שימשיכו בלחץ כדי להשיג הישגים נוספים.

זמן קצר לאחר שפרץ המשבר הזה יצא נתניהו לארצות הברית כדי לנאום בוועידת איאפ"ק. ערב צאתו הבהיר ראש הממשלה כי מדיניות ממשלתו בסוגיית ירושלים זהה למדיניות כל ממשלות ישראל בסוגיה זו בארבעים ושתיים השנים האחרונות. מנקודת ראותנו הבנייה בירושלים זהה לבנייה בתל אביב. עמדתנו זו הובהרה היטב לממשל האמריקני. כדי למנוע פרשנויות מוטעות, הדגיש נתניהו, הבהרתי את עמדת ממשלת ישראל במכתב רשמי שנשלח למזכירת המדינה, קלינטון. היה ברור שבנסיבות אלה העימות בינו לבין ממשל אובמה מחויב המציאות.¹⁰

על רקע המשבר הקשה ביחסי ישראל-ארצות הברית, והמלים הקשות שהטיח הממשל נגד נתניהו ומדיניותו בהקשר לתהליך השלום, עורר נאומו של נתניהו בוועידת איאפ"ק עניין רב מן הרגיל. לנתניהו היו סיבות רבות "להנמיך פרופיל" בסוגיית ההתנחלויות בכלל, וירושלים בפרט. המדובר היה באחד המשברים החמורים ביחסי ישראל עם ארצות הברית. הממשל היה נחוש בדעתו לתבוע מנתניהו מחוות של ממש בתהליך השלום כדי להוכיח את כנות שאיפתו לשלום. גם מבית מצבו של נתניהו היה קשה. חוגים רחבים בציבור הישראלי, אפילו בתוך הקואליציה שלו, וכמובן בתקשורת מתחו ביקורת נוקבת על התנהלותו והאשימו אותו אישית באחריות למשבר הקשה.¹¹ למרות זאת, בחר נתניהו בדרך שונה. הוא החליט "להמר על כל הקופה". בפני קהל אוהד של אלפים, אוהדי ישראל, הוא בחר להתגרות בנשיא בביתו-הוא: "לפני שבעים וחמש שנים", אמר נתניהו לשומעיו, "היו מנהיגים רבים בעולם שביקשו לטמון את ראשם בחול, [ולא לפעול מול האיום הנאצי]. שני מנהיגים גדולים הצילו את האנושות רוזוולט וצ'רצ'יל. אבל גם הם לא הצליחו להציל ששה מליונים יהודים שנרצחו על ידי הנאצים. [הלקח לימינו ברור]. עתידה של המדינה היהודית לא יכול להיות תלוי בשום גורם חיצוני. ישראל צריכה להיות בעלת יכולת להגן על עצמה בכוחות עצמה. כיום מציב המשטר האיראני איום על ישראל ועל האנושות כולה. ישראל מצפה שהמערכת הבינלאומית [כלומר ארצות הברית] תפעל לסיכול האיום במהירות ובנחישות (swiftly and decisively). אבל בכל מקרה ישראל שומרת לעצמה את זכות ההגנה העצמית".¹²

בהמשך דבריו הגיע נתניהו אל לב המחלוקת בינו לבין ממשל אובמה באותה עת – סוגיית מעמדה של ירושלים: "אי אפשר להתכחש לקשר בין העם היהודי וארץ ישראל", הוא אמר לבאי הוועידה. "אי אפשר גם להתכחש לקשר של העם היהודי לירושלים. העם היהודי בנה את ירושלים לפני שלושת אלפים שנים. ירושלים אינה התנחלות. היא בירת מדינת ישראל. ממשלת ישראל הנוכחית פועלת בירושלים על פי

קווי מדיניות של כל ממשלות ישראל מאז 1967, כולל ממשלות יצחק רבין, מנחם בגין וגולדה מאיר. כיום חיים מעבר לגבולות שביתת הנשק בירושלים למעלה ממאתיים אלף יהודים. כל השכונות האלה הן במרחק של חמש דקות מן הכנסת. הם חלק בלתי נפרד מירושלים רבתי. כל אחד יודע – ארצות הברית, מדינות אירופה וגם הפלסטינים – ששכונות אלה יישארו בידי ישראל בכל מסגרת של הסדר שלום שיושג עם הפלסטינים. לכן, הבנייה בשכונות אלה אינה עומדת בסתירה לחזון שתי המדינות לשני העמים.¹³ מעבר לכך, הדגיש נתניהו, חשוב שהקהילה הבינלאומית תדע שרק תחת שליטה ישראלית יתאפשר חופש פולחן אמיתי לבני כל הדתות. ישראל, הבהיר נתניהו, אינה רוצה לשלוט בפלסטינים. היא רוצה שהם ינהלו את חייהם בעצמם. בהמשך דבריו ביקש נתניהו להבהיר לממשל אובמה כי התנהלותו בהקשר לתהליך השלום מצביעה על מגמה של כפיית הסכם על ישראל. הוא ביקש להבהיר שישראל לא תשלים עם מגמה זו: "ארצות הברית", הוא קבע, "יכולה כמובן לסייע לצדדים לפתור את בעיותיהם. אך היא אינה יכולה לפתור את הבעיות עבור הצדדים. אי אפשר לכפות על הצדדים שלום מבחוץ. השלום יבוא רק בעקבות משא ומתן ישיר בין הצדדים. מדינת ישראל", אמר נתניהו, "הינה מדינה בעלת בעיות בטחוניות יחודיות. כל הסכם עם הפלסטינים יהיה חייב להסדיר את בעיות הביטחון שלה בשטח, לא על הנייר. יהיה צורך להבטיח שמה שקרה לישראל לאחר הנסיגה מלבנון ומעזה לא יחזור על עצמו ביהודה ושומרון". בסיום דבריו ביקש נתניהו לדחות מכל וכול את תיאוריית ה"לינקג'" שהתפשטה בקרב אנשי הממשל כאש בשדה קוצים, והוביל להאשמות מרומזות נגד ישראל כמי שאחראית למותם של חיילים אמריקנים: "האסלאם הקנאי אינו שונא את המערב בגלל ישראל.... השנאה למערב קדמה בהרבה להקמת מדינת ישראל. חיילי צה"ל נלחמים למען אותם ערכים ומטרות של החיילים האמריקנים. בעיני קנאי האסלאם אין הבדל בינינו לבינם".¹⁴

עמדתו התקיפה של נתניהו בסוגיית ירושלים, וקביעתו כי מעמדה והבנייה בה אינם נתונים למשא ומתן, התבססה, בין השאר, על ההערכה כי הממשל בחר להעצים אירוע בעל אופי שולי יחסית ולהתעלם לחלוטין מהבעות הצער וההתנצלות של ראש הממשלה, כדי לדחוק אותו לפינה ולחייב אותו להגמיש עמדותיו בסוגיית הבנייה בירושלים. בסקירה המוצגת בספרה ומפרטת את הרקע למשבר הקשה שנוצר במהלך ביקור ביידן, מדגישה מזכירת המדינה את העובדה שלאחר ההסכמה על ההקפאה המשיכו הפלסטינים לדבוק בהתנגדותם למשא ומתן ישיר עם ישראל, בין השאר, על פי עדותה, משום שההקפאה לא כללה את הבנייה בירושלים. בנסיבות אלה, כך משתמע, עמד הממשל האמריקני בראשית 2010 בפני שוקת שבורה. מאמציו חובקי עולם לקדם את תהליך השלום הובילו להישג חלקי ומוגבל – הקפאת הבנייה בהתנחלויות לזמן מוגבל. מהלך זה, בכל מקרה אינו מְרַצָה את הפלסטינים, והם מסרבים לשוב לשולחן

המשא ומתן מבלי שיש לממשל יכולת של ממש לכפות עליהם לשנות את עמדתם. ייתכן, אפוא, אם כי אין לכך הוכחה חד משמעית, שהממשל הגיע למסקנה שהדרך היחידה שנתנה בידיו למנוע את קריסת תהליך השלום בשלב כה מוקדם, היא אכן לנסות לכפות על ממשלת נתניהו לכלול את מזרח ירושלים ב"מפת ההקפאה". ייתכן, אפוא, אם כי, כאמור, אין לנו ראיה ממשית לכך, שהממשל ראה בהודעה המביכה על הבנייה בירושלים במהלך ביקור ביידן הזדמנות לממש את כוונותיו בהקשר זה.¹⁵ אם אכן זו הערכת המצב שהתגבשה אצל ראש הממשלה ויועציו, היא חיזקה, קרוב לוודאי, את החלטתו להפגין נחישות יתרה מול הממשל. בנסיבות אלה, כך ככל הנראה העריך ראש הממשלה, הפגנת חולשה והתנצלות נוספת מצד ישראל רק ידרבנו את הממשל להחריף את תביעותיו כלפיו. על רקע זה הוא החליט להעביר מסר חד משמעי לממשל באשר לעמדותיו בסוגיית מעמדה של ירושלים והבנייה בה: "לא ניתן להתעלם מהקשר בין העם היהודי לארץ ישראל ולירושלים", אומר ראש הממשלה בוועידה, "מספר רב של יהודים חיים בשכונות הנמצאות חמש דקות נסיעה מכנסת ישראל, שכונות שיהיו חלק מישראל בכל הסדר שלום בעתיד. אני מדגיש שירושלים אינה התנחלות – ירושלים היא בירתנו". ברמז ברור לנשיא אובמה כי מדיניותו כלפי ישראל נראית כניסיון לכפות עליה הסדר שאינו לרוחה, אמר נתניהו: "למרות שארצות הברית יכולה לעזור לצדדים להגיע להסכמות, אי אפשר לכפות שלום מבחוץ.¹⁶

לאחר הנאום נפגש נתניהו עם אישים בקונגרס וזכה ליחס אוהד מנציגים של שתי המפלגות. ננסי פלוסי (Nancy Pelosi), מן המפלגה הדמוקרטית, מפלגתו של הנשיא אובמה, יצאה מגדרה כדי להפגין ידידות כלפי מדינת ישראל ואמרה: "כאן בקונגרס התמיכה בישראל חוצה קווים מפלגתיים. בנושא זה אנו מדברים בקול אחד". החרה החזיק אחריה ג'ון ביינר (John Boehner), דמות מפתח במפלגה הרפובליקנית, שקבע נחרצות: "אין לארצות הברית בעולם בעלת ברית חזקה יותר ממדינת ישראל".¹⁷

בנסיבות אלה בא נתניהו ב-24 במרס 2010 אל הבית הלבן לפגישה מתוחה עם הנשיא אובמה. נוסף על המחלוקות המדיניות רגז הנשיא קרוב לוודאי על נאומו של נתניהו באיאפ"ק, שלא ביטא מגמה של הורדת המתח ומאמץ לפייס את הנשיא, ולו לצרכים טקטיים. סביר להניח שגם קבלת הפנים החמה שזכה לה בווינגטון במצב של מתח גואה עם הבית הלבן, התפרשה כניסיון של נתניהו לנצל סדקים במערכת הפוליטית האמריקנית כדי להצר את צעדי הנשיא ולפגוע בסמכותו, הגם שמהלכים מעין אלה מתקיימים במערכת הפוליטית האמריקנית המבוססת על "איזונים ובלמים" כמעשה שבשגרה. הנשיא, ככל שאפשר להתרשם, החליט להחזיר לנתניהו מנה אחת אפיים. בניגוד לכללי הפרוטוקול הנהוגים בבית הלבן, ושלא כמקובל ביחסים בין מדינות ידידותיות, לא הוזמנו עיתונאים וצלמים לתעד את המפגש. הפגישה ארכה 90 דקות, חצי שעה מעבר לזמן שהוקצב לה. על פי עדותו של השגריר אורן הבהיר

הנשיא לנתניהו ולצוות שלו שמוטלת עליהם משימה, קרוב לוודאי לנסח הסכמות בעניין המשך הבניה בירושלים. לאחר שנסיונות ראשונים להגיע להבנות לא צלחו הודיע הנשיא שהוא פורש לחדרו מתוך מטרה לישון מוקדם. נתניהו ביקש מן הנשיא לאפשר לו להישאר להתייעצויות עם יועצי הנשיא, ובראשם ג'ים ג'ונס ודניס רוס. לאחר כשעתיים של התייעצויות, ביקש נתניהו לשוב ולפגוש את הנשיא ביחידות. הפגישה נמשכה חצי שעה. בארץ הופיעו ידיעות כאילו הושגה הבנה שקטה בין נתניהו והנשיא ולפיה תהיה האטה בפועל בבניה בירושלים מבלי שהדבר יצוין רשמית כדי לא לפגוע במעמדו של ראש הממשלה מבית. לדיווחים אלה אין אישור כלשהו. הגם שבסך הכול נועדו שני האישים במשך שעתיים, לא פרסם הבית הלבן הודעה על תוכן שיחתם – גם זו חריגה מהנהלים המקובלים. התקשורת בארץ ובארצות הברית דיווחה על משבר קשה ביחסים שבין שתי המדינות.¹⁸

פרק עשירי

לקראת הפְּשֵׁרָה

באמצע 2010 החל להסתמן שינוי הדרגתי, אך ברור, במדיניות ממשל אובמה בסוגיית ההסדר המדיני הישראלי-פלסטיני והיחס לישראל. צעדיו הנחרצים של הנשיא הבהירו לראש הממשלה, קרוב לוודאי, כי הוא מסתכן בקרע הולך ומתרחב עם ממשל אובמה, וכי לקרע זה עלולות להיות השלכות מרחיקות לכת על מעמדה האסטרטגי של ארצות הברית. צעדיו הלא שגרתיים של הנשיא כלפי נתניהו, הדגישו את מורת רוחו של הנשיא: "לצעדים אלה", כותבת מזכירת המדינה, "הייתה תוצאה חיובית אחת לפחות: הישראלים הבינו שעליהם להימנע מצעדים שיפתיעו או יביכו אותנו. הם גם הבינו שעליהם להיות הרבה יותר רגישים בכל הנוגע להתייחסותם כלפי סוגיית ירושלים. מכל מקום, לפחות במהלך עשרת חודשי ההקפאה לא היו כמעט הודעות על בנייה חדשה בירושלים".¹

דבריה של קלינטון מעידים, קרוב לוודאי, על כך שבשיחה האישית שהייתה לו עם אובמה הבהיר לו נתניהו, כי לא יוכל להסכים פורמאלית להפסקת הבניה בירושלים. עם זאת, בפועל יינקטו צעדים להאטת הבנייה בעיר, לפחות כל עוד נמצא חידוש המשא ומתן עם הפלסטינים על סדר היום. לאחר חודשים ארוכים של עימותים והתנגחויות למדו, ככל הנראה שני המנהיגים, בדרך הקשה, את מגבלות הכוח שלהם. הבנה זו היא שהובילה, קרוב לוודאי, להפשרת היחסים בין שתי המדינות במחצית 2010. בסוף אפריל 2010, כותב השגריר אורן, הזמין הנשיא אובמה אליו שלושים ושבעה חברי קונגרס יהודים. בשיחה הוא חזר והדגיש את הידידות העמוקה והבלתי מעורערת בין ישראל וארצות הברית. הוא גם הגדיר את ישראל כ"בעלת ברית אסטרטגית מרכזית של ארצות הברית במזרח התיכון". גם היועץ לביטחון לאומי, ג'ים ג'ונס, הצטרף למה שהשגריר מכנה "אופנסיבת האהבה" כלפי ישראל שהחל הממשל להפגין באותה תקופת זמן. בנאום בפני קהל יהודי הדגיש ג'ונס את שותפות הערכים והאינטרסים המאחדת את שתי המדינות לקשר עמוק והדוק. מזכירת המדינה תרמה אף היא את חלקה להפשרה בהדגישה את המחויבות האישית העמוקה שלה לעתידה של מדינת ישראל. השינוי ביחס אל ישראל נבע, לדעת אורן, בין השאר, מתחילתן של שיחות הקרבה בין ישראל והפלסטינים, ומן החששות שהעלו נציגים דמוקרטים באשר לפגיעה בסיכוייהם להיבחר אם ימשיך הממשל בעמדותיו נגד ישראל.²

קרוב לוודאי שהשינוי נבע גם מן הביקורת ההולכת וגוברת שהוטחה נגד אובמה, גם מצד גורמים אוהדים כלפיו בהקשר למדיניותו כלפי ישראל. הביקורת בלטה בעיקר בקונגרס. חברי קונגרס שביקשו לרכוש את אהדת המצביעים היהודים ותומכי ישראל, הבליטו את תמיכתם בישראל. במרס ובאפריל 2010, על רקע המתחות הקשה שנוצרה במהלך ביקורו של סגן הנשיא ביידן בישראל, שיגרו 76 סנאטורים ו־334 חברי קונגרס מכתב אל מזכירת המדינה קלינטון. במכתב האיצו חברי הקונגרס במזכירת המדינה לעשות ככל האפשר כדי להבטיח שהמתחות האחרונה שנוצרה בין ישראל לארצות הברית בהקשר לבנייה במזרח ירושלים לא תפגע ביחסי ישראל-ארצות הברית ובמאמצים לקדם הסדר ישראלי-פלסטיני על בסיס משא ומתן ישיר ובלי תנאים מוקדמים בין שני הצדדים. בביקורת מרומזת על שהממשל בחר להבליט את חילוקי הדעות עם ישראל במהלך ביקורו של סגן הנשיא כתבו חברי בית הנבחרים: "אנו מודעים לכך שלמרות היחסים הקרובים בין שתי המדינות יכולים לצוץ מדי פעם בפעם חילוקי דעות, קטנים וגדולים. אנו סבורים שמחלוקות כאלה יש לִישב בדרך שקטה ועל בסיס יחסי אמון כיאה ליחסים בין בעלות ברית"³.

אל שורת מבקריו של הנשיא ומדיניותו כלפי ישראל בסוגיית מעמדה של ירושלים, הצטרף גם אלי ויזל, ניצול שואה, חתן פרס נובל לשלום ותומך מובהק במועמדותו של אובמה לנשיא. במכתב פתוח לנשיא אובמה שהוא פירסם בכמה עיתונים מובילים בארצות הברית ב־16 באפריל 2010 מדגיש אלי ויזל את מקומה של ירושלים בחייו של העם היהודי לדורותיו: "עבורי, כיהודי", כותב ויזל, "ירושלים היא מעבר לתחום הפוליטי. היא שייכת לעם היהודי, והיא הרבה יותר מאשר עיר רגילה. היא הדבר המקשר יהודי אחד ליהודי שני בדרך שקשה להסביר אותה. כאשר יהודי מבקר בירושלים, הוא חש שהוא שב אל ביתו. הצחוק והעצב שבירושלים הם חלק מהזִכרון הקולקטיבי של העם היהודי". בהמשך פנה ויזל אל הנשיא אובמה בבקשה להימנע מלחץ על ישראל בהקשר לירושלים: "הלחץ לא יוביל להסדר", קבע ויזל. בסופו של דבר יהיה הסדר, אומר ויזל. מדוע יש צורך להתמודד עם סוגיה מורכבת ורגישה זו קודם שבשלו התנאים המתאימים לכך (prematurely), תוהו ויזל. "ירושלים", מדגיש ויזל, "חייבת להישאר בירתו הרוחנית של העם היהודי, לא סמל של צער וכאב אלא של אמון ותקווה"⁴.

ב־6 ביולי 2010 נפגש ראש הממשלה שוב עם הנשיא אובמה. שלא כמו בפעמים קודמות שררה בפגישה זו אווירה נינוחה. ניכר שהנשיא התאמץ להדגיש את האווירה הידידותית ששררה בפגישה ואת הקשרים ההדוקים בין שתי המדינות. הנשיא הדגיש שהייתה פגישה מצוינת בארבע עיניים (excellent one-on-one discussion) ומתקיימת "ידידות יוצאת מן הכלל" (extraordinary friendship), "שאינה ניתנת לערעור" (unbreakable) בין שתי המדינות. כן ציין הנשיא, שהיחסים בין שתי המדינות נשענים על בסיס רחב

של אינטרסים וערכים משותפים וקרבה רחבה בין שני העמים, והדגיש את הנקודות האלה:

א. הממשל מעריך מאוד את נכונותה של ישראל לסייע לשיקומה הכלכלי של רצועת עזה על-ידי מתן היתרים רבים יותר למעבר סחורות ומזון. עדיין יש נושאים לדיון בהקשר הזה. ישראל וארצות הברית וכן הקוורטט פועלים במשותף למציאת פתרונות נאותים, שיאפשרו הכנסת סחורות ומוצרים לעזה ובה בעת יאפשרו לישראל למנוע העברת נשק לידי חמאס.

ב. הממשל הצליח להביא לידי הטלת סנקציות חסרות תקדים בהיקפן על איראן, ובכוונתו להמשיך ולהעמיק את הלחץ על איראן בתקווה שהיא תמתן את עמדותיה בסוגיית הגרעין, תחדל מפעילותה הפרובוקטיבית ותפסיק להיות איום על שכנותיה.

ג. נתניהו הוא מנהיג הרוצה בשלום. הוא גם מוכן להסתכן למען השלום. נתניהו הדגיש בשיחות את נכונותו למשא ומתן רציני על מה שנראה לממשל יעד מוצדק – מימוש חזון שתי מדינות לשני עמים. עכשיו הזמן המתאים לממש יעד זה. הממשל מצפה ששיחות הקרבה הנערכות עתה יובילו למשא ומתן ישיר בין הצדדים.

ד. הצדדים למשא ומתן יצטרכו לנקוט צעדים בוני אמון כדי להדגיש את רצינות כוונותיהם, ואין מדובר בתהליך חסר תוחלת. מדינות ערב חייבות לתמוך בתהליך השלום ולהעניק לו בסיס רחב מעבר להסדר דו-צדדי ישראלי-פלסטיני.⁵

הנשיא רמז שאין שינוי במדיניות ארצות הברית בנושא "האופציה הגרעינית" של ישראל. על רקע דיווחים ולפיהם נוטה ממשל אובמה ליצור קשר בין סוגיית הגרעין של איראן ושל ישראל הבהיר הנשיא כי ארצות הברית מאמינה שעל רקע גודלה של מדינת ישראל, ההיסטוריה שלה, מאפייני האזור שהיא נמצאת בו והאיומים נגדה, יש לישראל דרישות ביטחון ייחודיות. היא חייבת שתהיה בידה יכולת לתת מענה לכל איום או צירוף של איומים שיופנו כלפיה. לפיכך דבקה ארצות הברית במחויבותה לביטחונה של מדינת ישראל. ארצות הברית לעולם לא תתבע ממדינת ישראל לעשות צעדים שיפגעו באינטרסים הביטחוניים שלה.⁶

אשר להמשך הקפאת הבניה בהתנחלויות ציין הנשיא, שממשלת ישראל פעלה בריסון בחודשים האחרונים מתוך הכרח לתמרן בין רשויות פוליטיות ומשפטיות שונות. ריסון זה תרם לאפשרות של משא ומתן ישיר בין הצדדים. הוא הביע תקווה שהשיחות הישירות יתחילו זמן רב לפני שיפקע מועד סיום הפסקת הבנייה בהתנחלויות, ותיווצר אווירה נוחה להצלחת השיחות. אסור שצעד זה או אחר של מי מן הצדדים ישמש תירוץ לאי-נכונות להתחיל בשיחות. לדעתו, יש עוד מרווח לצעדי אמון נוספים שיעשו הצדדים כדי לקדם את המשא ומתן ביניהם. הנשיא שוחח על כך עם נתניהו ביחידות. בד בבד הדגיש הנשיא כי חשוב שהפלסטינים לא יחפשו תירוצים להמשך

ההסתה שלהם נגד ישראל, ולא ישתמשו בלשון מתגרה. חשוב שבגופים בינלאומיים הם יתבטאו באופן קונסטרוקטיבי במקום לנסות ולהביך את מדינת ישראל.⁷ עם זאת, ישראל צריכה להכיר בכך שמחמוד עבאס וראש הממשלה סלאם פיאד נקטו צעדים משמעותיים להגברת הביטחון בגדה המערבית. נכונות להרחיב את היקף האחריות של הרשות הפלסטינית בגדה יהיה צעד חשוב לעם הפלסטיני. אשר ליחסים האישיים עם ראש הממשלה נתניהו אמר הנשיא כי לפני שנבחר כבר היה לו אמון בנתניהו והוא אמר זאת בגלוי ובשיחות אישיות. ברור שהעיתונות בישראל ובארצות הברית מגזימה בהדגישה היבט זה. נתניהו מנווט את דרכו בסבך של סוגיות מורכבות באזור קשה ומאיים. שנינו פועלים להשגת השלום, אבל ייתכנו מחלוקות בנוגע לצעדים שיהיה צורך לנקוט כדי להתקדם בתהליך. אבל ברור שגם במסגרת של מחלוקות, מחויבותה של ארצות הברית לביטחונה של ישראל אינה ניתנת לערעור.⁸

דבריו אלה של הנשיא חשובים מכמה היבטים. ראשית, הוא הציב את סוגיית ההסדר במקום שלישי לאחר סוגיית עזה ואיראן. יש לכך חשיבות רבה משום שבחודשים הראשונים לכהונתו הוא הציב תמיד את נושא ההסדר הישראלי-פלסטיני במקום ראשון במעלה בציינו, לעתים מפורשות ולעתים במרומז, שלפיתרון הבעיה הפלסטינית יהיו השלכות נרחבות גם על סוגיות אסטרטגיות אחרות המעסיקות את ישראל וארצות הברית, ובכלל זה התגרענותה של איראן. שנית, הנשיא נמנע בראשית דבריו מהתייחסות כלשהי לסוגיית ההתנחלויות והמשך הקפאת הבנייה בהן. הוא נדרש לסוגיה זו רק בעקבות שאלה ישירה בנושא הזה. גם כאן ניכר מאמץ של הנשיא להפיס את דעתו של ראש הממשלה. הוא הדגיש את היותו של ראש הממשלה איש החפץ בשלום, הנמצא בסבך של בעיות ביטחון קשות ובאזור רווי סכנות. הנשיא הביע הערכה לכך שבנסיבות קשות אלה מוכן ראש הממשלה ליטול סיכונים למען השלום. ניכר מאמץ בולט של הנשיא להציג איזון בהתייחסותו לישראל, למדינות ערב ולפלסטינים. הוא הבהיר למדינות ערב שהן חייבות לתרום את חלקן להשגת הסדר ולהבטחת יציבותו. התנסחותו של הנשיא הפעם שונה מניסוחיו בעבר – גם לפלסטינים מוצגות דרישות ברורות להפסיק את ההסתה, להימנע מהתבטאויות מתגרות כלפי ישראל בארגונים בינלאומיים, ולא לחפש תירוצים של פעולה זו או אחרת של ישראל כדי לסרב למשא ומתן ישיר. הנשיא גם נתן גיבוי כמעט מפורש לזכותה של ישראל לשמר "אופציה גרעינית" ולמערכת ההבנות שיש לה עם הממשל האמריקני בנושא הזה, ככל הידוע עוד מימי נשיאותו של ריצ'רד ניקסון. אובמה אָזכר את אמות המידה העיקריות המקנות לישראל מעמד ייחודי בכל הנוגע לזכותה להחזיק ב"אופציה גרעינית": (א) גודלה, הן בטריטוריה והן באוכלוסייה, עושים אותה למדינה פגיעה מאוד להתקפה מצד אויבותיה. (ב) ההיסטוריה של ישראל – הנשיא מתכוון קרוב לוודאי לשואת העם היהודי. (ג) מאפייני האזור והאיומים עליה – קרוב לוודאי שכוונתו בעיקר לאיום

מאיראן ולהצהרות מנהיגיה על כוונתם להשמיד את מדינת ישראל. הצהרת הנשיא שארצות הברית לא תלחץ על ישראל לעשות צעדים העלולים לפגוע בביטחונה מכוונת בהקשר זה להימנעותה של ארצות הברית מלחץ על ישראל לחתום על האמנה למניעת הפצתו של נשק גרעיני (NPT).⁹

ואכן, עם שובו ארצה עמד פרופ' עוזי ארד, ראש המועצה לביטחון לאומי, שהתלווה אל ראש הממשלה בביקורו בארצות הברית, על המשמעות המיוחדת של הצהרת הנשיא בסוגיית הגרעין. על רקע ידיעות שארצות הברית תתמוך בפורומים בינלאומיים בקריאה לפירוז המזרח התיכון מנשק גרעיני, ציין ארד כי "דבריו של אובמה וההתחייבויות שהועברו מושינגטון מאפשרים לישראל את הזכות לשמור את המדיניות שנקטה עד כה". כן הדגיש ארד את התחייבותו של הנשיא לשמר את היתרון האיכותי של ישראל ואת הכרתו בכך שישראל היא שתגדיר בעצמה את צורכי הביטחון שלה. אין ספק כי אלה אמירות בעלות חשיבות אסטרטגית ראשונה במעלה מפי הגורם הבכיר ביותר בממשל האמריקני.¹⁰

בנסיבות אלה דומה שנתניהו חש הקלה מרובה. ההסכמה שהושגה סביב ההקפאה סיפקה את ממשל אובמה. מאידך, היא לא ערערה את יציבות שלטונו של נתניהו. את הרצאתו בפורום היוקרתי של המועצה ליחסי חוץ (Council for Foreign Relations) בניו יורק ביולי 2010 הוא פתח באמירה: "זכינו ליום מוצלח בושינגטון" (We had a good day in Washington). בהמשך, הוא ביקש להזים את ההערכות שקיבלו ביטוי בהתבטאויות של אישים בממשל, כאילו מטרתו היא ליצור סחבת בתהליך השלום. עיכובים בתהליך השלום, הוא הדגיש, אינם משרתים את האינטרס של מדינת ישראל.¹¹ נתניהו ציין שהוא ראש הממשלה השלישי בישראל – לאחר דוד בן גוריון ויצחק רבין – החוזר לשולחן הממשלה לאחר שפרש מן הממשלה. בגילי המתקדם, אמר נתניהו, אין לי כוונה לחזור לתפקיד רק כדי "להעביר זמן". אני רוצה להשיג הישגים. ישראל, הבהיר נתניהו, דבקה בהסדר פוליטי המתבסס על חזון של שתי מדינות לשני עמים, מדינה יהודית ומדינה פלסטינית מפורזת. העם בישראל ניסה את "דגם הנסיגה" המוצע על ידי ארצות הברית כיום – בלבנון בשנת 2000 וברצועת עזה בשנת 2005. בשני המקרים הפכו אזורי הנסיגה לטריטוריה הנשלטת על ידי גורמי טרור, ובראשם חזבאללה וחמאס. אם ישראל תצטרך לבצע נסיגה נוספת, היא תהיה חייבת להבטיח שהשטחים מהם תיסוג לא ישמשו בסיסים לטרור נגדה.¹²

בהמשך נאוו עסק נתניהו בסוגיית הלגיטימציה של מדינת ישראל. סוגיה זו, קבע ראש הממשלה, תבוא על פתרונה כאשר הרשות הפלסטינית תכיר במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, כפי שישראל מוכנה להכיר במדינה הפלסטינית כמדינת הלאום של העם הפלסטיני. להכרה הדדית זו מתלווה דרישה ישראלית נוספת: הסכמה פלסטינית לכך שההסדר שיושג, כאשר יושג, יוכר כהסדר השם קץ

לקונפליקט הישראלי-פלסטיני ולתביעות ההדדיות של שני הצדדים. ולבסוף, כל הסדר חייב להתבסס על כך שבעיית הפליטים הפלסטינים תיפתר במסגרת המדינה הפלסטינית שתקום. כפי שישראל קלטה את יהודי ארצות ערב לשטחה, כך תצטרך המדינה הפלסטינית שתקום לקלוט לתוכה את הפליטים הפלסטינים שירצו להשתלב בתוכה. ממשל אובמה, ציין נתניהו, הכיר בכך שהסכמתה של ממשלת נתניהו להקפאת הבניה ביהודה ושומרון מהווה צעד חסר תקדים בתולדות תהליך השלום.¹³

עם זאת, לצערנו המחווה של ישראל לא קידמה את תהליך השלום. כיום שבעה חודשים לאחר תחילת ההקפאה, עדיין הפלסטינים אינם מוכנים לשוב לשולחן המשא ומתן. בהמשך נאזמו עבר נתניהו לתאר את הקשרים הענפים והעמוקים בין ישראל לארצות הברית, המתבססים על ערכים ועל אינטרסים משותפים: "מערכת קשרים זו גוברת על כל המחלוקות העלולות לעלות בין שתי הממשלות מדי פעם". מחלוקות אלה, כך משתמע מדבריו, הן במישור הטקטי ונוגעות לדרכים לחידוש תהליך השלום. במישור האסטרטגי אין מחלוקת בין שתי המדינות על הצורך לחדש את תהליך השלום.¹⁴ לדברי נתניהו יש לעבור במהרה משיחות קרבה לשיחות ישירות בין הצדדים. העיכוב אינו משרת את האינטרסים של אף אחד מן הצדדים. לשני הצדדים יש טענות על עוולות שנגרמו להם מידי הצד האחר, וכל צד יכול לטעון שלא יחדש את השיחות עד שיתוקן העוול. כך למשל מדינת ישראל נפגעת מכך שהפלסטינים קוראים שמות של כיכרות על שם מחבלים מתאבדים שרצחו עשרות ישראל חפים מפשע. אילו רצתה ישראל לעכב את חידוש השיחות היא הייתה יכולה לדרוש שיבטלו החלטה זו. ישראל אינה נוהגת בהקשר זה כפי שנוהגים הפלסטינים. אין היא מציבה תנאים מוקדמים לחידוש השיחות. ישראל מקבלת את החזון של שתי מדינות לשני העמים. עם זאת היא עומדת על כך שהמדינה הפלסטינית שתקום תהיה מפורזת ותכיר במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. הסדרי השלום חייבים להבטיח את ביטחונה של מדינת ישראל.¹⁵

מאז שנחתמו הסכמי אוסלו, הוסיף נתניהו, חלו שינויים בסביבה האסטרטגית של מדינת ישראל ובהם עלייתה של איראן ושלוחותיה והשימוש הגובר והולך בטילים וברקטות. שינויים אלה הם אתגר ביטחוני חמור למדינת ישראל. לישראל יש ניסיון קשה עם מימוש העיקרון שטחים תמורת שלום. ישראל נסוגה פעמיים – מלבנון ומרצועת עזה. בשני המקרים מצבה הביטחוני התדרדר ואלפי רקטות וטילים נורו אל אזרחיה. אם ישראל תצטרך לסגת שוב, היא תהיה חייבת לשאול את עצמה כיצד היא תוכל למנוע שוב ירי של רקטות וטילים על אזרחיה. יש למצוא פתרון שימנע הברחות מסיביות של טילים ורקטות לשטחים שיפוגו. הנשיא אובמה מבין היטב את הסכנות העומדות בפני ישראל אם תיסוג משטחים נוספים.¹⁶

לדברי נתניהו, ישראל גם חייבת להבטיח שהסדר שלום יחזק את הלגיטימציה שלה בקהילה הבינלאומית. הדבר מחייב את הפלסטינים להבהיר חד־משמעית שהם מכירים במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. משמעות הודעה זו תהיה, שהסדר שלום אתנו לא ישמש קרש קפיצה להמשך המאבק, אלא סוף מוחלט לתביעות מישראל ולסכסוכים עמה. ההסדר חייב להבטיח קץ למה שהפלסטינים קוראים "זכות השיבה". הפליטים הפלסטינים יוכלו לשוב למדינה הפלסטינית, לא למדינת ישראל. המדינה הפלסטינית תצטרך ללמוד לקלוט את הפליטים כפי שישראל קלטה את הפליטים מארצות ערב. ההסדר יחייב את ערביי מדינת ישראל לקבל על עצמם את החיים במדינת ישראל ולא לשאוף להפרדות ולהקמת מסגרת בעבורם בנגב ובגליל. אם תהיה נכונות כזאת אצל הפלסטינים, גם ישראל תסכים להרחיק לכת למען השלום.¹⁷

מדינת ישראל, לדברי נתניהו, עשתה מחוות רבות לפלסטינים. היא הסירה מחסומים ואפשרה תנועה חופשית בתוך יהודה ושומרון. חופש תנועה זה הוא שיצר צמיחה כלכלית אצל הפלסטינים ביהודה ושומרון. ישראל הסכימה גם להקפיא את הבנייה בהתנחלויות לעשרה חודשים. מזכירת המדינה קלינטון הודתה שזו החלטה חסרת תקדים בתולדות התהליך המדיני. ישראל עשתה זאת כדי לעודד את הפלסטינים לפתוח בשיחות השלום. הפלסטינים לא השיבו באותו המטבע. במקום זה הם פעלו במרץ כדי להשחיר את פניה של ישראל בזירה הבינלאומית ולפגוע בלגיטימציה שלה. הם המריצו את דעת הקהל לאמץ את מסקנות דו"ח גולדסטון והם ניסו למנוע מישראל להתקבל לארגון ה-OECD. הפלסטינים חייבים להבין ששום גורם חיצוני לא יביא להם הסכם על מגש של כסף. הם חייבים לעשות מעשה כדי להשיג הסכם כזה.¹⁸

ב־20 באוגוסט 2010 הודיעו מזכירת המדינה, קלינטון, והשליח מיטשל, כי הממשל האמריקני מזמין את ראש הממשלה נתניהו, את מנהיגי הרשות הפלסטינית עבאס, את מנהיגי מצרים מובארכ ומלך ירדן עבדאללה למפגש עם ראשי הממשל, לרבות הנשיא אובמה, בראשית ספטמבר 2010. לצדדים הובהר כי גם שליח הקוורטט, טוני בלייר, ישתתף במפגשים. קלינטון הבהירה כי השיחות הישירות ייפתחו ללא תנאים מוקדמים, כפי שתבעה ממשלת ישראל במהלך כל אותה תקופת זמן. עם זאת, השליח מיטשל טרח להבהיר כי הממשל לא יהיה צופה מן הצד, אלא ימלא תפקיד "פעיל ונחוש" (active and sustained). מיטשל גם טרח להבהיר כי לממשל אין ציפיות גבוהות מן המהלך ההולך וקרב. הממשל אינו מצפה שכל הבעיות ייפתרו מיד, אלא שהבעיות ביחסים הצדדים יעלו לדיון. הממשל, הדגיש מיטשל, יפגין סבלנות, נחישות והתמדה (patience, perseverance, and determination) לקידום תהליך השלום.¹⁹

התבטאויות ראשי הממשל מפגינות בעליל כי הממשל הפנים את העובדה שהנטייה שלו בעבר ליצור ציפיות להסדר בטווח מוגדר של תקופת זמן היה שגוי. נטייה זו העלתה תמיהות על יכולותיו של הממשל לראות ולהבין את תמונת המצב באזור ואת

פערי העמדות בין הצדדים באורח מציאותי. העובדה שהממשל לא יכול היה לעמוד בלוחות הזמנים שקבע לעצמו הפגינה את חולשתו המדינית-אסטרטגית מול הצדדים היריבים ופגעה בדימוי ההרתעתי שלו. על רקע זה ניכרת עתה נטייה מופגנת להנמיך ציפיות ולהבהיר כי יידרשו אורך רוח וסבלנות רבה בדרך לקידום ההסדר. דווקא על רקע זה, קשה להבין מה ראה הממשל טעם בכינוס פסגה של מנהיגי ישראל, הרשות הפלסטינית מצרים וירדן, ושליח הקוורטט. בפועל לא ניכר שום שינוי בעמדותיהם של הצדדים בסוגיית ההסדר. מעמדה של ארצות הברית באזור נחלש במידה רבה מאז נאום קהיר (יוני 2009). כינוס כל כך מתקשר יוצר בהכרח ציפיות למהלך דרמטי ופריצת דרך. בפועל, לא הייתה לציפיות אלה שום אחיזה במציאות. נראה היה בעליל כי נתניהו ועבאס מבקשים למצוא דרך לחמוק מן הציפיות שיצר המפגש מבלי לעורר עליהם את רוגזו של הנשיא אובמה. הדרך היחידה שהייתה פתוחה בפניהם היא הדגשת רצונם העז בשלום והבעת תקוות למימוש שאיפה זו בעתיד.

בארוחת ערב בבית הלבן ב-1 בספטמבר 2010 בהשתתפות הנשיא אובמה, נשיא מצרים מובארכ, מלך ירדן עבדאללה וראש הרשות הפלסטינית עבאס, הדגיש נתניהו את הנקודות העיקריות הבאות: א. מטרתה של מדינת ישראל אינה להשיג הפוגה כלשהי בעימות עם הפלסטינים. מטרתה היא להגיע להסכם שלום שישים קץ לעימות בין שני הצדדים. ב. ישראל אינה חפצה להיכנס למערכת של הטלת האשמה בצד השני לגבי אחריותו לעימות. אין בכך תוחלת. אף צד לא יוצא מנצח מהתנגחות כזאת. המטרה עכשיו היא לקבל את המציאות הקיימת כפי שהיא ולמצוא הסדר מעשי שיספק את שני הצדדים. ג. העם היהודי קשור לאדמת הארץ, נחלת אבותיו. יחד עם זאת, הוא מודע לכך שעם אחר תובע אף הוא שליטה על הארץ. לכן יש צורך בהסדר הוגן בין הצדדים. ד. לישראל יש ניסיון היסטורי מר בעקבות הנסיגות שלה מלבנון ומעזה. לפיכך היא תובעת שכל הסדר יהיה מעוגן בסידורי ביטחון שימנעו את הפיכת השטחים שישראל תעזוב לשטחים הנשלטים על ידי ארגוני טרור. טען שמדינת ישראל אינה מבקשת לחטט בעבר ההיסטורי כדי להפנות אצבע מאשימה לצד הפלסטיני כמי שאחראי להיווצרות העימות. ישראל מקבלת את המציאות הנוכחית כעובדה ומבקשת למצוא פתרונות מעשיים לסכסוך.²⁰

בנאום שנשא לפני המפגש החגיגי הזכיר הנשיא אובמה למנהיגי האזור כי הם ממשיכי הדרך של מנהיגים גדולים באזור שידעו להתעלות מעל לשיקולים פוליטיים צרים ולהביא לשלום ביניהם. בהקשר זה הוא הזכיר, את אנוואר סאדאת, מנחם בגין, יצחק רבין והמלך חוסיין. אנו עומדים על כתפיהם של מנהיגים גדולים אלה, והשאלה הנשאלת היא האם יש למנהיגים הנוכחיים את האומץ ואת התבונה ללכת בדרכם.²¹ בעקבות פגישה עם ראש הממשלה נתניהו, ראש הרשות הפלסטינית עבאס, מלך ירדן, עבדאללה, ונשיא מצרים מובארכ, ב-1 בספטמבר 2010 הדגיש הנשיא אובמה

את תמיכתו בעמדת ישראל כי "משא ומתן ישיר בין ישראל והפלסטינים היא הדרך היחידה לכינון שלום יציב בין שני הצדדים". כמו כן הוא הבהיר כי מטרת השיחות היא כינון מדינה פלסטינית שתשים קץ לסכסוך בין שני הצדדים.²² בכך ביטא הנשיא מגמה נוחה לישראל שדרשה ניהול משא ומתן ישיר ללא תנאים מוקדמים התחייבות מן הפלסטינים להכיר בעקרון שהסדר שייחתם ישים קץ לתביעות ההדדיות ולסכסוך בין שני הצדדים. כמו כן חזר הנשיא והדגיש כי הממשל בהנהגתו מכיר בהיותה של מדינת ישראל מדינת הלאום של העם היהודי. עם זאת נכללה בנאום גם קביעה קשה מנקודת ראותה של מדינת ישראל: "ההסדר", הבהיר הנשיא, "צריך לשים קץ לכיבוש שהחל ב־1967 ולהוביל להקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית, דמוקרטית ובעלת יכולת קיום".

The goal is a settlement, negotiated between the parties, that ends the occupation which began in 1967 and results in the emergence of an independent, democratic and viable Palestinian state.²³

את דבריו לאחר הפגישה עם ראש הממשלה נתניהו ב־1 בספטמבר 2010 החל הנשיא אובמה בהתייחסות לפיגוע ירי שאירע לילה קודם לכן ליד חברון ובו נרצחו ארבעה בני היישוב בית חגי, שהותירו אחריהם שבעה ילדים יתומים. ניכר היה בעליל שהנשיא מנסה למנוע יצירת רושם כאילו הרשות הפלסטינית נושאת באחריות כלשהי לאירוע בגין מערכת ההסתה נגד ישראל, כפי שטענו חוגים שונים בישראל. הנשיא הגדיר את האירוע: "טבח חסר היגיון" (senseless slaughter) שבמסגרתו "נורו אנשים למוות על ידי טרוריסטים המנסים לחבל בתהליך השלום". הוא הטיל את האשמה לאירוע על חמאס, אך הדגיש שישנם באזור קיצונים משני הצדדים, שינסו לחבל בתהליך השלום. הנשיא שיבח את מנהיג הרשות הפלסטינית, עבאס, שגינה את הרצח והביע אמון מלא במחויבות שלו לשלום. בכל מקרה, ביקש הנשיא להבהיר, כי לא יאפשר לאירוע זה, או לאירועים דומים לו, להסיט את תשומת הלב של נתניהו ושאר משתתפי מפגש הפסגה מן המשימה המוטלת עליהם: "ניצבת בפנינו עוד עבודה רבה" אמר הנשיא. לנתניהו, שנשא דברים לאחר הנשיא לא נותר אלא להדגיש את הצורך של ישראל בהסדרי ביטחון שימנעו אירועים כאלה, לאחר שיושג הסדר שלום.²⁴

במהלך אותו היום נפגש הנשיא אובמה גם עם הנשיא מובארכ ועם המלך עבדאללה. בהודעה המשותפת שהתפרסמה לאחר הפגישה עם הנשיא מובארכ הביעו שני המנהיגים את תמיכתם האיתנה בחידוש השיחות הישירות בין ישראל והפלסטינים. שני המנהיגים הביעו את בטחונם כי השיחות יובילו למימוש החזון של "שתי מדינות" שיחיו בשלום זו לצד זו. העדר ההתייחסות ל"מדינה פלסטינית" נועד, קרוב לוודאי, למנוע מן הנשיא מובארכ את הצורך להגדיר את מדינת ישראל כ"מדינה יהודית". הנשיא אובמה

החמיא לנשיא מובארכ על מנהיגותו האזורית והבטיח לדווח לו על התקדמות תהליך השלום.²⁵ נוסח דומה של הודעה משותפת פורסם גם לאחר המפגש שהיה לנשיא עם מלך ירדן, עבדאללה.²⁶ למחרת נערך מפגש של כל המשתתפים במחלקת המדינה. מזכירת המדינה קראה לצדדים "להפשיל שרוולים". המחלוקות שבין הצדדים, היא הדגישה לא יפתרו מעצמן, וגם לא יהיו קלות יותר לפתרון עם חלוף הזמן. זה הזמן למנהיגות אמיצה, היודעת לקבל הכרעות קשות.²⁷

לשני הצדדים לעימות, נתניהו ועבאס, לא נותר אלא לחזור ולהדגיש את מחויבותם העמוקה לשלום. נתניהו חזר לימי התנ"ך ואֶזְכֹּר את הפיוס בין בניו של אברהם אבינו, יצחק וישמעאל, עם מות אביהם, ונשא תפילה לכינון שלום לדורות בין שני העמים. עבאס, מצידו, אֶזְכֹּר את לחיצת היד ההיסטורית בין יצחק רבין ויאסר עראפת. גם הוא הביע תקוותו לכינון שלום בר קיימא. למזכירת המדינה, שֶׁשְׁבַעָה, קרוב לוודאי, מְמַלִּיצוֹת לא נותר אלא לסכם לעצמה: "הפערים בין שני הצדדים נותרו מהותיים, והזמן הלך ואזל. אבל לפחות כל הצדדים אמרו את הדברים הנכונים". בהמשך, הובילה קלינטון את שני המנהיגים אל חדרה, ולאחר זמן קצר הותירה אותם לבדם. כך, באורח מביך למדי, מומש העיקרון של "משא ומתן ישיר" בין שני הצדדים. שני הצדדים הבטיחו להמשיך בפגישות. "אבל, למרבה הצער", כותבת קלינטון, "ההתחייבויות לא לוו במעשים של ממש".²⁸

במסיבת עיתונאים ב־10 בספטמבר 2010 התייחס הנשיא אובמה למפגשיו עם עבאס ועם נתניהו שבוע קודם לכן. הוא קבע כי שני הצדדים באו למפגש מתוך מחויבות להשגת היעד של הסדר מדיני ומתוך גישה רצינית ולבבית, שהפתיעה רבים. שני הצדדים, קבע הנשיא, הדגישו את מחויבותם לחזון שתי המדינות החיות בשלום וביטחון זו לצד זו. הם גם קבעו לוחות זמנים שבמסגרתם הם ייפגשו אחד עם השני כל שבועיים. ארצות הברית, הדגישה הנשיא, תמשיך להיות מעורבת בתהליך באורח אינטנסיבי. מזכירת המדינה אמורה לצאת לאזור כדי לקחת חלק פעיל במפגשים בין שני הצדדים. הנשיא הדגיש כי השיחות תהיינה קשות ורצופות מכשולים, וכי יש באזור גורמים רבים שיש להם ענין לפגוע בתהליך השלום. אנו מודעים לסיכונים הכרוכים בתהליך, אך אנו מאמינים שאלה סיכונים שכדאי לקחת אותם. שני הצדדים זקוקים זה לזה. ארצות הברית תסייע ככל יכולתה לקידום ההסדר, בין השאר משום שההסדר מקדם גם את האינטרסים הלאומיים שלה. עם זאת, בסופו של דבר ההצלחה תלויה ברצון הצדדים לסכסוך. עד מהרה הסתבר לנשיא כי תקוותיו לקידום ההסדר לא היו מבוססות והן התנפצו בקול דממה דקה על קרקע המציאות הקשה. בשלב זה פעלו הפלסטינים תחת ההנחה שלא יוכל להיות משא ומתן עם ישראל על הסדר כל עוד נמשכת פעילות ההתנחלויות. לפיכך, התביעה להפסקת ההתנחלויות הוצגה כתנאי לעצם הכניסה למשא ומתן. מנקודת ראותו של נתניהו, ברור היה לו שההקפאה עליה

הסכים הייתה זמנית, ואין לישראל שום כוונה להמשיך בהקפאה מבלי שתקבל תמורה הולמת עבורה.²⁹

במחצית ספטמבר 2010 נפגשו הצדדים שוב בשארם א־שייח כאורחי הנשיא מובארכ, ששאף, מטבע הדברים, לחזק את מעמדו האזורי והבינלאומי על ידי הבלטת תפקידו כ"משכין שלום" בין ישראל והפלסטינים. גם כאן התקיימה פגישה אישית בין נתניהו לבין עבאס. למחרת עברו המפגשים לבית ראש הממשלה בירושלים. כאן, אולי לראשונה, החלו דיונים מעשיים בסוגיית ההסדר. על הפרק, כותבת קלינטון, עמדה שאלת משך הזמן שבו יישארו כוחות צה"ל לאורך הירדן לאחר שתקום מדינה פלסטינית. נתניהו דרש שהכוחות יישארו לתקופת זמן ארוכה שלא תוגדר מראש, אלא תיבחן מדי פעם מחדש לאור הנסיבות המשתנות. עבאס היה מוכן לזמן מוגבל של מספר שנים. לאחר שעות של דיונים מתישים הסתבר ששני הצדדים אינם יכולים להגיע להסכמה ביניהם בסוגיה זו, הגם שיחסית לסוגיות האחרות העומדות על הפרק בין ישראל והפלסטינים זו סוגיה קלה יחסית לפתרון. נתניהו הבהיר כי לא יסכים להארכת ההקפאה מעבר לזמן שהוקצב לה.³⁰

ב־20 בספטמבר 2010 נאם ראש הממשלה נתניהו בפני ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים בארצות הברית. בדבריו הוא הדגיש את הרצון של ישראל להמשיך את המשא ומתן הישיר עם הצד הפלסטיני. נתניהו הדגיש שהמשא ומתן חייב להתנהל ללא תנאים מוקדמים כלשהם. לישראל, הוא הבהיר, יש סיבות רבות לכעוס על פעולות שמבצעת הרשות הפלסטינית, ובעיקר מערכת ההסתה בבתי הספר ובתקשורת והמאמצים המדיניים של הרשות לבודד את ישראל בזירה הבינלאומית: "רק אתמול", ציין נתניהו, "פסק בית משפט של הרשות הפלסטינית כי מכירת קרקעות לישראלים היא פשע שהעונש שלו הוא מוות". צעדים אלה היו יכולים להצדיק סירוב של ישראל להיכנס לשיחות אבל ישראל לא תנקוט צעדים כאלה. אנו מצפים שגם הפלסטינים יפעלו על פי אותן אמות מידה, וינהלו אתנו משא ומתן גם כשיש בינינו מחלוקות. אם אכן כך יהיה, והרשות הפלסטינית תהיה פרטנר אמיתי לדיאלוג, אזי ניתן יהיה להגיע להסכם מסגרת תוך שנה אחת.³¹

כדי לממש יעד זה, הדגיש נתניהו, צריך שיהיו מפגשים דיסקרטיים בין שני הצדדים ברמה הגבוהה ביותר. במסגרת השיחות, הבהיר נתניהו, ישראל תתבע כי פלסטינים יכירו ב"זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית במולדתו ההיסטורית" כפי שישראל הכירה בזכותו של העם הפלסטיני למדינה משלו. במסגרת הסדר יוכלו הפליטים הפלסטינים לחיות במסגרת המדינה הפלסטינית. לא תורשה חזרתם למדינת ישראל. מעבר לכך, הסדר שלום יהיה חייב להבטיח סידורי ביטחון שימנעו את הפיכת המדינה הפלסטינית שתקום למדינת טרור כפי שקרה לאחר הנסיגה הישראלית מלבנון ומרצועת עזה. הסדר הביטחון אינם חייבים להיות "נצחיים". לאחר תקופת זמן שתוסכם בין

הצדדים ניתן יהיה לבחון את הצורך בהם ואת אופים מחדש. יחד עם זאת, מדינת ישראל אינה יכולה לסמוך על כוח בינלאומי שיגן על גבולותיה. הסדרי ביטחון חייבים לכלול נוכחות של צה"ל בחלק מן השטחים שיפונו.³²

ב-22 בספטמבר 2010 נאם הנשיא אובמה בעצרת האו"ם. את רוב הנאום ייחד לתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. לדבריו ארצות הברית מחויבת לפעול להשגת הסדר שלום ישראלי-פלסטיני כחלק מהסדר שלום כולל בין ישראל לעולם הערבי הסובב אותה. במהלך השנה האחרונה "הלכנו כברת דרך ארוכה ומתפתלת שהיו בה מעט עליות (הצלחות – peaks) והרבה ירידות (כישלונות – valleys)". עכשיו נכנסנו לנתיב של שיחות ישירות בין ישראל, ארצות הברית והפלסטינים בשלושה סבבים – בווינגטון, בירושלים ובשארם א-שייח. רבים מאתנו, כך הנשיא, פסימיים לגבי עתידו של תהליך השלום בין ישראל לפלסטינים. הציניקנים אומרים ששני הצדדים אינם נותנים אמון זה בזה ושני הצדדים נמצאים באילוצים פנימיים המקשים עליהם להגיע להסדר קבע. רבים טוענים שהפערים בין שני הצדדים אינם מאפשרים הגעה לשלום כולל. מעבר לכך לשני הצדדים יש נוכחות אופוזיציה שינסו לטרפד את תהליך השלום בהסתה ובאמצעי טרור.³³

אבל, הוסיף הנשיא, אלה המבטאים ייאוש מן הסיכוי להגיע להסדר חייבים לשאול את עצמם מה האלטרנטיבה. אם לא יושג הסדר הפלסטינים לא יזכו לחוות תחושת כבוד וגאווה של מי שחיים במדינה עצמאית שלהם, והישראלים לא יזכו בביטחון הנובע מכך ששכניהם חיים ברוגע ויציבות. השינוי במאזן הדמוגרפי ייתן את אותותיו במשך הזמן, ועוד ועוד דם יישפך. הארץ הקדושה תיהפך לסמל של מחלוקות במקום לסמל של אחדות ואנושיות. השלום, לדברי הנשיא, צריך להיעשות בידי ישראל והפלסטינים, אבל כל אחד מאתנו מחויב לעשות ככל שיש לאל ידו לעשות. אלה המגדירים עצמם כידידיה של מדינת ישראל ודורשי שלומה חייבים להסביר להנהגתה שישראל תזכה בביטחון אמיתי רק אם תקום מדינה פלסטינית עצמאית – מדינה שתאפשר לפלסטינים לחיות בכבוד וברוחה. ואלה המגדירים עצמם ידידיהם של הפלסטינים חייבים להסביר להנהגתם שזכויות העם הפלסטיני ימומשו רק בדרכי שלום, ובכלל זה פיוס של אמת עם ישראל. המדינות הערביות התומכות ביוזמה הערבית [לשעבר הסעודית] חייבות להמחיש לישראל באמצעות צעדי נורמליזציה את היתרונות שבהסדר שלום. עליהם גם להפסיק את המאמצים לפגוע בישראל. עליהם לסייע לפלסטינים מבחינה מדינית וכלכלית ובבניית המוסדות הלאומיים שלהם.³⁴

לאחר למעלה משישים שנה של עצמאות, המשיך הנשיא, קיומה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי אינו יכול להיות עוד נתון בספק. כל ניסיון לפגוע בלגיטימיות של מדינת ישראל ייתקל בהתנגדות חסרת פשרות של ארצות הברית. איומים של הפלסטינים להרוג יהודים או ישראלים לא יסייעו להם. רצח של ישראלים

חפים מפשע אינו יכול להיכנס למסגרת של תנועת התנגדות, זה מבטא גישה לא מוסרית. האומץ שמפגין מחמוד עבאס העומד בראש ההנהגה הפלסטינית גדול בהרבה משל אלה המשגרים טילים לעבר יישובים ישראלים (חמאס) כדי להרוג נשים וילדים חפים מפשע. אין ארצות הברית יכולה להשלים עם מצב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, להביע עליו צער ולהמשיך הלאה. אבל היא יכולה להחליט לשים בצד את המדינאות הקטנונית, את הטרור ואת ההפחדה. עלינו לשים לנגד עינינו את הילדים בעזה ובשדרות המשתוקקים לשקט ולשלווה. עלינו לפעול על בסיס מצוות הסובלנות המאחדת את שלושת הדתות, הרואות בירושלים אדמת קודש. אם ננהג כך נוכל לבוא בשנה הבאה עם בשורה על הקמתה של מדינה פלסטינית החיה בשלום עם מדינת ישראל.³⁵

תוכנו של נאום זה ונימת דבריו של הנשיא היו רחוקים מרחק רב מנאום קהיר שנה וחצי לפני כן. בשלהי שנת 2010 כבר היה הממשל מודע לכך שעמידתו הקשוחה על הקפאת ההתנחלויות לא השיגה דבר למעט הקשחת עמדותיו של ראש הרשות עבאס בכל הנוגע לכניסה למשא ומתן ישיר עם ישראל. על רקע זה בלטה מגמה של הממשל "לשנות כיוון" (shift gears). הודגש המאמץ להבהיר לרשות הפלסטינית כי תקוותה שהממשל יכפה על ישראל הסדר ברוח עמדותיה בלי שהיא תצטרך לעשות ויתורים מהותיים אין לה על מה שתסמוך: "ארצות הברית", אומר הנשיא אובמה, בנאום בווישינגטון בנוכחות ראש הממשלה נתניהו וראש הרשות עבאס, "תשים את כובד משקלה כדי לקדם את התהליך המדיני. אנחנו נהיה גורם פעיל ונחוש בדעתו (an active and sustained participant) אנו נתמוך במי שיהיו מוכנים לקבל הכרעות קשות בדרך להשגת שלום. אבל תרשו לי להבהיר בצורה ברורה, בסופו של דבר ארצות הברית אינה יכולה לכפות פתרון על הצדדים, והיא אינה יכולה לרצות בהסדר יותר מן הצדדים המעורבים עצמם. מעורבים כאן סיכונים אדירים לשני הצדדים, ואנחנו לא יכולים לקבל הכרעות במקומם. אנחנו יכולים ליצור אווירה נוחה למשא ומתן, אבל בסופו של דבר מנהיגי שני הצדדים ומנהיגים אחרים באזור השואפים להקמת מדינה פלסטינית הם שיצטרכו לקבל את ההכרעות הנדרשות".³⁶

מזכירת המדינה קלינטון תרמה אף היא את חלקה למפנה הברור שהחל מסתמן בעמדות הממשל בסוגיית התהליך המדיני. כבר במהלך ביקורה בישראל היא רוקנה מתוכן ממשי את הנוסחה שליוותה את ממשל אובמה מיום כניסתו לתפקיד ולפיה: הסטטוס קוו הקיים לא יכול להימשך" (the status quo is unsustainable). בעקבות פגישה שלה עם נשיא המדינה, שמעון פרס, חוזרת קלינטון על נוסחה זו. עם זאת היא ממחרת להבהיר כי "אין זה אומר שהסטטוס קוו אינו יכול להישמר שנה, שנתיים, שלוש או עשור. [העיקר הוא ההכרה] שברמה העקרונית (fundamentally) יובן שהסטטוס קוו לא יכול להישמר".³⁷ על רקע מאמצי הפלסטינים להשיג את יעדיהם באמצעות מהלכים חד-צדדיים, הבהירה מזכירת המדינה ב-20 באוקטובר 2010, שארצות הברית שותפה

לתפיסתה של ישראל בעניין הדרכים לקידום ההסדר המדיני, דהיינו משא ומתן ישיר בין הצדדים: "רק הצדדים בעצמם יכולים לנקוט את הצעדים הקשים שיובילו לשלום. אין תחליף למשא ומתן פנים אל פנים. זו הדרך היחידה שתוביל להגשמת השאיפות הפלסטיניות על בסיס חזון שתי מדינות לשני עמים".³⁸

ואולם, בנסיבות שנוצרו לא היה סיכוי של ממש לחידושו של משא ומתן משמעותי בין ישראל והפלסטינים. בנקודת זמן זו, הפנים גם ממשל אובמה שאין ביכולתו להוביל את שני הצדדים "אל החופה", כאשר לשניהם אין ענין בכך. מאמציו הקדחתניים של הממשל להאריך את תקופת ההקפאה עלו בתוהו. על הפרק עלתה הצעה להעניק לישראל סיוע בטחוני בסך 3 מליארד דולר וכן התחייבות אמריקנית להטיל ווטו על כל מהלך של הפלסטינים באו"ם, שיעמוד בסתירה למשא ומתן ישיר עם ישראל. בתמורה היה נתניהו מוכן להתחייב להאריך את ההקפאה בשלושה חודשים, בתנאי שלא תכלול את ירושלים. פרסום ההצעה, כותבת קלינטון, הוביל לתגובות של כעס בישראל, בקרב הפלסטינים ובארצות הברית, ותוך זמן קצר ירדה גם הצעה זו מן הפרק. את שארית החודשים, עד לסיומה של שנת 2010 הקדישה מזכירת המדינה למאמצים לשכנע את שני הצדדים להימנע מצעדים מתגרים וחד צדדיים העלולים להידרדר לאלימות. וכך, בקול דממה דקה הלך ונדם תהליך השלום שהחל בתרועות רמות שנה אחת קודם לכן.³⁹

סיכום ומסקנות

במחקר זה נבחנה מדיניותו של ממשל הנשיא אובמה והתנהלותו בסוגיית קידום תהליך השלום הישראלי-פלסטיני בשנתיים הראשונות לכהונתו. במוקד המחקר עמדה תביעתו של הנשיא אובמה שישראל תקפיא לחלוטין את הבנייה בהתנחלויות בשטחי יהודה ושומרון. בפועל, מדיניותו של הנשיא בעניין זה לא השיגה את יעדיה המוצהרים. הממשל לא הצליח לכפות הקפאה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות, והוא לא הצליח ביוזמתו להנעת תהליך השלום להשגת הסדר ישראלי-פלסטיני. ה"אָשמה" העיקרית לכישלון אינה מוטלת על כתפיו של הממשל האמריקני. הצלחתו של תהליך שלום מותנית, בראש ובראשונה, בצדדים היריבים ובמידת נכונותם להתפשר בעמדותיהם. תהליך השלום הישראלי-פלסטיני לא התקדם בראש ובראשונה משום שהצדדים, ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב, לא גילו עניין רב בקידומו. ליתר דיוק, כל צד רצה בחידוש המשא ומתן על פי תנאיו, ותוך חוסר נכונות לשלם את המחיר הכרוך בהנעת התהליך. ממשל הנשיא אובמה נכשל בכך שלא קרא נכונה את תמונת המצב, ולא הכיר בכך שתכניתו המדינית היא אולי "רצויה" אך ודאי לא "מצויה". מעבר לכך, הוא לא היה מודע די הצורך למגבלות הכוח שלו, ולחוסר היכולת שלו להביא לכך שהצדדים ישנו את עמדותיהם באורח מהותי. עמדות שני הצדדים היריבים, ישראל והפלסטינים, יחסי הכוחות ביניהם ויחסי הכוחות ביניהם לבין הגורם המתווך, ארצות הברית, לא אפשרו לממש את החזון שבו דבק הממשל האמריקני בראשית תקופת כהונתו של הנשיא אובמה. כישלונו של ממשל אובמה בהקשר זה התעצם הואיל והוא דבק בעמדותיו ולא הראה נכונות של ממש לשנות את החזון גם כאשר טפחה המציאות על פניו שוב ושוב.

בכל ההתבטאויות בנוגע לחידוש תהליך השלום הדגישו דוברי הממשל, ובראשם הנשיא, כי הסדר של שתי מדינות לשני עמים הוא אינטרס מובהק של ישראל, של הפלסטינים ושל ארצות הברית. ספק אם קביעה זו ביטאה את המציאות לאָשורה. ראש הממשלה נתניהו ורבים משרי ממשלתו התנגדו ברמות שונות של אינטנסיביות לעצם הרעיון של הקמת מדינה פלסטינית בשטחי יהודה ושומרון. מהם שבחרו להביע את עמדותיהם בגלוי, ואחרים בחרו לשתוק, קרוב לוודאי מתוך הנחה שסיכויי המימוש של חזון זה ממילא קלושים ביותר וכדי שלא להעצים את המחלוקת עם הממשל. ראש הממשלה נדרש לאמץ את חזון שתי המדינות רק משום שקודמיו אימצו אותו

ועקב לחצים כבדים של הקהילה הבינלאומית ומבית. משהחליט, כמי שכפאו השד, לאמץ נוסחה זו באופן פורמלי, הוא בחר, בתחכום רב מנקודת ראותו, "לעטוף" את הסכמתו במגוון של תנאים נלווים, שהיה לו יסוד סביר להניח שלא יתקבלו לא על דעת הפלסטינים ולא על דעת מדינות ערב, ולעומת זאת יתקשו מעצמות המערב לשלול את הלגיטימיות שלהן. לפיכך הוא קיווה ככל הנראה שהאשמה לקיפאון תוטל על הפלסטינים.

הפלסטינים רצו, קרוב לוודאי, במימוש חזון שתי המדינות. עם זאת, הם כרכו את מימוש החזון בשורה של תנאים שהיה להם ברור ששום ממשלה בישראל, ודאי לא ממשלת ימין מובהקת כמו ממשלת נתניהו, לא תקבל. ניסיונו הממושך במשא ומתן עם ממשלת אולמרט הביא ככל הנראה את מחמוד עבאס אל המסקנה, שהסיכוי להגיע להסדר שיהיה מקובל על דעת הפלסטינים קלוש ביותר, ואולי אפסי. אפילו ממשלת אולמרט, שהייתה מוכנה להחזיר לידי הפלסטינים את רובם המכריע של שטחי יהודה ושומרון, לחלק את ירושלים ולהעמיד משטר בינלאומי על המקומות הקדושים, לא הייתה מוכנה להיענות לתביעתו למימוש רב-היקף של "זכות השיבה". כל שהייתה מוכנה ממשלת אולמרט הוא למחווה סמלית של החזרת מספר מוגבל של פליטים על בסיס הומניטרי. על רקע זה, סביר להניח שראש הרשות מחמוד עבאס העריך, שגם אם יחל משא ומתן עם ממשלת נתניהו, הוא לא יוכל להביא הסדר על פי תביעותיו. אם יימשך המשא ומתן תוך כדי המשך ההתנחלויות, הוא יואשם, בעיקר בידי גורמים רדיקליים בחברה הפלסטינית ובראשם חמאס, כמי שהפקיר את גורל העם הפלסטיני ושייתף פעולה עם "שלטונות הכיבוש" ועם הממשל האמריקני. בנסיבות אלה, ועל רקע הלחץ הכבד שהפעיל עליו ממשל אובמה להיכנס למשא ומתן עם ישראל, דומה שהוא החליט שמוטב לו ליצור מראית עין של מי שמבקש להביא לחידוש המשא ומתן, כמובן על פי תנאיו־הוא.

בנסיבות האלה, כאשר הן לישראל והן לפלסטינים אין אינטרס של ממש להיכנס למשא ומתן אמיתי להסדר, היה אפשר לקדם את תהליך השלום אך ורק אילו היו לממשל האמריקני מנופי לחץ אפקטיביים הן על ישראל והן על הפלסטינים, שיחייבו אותם למשא ומתן על הסדר על פי נוסחה שיכתוב להם הממשל. ממשל אובמה פעל, כך ניתן להניח, על בסיס ההנחה שהתלות של מדינת ישראל בארצות הברית היא מוחלטת, ולפיכך היא נותנת בידיה של ארצות הברית אפשרות ללחוץ על ממשלת ישראל ולחייב אותה לקבל את תכתיביו.

דומה כי הנשיא אובמה העריך שיש לו מנופי לחץ חלקיים גם על הרשות הפלסטינית והעולם הערבי, שיחייבו אותם לגלות גמישות ולהיענות לפחות לחלק מן התביעות האמריקניות. התברר שהערכת מצב זו הייתה חסרת תוקף. ניסיונו המר של נתניהו מתקופת כהונתו הראשונה הביא אותו, קרוב לוודאי, למסקנה שעליו להישמר מכל

משמר מיצירת ניכור ופער גדול בינו לבין תומכיו וחברי מפלגתו, שכן אלה הם מקורות הכוח העיקריים שלו ובלעדי תמיכתם הוא לא יוכל לשרוד בראשות הממשלה. משנוכח לדעת שהממשל מציג לו תביעות שקבלתן, במלואן, תגרום קרע בינו לבין הבסיס הפוליטי שלו, לא הייתה לו בררה של ממש אלא להתעקש על עמדותיו ולגלות גמישות מוגבלת בלבד, שלא היה בה כדי לספק במלואן את תביעות הממשל, וודאי שלא את תביעות הפלסטינים.

חודשים רבים חלפו עד שהנשיא ואנשי הממשל החלו להפנים את מגבלות העוצמה של ארצות הברית כלפי ישראל. התברר לממשל כי תלותה הגדולה של ישראל בארצות הברית מחייבת אותה לשקול בכובד ראש לקבל את דרישות הממשל. עם זאת, יש דרישות שראש ממשלה בישראל, בייחוד מחוגי הימין, והנשען על בסיס פוליטי ימני, לא יוכל לקבל בשום מצב מכיוון שהוא רואה בהן גורם שיפגע באינטרסים חיוניים ביותר של מדינת ישראל ומתוך הערכתו שקבלתן תביא לערעור מעמדו הפוליטי. הממשל היה מודע לכך, שערעור מעמדו של ראש הממשלה עשוי להביא להתפטרותו ולהחלטה על בחירות חדשות. בתקופה שתחלוף מכהנת הממשלה כממשלת מעבר, וברור לכול שאין ביכולתה לקבל הכרעות מרחיקות לכת בהקשר להסדר מדיני.

מעבר לכך, נסיבות של לחץ מדיני כבד עשויות להוביל את ציבור הבוחרים בישראל לתמיכה מאסיבית יותר במפלגות ימין. במקרה כזה, חופש התמרון של הנשיא מול ישראל יפחת עוד יותר. בה בעת לא היה הממשל ער די הצורך למנופי הלחץ החזקים למדי שיש למדינת ישראל בארצות הברית עצמה, ובעיקר בקונגרס. חלק ניכר מתכניות סיוע החוץ לישראל מעוגן בחקיקה של הקונגרס. רבים מחברי הקונגרס, גם אלה המסתייגים ממפעל ההתנחלויות, לא ראו בעין יפה את ההתמקדות של הממשל בסוגיה זו, ואת המגמה של הממשל לחשוף באורח פומבי וקנטרני את המחלוקות שבין ארצות הברית וישראל. הם שבו ותבעו מן הממשל כי ינהג עם ישראל כבת ברית מרכזית של ארצות הברית, וישאף להסדיר את המחלוקות עמה באורח דיסקרטי כיאה ליחסים בין מדינות ברית. תמונת מצב זו החלישה את יכולת הלחץ של הממשל על ישראל.

החלטת הנשיא אובמה להתמקד בתביעה להקפאת הבנייה ביהודה ושומרון נשענה לכאורה על קרקע מוצקה, מנקודת ראותו. הנשיא ידע שמפעל ההתנחלויות שרוי במחלוקת עמוקה בתוך החברה הישראלית ונתפס כלא לגיטימי במערכת הבינלאומית כולה. רבים בישראל רואים בכך מפעל בעל אופי משיחי, הבולע הון עתק שיֵרד בסופו של דבר לטמיון מכיוון שלא יהיה מנוס מחזרה לגבולות 67 עם תיקונים קלים. חוגים רחבים בחברה הישראלית רואים את הנסיגה לגבולות 67 כהתפתחות בלתי נמנעת, שרק היא תציל את מדינת ישראל ותמנע את הדרדרותה למדינה שאינה נשענת על יסודות דמוקרטיים, כאשר נמצא בתוכה מיעוט ערבי הולך וגדל ששלל ממונו זכויות פוליטיות בסיסיות. לפי דעה זו, אם לא תיסוג ישראל לגבולות 67, היא תיהפך בתוך

שנים מספר למדינה דו־לאומית, וייסתם הגולל על החזון הציוני. גם בזירה הבינלאומית, ובעיקר באירופה, רווחת, כאמור, התנגדות עזה להתנחלויות.

בנסיבות אלה העריך כנראה הנשיא אובמה שנתניהו יתקשה לעמוד בלחץ הכבד שיופעל להקפיא לחלוטין את הבנייה בהתנחלויות, גם בירושלים. טענתו האפשרית של ראש הממשלה, שהוא כבול בכבליה של ממשלה שאינה מותרת לו מרחב תמרון גדול, תידחה על רקע זה שיש ביכולתו להכניס לממשלתו גורמים מתונים, שיעניקו לו מרחב תמרון גדול יותר לקדם את תהליך השלום. סיכומו של דבר, הנשיא העריך ככל הנראה שעמדת הנחיתות שמצוי בה נתניהו תשלול ממנו את האופציה לדחות את תביעת הנשיא להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות.

בדיעבד הבין הנשיא כי הרחיק לכת בתביעתו. לנתניהו לא הייתה אפשרות של ממש מבחינה פוליטית להסכים להקפאת בנייה בהתנחלויות ובכלל זה בירושלים לזמן בלתי מוגבל ובלא תמורה ממשית מן הצד הערבי-פלסטיני. מפעל ההתנחלויות קיבל בשנים האחרונות אופי כלכלי-חברתי הרחק מעבר למאפיינים האידיאולוגיים שליוו את תחילתו. ברחבי יהודה ושומרון גרים מאות אלפי ישראלים, שחלקם אינו מזוהה בהכרח עם מפלגות ימין הדוגלות באידיאולוגיה של סיפוח יהודה ושומרון למדינת ישראל. שדולת המתנחלים היא מהחזקות במדינת ישראל, ויש בידיה מנופי לחץ רבי-עוצמה על כל זרועות השלטון במדינה. מעבר לכך נמצאת ירושלים בהסכמה רחבה כשרוב הציבור רואה בירושלים המאוחדת את בירת ישראל ומתקשה לקבל הגבלת בנייה בתחומה, ובוודאי – כאשר הגבלה זו אינה מוגבלת בזמן. תביעת הנשיא להקפאת הבנייה גם בירושלים איחדה חוגים רחבים בחברה הישראלית להתנגד לה. גם הסבורים שיש להקפיא את הבנייה ברחבי יהודה ושומרון יתקשו לקבל תביעה להפסקת הבנייה בירושלים.

אם ירצה ממשל אובמה וכל ממשל שיבוא אחריו, להמשיך ולהיות מעורב באופן פעיל בהשגת הסדר שלום ישראלי-פלסטיני, ולא ברור אם אכן רצונו בכך, יהיה עליו לקיים עם רשויות שונות בישראל – ממלכתיות, ציבוריות ואקדמיות – דו־שיח מעמיק ונוקב, משוחרר מדעות קדומות ונוסחאות הסדר שכשלו, בנושא מאפייניו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני ודרכי ההתנהלות המתבקשות מכך. הציבור וההנהגה בישראל חייבים להשתכנע שהממשל האמריקני עושה כל מאמץ להבין את מצוקותיה, את חרדותיה ואת נקודת מבטה של ישראל, גם אם בסופו של דבר ימשיך לחלוק עליה. הממשל חייב לחדול מן המגמה המלווה אותו מאז כניסתו לתפקיד להציג בפומבי ובאורח מביך את המחלוקות עם ישראל. מגמה זו אינה מגבירה את האהדה כלפיו בציבור הישראלי. מעבר לכך, מגמה זו מחלישה בסופו של דבר גם את הסיכוי להסדר. מערכת היחסים המיוחדים של מדינת עם ארצות הברית היא מרכיב רב חשיבות בדימוי העוצמה של מדינת ישראל. המחלוקות הפומביות עם הממשל מחלישות דימוי זה בעיני מדינות

האזור והפלסטינים, וממילא מחלישות את האינטרס שלהם להגיע להסדר עם מדינה שבת הברית העיקרית שלה מתנכרת אליה.

מעבר לכך, ממשל אובמה לא הצליח ליצור בקרב חוגים רחבים בישראל דימוי של גורם מאוזן בעמדותיו בין ישראל והפלסטינים. הגם שישראל נתפסת כ"צד החזק" והיא זו שמחזיקה בידיה את מירב הקלפים להסדר, רצוי מאוד שהממשל לא יצור דימוי של חוסר איזון קיצוני בין התביעות שלו מישראל ומן הפלסטינים. דימוי כזה מחליש את מעמדו בדעת הקהל בישראל, וממילא – פוגם ביכולתו לקדם הסדר שלום. בשלב זה של התהליך המדיני, ובנסיבות הקיימות כיום במדינת ישראל ובעולם הערבי, הולכים ופוחתים, כך ניתן להתרשם, הסיכויים למימושו של חזון שתי המדינות בעתיד הנראה לעין. ביהודה ושומרון נוצרה זה מכבר מציאות דמוגרפית שיהיה קשה מאוד, לכל ממשלה בישראל. גם אלה התומכים בחזון שתי המדינות מתקשים ליישב את הצורך לשמור על בטחונה של מדינת ישראל ובמקביל – להבטיח קיומה של מדינה פלסטינית עצמאית שתממש את חזון שתי המדינות לשני העמים.

המסקנה המשתמעת מתמונת מצב זו היא, שהממשל בראשות הנשיא אובמה וכל ממשל שיבוא אחריו, חייב לגבש לעצמו מערכת ציפיות ועמדות מוגבלת יותר ומציאותית יותר בהקשר הישראלי-פלסטיני. עליו להימנע מיצירת ציפיות למפנה דרמטי במערכת היחסים בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית בעתיד הנראה לעין. הממשל לא יוכל להתנתק לחלוטין מהמשך מעורבות בתהליך השלום, אך מן הראוי שימעיט את ציפיותיו מהתהליך הזה. בפועל, משמעות הדבר היא בעיקר התמקדות בהסדרים חלקיים, או פתרונות יצירתיים אחרים, שלא יצריכו הכרעות מרחיקות לכת של שני הצדדים. כל זאת, מתוך תקווה שהזמן החולף יצור מציאות נוחה יותר להסדר מזו הקיימת כיום.

ולבסוף, הממשל חייב להבין שנכונותה של ישראל להגיע להסדר עם הפלסטינים תהיה כרוכה בכל מקרה בסיכונים ביטחוניים ואסטרטגיים מרחקי לכת. נראה לי שהנכונות של ההנהגה והציבור לקבל על עצמם סיכונים כאלה תגבר במידה רבה לאחר שיוסר מעל ישראל האיום בהיותה של איראן מדינה גרעינית. כל הנהגה בישראל שתקשה לקבל על עצמה בעת ובעונה אחת שני סיכונים אסטרטגיים כה חמורים – הסיכון הכרוך בנסיגה מרבית מיהודה ושומרון והסיכון האיראני. נכונותה של ארצות הברית לפעול להסרת האיום האיראני תפגין בעיני ישראל את אמינותה כבעלת ברית נאמנה, וממילא תקל עליה לקבל סיכונים הכרוכים בהסדר עם הפלסטינים.

הערות

מבוא

- Hilary Leila Krieger, "Obama: I Failed to Move Middle East Peace Forward," *Jerusalem Post*, July 16, 2012, <http://www.jpost.com/The-US-Presidential-race/Obama-I-failed-to-move-Middle-East-peace-forward> 1
ש.ם. 2
- Jackson Diehl, "Abbas's Waiting Game on Peace with Israel," *Washington Post*, May 29, 2009, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/05/28/AR2009052803614.html> 3
- Thomas L. Friedman, "Call White House, Ask for Barack," *New York Times*, November 7, 2009, http://www.nytimes.com/2009/11/08/opinion/08friedman.html?_r=0&pagewanted=print. 4
ש.ם. 5
ש.ם. 6
ש.ם. 7
- Thomas L. Friedman, "Baker Rebukes Israel on Peace Terms," *New York Times*, June 14, 1990, <http://www.nytimes.com/1990/06/14/world/baker-rebukes-israel-on-peace-terms.html> 8
על המתיחות בין ישראל וארצות הברית בתקופת הנשיאות של הנשיא בוש וראש הממשלה יצחק שמיר סביב תהליך השלום וההתנחלויות ראו:
- James A. Baker, III, *The Politics of Diplomacy: Revolution War and Peace, 1989-1992* (New York: Putnam's Sons, 1995), pp. 540-57.
- Thomas L. Friedman, "My President is Busy," *New York Times*, November 10, 2012, <http://www.nytimes.com/2012/11/11/opinion/sunday/friedman-president-obama-is-busy.html?pagewanted=print>. 9
גם השגריר אינדיק סבור שהנשיא נפגע קשות מן העובדה שהדימוי שלו בישראל הוא שלילי, ומן הנטיה לראות בו נשיא עוין לישראל ואף אנטישמי.
ראו:
- Ron Kampeas, "Where the Obama-Netanyahu Relationship went Wrong," *Times of Israel*, June 2, 2015, <http://www.timesofisrael.com/where-the-obama-netanyahu-relationship-went-wrong/>
- Jeffrey Goldberg, "Obama: Israel Doesn't Know What Its Best Interests Are," January 15, 2013. 10
ש.ם. 11
- איתן גלבוע, "הממשל מכשיל את נתניהו", Ynet, 24 במרס 2010. 12
- Michael Oren, *My Journey across the American-Israeli Divide*, Kindle Version, Loc. 1362. 13
Oren, *My Journey*. and Loc. 1759.
איתן גלבוע, "הממשל מכשיל את נתניהו", Ynet, 24 במרס 2010. 14
- The White House, Office of the Press Secretary, Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly, September 24, 2013, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/09/24/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly> 15

- 16 בראיון שהעניק באחרונה הנשיא אובמה לעיתון 'אל-ערביה' ב־15 במאי 2015 (להלן: ראיון הנשיא אובמה לרשת 'אל-ערביה'), הוא נתן ביטוי לשינוי כלשהו בתפיסתו את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. <http://snipurl.com/2abq1p>
- הנשיא אובמה הבהיר כי הסדר ישראלי-פלסטיני מקיף a big overarching deal אינו ריאלי בעתיד הנראה לעין. בנסיבות הקיימות הוא קבע צריכה ארצות הברית לסייע לשני הצדדים לשקם בהדרגה את יחסי האמון ביניהם באמצעות הגברת שיתוף הפעולה ביניהם בתחומים מגוונים, בעיקר כלכליים ומסחריים. אם אכן יתמיד הנשיא בעמדה זו, יהא בכך סימן לנכונות מצידו לבחון ברצינות את העמדות שהציג ראש הממשלה נתניהו בהקשר זה לאורך כל תקופת כהונתו של הנשיא אובמה. בעבר הסתייג ממשל אובמה לחלוטין מעמדות אלה. ראו זכי שלום, "ממשל אובמה והתהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים: שינוי גישה?" **מבט על**, גיליון 704, 2 ביוני 2015, <http://heb.inss.org.il/index.aspx?id=4354&articleid=9679>
- לדברי שלמה אבינרי: "אובמה החל את נשיאותו בהכרזה שיפעל במרץ להשגת הסכם ישראלי-פלסטיני, ומינה את ג'ורג' מיטשל לשליחו המיוחד. אבל למיטשל קרה מה שקרה למתווכים אחרים באזור: בהעדר רצון פוליטי בקרב הצדדים הנצים, הם נותרים חסרי אונים. כשמיטשל הסתבך בטיפול בעצירת הבנייה הישראלית בהתנחלויות הוא בזבז הרבה מן ההון הפוליטי האמריקני: האם מי שאינו יכול להתמודד עם "הריבוי הטבעי" בהתנחלויות מסוגל להגיע לפתרון כולל של הסכסוך? שלמה אבינרי, "הכישלון", **הארץ**, 10 בנובמבר 2009, <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1289519>
- אחד החוקרים המובילים בחקר מדיניות החוץ של ארצות הברית, פרופ' אברהם בן-צבי, הדגיש את הממד הלא-ריאליסטי במדיניותו המזרח תיכונית של הנשיא אובמה: "עת נכנס לבית הלבן בינואר 2009 מנני וגמור היה עם אובמה לפתוח דף חדש ומפויס עם האסלאם. הוא ביקש להובילו באמצעות קשת רחבה של תמריצים וצעדים בוני אמון אל עבר אוטופיה שכולה מתינות והתנהלות מפויסת ופרגמטית. ואולם עוד בטרם אפשר היה להעריך את מידת מעשיותה של יוזמה דרמטית זו, שבאה לעולם בנאום קהיר ב-4 ביוני 2009, פרץ לחלל האזורי האביב הערבי בסערה גדולה ואלימה, וטרף לחלוטין את הקלפים. מאז ועד היום קשה לזהות אפילו מהלך ריאליסטי אחד שבוצע על-ידי הממשל". אברהם בן צבי, "ממשל אובמה במזרח התיכון, מצעד האיזולת", **ישראל היום**, 23 באוגוסט 2013.
- 17 ראו למשל נייר עמדה של המועצה לשלום וביטחון, נובמבר 2008, "**גישה כוללת" לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי באמצעות מינוף יוזמת השלום הערבית**, המועצה לשלום וביטחון, <http://snipurl.com/2abq5cg>
- 18 Remarks by the President to the United Nations General Assembly, New York, September 23, 2010, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/23/remarks-president-united-nations-general-assembly>
- 19 נטשה מוזגוביה, ברק אובמה: עשיתי שגיאות בתהליך השלום במזה"ת, נשיא ארצות הברית ברק אובמה הודה כי בתקופת נשיאותו עשה כמה שגיאות בכל הקשור לתהליך השלום במזרח התיכון. "ניו יורק פוסט" דיווח כי במפגש של אובמה עם 37 אנשי הקונגרס והסנאט היהודים הדמוקרטים אמר הנשיא: "דרכתי על כמה מוקשים בעת שצעדתי על שדה המוקשים של מזרח התיכון". **הארץ**, 20 במאי 2010, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1202744>
- על פגישתו של הנשיא עם אנשי קונגרס יהודים ראו גם: Akiva Eldar, "Obama's Jewish Minefield is Israel's Bomb," *Haaretz*, May 24, 2010, <http://www.haaretz.com/printedition/opinion/obama-s-jewish-minefield-is-israel-s-bomb-1.291841>.
- ראו גם: עקיבא אלדר, "המוקש של אובמה הוא הפצצה שלנו", **הארץ**, 24 במאי 2010, <http://news.walla.co.il/item/1678038>
- 20 Remarks by the President on the Middle East and North Africa, State Department, Washington, D.C., The White House, Office of the Press Secretary, May 19, 2011,

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa> מזכירת המדינה הילארי קלינטון נתנה אף היא ביטוי לתסכולו של הממשל מהעדר יכולת לקדם את תהליך השלום, אך בלי להטיל אשמה במי מן הצדדים. בנאום בפורום סבן בדצמבר 2010 היא אמרה: "כמו רבים מכם אני מתוסכלת שאנחנו לא הצלחנו להתקדם בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני".

Remarks at the Brookings Institution's Saban Center for Middle East Policy Seventh Annual Forum, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Washington, D.C., U.S. Department of State, December 10, 2010, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/12/152664.htm>. מסר דומה ביטא גם השליח מיטשל באותו פרק זמן: "ידענו מההתחלה שהמשימה תהיה קשה. אמרנו זאת בסתר ובגלוי. ידענו שזו תהיה דרך מלאה במהמורות, ואכן היו מהמורות רבות. אך מציאות זו אינה מרתיעה אותנו. אנחנו נחושים לפעול להשגת המטרה של שלום בר קיימא בין ישראל לבין הפלסטינים".

Special Envoy George Mitchell Remarks with Israeli Prime Minister Netanyahu before Meeting, Tel Aviv, Israel, U.S. Department of State, September 29, 2010, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/148321.htm>

"Profile: George Mitchell, George Mitchell is no Stranger to Troubled Situations," BBC 21
News, May 13, 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-13395910>

במקום אחר הגדיר הנשיא אובמה את האתגר הכרוך בהקמתה של מדינה פלסטינית כ"מורכב וקשה באורח קיצוני" – This is extraordinarily complex and extraordinarily difficult. – Statement by the President after Bilateral Meetings with Prime Minister Netanyahu of Israel, President Mahmoud Abbas of Palestinian Authority, His Majesty King Abdullah of Jordan, and President Hosni Mubarak of Egypt, Rose Garden, September 1, 2010, <http://jerusalem.usconsulate.gov/remarks090110.html>

על שיחות אולמרט-עבאס ומשמעותן האסטרטגית ראו: שלמה אבינרי, "הוא לא יחתום", **הארץ**, 10 בפברואר 2014, <http://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.2239246>

עבאס, "הגעתי להסכמה עם אולמרט בנושא ביטחון וגבולות", ממר"י, 21 באוקטובר 2010, http://www.memri.org.il/cgiwebaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&act=show&dbid=articles&dataid=2582

Michael Oren, "How Obama Opened His Heart to the 'Muslim World,'" *Foreign Policy*, 24 June 19, 2015.

Remarks by President Barack Obama in Prague, April 5, 2009, The White House, Office of the Press Secretary. 25

Remarks by National Security Adviser Jones at 45th Munich Conference on Security Policy, 26 February 8, 2009, <http://www.cfr.org/world/remarks-national-security-adviser-jones-45th-munich-conference-security-policy/p18515>.

פרק ראשון: עמדת ארצות הברית בסוגיית השטחים וההתנחלויות – מבט היסטורי

1 זכי שלום, "שיחות ומגעים לבירור אפשרות של הסדר בין ישראל ומצרים 1949-1955 (תזכיר משרד החוץ, 19 בינואר 1956, ארכיון המדינה ח"צ 2454/2)", **עיונים בתקומת ישראל** 10, 2000, עמ' 753-783. ראו גם: זכי שלום, "עמדות בהנהגת המדינה בסוגיית הסטטוס קוו הטריטוריאלי בשנים הראשונות שלאחר מלחמת העצמאות – בחינה מחדשת", **עיונים בתקומת ישראל** 8, 1998, עמ' 86-110.

2 החלטת מועצת הביטחון 242, י"ח תשרי תשכ"ח – 22.11.1967, מדינת ישראל, אתר הכנסת,

- <http://www.knesset.gov.il/process/docs/un242.htm>
 ראו גם: U.N. Security Council Resolution 242, November 22, 1967, http://www.knesset.gov.il/process/docs/un242_eng.htm
- 3 למשל, במכתב ששיגר הממשל להנהגה הפלסטינית ערב ועידת מדריד (24 באוקטובר 1991), הוא כרך את התנגדותו לתופעת ההתנחלויות עם התנגדות כוללת לצעדים חד-צדדיים של שני הצדדים. U.S. Letter of Assurances to the Palestinians on the terms of the Madrid Peace Conference excerpts – October 24, 1991, Statements from U.S. Government Officials Concerning Israeli Settlements, http://www.cmep.org/content/us-statements-israeli-settlements_short#Bush1 להלן: הצהרות בסוגיית ההתנחלויות. הממשל השתמש במונחים שונים בהקשר זה, כמו: obstacle to peace, counterproductive, not helpful.
 ראו גם:
 Donald Neff, "Settlements in U.S. Policy," *Journal of Palestine Studies* 23, no. 3 (1994): pp. 53-69.
- 4 דורי גולד, "המדיניות האמריקנית בנושא ההתנחלויות", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 11 ביוני 2009, <http://snipurl.com/2abq8jv>, ראו גם: דורי גולד, "44 שנים אחרי – מלחמת ששת הימים עדיין משפיעה על זכויותיה המשפטיות של ישראל לגבולות בני הגנה", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 13 ביוני 2011, <http://jcpa.org.il/2011/06/44-%D7%A...>
- 5 זכי שלום, "ארצות הברית וסוגיית ההתנחלויות – עת למפנה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 15, גיליון 3, אוקטובר 2012, <http://heb.inss.org.il/index.aspx?id=4354&&articleid=1225>
- 6 שם.
- 7 דורי גולד, "ארצות הברית וגבולות בני הגנה: כיצד הבינה וושינגטון את החלטת מועצת הביטחון 242 וצרכיה הביטחוניים של מדינת ישראל", בתוך: דן דיקר, עורך, **צורכי הביטחון של ישראל לקראת הסדר מדיני עם הפלסטינים**, המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 2010. להלן: גולד, ארצות הברית וגבולות בני הגנה.
- 8 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות. החלטות ועידת חרטום לא שללו אמנם את האופציה המדינית להסדר, אך קבעו שהמאמצים המדיניים ייעשו במסגרת העקרונות הבאים: לא לשלום עם ישראל, לא להכרה בישראל, לא לניחול משא ומתן עם ישראל. ראו: בועז וונטיק וזכי שלום, **מלחמת יום הכיפורים: המלחמה שאפשר היה למנוע**, תל-אביב: רסלינג, 2012, עמ' 25-26.
- 9 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות.
- 10 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות.
- 11 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות. על עמדותיו של הנשיא קרט רטר כלפי ישראל ויחסי ארצות הברית עם ישראל ראו: אברהם בן צבי, **מטרומן ועד אובמה**, תל-אביב: ידיעות ספרים, 2011, עמ' 142-165. היועץ המשפטי של מחלקת המדינה בתקופת ממשל קרט, הרברט הנסל (Hansell) באפריל 1978, הדגיש כי עמדת הממשל היא שישאל מחויבת לפעול על פי אמנת ז'נבה בנוגע לשטחים כבושים, וציין בגילוי לב, שישאל פשוט מסרבת לנהוג בהתאם להתחייבויותיה על בסיס האמנה. U.S. State Department Legal Advisor, Herbert Hansell, Letter re International Law and Israeli Settlement Policy (submitted to House Committee on Foreign Affairs in response to an inquiry regarding the U.S. vote on UNSCR 465), 21 April, 1978, Statements on American Policy, <http://snipurl.com/2abq9lv>
- 12 "Statements from U.S. Government Officials Concerning Israeli Settlements," Churches for Middle East Peace, February 23, 2011, http://www.cmep.org/content/us-statements-israeli-settlements_short#Reagan; Jim Zanotti, *Israel: Background and U.S. Relations*, Congressional Research Service, July 31, 2014, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33476.pdf>

- 13 **תכנית ההתנתקות – רעיון ושברו**, עורך: יעקב בר־סימן־טוב, מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל מס' 123, 2009, http://www.jiis.org.il/upload/publications/heb/diseng2009_heb.pdf.
- 14 כפי שמצוטט אצל גולד, ארצות הברית וגבולות בני הגנה.
- 15 “Reagan Plan, September 01, 1982,” in *Documents on the Israeli-Palestinian Conflict, 1967-1983*, Yehuda Lukacs, ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).
- 16 Secretary of State Colin Powell, “Meet the Press,” May 5, 2002, <http://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2002/9940.htm>
- 17 Secretary of State Colin Powell, September 21, 2003, Statements on American Policy toward Settlements by U.S. Government Officials – 1968-2009.
- 18 Nadav Shragai, “Is Dismantling the Settlements Tantamount to Jewish Transfer?” *Haaretz*, May 29, 2002, <http://www.haaretz.com/print-edition/features/is-dismantling-the-settlements-tantamount-to-jewish-transfer-1.43846>
- 19 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות.
- 20 Middle East Peace Website, <http://www.cmep.org/documents/settlements.htm>
- 21 The Mitchell Report, April 30, 2001, http://www.mideastweb.org/mitchell_report.htm
- 22 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות.
- 23 הצהרות בסוגיית ההתנחלויות.
- 24 Address by PM Ariel Sharon at the Fourth Herzliya Conference, Israel Ministry of Foreign Affairs, December 18, 2003, <http://snipurl.com/2abqawf>
- 25 Elliot Abrams, *Tested by Zion: The Bush Administration and the Israeli-Palestinian Conflict* Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 109. להלן: אברמס, הנשיא בוש והסכסוך הישראלי-פלסטיני.
- 26 Joint Press Conference: President Bush and PM Sharon, Israel Ministry of Foreign Affairs, April 14, 2004, <http://snipurl.com/2abqb7c>
- 27 Oren, *My Journey*. LOC. 1605.
- 28 אברמס, הנשיא בוש והסכסוך הישראלי-פלסטיני, עמ' 105.

פרק שני: סוגיית ההסדר הישראלי-פלסטיני במערכת הבחירות בארצות הברית – 2008

- 1 Remarks to the American Israel Public Affairs Committee Policy Conference in Washington, D.C., The American Presidency Project, June 4, 2008, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77433>
- 2 להלן: אובמה בוועידת איפא"ק, 2008.
- 3 אובמה בוועידת איפא"ק, 2008.
- 4 שם.
- 5 שם.
- 6 שם.
- 7 שם.
- 8 Barack Obama’s Letter to George W. Bush regarding Israel, Wikisource, June 24, 2008, http://en.wikisource.org/wiki/Barack_Obama’s_Letter_to_George_W._Bush_regarding_Israel, Philip Weiss, “Obama Letter Urging Action on Peace להלן: מתב אובמה לנשיא בוש. ראו גם: Process Says Not a Word About Settlements,” *Mondoweiss: The War of Ideas in the Middle East*, June 27, 2008.

- 9 מכתב אובמה לנשיא בוש.
- 10 Excerpt of Remarks in Sderot, Israel, The American Presidency Project, July 23, 2008, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77768>
- 11 "Israel, our strongest ally in the region and one of our strongest allies in the world," emphasis added, 2008 U.S. Presidential Campaign: Barack Obama, Jewish Virtual Library, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/Obama.html>.
- 12 על התבטאויותיו ביולי 2008 ראו:
Mark Tran and agencies, "Barack Obama: I Will not Waste a Minute in Brokering Middle East Peace," *The Guardian*, July 23, 2008, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/jul/23/barackobama.middleeast>
- 13 Presidential Debate at the University of Mississippi in Oxford, The American Presidency Project, September 26, 2008, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=78691>
- 14 Presidential Debate at Belmont University in Nashville, Tennessee, The American Presidency Project, October 7, 2008, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=84482>
- 15 Oren, *My Journey*, Loc. 1008.
- 16 שם.
- 17 גם תומכי הנשיא טרחו להדגיש בפני הציבור הישראלי והיהודי, כי אל לה למדינת ישראל לחשוש מעמדותיו של הנשיא בשאלת ההסדר. ראו: "מרטין אינדיק, אובמה על כנפי ההיסטוריה: מי שהיה יועץ הנשיא קלינטון לענייני המזרח התיכון לא מודאג מיחסו של אובמה לישראל", **ידיעות אחרונות**, 4 בנובמבר 2008. על החקיקה בקונגרס לשימור עליונותה הצבאית של ישראל:
"Any proposed U.S. arms sale to 'any country in the Middle East other than Israel' must include a notification to Congress with a 'determination that the sale or export of such would not adversely affect Israel's qualitative military edge over military threats to Israel.'" Jim Zanotti, "Israel: Background and U.S. Relations," Congressional Research Service, July 31, 2014, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33476.pdf>
על המפגש של אובמה עם מנהיגים יהודים ראו:
Scott Wilson, "Obama Searches for Middle East Peace," *Washington Post*, July 14, 2012, http://www.washingtonpost.com/politics/obama-searches-for-middle-east-peace/2012/07/14/gJQAQqiKIW_story.html.
- 18 על דברי גרמי בן עמי ראו: נטשה מוזגוביה, "ראש סגל הבית הלבן, רם עמנואל, לא סחבק. מנהיג", **הארץ**, 30 ביולי 2009, <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1223332>, על ההצבעה של יהודים לאובמה ראו: אינדיק, אובמה, עמ' 117.
- 19 Oren, *My Journey*. Loc. 2109-2122.

פרק שלישי: מבצע "עופרת יצוקה" והשלכותיו על התהליך המדיני

- 1 ריאיון של ראש הממשלה אהוד אולמרט לרשת הטלוויזיה אל-ערביה, אתר משרד ראש הממשלה, 25 בדצמבר 2008.
- 2 דברי ראש הממשלה בפתח ישיבת הממשלה, אתר משרד ראש הממשלה, 28 בדצמבר 2008.
- 3 דברי מזכיר הממשלה, עובד יחזקאל, בתדרוך כתבים, אתר משרד ראש הממשלה, 28 בדצמבר 2008.
- 4 Nomination of Hillary R. Clinton to be secretary of State, Hearings before the Committee on Foreign Relations, United States Senate One Hundred Eleventh Congress, First Session, January 13, 2009, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-111shrg54615/pdf/CHRG-111shrg54615.pdf>.
להלן: שימוע בוועדה ליחסי חוץ של הסנאט, ינואר 2009.

- 5 על התחזקות חמאס בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" ראו: ענת קורץ, "בין חמאס לפתח – משמעויות 'עופרת יצוקה'", **עדכן אסטרטגי**, כרך 11, גיליון 4, פברואר 2009.
- 6 הצהרות משותפות של ראש הממשלה ומנהיגי אירופה, משרד ראש הממשלה, 18 בינואר 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechleaders180109.aspx#italy>
- 7 שימוע בוועדה ליחסי חוץ של הסנאט, ינואר 2009.
- 8 Remarks by the President to State Department Employees, Washington, D.C., Consulate General of the United States, Jerusalem, January 22, 2009, http://jerusalem.usconsulate.gov/pr220109_1.html
להלן: נאום הנשיא במחלקת המדינה.
- 9 שם. על משמעות המונח "יחסים מיוחדים", ראו: יעקב בר סימן טוב, "יחסי ארצות הברית-ישראל: יחסים מיוחדים ומה הלאה?", מכון ירושלים לחקר ישראל, <http://www.jiis.org.il/?cmd=media.377&act=read&id=723>
- 10 Interview of the President by Hisham Melhem, al-Arabiya, The White House, Office of the Press Secretary, January 26, 2009, http://jerusalem.usconsulate.gov/uploads/IM/-g/IM-gza1HUEIRTyZ_DFF7uw/al_arabiya_interview.pdf
- 11 Robert Gates, *Duty, Memoirs of a Secretary at War* (New York: Alfred Knopf, 2014, p. 388. להלן: *Gates, Duty*).
- 12 אביגדור ליברמן, ראיון, בוקר טוב ישראל, גלי צה"ל, אתר משרד החוץ, 13 בספטמבר 2009, http://mfa.gov.il/MFAHEB/PressRoom/Speeches/Pages/Fm_Liberman_interview_130909.aspx.

פרק רביעי: צעדים ראשונים של ממשל אובמה להנעת התהליך המדיני

- 1 על שורשיה של סיסמת בחירות זו ראו:
David Paul Kuhn, "Obama Pivots Pragmatic, Anything but Bush Gone," Real Clear Politics, June 1, 2009, http://www.realclearpolitics.com/articles/2009/06/01/obama_pivots_pragmatic_anything_but_bush_gone_96765.html
- במפגש שהוא עורך עם עובדי סוכנות הביון המרכזית של ארצות הברית CIA, ב-29 באפריל 2009 הוא מבהיר להם כי עליהם להיערך לפעול על בסיס מדיניות חוץ שונה מזו שהיתה בעבר: "אנו חיים בתקופת זמן מסוכנת", אומר הנשיא, "אני אזדקק לכם יותר מבעבר, בעיקר משום שאנו עומדים לחולל שינוי במדיניות החוץ שלנו, ואנו רוצים לשגר לעולם מסר חדש".
- 2 Transcript of President Barack Obama's Remarks at CIA Headquarters, April 20, 2009, <https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/president-obama-at-cia.html>
Transcript: Charlie Rose interviews George Mitchell, U.S. Special Envoy to the Middle East Wednesday, January 6, 2010, <http://www.imra.org.il/story.php?id=46921>
- 3 Remarks, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Secretary of State Announcement of Appointment, Washington, DC, January 22, 2009, U.S. Department of State, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/01/115297.htm>
ראו גם:
- President Obama Delivers Remarks to State Department Employees, *Washington Post*, January 22, 2009, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/01/22/AR2009012202550.html>
- 4 The President's News Conference, The American Presidency Project, February 9, 2009, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=85728>

- 5 “Transcript: Obama’s Full Interview with NPR,” NPR, June 1, 2009, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=104806528>
- 6 Charlie Rose Interview with Special Envoy George Mitchell, January 6, 2010, Text at <http://thepage.time.com/transcript-george-mitchell-on-charlie-rose/>. See also: Remarks, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Hosted by the Brookings Institution and the State of Qatar, Andrew W. Mellon Auditorium Washington, D.C., Gala Dinner Celebrating the U.S.-Islamic World Forum, April 12, 2011.
- 7 Tawfik Hamid, “Why George Mitchell Failed,” *Jerusalem Post*, May, 15, 2011, <http://www.jpost.com/Opinion/Op-Ed-Contributors/Why-George-Mitchell-failed>
- 8 Statement by the President on the Resignation of Middle East Envoy George Mitchell, The White House, Office of the Press Secretary, May 13, 2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/05/13/statement-president-resignation-middle-east-envoy-george-mitchell>
- 9 U.S. Consulate General, Jerusalem, Press Release, Washington, D.C., “Obama Names George Mitchell as his Special Envoy for the Middle East,” January 22, 2009, http://jerusalem.usconsulate.gov/pr220109_2.html
- 10 כפי שמצוטט אצל דרורה פרל, “השליח מיטשל: טרם ניתן לומר שנכשלת במאמצי”, גלי צה”ל, 23 באוקטובר 2009. ראו גם: שלמה אבינרי, “אובמה נכשל”, **הארץ**, 19 בדצמבר 2010, <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1235757>
- 11 וילסון, אובמה חותר להסכם שלום. ראו גם: שמואל אבן, “אסטרטגיית הנסיגה החד-צדדית של ישראל: לקחים, משמעויות והשלכות”, **עדכן אסטרטגי**, כרך 12, גיליון 1, מאי 2009.
- 12 וילסון, אובמה חותר להסכם שלום.
- 13 על עוצמתו של אובמה בתחילת כהונתו נכתבו הדברים הבאים: “Obama was an immensely popular president, both nationally and internationally, who enjoyed the political latitude American presidents usually experience only during their first year in office. The president’s party also controlled all three branches of government and, on top of that, enjoyed a supermajority in the Senate.” Trita Parsi, *A Single Roll of the Dice; Obama’s Diplomacy with Iran* (New Haven: Yale University Press, 2012), p. 71.
- 14 Interview of the President by Hisham Melhem; see Chapter 1, note 52. ראו גם: אינדיק, אובמה, עמ’ 117.
- 15 להלן: ראיון הנשיא אובמה לרשת אל-ערביה.
- 16 ראיון הנשיא אובמה לרשת אל-ערביה. באותו פרק זמן הבהיר השליח מיטשל כי בכונתו “לשלב” (incorporate) את תכנית השלום הסעודית במאמצי התיווך שלו. ראו. Oren, *My Journey* loc. 1035.
- 17 ראיון הנשיא אובמה לרשת אל-ערביה.
- 18 Barack Obama, First Speech to a Joint Session of Congress, February 24, 2009, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamajointsession2009.htm>
- 19 ב-31 באוגוסט 2010 נשא הנשיא אובמה נאום בו ציין כי עמד בהבטחתו להוציא את הכוחות הלוחמים בעיראק עד לתאריך זה.
- 20 Barack Obama, Address to the Nation on the End of Operation Iraqi Freedom, delivered August 31, 2010, Oval Office of the White House, Washington, D.C, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/wariniraq/barackobamairaqendofcombatops.htm>. Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony, The White House, May 28, 2014.
- 21 ש.מ.

- Barack Obama, *Responsibly Ending the War in Iraq*, delivered February 27, 2009, Camp Lejeune, North Carolina, <http://snipurl.com/2abqj2> 22
- מסרים דומים נכללו גם בנאומו של הנשיא אובמה בפני מועצת אירופה בשטרסבורג ב־3 באפריל 2009. בנאומו פנה הנשיא אל ההנהגה האיראנית והבהיר לה כי במקביל למחלוקות שיש בין שתי המדינות יש להן גם אינטרסים משותפים. ארצות הברית, הדגיש רוצה ליצור שותפות חדשה המתבססת כבוד הדדי. הוא קרא לאירופה לפתח מערכת יחסים ידידותית עם העולם האסלאמי. עלינו לשנות את התנהגותנו כלפי עולם האסלאם ולנהוג כלפיו ביתר כבוד, בשפה ידידותית יותר ובלשון רכה יותר. ראוי לציין כי הנשיא אובמה גינה בלשון תקיפה וחריפה את דיכוי ההפגנות באיראן ביוני 2009 ואת האמצעים הברוטאליים בהם השתמש המשטר לצורך פיזור ההפגנות. “The United States and the international community have been appalled and outraged by the threats, the beatings, and imprisonments of the last few days. I strongly condemn these unjust actions.”
- עם זאת, הוא הדגיש במקביל, כי ארצות הברית מכירה בריבונותה של איראן, ואינה רוצה להתערב בענייניה הפנימיים.
- Barack Obama, *On the Courage and Dignity of the People of Iran*, delivered June 23, 2009, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamauprisingiran.htm>
- Barack Obama, *Speech to the Turkish Parliament*, delivered April 6, 2009, Ankara, Turkey, 23 <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamaturkishparliament.htm>
- ראו גם:
- Remarks by President Obama to the Turkish Parliament, The White House, Office of the Press Secretary, April 6, 2009, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-turkish-parliament>
- שם. 24
- וילסון, אובמה חותר להסכם שלום. 25
- שם. 26
- Gates, *Duty*, p. 388. 27
- Dore Gold, “Obama and Israel: A Global Perspective,” *Iran, Mid-East Strategy & Arab-Israeli Diplomacy*, March 29, 2010, <http://www.dore-gold.com/2010/03/obama-and-israel-a-global-perspective.php>
- דנה וייס, “תומס פרידמן לנתניהו: “אל תהיה מובארק של תהליך השלום””, חדשות 2, 8 בדצמבר 2011. <http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-d4d0f2ffa1f1431017.htm> 29
- שם. 30
- Statement by Special Envoy for Middle East Peace Senator George Mitchell, Palestinian Authority Presidential Compound, Ramallah, January 29, 2009, <http://jerusalem.usconsulate.gov/pr290109.html> 31
- Statement by Special Envoy for Middle East Peace, UNRWA Compound, Jerusalem, January 30, 2009, <http://jerusalem.usconsulate.gov/pr300109.html> 32
- Statement by Special Envoy Mitchell after Meeting with President Mubarak, Cairo, Egypt, April 18, 2009, 33
- Eric Fingerhut, “Mitchell Briefs Jewish leaders on Mideast Plans,” *JTA*, February 19, 2009, <http://www.jta.org/> 34
- קרוב לוודאי שהתייחסותו של מיטשל לאפשרות הפיוס בין שני הפלגים הפלסטינים קשורה ליוזמה של חוגים פלסטינים ליצירת אחדות בעם הפלסטיני. דיווח על כך הופיע בעתונות הערבית. ראו: יוזמה לאחדות פלסטינית ולשינוי תנאי המשא ומתן עם ישראל אישים פלסטינים, כולל מחמאס, פרסמו

- יוזמה לפיוס פנים-פלסטיני ולאחדות לאומית; היוזמה קוראת לשמירה על עקרונות דמוקרטיים, שחרור עצירים פוליטיים, הפסקת רציחות ועינויים והפסקת ההסתה הפנימית; להקמת ממשלת אחדות שתכין את הבחירות לנשיאות ולמועצה המחוקקת ותפעל למימוש הזכויות הלאומיות הפלסטיניות והחלטות האו"ם שלא לפי תנאי הקוורטט, המציבים סייגים להכרה בחמאס; להפסקת התיאום הביטחוני עם ישראל, לביצוע רפורמות במנגנוני הביטחון הפלסטיניים, לפתיחת כל המעברים ולהקמת מעבר בטוח בין עזה לגדמ"ע; עוד קורת היוזמה להפסקת המשא ומתן עם ישראל על בסיס מפת הדרכים אנאפוליס ויצירת משא ומתן חדש על בסיס של עצירת הבניה בהתנחלויות. היוזמה קובעת כי לעם הפלסטיני הזכות להתנגד לכיבוש בכל הדרכים הלגיטימיות. בין החתומים: נאצר אל-דין אל-שאער, בעבר שר בממשלת חמאס. **אל-חיאת אל-ג'זידה** (רש"פ), **אל-שרק אל-אוסט** (לונדון), 28 בינואר 2009. בתוך ממר"י, מה חדש? סיכום יומי, 28 בינואר 2009.
- http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&act=show&dbid=articles&dataid=1889
- James Besser, "George Mitchell Teleconferences with Jewish Leaders – and not Just the Usual Suspects," *The Jewish Week*, February 19, 2009, http://www.thejewishweek.com:9090/blogs/political_insider/george_mitchell_teleconferences_jewish_leaders_%E2%80%93_and_not_just_usual_suspects
- Fingerhut, "Mitchell Briefs Jewish Leaders on Mideast Plans." Remarks by Secretary Clinton and Special Envoy Mitchell after Their Meeting, U.S. Department of State, February 3, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/02/115864.htm>. See also: Secretary of State Hillary Rodham Clinton and Special Envoy for Middle East Peace George Mitchell after Their Meeting February 3, 2009, <http://jerusalem.usconsulate.gov/pr030209.html>
- Clinton, Hillary Clinton, *Hard Choices* (New York: Simon & Schuster, 2014), p. 316.
- Hard Choices*. דניס רוס מדגיש בספרו כי בתחילת כהונתו של הנשיא אובמה הוא העריך שמזכירת המדינה, הילארי קלינטון, תהיה דומיננטית בעיצוב מדיניות החוץ כפי שהיה ג'יימס בייקר בתקופת הנשיא בוש. הוא מודה כי שגה בכך. ההכרעות בסוגיות מדיניות החוץ, כמו בנושאים אחרים, הוא כותב, נפלו בסופו של דבר בבית הלבן.
- The Obama administration from the outset was White House centered and driven. President Obama was the decision maker and everything ... was going to run through him. Dennis Ross, *Doomed to Succeed, The U.S-Israel Relationship from Truman to Obama*, New York: Farrar, Straus and Girous, 2015, p. 343.
- להלן: Dennis Ross, *Doomed To Succeed*.
- שם.
- Taghreed El-Khodary, "Congressmen and Kerry Visit Gaza," *New York Times*, February 19, 2009, http://www.nytimes.com/2009/02/20/world/middleeast/20mideast.html?_r=0
- U.S. Department of State, Press Availability at the End of the Gaza Reconstruction Conference, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, March 2, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/03/119929.htm>
- See also: Remarks with Israeli Prime Minister Ehud Olmert, Hillary Rodham Clinton Secretary of State, U.S. Department of State, March 3, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/03/119965.htm>.
- See also: Remarks with Palestinian President Mahmoud Abbas, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, U.S. Department of State, March 4, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/03/119991.htm>

- 42 ש.ם.
- 43 The President's News Conference, The American Presidency Project, March 24, 2009, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=85909>
- 44 Paul Richter, "Obama Move Alarms Israel Supporters," *Los Angeles Times*, April 27, 2009, <http://articles.latimes.com/2009/apr/27/world/fg-obama-hamas27>
- 45 Transcript of Statement by Special Envoy for Middle East Peace George Mitchell after Meeting with President Abbas, Palestinian Authority Presidential Compound, Ramallah, April 17, 2009, <http://jerusalem.usconsulate.gov/stat170409.html>
- 46 שמואל רוזנר, "הסיפור המלא מאחורי יחסי ישראל-ארצות הברית", *nrg*, 6 בנובמבר 2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/963/194.html>
- 47 נאום נתניהו, הישיבה השלוש עשרה של הכנסת השמונה עשרה, 31 במרס 2009, **דברי הכנסת**, חוברת ו, ישיבה י"ג. ראו גם: דברי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, בטקס השבעת הממשלה ה-32 בכנסת, משרד ראש הממשלה, 31 במרס 2009.
- 48 מזל מועלם, "ראש הממשלה לשעבר, אהוד אולמרט: 'אני לא יודע מדוע אבו מאזן לא השיב לי'", **הארץ**, 14 בפברואר 2010, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1188921>
- 49 דני קושמרו, "אולמרט: 'בישראל אמרו לאבו מאזן לא לחתום'", חדשות 2, 7 בפברואר 2014, <http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-4f94e4736cd0441004.htm?partner=obnetwork>.
 לו על נכונותו לוותר על הריבונות של ישראל בעיר העתיקה ובכותל במסגרת הסדר ישראלי-פלסטיני. השליטה על המקומות הקדושים תעבור למספר מדינות, וביניהן, ירדן, סעודיה ומרוקו. כמו כן הבהיר לו אולמרט, כי הוא מוכן לוותר גם על נוכחות ישראלית בבקעת הירדן במסגרת הסדר. "אולמרט, אבו מאזן, וברק מתייחסים לתהליך המדיני", המקור, ערוץ 10, 17 בנובמבר 2015, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1158791>
- 50 Charlie Rose Interview with Special Envoy George Mitchell, January 6, 2010, <https://www.youtube.com/watch?v=zrgBkgMk2hw>
- 51 "עבאס: הגעתי עם אולמרט להסכמה בנושאי הגבולות והביטחון", *ממרי*, 21 באוקטובר 2010, www.memri.org/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&act=show&dbid=articles&dataid=2582
- 52 "עלי ואקד, 'אבו מאזן בתנאים למו"מ': 'לא מכיר במדינה יהודית'", *Ynet*, 27 באפריל 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3707477,00.html>
- 53 יוסי זילברמן, חדשות 2, 1 באפריל 2009. אביגדור ליברמן: "אנו לא מחויבים לוועידת אנאפוליס", <http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-7e8fab6f2c16021004.htm>
- 54 ש.ם.
- 55 ברק רביד, "ליברמן: 'נשתתף בוועידת השלום במוסקבה'", **הארץ**, 19 באפריל 2009, <http://news.walla.co.il/?w=/9/1470164>
- 56 Remarks by President Obama and King Abdullah of Jordan in Joint Press Conference, JMCC Jerusalem, April 21, 2009, <http://www.jmcc.org/Documentsandmaps.aspx?id=535>
- 57 New Beginnings: Foreign Policy Priorities in the Obama Administration, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Opening Remarks Before the House Foreign Affairs Committee, Washington, D.C., U.S. Department of State, April 22, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/04/122048.htm>
- National Security through Diplomacy, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Remarks

- Before House Appropriations Subcommittee on State, Foreign Operations, and Related Programs Washington, D.C., U.S. Department of State, April 23, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/04/122098.htm>
- Barack Obama, Address to the New Economic School Graduating Class, delivered 7 July 2009, Gostinny Dvor, Moscow, Russia, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamaneweconomicschool.htm> 58
- The White House, Office of Vice President, Remarks by the Vice President at the Annual Policy Conference of the American Israel Public Affairs Committee, May 5, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-annual-policy-conference-american-israel-public-affairs-comm> 59
- Sen. John Kerry (D-MA), AIPAC Policy Conference 2009, May 5, 2009, <http://snipurl.com/2abq19l> 60
- ברק רביד, "ישראל לאירופה: רסנו את הביקורת על ממשלת נתניהו", **הארץ**, 30 באפריל 2009, <http://news.walla.co.il/?w=//1476952> 61

פרק חמישי: גיבוש עמדות הממשל לקראת המפגש הראשון אובמה-נתניהו

- Jeffrey Goldberg, "Israel's Fears, Amalek's Arsenal," *New York Times*, May 16, 2009, http://www.nytimes.com/2009/05/17/opinion/17goldberg.html?pagewanted=all&_r=0 1
- נאום ראש הממשלה בנימין נתניהו בוועידת איפא"ק, משרד ראש הממשלה, 5 במאי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechAIPAC050509.aspx> 2
- להלן: נאום ראש הממשלה נתניהו בוועידת איפא"ק, 5 במאי 2009. ערב צאתו לווישינגטון התארגנו כמה חברי כנסת מהצד הימני ביותר בליכוד וקראו לו לסרב לדרישה להצהיר מחויבות לחזון שתי המדינות. "שובם של החישוקאים: ח"כים בליכוד נגד רה"מ", *nrg*, 13 במאי 2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/890/101.html> 3
- נאום ראש הממשלה נתניהו בוועידת איפא"ק, 5 במאי 2009. 4
- שם. 5
- שם. 6
- הצהרת ראש הממשלה במסיבת עיתונאים עם נשיא מצרים מובארכ בשארם אישייה, משרד ראש הממשלה, 11 במאי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechsharem110509.aspx> 7
- על פי דיווח של בני כשריאל, ראש העיר מעלה אדומים שליד ירושלים, נתניהו הבטיח לממשל כבר במאי 2009 שלא יתיר בנייה בשטחי E-1. נוסח הדיווח: *Tovah Lazaroff*, "Ma'aleh Adumim Mayor Demands E-1 Construction," *Jerusalem Post*, January 27, 2011, <http://www.jpost.com/National-News/Maaleh-Adumim-mayor-demands-E-1-construction> 8
- Remarks by the President to the United Nations General Assembly, September 23, 2010, New York, The White House, Office of the Press Secretary, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/23/remarks-president-united-nations-general-assembly> 9
- בן צבי, **מטרומן ועד אובמה**, עמ' 275. 10
- רוני סופר, "עוזי ארד: "ייתכנו 'הבדלי עמדות' עם אובמה", *Ynet*, 17 במאי 2009, <http://www.Ynet.co.il/articles/0,7340,L-3717266,00.html> 11
- רוני סופר, "אובמה ונתניהו נועדו במשך כשעתיים; אובמה: 'מחויב לפתרון שתי מדינות'", **כלכליסט**, 18 במאי 2009, <http://www.calcalist.co.il/articles/0,7340,L-3287282,00.html>

- ראו גם: אריאל כהנא, "שליחנו לחדר הסגלגל: הכירו את שגריר ישראל בארה"ב, מייקל אורן", nrg, 11 בדצמבר 2012, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/421/161.html>
- Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel, Oval Office, The White House, Office of the Press Secretary, October 1, 2014, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/10/01/remarks-president-obama-and-prime-minister-netanyahu-israel-bilateral-me>
להלן: אובמה ונתניהו, 18 במאי 2009, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/US-Israel/obama051809.html>
- ראו: 13
Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel, May 18, 2009, The White House, Office of the Press Secretary, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-President-Obama-and-Israeli-Prime-Minister-Netanyahu-in-press-availability/
- שם. 14
Alan M. Dershowitz, "Has Obama Turned on Israel?" *Wall Street Journal*, July 3, 2009, <http://online.wsj.com/article/SB124649366875483207.html>
- Jay Bookman, "Obama: Netanyahu in Standoff over Settlements," *ajc.com*, May 29, 2009, <http://blogs.ajc.com/jay-bookman-blog/2009/05/29/obama-netanyahu-in-standoff-over-settlements/>
- ראו גם: אובמה ונתניהו, 18 במאי 2009. 15
אובמה ונתניהו, 18 במאי 2009. 16
על פי דברי מרטין אינדיק הציע נתניהו לנשיא להביא את מלך סעודיה לשולחן הדיונים, כדי שהציבור בארץ יתמודד בהקפאה. ראו: אינדיק, אובמה, עמ' 120. בספרה האוטוביוגרפי מציינת מזכירת המדינה קלינטון כי נתניהו לחץ על הממשל להניע מדינות ערביות להסכים לנורמליזציה כלשהי עם ישראל. הוא הדגיש במיוחד את הצורך במחוות מצד סעודיה הנחשבת כשומרת החותם של המקומות הקדושים לאיסלם. לפיכך, למחוות מצידה יהיו הדים עמוקים בעולם הערבי. Clinton, *Hard Choices*. p. 315.
- Oren, *My Journey*, Loc. 1322 19
דברי ראש הממשלה בדיון מיוחד בכנסת, משרד ראש הממשלה, 27 במאי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechforty270509.aspx>
- דברי ראש הממשלה בטקס הממלכתי לציון יום ירושלים, גבעת התחמושת, משרד ראש הממשלה, 21 במאי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechjeru210509.aspx>
- Remarks by President Obama and President Abbas of the Palestinian Authority, In Press Availability, The White House, Office of the Press Secretary, May 28, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-President-Obama-and-President-Abbas-of-the-Palestinian-Authority-in-press-availability
- Interview with Greta Van Susteren of Fox News, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Cairo, Egypt, U.S. Department of State, June 4, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/06/126616.htm>
- Elliot Abrams, "Hillary is Wrong about the Settlements," *Wall Street Journal*, June 26, 2009, <http://online.wsj.com/articles/SB124588743827950599>.
- להלן: אברמס, הילארי טועה; יצחק בן חורין, "ישראל לארצות הברית: בואו נפקח יחד על ההתנחלויות", Ynet, 6 ביוני 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3727000,00.html>
- אליוט אברמס, הנשיא בוש והסכסוך הישראלי-פלסטיני, עמ' 67, 95, 138. להלן הניסוח במקור: 25

“This devaluation of solemn pledges among allies has been a huge Obama mistake, for it undermines the value not only of past American pledges but of his own future words as well and makes Israel far less likely to take risks for peace.”

אברמס, הילארי טועה. על פי דיווח של ה"ניו יורק טיימס", בכירים לשעבר בממשל בוש טוענים, שהממשל הקודם מעולם לא התיר גידול טבעי של ההתנחלויות. בכך סותרים בכירי הממשל הקודם טענות של ישראלים, המצהירים כי בוש נתן אור ירוק להרחבת ההתנחלויות בתנאים מגבילים מסוימים, שאפשרו לישראל להכריז בפומבי שהיא מכבדת "הקפאה" של התנחלויות. ראו: רן דוגני, "בכירים בממשל בוש: 'לא התרנו גידול טבעי של ההתנחלויות'", **גלובס**, 4 באוגוסט 2009.

השגריר מייקל אורן טוען כי הנשיא אובמה התכחש להתחייבות של הנשיא בוש להכיר בזכותה של ישראל לכלול את גושי ההתנחלויות הגדולים והשכונות היהודיות בירושלים בתחומי מדינת ישראל. במקום זאת הוא תבע הקפאה מלאה של הבניה בכל רחבי יהודה ושומרון. "אף לא אבן אחת" (not a single brick), הוא הדגיש. כל זאת, בשעה שכלפי הפלסטינים הוא לא הפנה שום תביעה. כתוצאה מכך, נשיא הרשות, עבאס, החריס את השיחות, התפיס עם חמאס ודרש הכרה ברשות כמדינה, במוסדות האו"ם – כל זה תוך הפרה בוטה של ההתחייבויות שלו ל ארצות הברית. למרות זאת, הוא לא שילם על כך שום מחיר. לעומת זאת, הממשל טרח לגנות את ישראל על כל בניה בהתנחלויות גם באותם שטחים שאפילו הפלסטינים ידעו שישארו בשטח ישראל.

Michael Oren, "How Obama Abandoned Israel," *Wall Street Journal*, June 17, 2015.

להלן: Oren, "How Obama Abandoned Israel."

Oren, *My Journey*, Loc. 1112-1113. 26

שם. 27

על דו"ח ג'ונס מ-2007 ראו: Loc. 2149. Loc. 1035. Oren, *My Journey*, 28

Martin Sieff, "Obama, Israel on Collision Course over Iran," UPI.com, May 5, 2009, 29

<http://www.upi.com/news/issueoftheday/2009/05/05/Obama-Israel-on-collision-course-over-Iran/UPI-85671241538515/>.

על פי עדותו של שגריר ישראל בארצות הברית באותה תקופת זמן, מייקל אורן, התכוון הנשיא אובמה לתמוך בהצעת החלטה שתסמיך את מועצת הביטחון לערוך חקירה סביב סוגיית ההתנחלויות. כמו כן הוא התכוון לתמוך ביוזמה של מצרים ותורכיה שתחייב את ישראל לחשוף את יכולותיה בתחום הגרעין.

נאום ראש הממשלה במרכז בגין-סאדאת באוניברסיטת בר-אילן, 14 ביוני 2009, אתר משרד ראש 30

הממשלה, <http://www.pmo.gov.il/mediacenter/speeches/pages/speechbarilan140609.aspx>

David Ignatius, "The Flaw in Obama's Israel Policy," *Real Clear World*, June 28, 2009, 31

http://www.realclearworld.com/articles/2009/06/28/the_flaw_in_obamas_israel_policy_96843.html

html

Remarks, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Treaty Room, Washington, D.C., U.S. 32

Department of State, June 17, 2009,

<http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/06/125044.htm>

"Netanyahu: 'Jerusalem Holy Sites will Remain Israeli Forever,'" *Haaretz*, May 21, 2009, 33

<http://www.haaretz.com/news/netanyahu-jerusalem-holy-sites-will-remain-israeli-forever-1.276465>

forever-1.276465

Jeffrey Goldberg, "Netanyahu to Obama: 'Stop Iran – Or I Will,'" *The Atlantic*, March 31, 34

2009, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2009/03/netanyahu-to-obama-stop-iran-or-i-will/307390/>

or-i-will/307390/

Transcript of an interview of President Obama, conducted at the White House on Monday, 35

by NPR hosts Michele Norris and Steve Inskeep, June 1, 2009,

<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=104806528>.

- להלן: הנשיא אובמה, 1 ביוני 2009.
- 36 מזכירת המדינה דאז, הילארי קלינטון, הודתה, כי תביעה זו של הממשל הייתה שגיאה טקטית וגרמה להקשחת עמדותיו של נתניהו בסוגיית ההסדר.
- “Fmr. Sec. Hillary Clinton to Fareed Zakaria: Putin Indirectly Responsible for MH17,” CNN Press Room, July 27, 2014, <http://cnnpressroom.blogs.cnn.com/2014/07/27/fmr-sec-hillary-clinton-to-fareed-zakaria-putin-indirectly-responsible-for-mh17/>
- Clinton, *Hard Choices*, p. 306. 37
- Secretary of State Hillary R. Clinton in a joint press conference with Egyptian Foreign 38
Minister Ahmed Ali Aboul Gheit, U.S. Department of State, November 4, 2009,
<http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/11/131316.htm>; Mark Landler and
Isabel Kershner, “Israeli Settlement Growth Must Stop, Clinton Says,” May 27, 2009, *New
York Times*, http://www.nytimes.com/2009/05/28/world/middleeast/28mideast.html?_r=0.
- על שיחת נתניהו עם ברלוסקוני ראו: ברק רביד, “ישראל תציע ‘הקפאה זמנית’ של ההתנחלויות”
במסגרת הניסיונות לגבש הבנות חדשות מול הממשל האמריקני, יציע שר הביטחון לארצות הברית
נוסחה של הפסקת הבנייה בגדה לזמן קצוב. **הארץ**, 24 ביוני 2009,
<http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1267618>
- עקיבא אלדר, “זה לא שלום, גבירתי,” **הארץ**, 2 בנובמבר 2009, 39
<http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1288062>
- אלה לוי וליילך סגן, “דרשוביץ: ‘איראן – הנושא היחיד שיכול לגרום למשבר עם ארצות הברית,’”
גלובס, 9 במאי 2010, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000558248>, 40
- וילסון, אובמה חותר להסכם שלום. 41
- Barack Obama Interview with Tom Brokaw on NBC News “Meet the Press,” The American 42
Presidency Project, July 27, 2008, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77724>
- ראו גם: בן צבי, **מטרומן ועד אובמה**, עמ' 274.
- Herb Keinson, “Jones: ‘Israeli-Palestinian Strife Still Core of ME Ills,’” *Jerusalem Post*, 43
August 2, 2011, <http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=207259>
- Oren, *My Journey*, Loc. 2149. 44
- Ali Abunimah, “When Former CIA Chief David Petraeus Enraged the Israel Lobby,” The 45
Electronic Intifada, October 11, 2012, <http://electronicintifada.net/blogs/ali-abunimah/when-former-cia-chief-david-petraeus-enraged-israel-lobby>
- 46 כך למשל הודה ראש ה־CIA ליאון פֶּנֶטָה (Leon E. Panetta), שארצות הברית נעזרת מאוד בישראל
במאבקה בטרור הבינלאומי.
- Remarks of Director of Central Intelligence Agency, Leon E. Panetta, at the Pacific Council 47
on International Policy, Central Intelligence Agency, May 18, 2009,
<https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/directors-remarks-at-pacific-council.html>
- 47 ברק רביד, “גנרל אמריקאי: ‘ארצות הברית משלמת מחיר ביטחוני בגלל סכסוך הישראלי-פלסטיני,’”
הארץ, 25 ביולי 2013.
- Press Conference by the President at the Nuclear Security Summit, April 13, 2010, 48
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/press-conference-president-nuclear-security-summit>.
- 49 ש.ם.
- 50 ש.ם.
- ראו גם: Oren, *My Journey*, Loc. 2849.
- Oren, *My Journey*, Loc. 1903. 51
- בולט בהקשר זה הספר:

- John Mearsheimer and Stephen Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007).
- השגריר אורן מאזכר מחקר של אנשי אקדמיה בכירים, בראשות פרופ' ג'ים סטיינברג (Jim Steinberg), שהתמנו למשרות בכירות בממשל הנשיא אובמה. המחקר נושא את הכותרת:
Strategic Leadership: Framework for a 21st Century National Security Strategy
המחקר ממליץ לממשל האמריקני למעשה להתנתק מן התפקיד של "שוטר העולם" בהקשר למעורבותה של ארצות הברית באזורי עימות. על ארצות הברית לפעול בשיתוף פעולה עם גורמים אזוריים ובינלאומיים כדי להביא להסדר באזורי מתיחות. בהקשר האיראני קובע המחקר שאסור להמעיט, אך גם לא להגזים בחומרתו. יש לטפל בו הן באמצעות מדיניות הרתעה והן באמצעות דיאלוג עם איראן. המחקר ממליץ לממשל לשפר את מערכת היחסים עם מדינות האיסלם המתונות. בהקשר הישראלי מחויב הממשל לשמור על בטחונה של ישראל ועל זהותה היהודית. עם זאת המחקר אינו כולל את ישראל בין "שותפותיה האסטרטגיות" של ארצות הברית. ישראל מוצגת כשותפה של ארצות הברית לתהליך השלום שאותו – בניגוד לסוגיות אחרות בזירה הבינלאומית – חייבת ארצות הברית להוביל., Oren, *My Journey*, Loc. 1863-1876.
- Dennis Ross and David Makovsky, "Myths, Illusions, and Peace," *New York Times*, July 7, 2009, <http://www.nytimes.com/2009/07/08/books/excerpt-myths-illusions-peace.html> 52
- ש.ם. 53
- ש.ם. 54
- לדיון נרחב בשיתוף הפעולה האסטרטגי בין ישראל וארצות הברית ומעמדה של ישראל כבעלת ברית מרכזית של ארצות הברית באזור, ראו:
Special Report – Israel: A U.S. Strategic Asset, Bond, Near East Report, AIAPAC Biweekly on American Middle East Policy, June 24, 2010, http://www.aipac.org/NearEastReport/20100624/Israel_A_US_Strategic_Asset.html 55
- Richard Haass, Conference in the Brookings Institutions, "Reviving U.S Foreign Policy: The Case for Putting America's House in Order," Washington, May 30, 2013. 56
- אציין להלן מקצת המאמצים שעשה הממשל לקדם את סוגיית הנורמליזציה: (א) בפגישתו עם נתניהו קרא הנשיא אובמה למדינות ערב להפגין תמיכה נועזת יותר בתהליך השלום על-ידי נקיטת צעדי נורמליזציה כלפי ישראל. (ב) סגן הנשיא ביידן הבהיר שהממשל מצפה לצעדים ממשיים (tangible steps) של מדינות ערב. הוא קרא להן לעשות מחוות משמעותיות (meaningful gestures) שיבהירו למנהיגי ישראל כי ההבטחה שלהן להפסיק את בידודה של ישראל באזור היא אמיתית וממשית. (ג) מזכירת המדינה הצהירה שהצלחת תהליך השלום תלויה לא רק במאמצים שיעשו ישראל והפלסטינים, אלא גם בצעדים שינקטו מדינות ערב כדי להשיג את היעדים שכולנו רוצים להשיג. והפלסטינים, אלא גם בצעדים שינקטו מדינות ערב כדי להשיג את היעדים שכולנו רוצים להשיג.
Bold Steps by Arab States Needed to End Conflict, AIPAC Memo, June 3, 2009, <http://snipurl.com/2abqohc>
- Christopher M. Blanchard, "Saudi Arabia: Background and U.S. Relations," Congressional Research Service, December 16, 2009, <http://fpc.state.gov/documents/organization/135931.pdf> 58
- Kenneth Katzman, "Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy," Congressional Research Service, February 24, 2009, http://assets.opencrs.com/rpts/95-1013_20090224.pdf 59

פרק שישי: נאום הנשיא אובמה בקהיר והשלכותיו על המשך התהליך המדיני

1. הנשיא אובמה, 1 ביוני 2009.
2. ש.ם.
3. Scott Wilson, "King Abdullah Greets Obama in Saudi Arabia," *Washington Post*, June 4, 2009, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/06/03/AR2009060300943.html>
4. Remarks by President Obama and King Abdullah of Saudi Arabia Before Meeting, King's

- Royal Farm, Riyadh, Saudi Arabia, The White House, Office of the Press Secretary, June 3, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-king-abdullah-meeting>
- 5 Nathan Guttman "Is It So Strange that Obama has Yet to Visit Israel?" *Forward, Jewish Daily*, August 25, 2011, <http://blogs.forward.com/forward-thinking/141950/is-it-so-strange-that-obama-has-yet-to-visit-israel/>;
- "In Israel, Obama's Visits to Egypt, Saudi Arabia are Center-Stage," CNN World, June 3, 2009, http://articles.cnn.com/2009-06-03/world/israel.editorial.reaction_1_prime-minister-benjamin-netanyahu-israel-two-state-solution?_s=PM:World
- 6 Kampeas, "Where the Obama-Netanyahu Relationship went Wrong".
- 7 אלוף בן, "שני שליש מהציבור היהודי תומך בתקיפת איראן", **הארץ**, 4 במאי 2009.
- Remarks by President Obama and President Sarkozy of France in Press Availability, The White House, Office of the Press Secretary, June 6, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-sarkozy-france-june-6-2009>
- 8 יעל אבן אור, "רומני, האיטי התקשרו' מיטב הציטוטים מהעיתות ה-3", וואלה חדשות, 23 באוקטובר 2012, <http://news.walla.co.il/?w=/115/2578419>
- 9 ארי שביט, "השגריר אורן: 'אמריקה התעייפה מן המזרח התיכון'", **הארץ**, 11 ביולי 2013. דניס רוס כותב בספרו כי שני יועצים של אובמה שכנעו אותו שלא לבקר בישראל במהלך ביקורו באזור. הם טענו שביקור כזה יבטא מגמה של הנשיא אובמה ללכת בדרך המסורתית שבה הלכו קודמיו. הם טענו כי על הנשיא לנהוג אחרת ולהביא לכך שגם העולם הערבי יבין שהוא מתכוון לנהוג באורח שונה מקודמיו כלפי ישראל.
- Dennis Ross *Doomed To Succeed*, p. 346.
- 10 סקר דעת קהל חדש: אזרחי מדינת ישראל מעריכים מאוד את תמיכת ארצות הברית, אבל מביעים ספקות לגבי המרוץ לנשיאות ארצות הברית. הסקר התפרסם לקראת הכנס הבינלאומי השלישי על יחסי ישראל-ארצות הברית, שהתקיים ב-17-18 ביוני 2012 במרכז בגין-סאדאט למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר-אילן, הליגה נגד השמצה בישראל, <http://www.adl.org.il/articles/article.aspx?NewsId=176>
- 11 פרופ' תמר הרמן ואפרים יער, **מדד השלום**, מאי 2009, מרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום, אוניברסיטת תל אביב, http://www.idi.org.il/media/598228/peaceindex2009_5_6.pdf
- 12 Remarks by the President on a New Beginning, Cairo University, Cairo, Egypt, The White House, Office of The Press Secretary, June 4, 2009, <http://snirpul.com/2ac81hx>.
- להלן: אובמה, נאום קהיר.
- 13 Remarks by President Obama and President Lee Myung-Bak of The Republic of Korean Joint Press Availability, June 16, 2009, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-lee-republic-korea-joint-press-availability>
- 14 Press Conference by the President, 6-23-09, The White House, June 23, 2009, <https://www.whitehouse.gov/video/President-Obamas-Remarks-on-Iran-at-His-Press-Conference/#transcript>
- 15 אובמה, נאום קהיר.
- 16 אובמה, נאום קהיר. בנאומו במסגרת קבלת פרס נובל לשלום באוסלו, ב-10 בדצמבר 2009, התייחס הנשיא אובמה בהרחבה לסוגיית השימוש באלומות להשגת יעדים מדיניים. ראו: Barack Obama, Nobel Prize for Peace Acceptance Speech and Lecture delivered December 10,

- 2009, Oslo City Hall, Oslo, Norway, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamanobelprizespeech.htm>
- 17 אובמה, נאום קהיר.
- 18 יועצו של הנשיא אובמה לענייני המזרח התיכון, דויד אקסלרוד טען, כי פיסקה זו הוכנסה כדי לשוות לנאום אופי אמין ומאוזן.
- David Axelrod, *Believer: My Forty Years in Politics* (New York: Penguin Press, 2015), p. 408.
- 19 שם.
- 20 שם.
- 21 וילסון, אובמה חותר להסכם שלום.
- 22 אובמה, נאום קהיר. ראו גם: Oren, *My Journey*, Loc. 1954
- 23 על תחושת חוסר האיוון ביחסו של הנשיא לישראל ולפלסטינים ראו:
- Jim Eckman, "President Obama's Failure with Israel," *Issues in Perspective*, July 28, 2012, <http://graceuniversity.edu/iip/2012/07/12-07-28-1>
- 24 אינדיק, אובמה, עמ' 119-120.
- 25 וילסון, אובמה חותר להסכם שלום.
- 26 וילסון, שם. עם יועציו היהודים של הנשיא נמנו דניס רוס, רם עמנואל, דוד אקסלרוד, דן שפירו.
- "Jews in the Obama Administration," Jewish Virtual Library, March 2014, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/obamajews.html>.
- 27 עקיבא אלדר, "אלן דרשוביץ, למה לדעתך אובמה השפיל את נתניהו?!", **הארץ**, 28 במרס 2010, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1195095>;
- 28 וילסון, שם.
- Herb Keinon, "Mitchell Told Natural Growth Won't Stop," *Jerusalem Post*, June 9, 2009, <http://www.jpost.com/Israel/Article.aspx?id=144982>
- Remarks by President Obama and Chancellor Merkel of Germany in Press Availability, Dresden Castle, Dresden, Germany, The White House, Office of the Press Secretary, June 5, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-And-Chancellor-Merkel-In-Press-Availability-6-5-09
- Barack Obama, Honoring 65th Anniversary of Auschwitz and Birkenau Liberation, ראו גם: delivered 27 January 2010, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamaauschwitzbirkenauliberation65.htm>
- 31 שם.
- 32 שם.
- Barack Obama, Speech at Buchenwald Concentration Camp, delivered 4 June 2009, Thuringia, Germany, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamabuchenwaldconcentrationcamp.htm>
- ראו גם: אינדיק, אובמה, עמ' 118; וילסון, אובמה חותר להסכם שלום. לתגובת השגריר אורן על דברי הנשיא ראו: The Embassy of Israel to the United States, Remarks by Ambassador Michael Oren at the United States Holocaust Museum Memorial Luncheon, March 10, 2010.
- ראוי לציין, כי כבר בטקס יום השואה בושינגטון דיבר הנשיא על "מדינת ישראל שקמה מתוך הריסות השואה".
- "The nation of Israel rising from the destruction of the Holocaust," Barack Obama, Holocaust Days of Remembrance Commemoration Address, delivered 23 April 2009, Washington, D.C., <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamaholocaustdaysofremembrance.htm>
- 34 "Obama to Palestinians: 'Deal With Incitement' Against Israel," The Israel Project, June 5,

- 2009; ראו גם: דורי גולד, "מדוע מתעלמים מההסתה", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 22 באוגוסט 2010.
- Clinton, *Hard Choices*, p. 315. 35
- כפי שמצוטט במאמרו של דורי גולד, שם. 36
- The President's News Conference With President Nicolas Sarkozy of France in Caen, France, 37
The American Presidency Project, June 6, 2009,
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=86254>
- רן דגוני, "אובמה: 'העיתונות מעוותת את מדיניותי כלפי ישראל'", **גלובס**, 14 ביולי 2009, 38
<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000480558>
- שם. 39
- דברי ראש הממשלה בנימין נתניהו לפני "נוצרים מאוחדים למען ישראל", משרד ראש הממשלה, 21 ביולי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/spokechris210709.aspx>, ראו גם דברי ראש הממשלה באזכרה הממלכתית להרצל במלאת 105 שנה למותו, משרד ראש הממשלה, 12 ביולי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechherzel120709.aspx>
- דברי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, בדיון 40 חתימות בכנסת, משרד ראש הממשלה, 22 ביולי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speech40sign220709.aspx>.
- ראש הממשלה חזר על תנאים אלה בנאומו במכללה לביטחון לאומי, משרד ראש הממשלה, 28 ביולי 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechmbl280709.aspx>
- פרק שביעי: נאום ראש הממשלה נתניהו באוניברסיטת בר-אילן**
- Readout of the President's Call with Prime Minister Netanyahu of Israel, The White House, Office of the Press Secretary, June 8, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/readout-president's-call-with-prime-minister-netanyahu-israel>; טל שניידר, "אובמה שוחח עם רה"מ ושם רגליים על השולחן", nrg, 9 ביוני 2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/901/266.html>
- נאום ראש הממשלה במרכז בגין-סאדאת באוניברסיטת בר-אילן, משרד ראש הממשלה, 14 ביוני 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechbarilan140609.aspx>
- שם. 3
- שם. 4
- שם. 5
- שם. 6
- שם. על הסוגיות המורכבות הכרוכות בפירוז של מדינה ובפיקוח עליו ראו: 7
- Udi Dekel, "Demilitarization – Preventing Military and Terrorist Threats from within and by Way of the Palestinian Territories," *Strategic Perspectives* 4 (2010), <http://jcpa.org/article/demilitarization-preventing-military-and-terrorist-threats/>
- באחד מנאומו הבהיר נתניהו את המשמעות העיקרית של "פירוז אפקטיבי": "עלינו להבטיח שתחמושת לא תזרום לתוך השטחים הפלסטיניים ביהודה ושומרון המשקיפים על תל-אביב ומקיפים את ירושלים". נאום ראש הממשלה נתניהו בעצרת הכללית של הפרציות היהודיות של צפון אמריקה, משרד ראש הממשלה, 9 בנובמבר 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechjewish091109.aspx>
- על החשיבות של הכרה פלסטינית במדינת ישראל כמדינה יהודית ראו: דורי גולד, "למה הדרישה להכרה במדינה יהודית חשובה כעת?", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 15 בנובמבר 2010, <http://snipurl.com/2abqr8q>

- 9 רוני סופר, "בכיר בירושלים על דרישות ארצות הברית: 'בעיה שלהם'", Ynet, 15 ביוני 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3731163,00.html>
- 10 ברק רביד, "האם נתניהו באמת מאמין במדינה פלסטינית כפי שאמר בבר־אילן?", **הארץ**, 19 ביוני 2012, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1734664>
- 11 Remarks by President Obama and Prime Minister Berlusconi of Italy in Press Availability, June 15, 2009, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-prime-minister-berlusconi-press-availability-6-15-09>
- 12 "Palestinian Reactions to Netanyahu's Speech," MEMRI, June 16, 2009, <http://www.memri.org/report/en/0/0/0/0/0/3395.htm>

פרק שמיני: התגבשות ההבנות בין ישראל וארצות הברית על הקפאה מוגבלת

- 1 Glenn Kessler, "Israel's Barak, U.S. Envoy Mitchell Discuss Expansion of West Bank Settlements," *Washington Post*, July 1, 2009, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/06/30/AR2009063004136.html>
- 2 שם.
- 3 שם.
- 4 ברק רביד, "שר הביטחון ברק והשליח האמריקני מיטשל: 'ישראל תפעל בהתנחלויות'", **הארץ**, 1 ביולי 2009, וואלה חדשות, <http://news.walla.co.il/?w=/1512197>
- 5 Daniel Pipes, "Obama and Israel, Into the Abyss," *Philadelphia Bulletin*, July 21, 2009, <http://www.danielpipes.org/7464/obama-israel-into-the-abyss>;
- נב שרגאי, "הוויכוח האמריקני-ישראלי על הבנייה בירושלים: מקרה שיח' ג'רח-שמעון הצדיק", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 27 ביולי 2009.
- 6 CFR Events, A Conversation with U.S. Secretary of State Hillary Rodham Clinton, July 15, 2009, <http://www.cfr.org/diplomacy-and-statecraft/conversation-us-secretary-state-hillary-rodham-clinton/p34589>
- 7 שם.
- 8 Council on Foreign Relations Address by Secretary of State Hillary Clinton, Council on Foreign Relations, July 15, 2009, <http://www.cfr.org/diplomacy-and-statecraft/council-foreign-relations-address-secretary-state-hillary-clinton/p19840>.
- באותו הזמן הצהיר השליח מיטשל שגם הוא פועל אצל מנהיגי ערב לשכנע אותם לנקוט צעדי נורמליזציה עם ישראל כדי להפגין שכל מדינות האזור מאמצות את המודל של שלום מלא, שאותו מנסה ארצות הברית לקדם. לדברי מיטשל, הנשיא אובמה הציב את סוגיית הנורמליזציה כמרכיב חיוני בשליחותו: "כאשר הנשיא מינה אותי לתפקיד הוא הבהיר שמטרתו היא להביא לשלום כולל באזור... המטרה היא השגת נורמליזציה מלאה בין ישראל ושכנותיה".
- Briefing on Israeli-Palestinian Peace Talks, George Mitchell Special Envoy for Middle East Peace, Jerusalem, U.S. Department of State, September 15, 2010, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/147206.htm>
- 9 Rep. Waxman and Congressional Leaders Send Letter Urging King of Saudi Arabia to Further the Arab Peace Initiative by Taking Steps to Normalize Relations with Israel, July 31, 2009, <http://waxman.house.gov/rep-waxman-and-congressional-leaders-send-letter-urging-king-saudi-arabia-further-arab-peace>
- 10 Middle East Peace Process Discussed by Secretary Clinton and Saudi Foreign Minister Al-Faisal, *Examiner*, August 1, 2009.
- 11 שם.

- 12 שם. ב-13 בספטמבר 2009 פרסם שגריר סעודיה בארצות הברית את תגובת סעודיה לבקשה. בהודעת השגריר נאמר: עמדת סעודיה היא שהשגת השלום על בסיס בניית צעדי אמון לא צלחה בשלושים השנים האחרונות ואנו סבורים כי לא תשיג את מטרתה גם היום. אנו מאמינים בכל מאודנו כי פתרון הסכסוך דורש את קביעת ההסדר הסופי כבר בהתחלה, ולאחר מכן משא ומתן על בסיס הפתרונות שנקבעו לכל הנושאים: השטחים, ירושלים, המים, הביטחון, הפליטים, תוך קביעת מועד לסיום המשא ומתן במהרה.
- Royal Embassy of Saudi Arabia, Washington, Saudi Ambassador Responds to July 31 Congressional Letter to King Abdullah on Peace in the Middle East, September 13, 2009, <http://www.saudiembassy.net/announcement/announcement09130901.aspx>
- 13 אינדיק, אובמה, עמ' 121-122.
- 14 שם.
- 15 Amos Harel and Avi Issacharoff, "Obama Envoy: Peace Process Will Bring Arab-Israeli Normalization," *Haaretz*, July 27, 2009, <http://www.haaretz.com/news/obama-envoy-peace-process-will-bring-arab-israeli-normalization-1.280813>.
- 16 שם. סוגיית תרומתה של מרוקו לנורמליזציה עם ישראל במסגרת תהליך השלום עלתה כבר באפריל 2009 במהלך ביקורו של השליח מיטשל ברבאט. ראו:
- Press Statement of Senator George Mitchell Special Envoy for Middle East Peace Following meeting with Moroccan FM Taieb Fassi Fihri, Rabat, Morocco, April 16, 2009, <http://jerusalem.usconsulate.gov/remarks140409.html>
- 17 ועידת הפת"ח: אופציית השלום לצד התנגדות וזכות למאבק מזוין, ממר"י, 17 באוגוסט 2009, http://www.memri.org/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&dbid=article&act=show3&dataid=2094
- 18 שם.
- 19 יהונתן דחוחי-הלוי, "תוכנית השלבים חיה, נושמת ובוועטת", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 16 באוגוסט 2009; ראו גם: ממר"י, ועידת הפת"ח: אופציית השלום לצד התנגדות וזכות למאבק מזוין; *Palestine Document: Ending the Occupation, Establishing the State*, August, 17, 2009.
- 20 שמואל רוזנר, "אובמה נותן - אובמה מקבל", *nrg*, 29 באוגוסט 2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/935/273.html>
- 21 Ewen MacAskill, Julian Borger, "Barack Obama on Brink of Deal for Middle East Peace Talks," *The Guardian*, August 25, 2009; "Iran is an existential threat to Israel; settlements are not." <http://www.guardian.co.uk/world/2009/aug/25/barack-obama-middle-east-peace>.
- 22 Gates, *Duty*, p. 389.
- 23 שם.
- 24 Transcript: Charlie Rose interviews George Mitchell, U.S. Special Envoy to the Middle East Wednesday, January 6, 2010, <http://www.imra.org.il/story.php3?id=46921>
- 25 סקר שנערך בארצות הברית באפריל 2010 הראה כי רוב של אזרחי ארצות הברית אינם מסכימים עם מדיניות הנשיא כלפי ישראל - 44 מול 35 אחוז. 57 אחוז של הנשאלים הביעו אהדה כלפי ישראל כנגד 13 אחוז שלא הביעו אהדה. 66 אחוז של הנשאלים סברו שעל הנשיא להפגין אהדה כלפי ישראל, Nile Gardiner, "Barack Obama's Top Ten Insults against Israel," *The Telegraph*, April 26, 2010.
- 26 כאשר הסתיימה תקופת ההקפאה עלו הצעות שונות להעניק לישראל תמורה כלשהי בגין נכונותה להמשיך אותה. בין השאר עלתה ההצעה שהממשל ישחרר את האסיר יונתן פולארד הכלוא בעוון ריגול למען ישראל. על פי כל הסימנים היה נתניהו מוכן לסוג כזה של עסקה. פקיד בכיר במחלקת

- המדינה שנשאל על כך אמר, שהסוגיה הזאת אכן עלתה לדין בעבר, אולם אינו יכול לאשר שגם הפעם הועלתה עסקה מעין זו לדין.
- Remarks to the Press, Philip J. Crowley, Assistant Secretary, Bureau of Public Affairs, New York City, U.S. Department of State, September 20, 2010, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/09/147453.htm>
- 27 יהושע בריינר, ברק יאשר בניית 500 יחידות דיור בהתנחלויות, 6 בספטמבר 2009, וואלה, <http://news.walla.co.il/item/1550290> יונתן שם טוב ופנחס וולף, 21 בספטמבר 2009, "מחאה מול משרד רה"מ: "אל תקפא חיים", וואלה, <http://news.walla.co.il/item/1577110>
- 28 Oren, *My Journey*, Loc. 1992, and LOC. 2020.
- 29 רוני סופר, "נתניהו נועד עם אובמה: רוצים לקדם את השלום", Ynet, 22 בספטמבר 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3780357,00.html>
- 30 Oren, *My Journey*, Loc. 2085.
- 31 Mark Knoller, "Obama Frustrated, Impatient With Mideast Peace Process," CBS News, September 22, 2009,
- 32 "Obama: 'U.S. Does Not Recognize 'Legitimacy of Continued Israeli Settlement's,'" Fox News, September 23, 2009.
- 33 Remarks by the President to the United Nations General Assembly, United Nations Headquarters, New York, New York, The White House, Office of the Press Secretary, September 23, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-united-nations-general-assembly>
- 34 שם.
- 35 שם.
- 36 "Obama: 'U.S. Does Not Recognize 'Legitimacy of Continued Israeli Settlements'"; Bolton: "President Obama Just Put Israel 'on the Chopping Block,'" 37 שם.
- 38 "חדשות הטרוור והסכסוך הישראלי-פלסטיני", המרכז למורשת המודיעין, 8 בספטמבר 2009, <http://www.terrorism-info.org.il/he/article/18220>
- 39 רוני סופר, "קלינטון לנתניהו: 'הקפאת הבנייה - לא תנאי מקדים'", Ynet, 31 באוקטובר 2009.
- 40 Remarks With Israeli Prime Minister Binyamin Netanyahu, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Jerusalem, U.S. Department of State, October 31, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/10/131145.htm>
- בספרה חוזרת קלינטון על קביעה זו. בהתייחסה להחלטת ההקפאה היא כותבת: "It was an important start, and it was more than any previous Israeli government had been willing to do." Clinton, *Hard Choices*. p. 317.
- 41 Remarks at the Saban Center for Middle East Policy 2012, Saban Forum Opening Gala Dinner, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, The Willard Hotel, Washington, D.C., Embassy of the United States Georgia, November 30, 2012.
- 42 "הפלסטינים: 'לא נוותר על תנאי הקפאת הבנייה'", nrg, 1 בנובמבר 2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/960/694.html>
- 43 Clinton, *Hard Choices*, p. 318.
- 44 Secretary Clinton on the Middle East, Press Statement, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Marrakech, Morocco, U.S. Department of State, November 2, 2009, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/11/131187.htm?goMobile=0>
- 45 שם.
- 46 Secretary of State Hillary Clinton gave these remarks on November 4, 2009 at the Presidential

- Palace in Cairo, Egypt, <http://www.cfr.org/israel/secretary-clintons-speech-us-position-israeli-settlements-november-2009/p20704>
- Robert Burns, "Clinton: 'US Wants Israel Settlement Halt 'Forever,'" *The Jewish Federations*. 47
 על המאבקים הפוליטיים ברשות הפלסטינית ראו: ענת קורץ, "הוועידה השישית של פת"ח:
 התפתחות, לא מהפך", **עדכן אסטרטגי**, כרך 12, גיליון 3, נובמבר 2009. 48
- Ian Kelly, US Department of State Spokesman, Daily Press Briefing, Washington, DC, 49
 November 17, 2009, <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2009/nov/132024.htm#ISRAEL>
 על הודעת האיחוד האירופי ראו:
- Justyna Pawlak, Recognizing Palestinian state premature: EU, Reuters, November 17, 2009,
<http://www.reuters.com/article/2009/11/17/us-eu-palestinians-idUSTRE5AG1R720091117>
- Ethan Bronner, "Israel Said to Be Open to Settlement Freeze," *New York Times*, June 28, 2009, 50
<http://www.nytimes.com/2009/06/29/world/middleeast/29mid-east.html>
- Natasha Mozgovaya, "Four Days Late, U.S. Releases Photo of Netanyahu-Obama Meet," 51
Haaretz, November 13, 2009, <http://www.haaretz.com/news/four-days-late-u-s-releases-photo-of-netanyahu-obama-meet-1.4200>
- Oren, *My Journey*, Loc. 2306-2319. 52
 הקפאה לא כללה את ירושלים. Clinton, *Hard Choices*, p. 318.
- 53 החלטה מס. 22/ של ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי, 25 בנובמבר 2009, השעיית הבנייה
 ביהודה ושומרון, אתר משרד ראש הממשלה,
<http://www.pmo.gov.il/Secretary/GovDecisions/2009/Pages/des22.aspx>
- 54 גדעון בלמקר, "נתניהו הכריז על הקפאת הבנייה בהתנחלויות ל-10 חודשים", **אפוק טיימס ישראל**,
 25 בנובמבר 2009, <http://www.epochtimes.co.il/news/content/view/12711/85>
- 55 Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Washington, D.C., November 25, 2009.
- 56 אבי יששכרוף, ג'קי חורי, "עבאס: 'הקפאת הבנייה לא מספיקה, לא נחזור למו"מ'", **הארץ**, 29
 בנובמבר 2009, <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1292298>
- 57 "Settlement Moratorium Shows Israel's Peace Commitment," AIPAC Memo, December 4, 2009.
- 58 Jason Ditz, "Obama Approves \$30 Billion in Military Aid to Israel Over Next Decade,"
Antiwar.com, December 18, 2009, <http://news.antiwar.com/2009/12/18/obama-approves-30-billion-in-military-aid-to-israel-over-next-decade>
- 59 President Obama's Remarks After His Call with Haitian President Préval, January 15, 2010,
<https://www.whitehouse.gov/blog/2010/01/15/president-obamas-remarks-after-his-call-with-haitian-president-pr-val>
 כשמעתי את דברי הנשיא, כתב השגריר אורן, הרגשתי כאילו מישהו בועט בי בחזה.
 Oren, *My Journey*, Loc. 2607.
- 60 Eli Lake, "Inside Obama's Israel Bomb Sale," *Newsweek*, September 25, 2011;
 ראו גם: דויד א' ויינברג, "התערבות ארצות הברית במערכת הפוליטית הישראלית: ניסיון העבר,
 מבט לעתיד", **עדכן אסטרטגי**, כרך 14, גיליון 3, אוקטובר 2011.
- 61 דברי ראש הממשלה נתניהו בכנס השגרירים במשרד החוץ, משרד ראש הממשלה, 28 בדצמבר
 2009, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechshagririm281209.aspx>
- 62 Statement by White House Press Secretary Robert Gibbs on Construction in East Jerusalem,
 The White House, Office of the Press Secretary, December 28, 2009,
<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/statement-white-house-press-secretary-robert-gibbs-construction-east-jerusalem>
- 63 מחמוד עבאס מצהיר: "אין חילוקי דעות בין פת"ח לחמאס", מבט לתקשורת פלסטינית, 31 בדצמבר
 2009, <http://www.palwatch.org.il/site/modules/videos/pal/videos.aspx?year=2009>

על הצלחתה של ישראל במאבק באינתיפאדה ראו: זכי שלום ויועז הנדל, **תנו לצה"ל לנצח**, תל-אביב: ידיעות אחרונות, 2011.

64 שם.

65 Clinton, *Hard Choices*, p. 308.

66 ברק רביד, "השליח האמריקאי ג'ורג' מיטשל: 'אם ארצות הברית תיטוש את תהליך השלום עלולה לפרוץ אלימות'", **הארץ**, 23 בדצמבר 2010, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1236726>

פרק תשיעי: המשבר במהלך ביקור סגן הנשיא ביידן בישראל

1 הצהרת סגן הנשיא של ארצות הברית ביידן וראש הממשלה נתניהו, 9 במרץ 2010, אתר משרד ראש הממשלה, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechpress090310.aspx>

2 ליאור להרס, **משא ומתן על ירושלים: עיון בתהליכי המשא ומתן הישראלי-פלסטיני בסוגיית ירושלים, 1993-2011**, מכון ירושלים לחקר ישראל, ירושלים, 2011, עמ' 64. להלן: להרס, ירושלים... דורי גולד, "עבר והווה: ירושלים בעיני וושינגטון", **ישראל היום**, 19 במרץ 2010. בספרו כותב דניס רוס, כי לאחר דברי הגינוי של סגן הנשיא ביידן ולאחר שנתניהו התנצל והבטיח שלא תהיה בנייה ברמת שלמה לפחות למשך שנתיים, התחושה בפמליה של ביידן הייתה שהמשבר הגיע לסיומו. אפילו אבו מאזן הבהיר, כי הוא מרוצה מדברי הגינוי של ביידן ומן ההתנצלות וההבטחות של נתניהו לגבי הבניה ברמת שלמה. ואולם, כותב רוס, הנשיא אובמה עדיין לא היה מוכן להירגע והוא תבע מנתניהו צעדים נוספים, כדי להפשיר את המשבר שנוצר בעקבות ההחלטה על הבניה ברמת שלמה.

Dennis Ross, *Doomed To Succeed*, pp. 372-373.

4 Statement by Vice President Joseph R. Biden, Jr. March 9, 2010, The White House, Office of the Vice President, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/statement-vice-president-joseph-r-biden-jr>

מי שהיה שגריר ישראל בארצות הברית באותה תקופה, מייקל אורן, סבר כי ישראל שגתה בכך שהודיעה על הבניה בירושלים במהלך ביקורו של ביידן בישראל. ביידן, כותב אורן, הינו ידיד אמת של ישראל וניתן להבין את הכעס הרב שלו את תגובותיו להחלטה זו. ראו: Oren, *How Obama Abandoned Israel*.

5 Mark Landler, "Clinton Rebukes Israel on Housing Announcement," *New York Times*, March 12, 2010, p. 396. ראו גם: Gates, *Duty*, p. 396.

6 Clinton, *Hard Choices*, p. 320.

7 Remarks at the 2010 AIPAC Policy Conference, Hillary Rodham Clinton Secretary of State, Washington Convention Center, Washington, DC, March 22, 2010, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/03/138722.htm>

8 שם.

9 Remarks by Vice President Biden: The Enduring Partnership Between the United States and Israel, March 11, 2010, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-enduring-partnership-between-united-states-and-israel>

10 Prime Minister Benjamin Netanyahu Remarks, March 21, 2010.

11 Address by PM Netanyahu at the AIPAC Policy Conference, 22/03/2010,

<http://www.pmo.gov.il/english/mediacenter/speeches/pages/speechaipac220310.aspx>

12 שם.

13 שם.

14 שם.

15 Clinton, *Hard Choices*, pp. 319-320.

- 16 אודי סגל, "נאום נתניהו באיפא"ק: 'ירושלים היא בירתנו'", חדשות ערוץ 2, 23 במארס 2010,
<http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-17bc8a17d298721004.htm>
- 17 רה"מ: "הדרישה להקפאה עלולה לדחות המו"מ", וואלה חדשות, 24 במארס 2010,
<http://news.walla.co.il/item/1656365>
- 18 Oren, *My Journey*, Loc. 2821-2835; "Obama and Netanyahu Hold Closed-Door Talks," Fox
 News, March 24, 2010,
<http://www.foxnews.com/politics/2010/03/23/netanyahu-faces-warmer-treatment-house-lawmakers/>
 "Oren: Obama did not 'Snub' Netanyahu," JTA, May 6, 2010,
<http://www.jta.org/2010/05/06/news-opinion/the-telegraph/oren-obama-did-not-snub-netanyahu-2>
 ראו גם:
 Glenn Kessler, "Obama-Netanyahu Meet for Hours as U.S. Pushes for Outreach to Palestinians,"
Washington Post, March 25, 2010,
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/03/24/AR2010032403089.html>;
 "Obama and Netanyahu Hold Closed-Door Talks," Fox News, March 24, 2010,
<http://www.foxnews.com/politics/2010/03/23/netanyahu-faces-warmer-treatment-house-lawmakers/>

פרק עשירי: לקראת הפְּשֵׁרָה

- Clinton, *Hard Choices*, p. 321. 1
- Oren, *My Journey*, Loc. 2912. 2
- "Lawmakers Reaffirm U.S.-Israel Alliance," *Near East Report*, AIPAC's Biweekly on 3
 American Middle East Policy, April 23, 2010,
http://www.aipac.org/NearEastReport/20100423/Lawmakers_Reaffirm.html
- For Jerusalem: As published in *The International Herald Tribune*, *The Washington Post*, and 4
The Wall Street Journal, April 16, 2010, The Elie Wiesel Foundation for Humanity,
<http://www.eliewieselfoundation.org/statementsandappeals.aspx>
 ראו גם: Oren, *My Journey*, Loc. 2899. 5
- Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel in Joint Press Availability, 5
 The White House, Office of the Press Secretary, July 6, 2010,
<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-prime-minister-netanyahu-israel-joint-press-availabilit>
 להלן: הבית הלבן, מסיבת עיתונאים, 6 ביולי 2010.
- 6 הבית הלבן, מסיבת עיתונאים, 6 ביולי 2010. להלן ניסוח הדברים במקור:
 "We strongly believe that, given its size, its history, the region that it's in, and the threats
 that are leveled against us -- against it, that Israel has unique security requirements. It's got
 to be able to respond to threats or any combination of threats in the region. And that's why
 we remain unwavering in our commitment to Israel's security. And the United States will
 never ask Israel to take any steps that would undermine their security interests."
 הבית הלבן, מסיבת עיתונאים, 6 ביולי 2010. 7
- שם. 8
- 9 שם. בהרצאה לבוגרי המכללה לביטחון לאומי ב-27 ביולי 2010, עם שובו מושינגטון, הסביר
 נתניהו את פשר דבריו של הנשיא אובמה, וכך אמר: "בביקורי האחרון בושינגטון אמר הנשיא

- אובמה שצורכי הביטחון של ישראל הם ייחודיים משום שמצבה של ישראל הוא ייחודי. ייחודי בגלל גודלה – ממדיה הקטנים, בגלל ההיסטוריה שלנו, בגלל האזור שבו אנחנו נמצאים ובגלל האיומים שמופנים כלפינו. אילו היינו בגודלה של קנדה או רוסיה או כמה מהמדינות שמוצגות פה, אני לא כולל את סינגפור, מצבנו היה אחר. אילו לא היינו, לא חווינו את ההיסטוריה שלנו, אולי לא היינו מתייחסים ברצינות כל כך לאיומים שמופנים כלפינו. אבל בתולדות העם היהודי למדנו שכשמישהו אומר שהוא מתכוון להשמיד אותך, כדאי להאמין לו. ואנחנו יודעים שהאזור שבו אנחנו מצויים, מערבה להודו בואכה צפון אפריקה, יש בו הרבה חולות נודדים, הרבה אי-יציבות, הרבה סכנות". דברי ראש הממשלה בטקס סיום של בוגרי המכללה לביטחון לאומי בהר הצופים, משרד ראש הממשלה, 27 ביולי 2010.
- 10 אריק בנדר, "ארד: 'אובמה ערב לביטחונה של ישראל'", nrg, 12 ביולי 2010, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/131/776.html>
- 11 נאומו של ראש הממשלה נתניהו במועצה ליחסי חוץ, משרד ראש הממשלה, 8 ביולי 2010,
- 12 CFR Events, July 8, 2010, Benjamin Netanyahu, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/israel/benjamin-netanyahu/p34802>
- להלן: נאומו של ראש הממשלה נתניהו במועצה ליחסי חוץ, 8 ביולי 2010.
- 13 נאומו של ראש הממשלה נתניהו במועצה ליחסי חוץ, 8 ביולי 2010.
- 14 ש.ס.
- 15 ש.ס.
- 16 ש.ס.
- 17 ש.ס.
- 18 ש.ס.
- 19 Remarks by Secretary of State Hillary Rodham Clinton and Special Envoy for Middle East Peace George Mitchell, Washington, D.C., August 20, 2010, <http://jerusalem.usconsulate.gov/remarks08201000.html>
- הקוורטט הזדרז להביע את תמיכתו בתחילת השיחות הישירות בין ישראל והפלסטינים:
- Statement by Middle East Quartet (United Nations, Russian Federation, United States, and European Union) on Israeli-Palestinian Talks, August 20, 2010, <http://jerusalem.usconsulate.gov/remarks082010.html>
- 20 דברי ראש הממשלה נתניהו לפני ארוחת עבודה עם הנשיא אובמה, הנשיא עבאס, הנשיא מובארכ והמלך עבדאללה, משרד ראש הממשלה, 1 בספטמבר 2010, <http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechbefore010910.aspx>
- 21 Clinton, *Hard Choices*. p. 323.
- 22 Statement by the President after Bilateral Meetings with Prime Minister Netanyahu of Israel, President Mahmoud Abbas of Palestinian Authority, His Majesty King Abdullah of Jordan, and President Hosni Mubarak of Egypt, Rose Garden, September 1, 2010, <http://jerusalem.usconsulate.gov/remarks090110.html>
- 23 ש.ס.
- 24 Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel after Bilateral Meeting, The White House, Office of the Press Secretary, September 01, 2010, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/01/remarks-president-obama-and-prime-minister-netanyahu-israel-after-bilate>
- 25 Readout of President Obama's Meeting with President Mubarak of Egypt, The White House, Office of the Press Secretary, September 01, 2010, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/01/readout-president-obamas-meeting-with-president-mubarak-egypt>
- 26 Readout of President Obama's Meeting with King Abdullah of Jordan, The White House,

- Office of the Press Secretary, September 01, 2010, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/01/readout-president-obamas-meeting-with-king-abdullah-jordan>
Clinton, *Hard Choices*, p. 324. 27
שם. 28
- Press Conference by President Obama, September 10, 2010, The White House, Office of the
Press Secretary, 29
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/10/press-conference-president-obama>
Clinton, *Hard Choices*, p. 326. 30
- דברי ראש הממשלה נתניהו בשיחה עם ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים בארצות הברית,
משרד ראש הממשלה, 20 בספטמבר 2010, 31
<http://www.pmo.gov.il/MediaCenter/Speeches/Pages/speechconf200910.aspx>
שם. 32
- Excerpts of President Obama's Remarks to the United Nations General Assembly, The White
House, Office of the Press Secretary, September 22, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/22/excerpts-president-obamas-remarks-united-nations-general-assembly>
שם. 33
שם. 34
שם. 35
- Remarks by the President in the Rose Garden after Bilateral Meetings, The White House,
Office of the Press Secretary, September 1, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/01/remarks-president-rose-garden-after-bilateral-meetings> 36
- Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Remarks With Israeli President Shimon Peres
Before their Meeting on September 16. September 15, 2010, Jerusalem,
<http://jerusalem.usconsulate.gov/091510.html> 37
- "Continued U.S. Support for Direct Talks Key to Peace," AIPAC Memo, November 10, 38
2010, <http://goo.gl/mSaSfk>
- Dore Gold, "After the Obama-Netanyahu Summit," גם: על מפגש אובמה-נתניהו וראו גם:
Iran, Mid-East Strategy & Arab-Israeli Diplomacy, July 8, 2010,
<http://www.dore-gold.com/2010/07/after-the-obama-netanyahu-summit.php>
Clinton, *Hard Choices*, pp. 328-29. 39

INSS Memoranda, June 2014–Present

- No. 151, December 2015, Udi Dekel, Nir Boms, and Ofir Winter, *Syria: New Map, New Actors – Challenges and Opportunities for Israel* [Hebrew].
- No. 150, October 2015, Arik Rudnitzky, *Arab Citizens of Israel Early in the Twenty-First Century*.
- No. 149, October 2015, Gabi Siboni and Ofer Assaf, *Guidelines for a National Cyber Strategy* [Hebrew].
- No. 148, September 2015, Meir Elran and Gabi Sheffer, eds., *Military Service in Israel: Challenges and Ramifications* [Hebrew].
- No. 147, June 2015, Zvi Magen and Tatyana Karasova, eds., *Russian and Israeli Outlooks on Current Developments in the Middle East*.
- No. 146, April 2015, Shmuel Even, *The Cost of Defense in Israel: Defense Expenditures and Recommendations for Drafting the Defense Budget* [Hebrew].
- No. 145, December 2014, Yoav Zacks and Liran Antebi, eds., *The Use of Unmanned Military Vehicles in 2033: National Policy Recommendations Based on Technology Forecasting Expert Assessments* [Hebrew].
- No. 144, November 2014, Oded Eran, Dan Vardi, and Itamar Cohen, *Political Feasibility of Israeli Natural Gas Exports to Turkey*.
- No. 143, November 2014, Azriel Bermant, *The Russian and Iranian Missile Threats: Implications for NATO Missile Defense*.
- No. 142, September 2014, Emily B. Landau and Anat Kurz, eds., *The Interim Deal on the Iranian Nuclear Program: Toward a Comprehensive Solution?*
- No. 141, September 2014, Emily B. Landau and Anat Kurz, eds., *The Interim Deal on the Iranian Nuclear Program: Toward a Comprehensive Solution?* [Hebrew].
- No. 140, July 2014, Oded Eran, Dan Vardi, and Itamar Cohen, *Exporting Israeli Natural Gas to Turkey: Is it Politically Possible?* [Hebrew].
- No. 139, July 2014, Arik Rudnitzky, *Arab Citizens of Israel at the Start of the Twenty-First Century* [Hebrew].
- No. 138, June 2014, Pnina Sharvit Baruch and Anat Kurz, eds., *Law and National Security: Selected Issues*.